

Sosiale forskjeller i unges liv

Hva sier Ungdata-undersøkelsene?

ANDERS BAKKEN, LARS ROAR FRØYLAND & MIRA AABOEN SLETTEN

NOVA

Velferdsforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Sosiale forskjeller i unges liv

Hva sier Ungdata-undersøkelsene?

ANDERS BAKKEN
LARS ROAR FRØYLAND
MIRA AABOEN SLETTEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 3/2016

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Høgskolen i Oslo og Akershus 2016

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-578-0

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-579-7

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © Benjamin Ward / NOVA
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, HiOA
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Denne rapporten kom i stand fordi Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet ønsket oppdaterte tall på utvalgte områder i ungdoms liv. NOVA foreslo å utvikle et forskningsprosjekt der vi systematisk gikk gjennom og analyserte de siste Ungdata-undersøkelsene for å gi en bred beskrivelse av livet til ungdom i Norge som vokser opp under ulike sosioøkonomiske betingelser. Helse- og familiedirektoratet ønsket samtidig å få dokumentert en del tall fra Ungdata om ungdom og seksuell helse. Derfor er det et eget kapittel om dette i rapporten.

Arbeidet med rapporten har vært et samarbeid mellom alle forfatterne, som på likeverdige måter har bidratt i ulike deler av rapporten.

Vi vil takke alle ungdommene som har deltatt i Ungdata, for at dere bidrar til at vi forskere kan utvikle systematisk kunnskap om hvordan ungdom i Norge har det. Vi vil også takke kommunene, skolene og lærerne for det arbeidet som gjøres i forbindelse med datainnsamlingen. En særskilt takk går til alle Korusene for den uvurderlige jobben dere gjør i Ungdata. Uten dere ville ikke disse dataene finnes. Takk også til Torhild Sager ved NOVA som har redigert manuskriptet.

Til sist vil vi få takke Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Helse- og familiedirektoratet for et godt samarbeid.

Oslo, april 2016

Anders Bakken, Lars Roar Frøyland og Mira Aaboen Sletten

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	13
2 Datagrunnlag og metode	19
2.1 Datagrunnlaget	19
2.2 Måling av ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn	21
2.3 Oppsummering	33
3 Foreldrene og nære relasjoner	34
3.1 Relasjoner mellom foreldre og ungdom	35
3.2 De nære vennene	40
3.3 Hvem ungdom går til med et personlig problem?	42
3.4 Risiko i nære relasjoner – foreldres og venners alkoholbruk	44
3.5 Oppsummering	48
4 Skole og framtid	51
4.1 Skoletrivsel	52
4.2 Tid brukt på lekser og skolearbeid	55
4.3 Foreldrenes involvering i skolearbeidet	57
4.4 Framtidsorientering	61
4.5 Oppsummering	63
5 Fritidsvaner	65
5.1 Organisert fritid	66
5.2 Mediebruk	71
5.3 Sosiale aktiviteter på nett	75
5.4 Oppsummering	81
6 Helse og trivsel	83
6.1 Fornøydhhet med livet	83
6.2 Fysiske plager	87
6.3 Psykiske plager	89
6.4 Mobbing	94
6.5 Bruk av helsetjenester	96
6.6 Oppsummering	99
7 Seksualitet og seksuelle krenkelser	101
7.1 Hvor mange som har hatt sex med noen	101
7.2 Bruk av prevensjon	106
7.3 Ufrivillig graviditet	107
7.4 Seksuell trakassering og bytte av sex mot materielle goder	108
7.5 Oppsummering	115

8 Avslutning	117
8.1 Utsatte familieliv og ulike foreldrestiler	117
8.2 Vennskap, mobbing og sosial bakgrunn	119
8.3 Sosiale forskjeller i møtet med skolen	119
8.4 Ulike fritidsarenaer – ulike fritidserfaringer	122
8.5 Sosiale forskjeller i helse og trivsel – kjønn viktigere enn socioøkonomisk status.....	124
8.6 Få systematiske sosiale forskjeller i seksuelle erfaringer	125
8.7 Konsekvenser og mulige forklaringer	127
Summary	131
Litteraturreferanser	137
Vedleggstabeller og -figurer	143
Datagrunnlag og metode	143
Foreldre og nære relasjoner	145
Skole og framtid	151
Fritidsvaner.....	155
Helse og trivsel.....	162
Seksualitet og seksuelle krenkelser	169

Sammendrag

Rapporten gir et samlet og oppdatert bilde av hva sosioøkonomiske ressurser betyr for norske ungdommers levekårssituasjon på ulike områder. Målet er å gi en bred beskrivelse av sosiale forskjeller blant unge i Norge basert på nye tall fra Ungdata. Rapporten tar for seg ungdoms forhold til foreldre og venner, trivsel i skolen og framtidsplaner, deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, digital fritid, helse og trivsel samt seksualitet og seksuelle krenkelser.

Resultatene føyer seg inn i rekken av studier som viser at dagens tenåringer generelt har det veldig bra og lever aktive og meningsfulle liv. Et hovedfunn er likevel at på omtrent alle de områdene som rapporten tar for seg, er det systematiske sosiale forskjeller i ungdoms levekår og livskvalitet. Rapporten viser at unge med relativt få ressurser hjemme generelt har et noe mer problematisk forhold til foreldre og venner, de trives dårligere på skolen, de har oftere fysiske og psykiske helseplager, de er mer utsatt for mobbing, de er mer pessimistiske med tanke på fremtiden, de deltar sjeldnere i organiserte fritidsaktiviteter og bruker mer av fritiden sin foran ulike skjermer enn ungdom som vokser opp i familier med mange sosioøkonomiske ressurser.

Rapporten baserer seg på data fra lokale ungdomsundersøkelser som er gjennomført over hele landet i årene 2014 og 2015. Til sammen omfatter datamaterialet svar fra 118.000 skoleungdommer, hovedsakelig i alderen 13 til 19 år (8. trinn til og med VG3 på videregående). Undersøkelsene er gjennomført i 183 kommuner og to fylkeskommuner, og svarprosenten er gjennomgående svært høy: 81 prosent på ungdomstrinnet og 65 prosent i videregående. Datamaterialet er representativt for norsk skoleungdom.

I rapporten bruker vi et mål på foreldrenes sosioøkonomisk status (SØS), som er nytt i Ungdata. Målet fanger opp sosioøkonomiske ressurser som ungdom har tilgang til gjennom familien sin, og er basert på opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå, bøker i hjemmet og tilgangen til ulike materielle goder. I rapporten blir ungdom som tilhører fem ulike sosioøkonomiske grupperinger analysert og sammenliknet med hverandre. Rapporten gir også et bilde av kjønnsforskjeller og variasjoner mellom ungdom på ulike klasse-trinn i ungdomsskolen og i videregående.

Utsatte familieliv og ulike foreldrestiler

Rapporten viser at de aller fleste tenåringer er godt fornøyd med foreldre sine, og at de har et godt, åpent og tillitsfullt forhold til dem. De aller fleste foreldre vet hva barna gjør i fritiden, og foreldre flest kjenner ikke bare vennene til barna sine, men de kjenner også foreldrene til barnas venner. Analysene peker samtidig på at det er tydelige sosioøkonomiske forskjeller i relasjonene mellom ungdom og foreldre. Flere ungdom i lavere sosiale lag har et mer konfliktfylt forhold til foreldrene sine, og flere er misfornøyd med dem. De krangler noe mer med foreldrene sine og rapporterer at foreldrene har mindre oversikt over hva de gjør i fritiden, og hvem de er sammen med. Samtidig opplever litt færre emosjonell støtte fra foreldrene.

De sosioøkonomiske forskjellene er imidlertid ikke dramatisk store, og uansett hva slags bakgrunn ungdommene har, opplever de fleste at foreldrene er positive, støttende og engasjerte. Resultatene antyder likevel at foreldre som tilhører høyere sosiale lag, er de som i størst grad praktiserer det som i forskningen gjerne beskrives som en «autoritativ foreldrestil». Autoritative foreldre beskrives gjerne som følsomme for hva barn og unge trenger, og er åpne for innspill, men setter samtidig klare grenser, stiller høye krav og er tydelige i forventningene sine. Fra forskning vet vi at denne måten å være foreldre på i mange tilfeller er positivt forbundet med barn og unges sosiale, emosjonelle og kognitive utvikling. Rapporten viser samtidig at ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag i noe større grad enn andre bruker voksenpersoner utenfor familien og andre familiemedlemmer enn foreldre når de trenger hjelp til et personlig problem.

Vennskap, mobbing og sosial bakgrunn

Ungdoms relasjoner til andre ungdommer går igjen som tema flere steder i rapporten. Generelt er de aller fleste fornøyd med vennene sine, og de aller fleste har venner å være sammen med. Det er likevel så mange som ti prosent som svarer at de er usikre på om de har nære venner som de kan stole på. Ungdom fra lavere sosiale lag mangler fortrolige venner i større grad enn andre, og de er heller ikke like godt fornøyd med vennene sine. Generelt kan det synes som om disse ungdommene har en svakere posisjon blant jevnaldrende enn ungdom flest.

Når det gjelder mobbing, viser rapporten at både det å være utsatt for mobbing fra andre, og det å selv utsette andre for plaging og utestenging, er mest utbredt blant unge i lavere sosiale lag. Dette gjelder både den mobbingen som foregår «ansikt til ansikt», og den mobbingen som foregår digitalt. Ungdom fra lavere sosiale lag er ikke bare oftere enn andre ofre, de er også oftere aktive aktører i konfliktsituasjoner.

Sosiale forskjeller i møtet med skolen

Rapporten bekrefter andre studier som viser at de aller fleste trives godt i skolen. Ungdom flest opplever at lærerne bryr seg om dem, og de fleste finner seg godt til rette i det sosiale miljøet på skolen. Selv om de fleste trives, er det også noen som mistrives, og som gruer seg til å gå på skolen. Andelen som ikke har det særlig godt på skolen, er omtrent dobbelt så stor i de laveste sosioøkonomiske sjiktene sammenliknet med i de høyeste.

Når ungdom fra lavere sosiale lag trives dårligere i skolen, handler det ikke bare om skolen som læringsarena, men også om skolen som sosial arena for samvær med jevnaldrende. Ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status opplever sjeldnere at de passer inn blant elevene på skolen enn ungdom flest. Derimot mener ungdom fra lavere sosiale lag at lærerne bryr seg om dem i like stor grad som ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status.

Rapporten viser nokså tydelige mønstre når det gjelder sosioøkonomiske forskjeller i foreldrenes involvering i skolen. Ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status opplever langt oftere at foreldrene hjelper dem med skolearbeidet, at foreldrene snakker mer med barna sine om skolen, og at de viser større grad av interesse og roser dem oftere for skolearbeidet. Analyser av den tiden ungdommene bruker på lekser og på skolearbeid i helgene, tyder på at ungdom fra høyere sosiale lag jevnt over legger inn noe større innsats for å få gode karakterer enn ungdom fra lavere sosiale lag. Samlet er forskjellene i tid brukt på skolearbeid utenfor skoletiden likevel mindre enn vi kanskje kunne forvente ut fra tidligere forskning som viser relativt store karakterforskjeller mellom ungdom med ulik sosial bakgrunn.

Rapporten viser at ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn allerede i tenårene har ulike forventninger til hva de kan oppnå i livet. Tenåringene flest i Norge er optimistiske med tanke på egen framtid, men både når det gjelder

oppfatninger om høyere utdanning, framtidig lykke, det å eie bolig og arbeidsledighet er framtidsoptimismen størst desto høyere sosioøkonomisk status familien har. Samlet gir analysene et tydelig inntrykk av at ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag generelt har lavere forventninger til egen framtid.

Ulike fritidsarenaer – ulike fritidserfaringer

Rapporten viser noen tydelige, men diametralt motsatte, sosiale mønstre i ungdommenes fritidsvaner. Ungdom fra høyere sosiale lag deltar oftere enn andre i organiserte fritidsaktiviteter, mens ungdom fra lavere sosiale lag bruker mest tid på ulike skjermbaserte aktiviteter. At ungdom fra ulike sosiale lag deltar i forskjellige typer fritidsaktiviteter, medfører at de også lærer forskjellige ting og gjør seg ulike erfaringer. De organiserte fritidsaktivitetene tilbyr en arena der de treffer andre ungdommer og får mulighet til å utvikle ferdigheter. Ofte er det voksne til stede som setter rammene for aktivitetene og bidrar med hjelp og støtte. Organisasjonene kan dessuten fungere som læringsarena for ungdoms identitetsutvikling og demokratiforståelse. Når barn og unge fra lavere sosiale lag i mindre grad enn andre deltar på denne arenaen, betyr det mindre tilgang til denne typen lærings- og samværsaktiviteter.

Analysene i rapporten har vist at den sosialt skjeve rekrutteringen er særlig tydelig for de fritidsorganisasjonene som har til hensikt å utvikle spesielle ferdigheter – som for eksempel musikkskoler, kor, korps, orkestre og idrettslagene. Det er bare i fritidsklubbene og ungdomshusene at vi finner flest ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status. Dette er et viktig funn fordi mange unge er med på aktiviteter knyttet til fritidsklubber og ungdomshus. Den sosiale profilen kan bidra til å utjevne noe av forskjellen i organisasjonsdeltakelse mellom ungdom fra ulike sosiale lag.

Mens ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status bruker mer av fritiden sin på organiserte aktiviteter utenfor hjemmet, er det motsatte tilfellet for ulike skjermaktiviteter. De sosioøkonomiske forskjellene er størst blant storbrukerne – de som daglig bruker fire timer eller mer foran en skjerm – og den sosiale gradienten er tydeligst blant jentene. De største sosiale forskjellene finner vi i jentenes spilling (dataspill og småspill på mobil/nettbruk) og det å se på TV, film eller serier, men også bruken av sosiale medier er mest utbredt blant jenter i familier med lav sosioøkonomisk status.

Undersøkelsen viser at de fleste foreldre, uavhengig av sosioøkonomisk status, praktiserer en relativt åpen og liberal holdning til ungdoms aktiviteter

på nett. Kun et mindretall har laget regler for bruken, og få av ungdommene oppgir at de skjuler hva de driver med på nettet for foreldrene sine. Ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status opplever likevel noe sjeldnere at foreldrene har innsikt i hva de driver med på nett, og de opplever sjeldnere at foreldrene er gode rollemodeller for bruk av sosiale medier.

Sosiale forskjeller i helse og trivsel – kjønn viktigere enn sosioøkonomisk status

Også på helseområdet har sosial bakgrunn betydning. Sammenliknet med ungdom fra høyere sosiale lag, er ungdom fra lavere sosiale lag generelt mindre fornøyd med seg selv og med utseende sitt, og færre er fornøyd med egen helse. Ungdom fra lavere sosiale lag har oftere fysiske plager i hverdagen, og de bruker smertestillende medikamenter i større grad. Også når det gjelder psykisk helse er det sosiale forskjeller, der særlig jenter fra lavere sosiale lag oftere enn andre er plaget av angst og depressive symptomer. Som for de fleste andre områdene vi har undersøkt, er det gradienter i de sosiale helseforskjellene. Omfanget av problemer avtar gradvis ettersom de sosioøkonomiske ressursene i familien øker.

Et gjennomgående funn er at de sosiale helseforskjellene er tydeligere blant jenter enn blant gutter. På helseområdet er det særlig jentene som utmerker seg med flest plager. Betydelig flere jenter enn gutter er for eksempel plaget av hodepine og andre fysiske smerter. Omfanget av psykiske helseplager er to til tre ganger så høyt blant jenter som blant gutter, og jenter er langt mindre fornøyd med utseende og eget selvbilde enn det gutter er.

Når det gjelder bruk av helsetjenester, viser rapporten at det generelt er nokså små sosioøkonomiske forskjeller. Samtidig er det noen forskjeller som dels går i litt ulike retninger for gutter og jenter. Besøk hos helsestasjon for ungdom, skolehelsetjenesten og psykolog/psykiater er derimot vanligst blant ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status, og da særlig for jenter. For både gutter og jenter er den vanligste grunnen til å oppsøke skolehelsetjenesten fysisk helse. Mange oppsøker også skolehelsetjenesten for å få hjelp til eller svar på spørsmål om seksuell helse, psykisk helse, trivsel og vennskap og familie-situasjon. Jevnt over er det lite systematikk i hvilke grunner ungdom med ulik

sosial bakgrunn oppgir. Unntaket er at ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status oftere enn andre henvender seg til skolehelsetjenesten på grunn av familiære problemer.

Få spor av systematiske sosiale forskjeller i ungdoms seksuelle erfaringer

Ungdomstiden er en periode av livet der mange gjør sine første seksuelle erfaringer. Andelen som har hatt sex med noen, tidobler seg fra begynnelsen av ungdomstrinnet til slutten av videregående, fra sju til 73 prosent. Økningen er sterkest fra midten av tenårene. Rapporten konkluderer med at det ikke er sosioøkonomiske forskjeller når det gjelder hvor mange gutter som har debutert seksuelt. Blant jenter ser vi derimot en tendens til at det er flest som har debutert i familier med lav sosioøkonomisk status. Analysene viser videre at få av de ungdommene som er seksuelt aktive, har opplevd ufrivillig graviditet. Samtidig oppgir rundt 40 prosent av guttene og en av fire jenter at de ikke brukte prevensjon sist de hadde sex med noen. Analysene av sosiale forskjeller i ungdommenes svar gir ikke grunn til å konkludere med at ungdom fra lavere sosiale lag oftere enn andre har ubeskyttet sex. Analysene av ungdoms seksuelle erfaringer er imidlertid basert på et mindre antall undersøker enn ellers i rapporten, og vi kan derfor ikke være like sikre som ellers i rapporten på at disse dataene er representative for ungdom flest i Norge.

I Ungdata er det nokså mange ungdommer som rapporterer at de har blitt utsatt for ulike typer seksuelle krenkelser, og dette gjelder jenter i større grad enn gutter. Å bytte sex mot materielle goder er derimot mindre utbredt. Guttene rapporterer noe oftere om slike handlinger, men analysene viser kun små forskjeller etter ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn. Heller ikke når det gjelder seksuell trakassering er det tydelige mønstre i retning av at ungdom fra lavere sosiale lag er mer utsatt. På noen områder antyder dataene likevel sosiale mønstre etter familienes sosioøkonomiske status. Vi ser for eksempel tendenser til at noen typer seksuelle krenkelser – som seksuell rykkespredning og fysisk trakassering – er mer utbredt blant jenter i familier med lav sosioøkonomisk status.

1 Innledning

Selv om Norge i internasjonal sammenheng er kjennetegnet av relativt små sosiale forskjeller i befolkningen, har sosioøkonomiske familieforhold også betydning i Norge. Utdanningsforskningen har blant annet påvist betydelige og stabile sosiale forskjeller i skoleprestasjoner, utdanningsvalg og gjennomføring i videregående opplæring (Bakken & Elstad 2012; Wiborg & Hansen 2009). Studier viser også at foreldrenes sosioøkonomiske status har sammenheng med barn og unges trivsel, helse, mobbing og bruk av fritiden (Andersen & Bakken 2015; Samdal mfl. 2012). Mange av de sosiale forskjellene i Norge lar seg typisk beskrive som en «gradient» av forskjeller, der avstanden øker for hvert trinn vi beveger oss oppover i et sosioøkonomisk hierarki. Sosioøkonomisk bakgrunn måles da gjerne gjennom en kombinasjon av opplysninger om foreldres inntekt, utdanning, yrke eller tilgang til ulike materielle og kulturelle ressurser.

Forskning tyder altså på at selv i et relativt homogent samfunn som det norske, danner familiens sosioøkonomiske status en ramme rundt ungdoms liv som kan få konsekvenser både for livskvalitet og for det handlingsrommet den enkelte har til rådighet. På hvilken måte sosioøkonomisk bakgrunn bidrar til forskjeller i ungdoms liv kan imidlertid variere. I forskningslitteraturen skiller en grovt mellom to typer av hovedforklaringer (Mayer 1997). På den ene side vektlegger «ressursforklaringen» at tilgang på ressurser i seg selv har betydning, fordi penger og kunnskap fungerer som betingelser for å realisere muligheter. «Familiestressforklaringen» handler derimot om de belastningene knapphet påfører sosiale relasjoner. Argumentet her er at knappe ressurser kan være en kilde til stress innad i familiene, og at dette igjen øker konfliktnivået og reduserer foreldrenes evne til å fungere som ressurspersoner i de unges liv. Hovedpoenget er at knappe økonomiske ressurser kan ha indirekte betydning for ungdoms liv gjennom de belastningene som påføres familielivet.

Uansett hvordan sammenhengene kan forklares er det grunn til å tro at familiens ressursituasjon og sosiale status bidrar til å begrense muligheter for de som mangler ressurser og åpne muligheter for de som har mange. Målet med rapporten er å bygge videre på den kunnskapen som finnes om

sosioøkonomiske forskjeller i ungdoms liv, og gi et samlet og oppdatert bilde av hvordan sosioøkonomiske ressurser henger sammen med norske ungdommers livssituasjon på følgende hovedområder:

- Foreldre og nære relasjoner
- Skole og utdanning
- Fritidsvaner
- Helse og trivsel
- Seksualitet og seksuelle krenkelser

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Helsedirektoratet, som har ønsket å få mer kunnskap om sosiale forskjeller på disse områdene av ungdoms liv.

I rapporten brukes data fra Ungdata-undersøkelser gjennomført i 2014 og 2015. Dette er lokale ungdomsundersøkelser som i disse to årene er gjennomført i nær 200 kommuner og to fylkeskommuner. Totalt omfatter data-materialet svar fra om lag 118.000 skoleungdommer, fra samtlige klassetrinn på ungdomsskolen og i videregående opplæring. Rapporten viser en del nye tall fra Ungdata, og supplerer de nasjonale rapportene som allerede er publisert fra Ungdata-materialet (NOVA 2013, 2014, 2015). Det vil også bli trukket fram nye temaer som ikke er rapportert på tidligere, blant annet om seksualitet.

MER OM INNHOLDET I RAPPORTEN

Rapporten er organisert i fem hovedtemaer, og under hver av disse undersøker vi om ungdommenes sosiale bakgrunn har betydning for ulike utfall. Vi starter med å se på de nære relasjonene, til *foreldre, venner og andre personer* som står ungdom nær. Vi vet at de nære relasjonene har stor betydning for ungdoms livskvalitet, og for ungdom som vokser opp i relativt ressursfattige familier kan disse båndene bli ekstra viktige og kanskje fungere som en buffer mot utfordringer de unge møter i hverdagen på grunn av familiens ressursituasjon. Samtidig viser studier at det å ha dårlig råd er forbundet med noe mer konflikter i familien, og med svakere bånd mellom foreldre og barn (Elstad & Stefansen 2014). Økonomisk stress kan være ett moment som påvirker hvor mye energi og overskudd foreldrene har, og deres evne til å fungere som gode foreldre og rollemodeller. I tillegg kan foreldre fra ulike sosiale lag ha ulike

meninger om hvordan foreldreskap best utøves. Underveis i rapporten undersøker vi om ungdommenes opplevelse av kontroll, oppfølging og emosjonell støtte varierer systematisk med sosial bakgrunn. Videre ser vi på foreldrenes rolle som modeller for ungdoms alkoholbruk, og vi undersøker hvordan foreldrene følger opp ungdommenes digitale fritid.

Studier har vist at det å vokse opp med knappe økonomiske ressurser preger ungdoms *relasjoner til jevnaldrende* (Sletten 2010; Sletten, Fløtten & Bakken 2004). Ungdom fra fattige familier opplever oftere at de må avstå fra deltagelse i organiserte og uorganiserte aktiviteter på fritiden som koster penger. Selv om de færreste norske ungdommer mangler det grunnleggende i hverdagen, kan det å ha mindre enn andre bli vanskelig i en situasjon der levestandard generelt er høy. Å ikke ha tilgang til ulike forbruksartikler som klær og elektronisk utstyr som gir status i jevnaldermiljøet, kan for eksempel bidra til at ungdom ekskluderes eller selv velger å trekke seg unna sosiale settinger med andre ungdommer. I rapporten undersøker vi hvordan ungdoms tilgang på nære venner og omfanget av mobbing varierer med familiens sosioøkonomiske status.

Hvilke aktiviteter ungdom deltar i på fritiden kan både handle om ungdoms preferanser og om foreldrenes ambisjoner på vegne av ungdommene. I tillegg vil familiens økonomiske situasjon legge føringer på hvilke aktiviteter det er mulig for ungdom å delta i. I denne rapporten vil vi studere deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Dette er aktiviteter som ofte krever en del investeringer for familiene, både økonomisk og tidsmessig. I tillegg undersøker vi om det er sosiale mønstre i ungdoms mediebruk. Siden dagens unge bruker så mye av sin fritid foran ulike typer skjermer (NOVA 2015), er vi særlig opptatt av de digitale skjermaktivitetene. Mye tid brukt til forskjellige skjermaktiviteter oppfattes gjerne som «risikofritid». Mens man for noen år tilbake var bekymret for digitale skiller i form av at ungdom fra lavere sosiale lag hadde dårligere tilgang til ny teknologi, er bekymringene i dag ofte knyttet til at skjermaktiviteter stjeler tid og oppmerksomhet fra aktiviteter som skolearbeid, sosialt liv og fysisk aktivitet (Sletten, Strandbu & Gilje 2015). Det er derfor interessant å undersøke om det finnes sosiale gradienter også i ungdoms digitale aktiviteter i fritiden.

Skole og utdanning står sentralt i dagens ungdomsliv. Fordi mye av hverdagen tilbringes i skolen, har opplevelse av mestring og trivsel på skolearenaen stor betydning for ungdoms livskvalitet. De fleste unge er samtidig klar over at skoleresultatene deres kan få stor betydning for framtidige utdannings- og karrieremuligheter. De siste årene har vi sett et økt fokus på prestasjoner i den norske skolen, og det er en uttalt ambisjon at flest mulig skal fullføre videregående opplæring. Dermed kan vi også anta at prestasjoner i skole- og utdanningssammenheng oppleves som viktigere for ungdom i dag enn for tidligere ungdomsgenerasjoner.

Utdanningsfeltet er som nevnt ett av de områdene der en gjerne finner store forskjeller mellom ungdom med ulik sosial bakgrunn. I denne rapporten skal vi se på andre sider ved ungdoms skolesituasjon enn det som direkte har med skoleresultater og utdanningsvalg å gjøre. Vi undersøker om graden av trivsel i skolen, tid brukt til lekser og foreldrenes involvering i skolearbeidet varierer etter sosioøkonomisk bakgrunn. Vi vil også undersøke ungdommenes forventninger til fremtiden, både forventninger til utdanning og til andre sider ved voksenlivet.

Et annet tema i rapporten handler om sosial ulikhet i *helse og trivsel*. Generelt er det vanlig å finne en tydelig sosial gradient i befolkningens helse (Dahl, Bergsli & van der Wel 2014). Om dette er tilfelle for ungdom på samme måte som for voksne, er imidlertid omdiskutert, blant annet fordi ungdom i gjennomsnitt har færre alvorlige helseplager enn eldre personer. For ungdom skjer mye av helseoppfølgingen dessuten på skolen eller på arenaer der alle har tilgang.

Når det gjelder omfang av kroniske lidelser og alvorlige helseskader, er det uvanlig å finne systematiske forskjeller mellom ungdom fra ulike sosiale lag. Studier viser imidlertid at subjektiv helse og helseatferd blant ungdom er ulikt fordelt mellom sosioøkonomiske grupper (Samdal mfl. 2012). Særlig interessant i denne sammenheng er psykiske plager. De siste årene har flere undersøkelser vist en vekst i selvrapporterte psykiske helseplager blant unge jenter. Flere har foreslått at økningen kommer på grunn av et økt trykk på prestasjoner i ungdoms liv – i forhold til kropp og utseende, skole og utdanning og på ulike fritidsarenaer. Man har også spekulert rundt om denne typen plager oftere enn tidligere, rammer særlig ressurssterke ungdommer. Ungdom som har alle muligheter til å lykkes, men som stresser seg syke i jaget etter det

perfekte. Betyr det at ungdom fra høyere sosiale lag i dag like ofte – eller oftere – enn ungdom fra mer ressursfattige hjem, har ulike helseplager? I tillegg til omfanget av depressive symptomer ser vi på angstsymptomer og på fysiske plager i hverdagen.

Vi vil også undersøke hvor fornøyde ungdommene er med livet sitt. Hvor fornøyd de er med seg selv generelt og med familie, venner, skolen, nærmiljøet, helsa si og utseende sitt, kan fortelle oss noe om hvor skoen trykkes. Hvis ungdom fra lavere sosiale lag har flere belastninger i livet sitt enn ungdom flest, på hvilke områder opplever de selv at utfordringene er størst? Vi vil også se på bruken av ulike helsetjenester, siden eventuelle forskjeller i bruk kan si noe om tilgjengelighet og barrierer. Er det for eksempel slik at ungdom fra lavere sosiale lag i større grad bruker typiske lavterskeltilbud som er spesielt tilrettelagt for ungdom, slik som skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom?

Et nytt tema som det ikke er rapportert om fra Ungdata tidligere, er seksuelle erfaringer. I rapporten undersøker vi om det er sosiale forskjeller i seksuelle erfaringer og i risiko knyttet til slike erfaringer. Familier med høy sosioøkonomisk status har kanskje mulighet til å velge et oppvekstmiljø med større grad av trygghet, og har kanskje også mer tid og overskudd til å skjerme ungdommene mot ulike farer i hverdagen. Betyr dette at ungdom fra høyere sosiale lag utsettes for mindre risiko knyttet til seksualitet? Vi undersøker blant annet hvor mange av ungdommene som har debutert seksuelt. Blant de som har debutert spør vi om antall seksualpartnere, prevensjonsbruk og tilfeller av ufrivillig graviditet. Til slutt ser vi på hendelser der ungdommene har vært utsatt for ulike typer seksuell trakassering, og vi undersøker om andelen som selv har inngått i relasjoner der de har byttet seksuelle handlinger mot materielle goder, varierer med ungdommenes sosiale bakgrunn.

RAPPORTENS STRUKTUR

I neste kapittel vil vi presentere datamaterialet nærmere og redegjøre for hvordan ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn er målt. Rapporten er for øvrig strukturert gjennom fem analysekapitler som tar for seg følgende temaer: foreldre og nære relasjoner (kapittel 3), skole og framtid (kapittel 4), fritidsvaner (kapittel 5), helse og trivsel (kapittel 6) og seksualitet og seksuelle krenkelser (kapittel 7). I rapportens siste kapittel oppsummeres og drøftes funnene.

2 Datagrunnlag og metode

Ungdata er lokale, standardiserte ungdomsundersøkelser som tilbys gratis til alle landets kommuner og fylkeskommuner. Undersøkelsene gjennomføres ved at ungdom besvarer et elektronisk spørreskjema i skoletiden, vanligvis i løpet av en trekvarTERS økt. Målet med Ungdata er å få kartlagt ungdoms livssituasjon, nærmere bestemt hva ungdom foretar seg på ulike arenaer og hvordan de har det. Ungdata er beregnet for skoleelever på ungdomstrinnet og i videregående. NOVA har det overordnede ansvaret for alle undersøkelsene, og gjennomfører dem i samarbeid med de sju regionale kompetansesentrene innen rusfeltet (Korus). Resultatene fra samtlige undersøkelser samles i den nasjonale «Ungdatabasen».

I perioden fra 2010 og fram til utgangen av 2015 har nærmere 270.000 ungdommer deltatt i Ungdata. Undersøkelsene dekker i overkant av 350 kommuner og fem fylkeskommuner. De fleste kommunene som har deltatt i Ungdata har gjennomført undersøkelsen én gang, men stadig flere kommuner velger å gjenta undersøkelsen etter noen år.

I dette kapitlet vil vi gi en nærmere presentasjon av datagrunnlaget som vi bruker i denne rapporten. Vi vil også gi en fyldig beskrivelse av hvilke kriterier vi har lagt til grunn for å måle ungdommenes sosioøkonomiske familiebakgrunn.

2.1 Datagrunnlaget

Denne rapporten tar utgangspunkt i de Ungdata-undersøkelsene som er gjennomført i årene 2014 og 2015. Bakgrunnen er at en revidert versjon av spørreskjemaet ble innført i 2014, der det ble lagt inn nye spørsmål for bedre å kunne måle ungdommenes sosiale bakgrunn. Disse spørsmålene er brukt i alle undersøkelsene, med unntak av tjue mindre kommuner, der utvalget av ungdom var såpass lavt at noen bakgrunnsspørsmål ble tatt ut for å sikre den enkeltes anonymitet¹. Ser vi bort fra disse kommunene deltok til sammen

¹ Antallet ungdommer som deltok i Ungdata i disse kommunene var 1.309.

117 607 ungdommer i Ungdata i disse to årene, jevnt fordelt mellom gutter og jenter.

Ungdom fra alle klassetrinn fra og med 8. trinn til og med VG3 er representert. Aldersfordelingen er likevel noe skjev, og det er færre ungdommer som har deltatt fra videregående enn fra ungdomstrinnet. Dette skyldes at Ungdata i en del kommuner utelukkende gjennomføres på ungdomstrinnet. 74.000 har deltatt fra ungdomstrinnet, og her er fordelingen nokså jevn mellom de tre klassetrinnene (ca. 1/3 på hvert trinn). Svarprosenten på ungdomstrinnet er 81 prosent. På videregående har 43.600 ungdommer deltatt. Her er de yngste ungdommene klart overrepresentert (ungdom på VG1 utgjør 45 prosent av alle på videregående), noe som dels skyldes at VG2 og VG3 er utelatt i flere av undersøkelsene, og dels at det er færre elever på de øverste trinnene i videregående skole (blant annet på grunn av frafall, men også fordi lærlingene på yrkesfaglige studieretningene ikke går på skole etter at de er ferdig med VG2). Svarprosenten på videregående er 65 prosent.

Tabell 2-1 Antall gutter og jenter på ulike klassetrinn som har deltatt i Ungdata i 2014 og 2015

	Gutter	Jenter	Totalt
8. trinn	11 816	12 021	24 315
9. trinn	12 234	11 930	24 685
10. trinn	11 690	11 383	23 649
VG1	9 976	9 326	19 776
VG2	6 866	6 462	13 687
VG3	4 067	5 113	9 461
Uoppgitt klassetrinn	1 005	771	2 034
Totalt	57 654	57 006	117 607

Note: Totaltallene inkluderer også ungdom som ikke har besvart spørsmålet om de er gutt eller jente.

Antallet kommuner som omfattes av rapporten er 183. Kommunene er spredt over hele landet, og inkluderer både bykommuner og kommuner med mer spredtbygd bebyggelse. I tillegg omfatter datagrunnlaget Ungdata-undersøkelser som er gjennomført i to fylkeskommuner i 2015 (videregående i Vestfold og Troms). Ungdata-undersøkelsene gjennomføres gjennom hele skoleåret, men 87 prosent av undersøkelsene fra 2014 og 2015 er gjennomført i vårhalvåret, de fleste i perioden før påske. Det er grunn til å tro at data-materialet gir et representativt bilde for landet som helhet.

Spørreskjemaet i Ungdata består av to hoveddeler. En grunnmodul med om lag 160 spørsmål som brukes i alle undersøkelsene. Grunnmodulen dekker tematisk bredt og omfatter spørsmål om foreldre, venner, lokalmiljø, skole, helse, fritidsvaner, rus og risikoatferd. Siden alle ungdommer som deltar i Ungdata får disse spørsmålene, vil denne delen av datasettet omfatte hele det datagrunnlaget som er beskrevet ovenfor.

I tillegg finnes et sett med valgfrie moduler, som kommunene og fylkeskommunene kan velge om de vil ha med i sine lokale undersøkelser. De fleste kommuner velger noen tilleggsmoduler, men siden det varierer hvilke moduler de tar med vil datagrunnlaget for disse tilleggs spørsmålene variere. I rapporten analyserer vi noen steder svar på spørsmål som kun finnes i tilleggsmoduler. Dette kommenteres underveis i rapporten, og det vil foreligge opplysninger i tabell- og figurnoter om hvor mange kommuner og ungdommer som inngår i disse analysene. I hvert tilfelle har vi også gjort en vurdering om datamaterialet fra tilleggs spørsmålene er godt nok til å kunne si noe mer generelt om ungdom, utover situasjonen blant ungdom i kommuner som har med de aktuelle spørsmålene. Vi har kun tatt med spørsmål som vi mener det statistisk sett kan være dekning for, samtidig tar vi noen steder forbehold om generaliserbarheten.

2.2 Måling av ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn

Den viktigste variabelen i denne rapporten er familiens sosioøkonomiske status (SØS). På grunn av respondentenes alder er det mest relevant å definere sosioøkonomisk status ut fra foreldrene og familiens samlede ressurser. I forskningslitteraturen har det vært vanlig å legge til grunn opplysninger om foreldrenes inntekt, utdanning og hvor stor prestisje foreldrenes yrker har, og i noen studier også familiestruktur. Gjennom å kombinere slike opplysninger konstruerer man en sosioøkonomisk indeks eller en skala, som er ment å reflektere hvor stor tilgang den enkelte har på økonomiske, kulturelle og sosiale ressurser. Tanken er at denne sosioøkonomiske skalaen representerer trinn på en (hierarkisk strukturert) sosial stige, der det antas at mengden ressurser øker mer eller mindre lineært for hvert trinn man beveger seg oppover på stigen.

Fra og med 2014 er det i de aller fleste Ungdata-undersøkelser lagt inn et sett av spørsmål som er ment å fange opp sosioøkonomiske forhold i familien til de unge, inspirert av den norske delen av den internasjonale undersøkelsen

«Helsevaner blant skoleelever» som er gjennomført i en rekke land (Samdal mfl. 2012). Målet er å fange opp tre dimensjoner ved familiens sosioøkonomiske status – foreldres utdanningsnivå, antall bøker i hjemmet og familiens velstandsnivå – og kombinere disse til et samlet mål på familiens sosioøkonomiske status.

Ungdata-undersøkelsene inneholder verken opplysninger om foreldrenes inntekt eller yrke. Ungdom blir sjelden spurt direkte om foreldrenes inntekt i spørreskjemaundersøkelser, blant annet fordi mange har begrensede kunnskaper om hva foreldrene deres tjener (Ensminger mfl. 2000). De fleste unge har nok derimot tydeligere forestillinger om hva slags jobb foreldrene deres har. I norske ungdomsundersøkelser har man tidligere brukt åpne spørsmål om foreldrenes yrke og hva de gjør på jobben (Bakken 2007; Krangle & Bakken 1998). Erfaringene fra disse studiene er at det store flertallet unge avgir svar som det er mulig å klassifisere. Likevel er det en forholdsvis stor andel som svarer at de ikke vet hva foreldrene jobber med, de oppgir stillingstitler som kan være vanskelig å klassifisere, de nevner useriøse yrkestitler eller hopper over spørsmålet. Dette indikerer at det er utfordringer også med bruk av åpne spørsmål om yrke. Anonymitetshensyn er imidlertid hovedgrunnen til at Ungdata-undersøkelsene ikke inkluderer spørsmål om foreldrenes yrke. Yrkesopplysninger er såpass detaljerte at de vil kunne bidra til å identifisere enkeltpersoner i undersøkelsene og dermed bryte anonymiteten som de unge er lovet.² En annen sak er at yrkesopplysninger fra et så stort antall unge som deltar i Ungdata ville vært svært ressurskrevende å kode.

1. Foreldrenes utdanningsnivå

Den første dimensjonen i målet på familiens sosioøkonomiske status skal fange opp foreldrenes utdanningsnivå. Siden ungdom sjelden sitter med nøyaktig kunnskap om hva slags type utdanning foreldrene deres har, blir det i spørreskjemaet gjort en grovmåling, der ungdommene blir spurt om henholdsvis far og mor har «utdanning på universitet eller høyskole». Svaralternativene er «ja» og «nei». Rundt 15 prosent har hoppet over spørsmålene, trolig fordi de ikke

² I noen få undersøkelser er Ungdata gjennomført som en ikke-anonym undersøkelse på videregående.

vet hva de skal svare. En del «missing» på spørsmål om foreldres utdanning er vanlig i tilsvarende ungdomsundersøkelser fra andre land (Ensminger mfl. 2000), der en også har sett missing-andeler på rundt 15 prosent. Studier der man har sammenlignet ungdoms svar på denne typen spørsmål og tilsvarende spørsmål gitt til mødrene deres, viser samtidig stor grad av overlapp (Ensminger mfl. 2000).

I Ungdata-undersøkelsene har 65 prosent av de som svarer på spørsmålene oppgitt at far har høyere utdanning og 71 prosent at mor har høyere utdanning. Disse andelene er langt høyere enn det er rimelig å anta ut fra SSBs registerdata. I aldersgruppen 40–50 år (noe som tilsvarende sannsynlig alder for majoriteten av foreldrene til de som har vært med i Ungdata) har 40 prosent av kvinner høyere utdanning og 34 prosent av menn (SSB, Statistikkbanken). Dette tyder på at nokså mange overrapporterer foreldrenes utdanning.³ En grunn til dette kan være at ungdom ikke vet. Ser vi på hvordan ungdom på ulike klassetrinn svarer (vist i Vedleggstabell 1 bak i rapporten), viser det seg at andelen som oppgir at foreldrene har høyere utdanning synker en god del gjennom ungdomsskolealderen. Det samme gjør andelen som ikke har besvart spørsmålet, mens andelen som svarer «nei» øker betydelig. Dette kan tyde på at ungdom blir mer og mer bevisst hva slags utdanning foreldrene har utover i ungdomsårene, eller at foreldrenes utdanningsnivå i økende grad er et tema det snakkes om hjemme, etter hvert som de unge selv må foreta utdanningsvalg.

Basert på ungdommenes svar har vi konstruert et samlet mål på foreldres utdanning. Av praktiske grunner er skalaen konstruert slik at den går fra 0 til 3. De som har oppgitt at begge foreldrene har høyere utdanning får full skåre. De som har oppgitt at kun den ene har høyere utdanning får skåren 1,5, mens de som har svart nei på begge har fått skåren 0. Vi har vurdert gruppen av unge som har hoppet over disse to spørsmålene, og kommet fram til at disse ungdommene på mange måter er nokså like de som oppgir at ingen av foreldrene har høyere utdanning. For å inkludere flest mulig i analysen har vi derfor kodet disse til lavest skåre, det vil si 0 (sammen med ungdom som oppgir at ingen av foreldrene har høyere utdanning).

³ Tallene blir noe lavere (henholdsvis 56 og 62 prosent) om vi inkluderer de 15 prosentene som ikke har besvart spørsmålet. Men likevel langt høyere enn det som kommer fram gjennom registerdata over befolkningens utdanningsnivå.

Siden det knytter seg noe usikkerhet til dette målet, har vi foretatt noen analyser der vi undersøker sammenhengen mellom foreldrenes utdanning (slik vi har målt det, jf. forrige avsnitt) og skolekarakterer. Hypotesen er at dersom utdanningsspørsmålene fanger opp det det er ment å måle, bør vi se tydelige forskjeller i gjennomsnittskarakterer (jf. forskning som viser en tydelig sammenheng mellom foreldrenes utdanning og karakterer, se for eksempel Bakken & Elstad (2012)). Spørsmål om karakterer er ikke med i grunnmodulen til Ungdata. Til disse analysene bruker vi derfor informasjon om karakterer som er samlet inn i noen få Ungdata-undersøkelser. Ungdommene har fått spørsmål om karakterer ved forrige karakteroppgjør i fagene norsk, engelsk og matematikk.⁴ Det ble laget et gjennomsnitt av de tre fagkarakterene. Analysene viser en klar sammenheng, der det skiller 0,55 karakterpoeng mellom ungdom som har foreldre med lav og høy utdanning. Denne karakterforskjellen er tydelig, men likevel en god del mindre enn karakterforskjeller det er vanlig å finne i analyser av registerbaserte opplysninger om foreldreutdanning og karakterer (der det skiller ca. 1,3 karakterpoeng mellom de som har to foreldre med kun grunnskole og de som har to foreldre med utdanning på masternivå, jf. Bakken 2009: 7). Korrelasjonen mellom karakterer og foreldres utdanning er på $r=0,27$. Vår konklusjon er at målet til en viss grad fanger opp foreldrenes utdanningsnivå, men at vi også må regne med at det er del «statistisk støy» knyttet til dette målet.

2. Antall bøker i hjemmet

Den andre dimensjonen vi bruker for å måle sosioøkonomisk status, er antall bøker i hjemmet. Mange undersøkelser inkluderer et spørsmål om antall bøker i hjemmet for å fange opp akademiske ressurser i familien, eller det som ofte blir betegnet som «kulturell kapital». Et slikt mål har vært brukt i en rekke studier, i Norge siden Hernes & Knudsens studie av ulikheter i utdannings-systemet på 1970-tallet (Hernes & Knudsen 1976).

Det kan argumenteres for at boka har endret karakter nokså vesentlig siden 1970-tallet. Kanskje har de siste 10–15-årenes «digitale revolusjon»

⁴ Dette ble gjort på ungdomstrinnet og i videregående i Oslo (N=20.440) og i Ringsaker (N=1695) og på ungdomstrinnet i Lier (N=733) og i Tønsberg (N=1220). Totalt N=24.088.

bidratt til at bøker som fysisk objekt er en mindre betydningsfull markør for familiens kulturelle kapital? Ungdommenes svar i Ungdata-undersøkelsene tyder på at boka ikke helt har mistet sin plass i norske hjem. På spørsmålet «hvor mange bøker tror du det er hjemme hos dere», svarer 57 prosent⁵ at de har mer enn 100 bøker, og 23 prosent oppgir at det er mer enn 500 bøker hjemme hos dem. I motsatt ende av skalaen oppgir 12 prosent at familien har færre enn 20 bøker, mens 31 prosent har mellom 20 og 100 bøker i hjemmet.

Det er flere grunner til at vi har valgt å bruke antall bøker i hjemmet som indikator på sosioøkonomisk bakgrunn. For det første er det fremdeles relativt dyrt å kjøpe bøker og vi mener det er grunn til å tro at antall bøker i hjemmet fortsatt representerer en type kulturell kapital. For det andre viser analysen over at det er en god del variasjon i hvor mange bøker ungdommene rapporterer om. En tredje grunn til at vi inkluderer dette målet er at også bøker i hjemmet henger tydelig sammen med skolekarakterer. Analyser viser at det skiller så mye som 1,2 karakterpoeng i gjennomsnitt mellom de (få) som oppgir at de ikke har bøker hjemme og de som oppgir at de har mer enn 1000 bøker. Karakterforskjellen mellom de med færrest og flest bøker i hjemmet er dermed nesten like stor som forskjellene etter foreldrenes utdanningsnivå påvist i den registerbaserte studien vi har referert til tidligere (Bakken 2009). Vi tolker dette som en tydelig indikasjon på at målet fanger opp en dimensjon ved familiens sosioøkonomiske status.

I analysene har vi kodet alle svarene slik at de varierer fra 0 til 3 – der for eksempel 0 er «ingen bøker», 1,5 er «mellom 100 og 500 bøker» og 3 er «mer enn 1000 bøker». Korrelasjonen bøker i hjemmet og karakterer er $r=0,35$. Korrelasjonen mellom bøker og foreldres utdanning er på $r=0,29$. Begge sammenhengene er statistisk signifikante ($p<0,001$).

3. Velstandsnivået i familien

Den tredje dimensjonen ved sosioøkonomisk status (slik status er målt i denne studien) er et mål på familiens velstandsnivå lagt inn som del av Ungdatas grunnmodul fra og med 2014. På engelsk kalles målet for «Family Affluence

⁵ Det tilsvarende tallet i Ung i Norge i 1992 var til sammenlikning 65 prosent, noe som antyder at endringene har vært mindre enn det en kanskje skulle anta.

Scale (FAS) (Currie mfl. 2008). Målet ble først utviklet i Skottland tidlig på 1990-tallet, og er senere blitt revidert for å fange opp endringer i den økonomiske og teknologiske utviklingen. I Ungdata brukes den reviderte versjonen fra HEVAS-undersøkelsen i 2009 (Samdal mfl. 2012). Ungdommene får fire spørsmål om materielle ressurser i familien. De blir spurt om familien har bil, om de har sitt eget soverom, hvor mange datamaskiner som finnes i familien og om de har vært på ferie med familien. Forskning viser at det å fange opp sosio-økonomiske forhold i hjemmet gjennom å stille spørsmål om tilgang til ulike typer ressurser ofte gir nokså valide mål (Wardle, Robb & Johnson 2002).

Tabell 2-2 «Family Affluence Scale»: spørsmål, svaralternativer, måten vi har kodet svar på og svarfordeling i prosent. N=113.116 (Ungdata 2014-15)

Spørsmål	Svaralternativer	Poeng	% svar
<i>Har familien din bil?</i>	Nei	0	4
	Ja, en	2	29
	Ja, to eller flere	3	67
<i>Har du eget soverom?</i>	Ja	3	95
	Nei	0	5
<i>Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din i løpet av det siste året?</i>	Ingen ganger	0	12
	En gang	1	24
	To ganger	2	23
	Mer enn to ganger	3	41
<i>Hvor mange datamaskiner har familien din?</i>	Ingen	0	0,7
	En	1	4
	To	2	13
	Tre eller flere	3	82

Tabell 2-2 viser de konkrete spørsmålsformuleringene og svaralternativene som ble gitt i spørreskjemaet. Tabellen angir også hvordan vi har kodet svaralternativene, der hvert spørsmål har fått verdier fra 0 til 3. Svarfordelingen på spørsmålene framgår også av tabellen.

Basert på kodene som er oppgitt i tabellen, har vi konstruert et gjennomsnittsmål der vi har summert svarene og delt på antall spørsmål de unge har svart på. Det er nokså få som får lave skårer, siden de fleste ungdommene har tilgang til de fleste av disse godene. Validert opp mot ungdommenes skolekarakterer, viser det seg at det også her er en betydelig variasjon i karaktergjennomsnitt mellom de ulike kategoriene. De svært få som skårer null har et karaktergjennomsnitt på 3,18, mot 4,18 blant de som har full skåre på FAS-

målet. Korrelasjonen mellom FAS og karakterer er $r=0,21$. FAS har en korrelasjon mot foreldres utdanning på $r=0,24$ og $r=0,23$ mot bøker i hjemmet. Alle sammenhenger er statistisk signifikante ($p<0,001$).

DESKRIPTIV STATISTIKK FOR DE TRE DIMENSJONENE

Alle de tre dimensjonene er altså kodet slik at de varierer fra 0 (lavest) til 3 (høyest). Tabell 2-3 viser gjennomsnitt, median og standardavvik for hele utvalget under ett, samt gjennomsnittet for gutter og jenter på ulike klassetrinn. Det går fram i tabellen at FAS-målet er forholdsvis skjevfordelt, der gjennomsnittet og medianen ligger nokså høyt over midtpunktet på skalaen. At standardavviket er på 0,47 antyder at spredningen er forholdsvis liten. Dette fikk vi jo også et inntrykk av i tabellen ovenfor, som viste at kun en av FAS-indikatorene, feriereiser, hadde en viss spredning. Det er også verdt å nevne at gjennomsnittet for FAS-målet synker med økende alder, etter at ungdommene har begynt på videregående blir gjennomsnittskåren lavere. Ser vi nærmere på variasjon i enkeltindikatorene, viser det seg at det særlig er reiser med foreldrene som bidrar til denne nedgangen.

Tabell 2-3 Deskriptiv statistikk for de tre dimensjonene for sosioøkonomisk status. N=113.447.

	Foreldres utdanning	Bøker i hjemmet	FAS
Lavest verdi	0	0	0
Høyest verdi	3	3	3
Gjennomsnitt	1,77	1,64	2,53
Median	1,50	1,80	2,33
Standardavvik	1,29	0,67	0,47
Kjønn¹⁾			
Gutter	1,76	1,61	2,54
Jenter	1,79	1,67	2,53
Klassetrinn¹⁾			
8. trinn	1,95	1,62	2,56
9. trinn	1,90	1,63	2,56
10. trinn	1,79	1,65	2,55
VG1	1,63	1,61	2,51
VG2	1,56	1,63	2,47
VG3	1,67	1,74	2,46

¹⁾ Gjennomsnittstall.

Når det gjelder foreldrenes utdanningsnivå, er det derimot mye større forskjeller mellom ungdom. Gjennomsnittet ligger litt over midtpunktet på skalaen, og i likhet med FAS synker foreldrenes utdanningsnivå betydelig med alder, men det skjer i størst grad på ungdomstrinnet. På videregående synker utdanningsnivået først i overgangen til VG2, mens det deretter øker til VG3. Det siste er nok et utslag av at undersøkelsen gjennomføres i skolen og at lærlinger derfor ikke er inkludert. Blant ungdom som velger yrkesfag finner vi normalt færre som har foreldre med høyere utdanning. Når disse ikke er med, vil relativt flere av de som er igjen på skolen ha foreldre med lang utdanning. At foreldres utdanningsnivå (slik det er målt her) synker fram til og med VG2, tolker vi som et uttrykk for at flere får et aktivt forhold til hva slags utdanning foreldrene har. Svarene til ungdom i videregående er dermed sannsynligvis mer realistiske enn på ungdomsskolen.

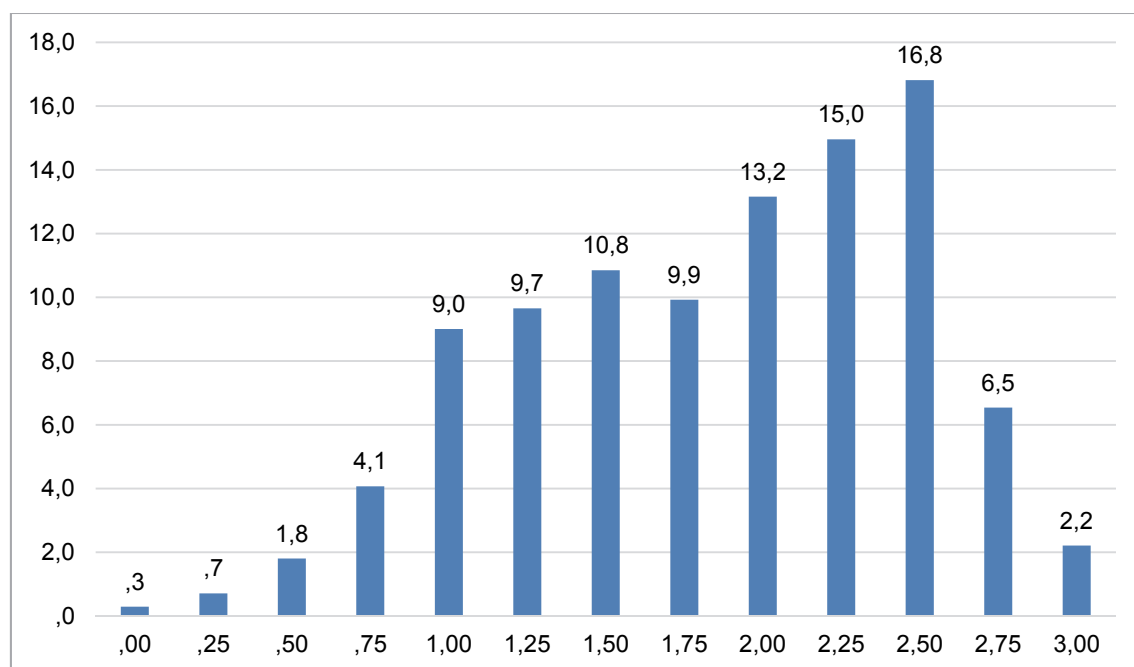
Målet for antall bøker i hjemmet har mindre spredning enn foreldres utdanning, men større enn FAS. Det varierer lite med klassetrinn, men jenter rapporterer litt flere bøker enn gutter. For de to andre målene er det omtrent ingen kjønnsforskjeller i rapporteringen.

KONSTRUKSJON AV ET SAMLEMÅL FOR SOSIOØKONOMISK FAMILIEBAKGRUNN
Spørsmålene som skal måle foreldrenes utdanningsnivå, antall bøker i hjemmet og materielle goder i familien, har hver for seg noen klare begrensninger som mål på familiens sosioøkonomiske situasjon. Gjennom å konstruere en felles indeks basert på tre dimensjoner vil vi trolig få et mer robust og valid mål på familiens sosioøkonomiske status (Ensminger mfl. 2000). Det finnes ulike måter å konstruere slike samlemål på. I de innledende analysene har vi forsøkt ulike varianter. Vi har blant annet laget enkle gjennomsnittsmål basert på de kodene som er beskrevet ovenfor. Videre har vi standardisert alle variablene (z-skårer) og laget et gjennomsnittsmål basert på de standardiserte skårene. Vi har også forsøkt å lage et samlemål ut fra faktoranalyse, slik for eksempel det er gjort i rapporten fra HEVAS-undersøkelsen (Samdal m.fl. 2012).

De ulike variantene ga nokså sammenfallende resultater, og vi har valgt den enkleste metoden, der vi lager et gjennomsnitt av de tre dimensjonene. Den sosioøkonomiske skalaen (SØS) vil derfor variere mellom 0 og 3, der de som har null har lavest verdi på samtlige av de spørsmålene som inngår i alle

de tre dimensjonene. Ungdom som ender med full skåre (3) er de som har rapportert høyeste verdi på alle spørsmål. Vi har satt som kriterium at hver enkelt av ungdommene må ha gyldige verdier på minst to av de tre dimensjonene for å få gyldig verdi på den sosioøkonomiske skalaen. Med denne avgrensningen inkluderer vi 99,3 prosent av ungdommene i utvalget. Gjennomsnittet på skalaen er 1,97 og medianen 2,08, det vil si noe over midtpunktet på skalaen. Standardavviket er 0,62. Dette gir en viss spredning, men som det framgår av figuren er fordelingen venstreskjev (noe det først og fremst er FAS-målet som bidrar til).

Figur 2-1 Fordeling av ungdom på den sosioøkonomiske skalaen. Prosent. N=117 200

Note: I figuren er det avrundet til nærmeste 0,25

I rapporten har vi valgt å kategorisere ungdom i fem sosioøkonomiske grupper. Dette er gjort ved å dele hele materialet i fem like store deler, etter at ungdommene er sortert etter hvor høyt familien er plassert på den sosioøkonomiske skalaen. Siden SØS-målet er noe alderssensitivt, har vi valgt å gjøre denne prosedyren for hvert av de seks klassetrinnene (jf. Samdal m.fl. 2012). Vi får da fem like store sosioøkonomiske grupper på hvert klassetrinn, som vi kaller for henholdsvis «lavest SØS», «lav SØS», «middels SØS», «høy SØS» og «høyest SØS».

KJENNETEGN VED UNGDOM I ULIKE SOSIOØKONOMISKE GRUPPER

Tabell 2-4 Kjennetegn ved ungdom som er kategorisert i ulike sosioøkonomiske grupper. Prosentandel

	Sosioøkonomiske grupper					Totalt
	Lavest SØS	Lav SØS	Middels SØS	Høy SØS	Høyest SØS	
«FAS»						
Har to eller flere biler	50	66	68	69	80	67
Har eget soverom	85	95	96	98	100	95
Mer enn to feriereiser med familien	19	34	37	41	71	41
Mer enn to datamaskiner	64	80	82	87	96	82
Bøker i hjemmet						
<100 bøker	86	52	50	29	0	43
100-500 bøker	12	36	35	55	32	34
>500 bøker	2	12	15	17	68	23
Foreldrenes utdanningsnivå						
Far har høyere utdanning	3	23	61	92	100	56
Mor har høyere utdanning	3	34	79	97	100	71
N=	22 563	23 523	23 719	22 624	23 771	117 200

Tabell 2-4 viser kjennetegn ved de ulike gruppene, basert på alle delspørsmålene som inngår i den sosioøkonomiske skalaen. Denne er tatt med for å illustrere hva som skjuler seg bak de fem kategoriene. Med tanke på tilgangen til de ressursene som inngår i den definisjonen som er brukt, viser tabellen at det er nokså tydelige forskjeller mellom de ungdommene som vokser opp i familier med henholdsvis høyest og lavest sosioøkonomisk status.

En annen måte å illustrere dette på er å undersøke hvordan ungdom i de ulike sosioøkonomiske gruppene subjektivt sett opplever familiens økonomiske situasjon. Tabell 2-5 viser at det er en betydelig sammenheng mellom det mer objektive SØS-målet og den subjektive opplevelsen av hvor god råd familien deres har hatt de senere to årene. Kontrastene er tydelige, når nær 90 prosent av de med høyest SØS svarer at de har hatt god råd, mot 58 prosent av de med lavest SØS. Mens så å si ingen i gruppa med høyest sosioøkonomisk status svarer at de har hatt dårlig råd, gjelder dette 14 prosent i gruppa med lavest SØS. Likevel er det viktig å presisere at uansett sosioøkonomisk bakgrunn svarer et stort flertall at de har hatt god råd. Selv om en ikke kan se bort fra at noen av de ungdommene som vokser opp i inntektsfattige familier ikke vil innrømme hvor dårlig de egentlig har, reflekterer nok dette den

generelle tendensen i den norske samfunnet til at de aller fleste har nok så god familieøkonomi.

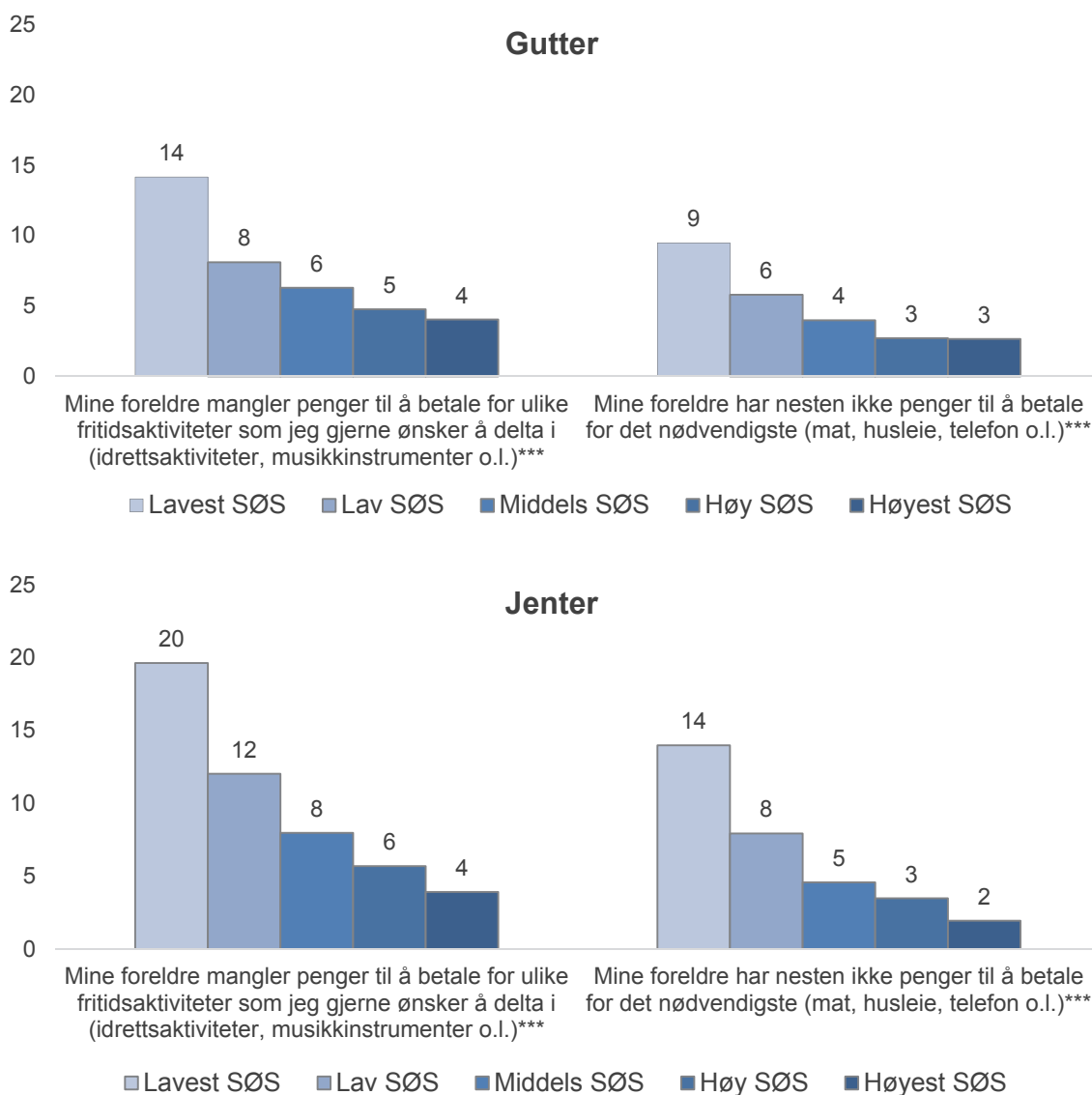
Tabell 2-5 Subjektiv vurdering av familiens økonomiske situasjon blant ungdom kategorisert i ulike sosioøkonomiske grupper. Prosentandel

	Sosioøkonomiske grupper					Totalt
	Lavest	Lav	Middels	Høy	Høyest	
Vi har hatt god råd hele tiden	25	31	38	47	60	40
Vi har stort sett hatt god råd	33	37	38	35	29	34
Vi har verken hatt god råd eller dårlig råd	29	25	20	15	9	19
Vi har stort sett hatt dårlig råd	9	6	4	2	1	5
Vi har hatt dårlig råd hele tiden	5	2	1	1	0	2
Totalt	100	100	100	100	100	100
N=	22 391	22 831	23 257	22 337	23 195	114 011

I Ungdatas tilleggsmoduler finnes det spørsmål der ungdom blir spurt om foreldrene deres har manglet penger til å betale for fritidsaktiviteter de hadde ønsket å delta på, og om foreldrene har manglet penger til å betale for det mest nødvendige (som mat, husleie osv.). Disse spørsmålene er inkludert i 28 undersøkelser fra 2014 til 2015. Ungdommenens svar viser at de færreste opplever at foreldrene har slike problemer (se Vedleggstabell 2). Mellom fem og ti prosent oppgir at foreldrene enten har manglet penger til å betale for fritidsaktiviteter eller til å betale for det mest nødvendige i hverdagen. Det er noen flere jenter enn gutter som rapporterer om disse problemene. Andelen øker fram til VG1, for deretter å synke noe (se Vedleggsfigur 1).

Figur 2-2 viser at det er en tydelig sammenheng mellom denne typen økonomiske problemer i familien og målet for familiens sosioøkonomiske status. Likevel er det også her tydelig at uansett sosioøkonomisk tilhørighet, er det slik at det er et lite mindretall som opplever at foreldrene har problemer med å betale for fritidsaktiviteter eller nødvendige ting som mat og husleie.

Figur 2-2 Andel gutter og jenter som mener ulike påstander om familiens økonomiske situasjon stemmer ofte eller noen ganger – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

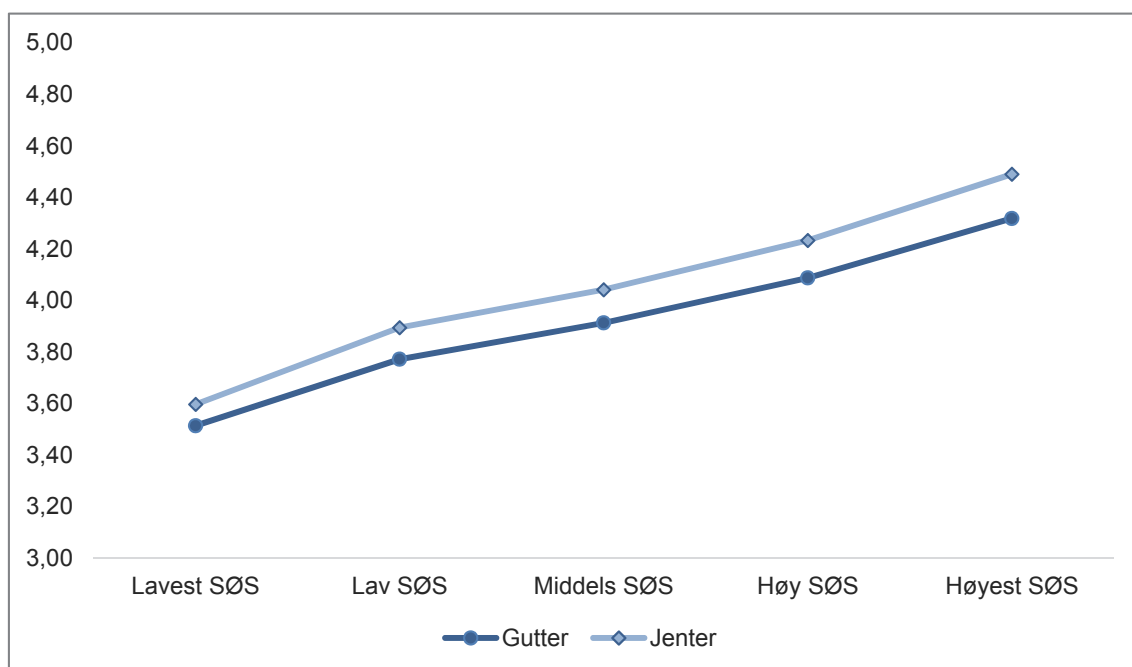

Note: Data fra 49 kommuner og en fylkeskommune (2014–2015). $N_{gutter}=10.826$. $N_{jenter}=11.319$. Signifikanstest: *** $p<0,001$

SØS-MÅLET VALIDERT MOT SKOLEKARAKTERER

Til slutt i dette kapitlet vil vi undersøke sammenhengen mellom familiens sosioøkonomiske status og ungdommenes skolekarakterer. Korrelasjonen er $r=0,36$, noe som gir en forklart varians (r^2) på 0,13. Som det framgår av figur 2-3 er sammenhengen mellom skolekarakterer og SØS-målet nokså lineær, og det skiller 0,80 karakterpoeng mellom høyeste og laveste SØS for gutter og 0,89 for jenter. At sammenhengen er såpass sterk styrker vår antakelse om at samlemålet vi har konstruert faktisk fungerer som indikator på familiens sosioøkonomiske status.

Figur 2-3 Selvrapporterte gjennomsnittskarakterer i fagene engelsk, matte og norsk etter sosioøkonomisk bakgrunn. Karakterskala fra 1-6.

Note: N=24.054. Data fra Oslo, Levanger og Telemark fylkeskommune (2014–15). Korrelasjonskoeffisient: $r=0,36$. Sig $p < 0,001$.

2.3 Oppsummering

Analysene i denne rapporten baserer seg på Ungdata-undersøkelser som er gjennomført i to fylkeskommuner og 183 kommuner over hele landet i årene 2014 og 2015. Til sammen omfatter datamaterialet svar fra i overkant av 117.000 skoleelever på ungdomstrinnet og i videregående opplæring. Svarprosenten i undersøkelsen er høy: 86 prosent på ungdomstrinnet og 65 prosent i videregående. Datamaterialet gir et representativt bilde av skoleungdom generelt i Norge.

I rapporten legger vi til grunn et mål på foreldrenes sosioøkonomisk status (SØS) som er nytt i Ungdata fra og med 2014. Målet skal fange opp omfanget av sosioøkonomiske ressurser som de unge har tilgang til gjennom familien sin, og inneholder opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå, bøker i hjemmet og tilgangen til ulike materielle goder. At dette sosioøkonomiske samlemålet er tydelig korrelert med ungdommenes skolekarakterer, som vi fra andre studier vet er forhold som henger tett sammen, er en viktig indikasjon på at undersøkelsen fanger opp sentrale sider ved familienes sosioøkonomiske status. I rapporten blir ungdom som tilhører fem ulike sosioøkonomiske grupperinger analysert og sammenliknet med hverandre.

3 Foreldrene og nære relasjoner

Å ha trygge og positive relasjoner til foreldre, venner og andre personer som står ungdom nær, har verdi i seg selv og vil i mange tilfeller være avgjørende for hvordan den enkelte opplever tiden som ung. Tilgangen til sterke sosiale bånd kan også være nyttige for å takle sosiale og emosjonelle utfordringer som mange unge står ovenfor – enten det skjer hjemme, på skolen eller i fritiden. I dette kapittelet vil vi studere hvordan ungdom med ulik sosial bakgrunn opplever foreldrene og vennene sine, og hva slags nettverk av ressurspersoner de har rundt seg. Vi spør om det er slik at ungdom som vokser opp med relativt få økonomiske og kulturelle ressurser i familien også har mer problematiske sosiale relasjoner til sine nærmeste.

I samfunnsforskningen knyttes beskrivelser av sosiale bånd som en ressurs i barn og unges liv gjerne til begrepet «sosial kapital». Amerikaneren James S. Coleman (1988), som er en av de sentrale teoretikerne innenfor denne forskningstradisjonen, framhever sosial kapital som viktig blant annet for barn og unges læring i skolen. Han har vært opptatt av betydningen av at foreldrene er til stede og engasjerer seg i sine barns liv, for overføring av humankapital. Samtidig trekker han fram sosiale bånd mellom foreldre i lokalsamfunnet som en ressurs for foreldrenes mulighet til å lede barna inn i aktiviteter som er nyttige i utdanningssammenheng. Poenget til Coleman er at det vil være lettere for foreldre å få oversikt over barnas gjøremål i fritiden, samt å sanksjonere uønsket atferd, hvis de står sammen med andre foreldre om dette.

Sosial kapital-begrepet kan også være et nyttig begrep i analyser av relasjoner mellom ungdom. Relasjoner til jevnaldrende har betydning på en rekke områder (Sletten 2011). Jevnaldrende vil blant annet kunne representere en informasjonskanal og en støtte når de unge skal velge utdanning eller orientere seg mot et framtidig arbeidsmarked. Jevnaldrende vil også kunne påvirke hverandres holdninger og verdier, og uavhengig av framtidig nytte, vil vennskap gi grunnlag for lek, glede, emosjonell støtte og trygghet, og kan bidra til å styrke ungdoms selvfølelse.

Selv om de nære personene som regel vil utgjøre en positiv ressurs i ungdoms liv, kan sosiale bånd også innebære risiko. Vi vet for eksempel at

ungdoms egen bruk av alkohol henger sammen med alkoholbruk i ungdoms nære omgivelser. Til slutt i kapittelet undersøker vi derfor bruk av alkohol i ungdommenes nære relasjoner. Er det forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn i alkoholvanene til ungdommenes foreldre og jevnaldrende venner?

3.1 Relasjoner mellom foreldre og ungdom

Innenfor psykologisk forskning er det vanlig å skille mellom tre hovedtyper av *foreldrestiler*: «autoritær», «autoritativ» og «ettergivende» (Baumrind 1967; Baumrind 1971). I den ene ytterkanten har man de autoritære foreldre, det vil si de som setter klare grenser og er svært kontrollerende, men som i mindre grad bidrar med nærhet og varme. I den andre enden finnes de ettergivende foreldrene, de som først og fremst er forståelsesfulle, varme, åpne for barnas behov, men som setter få grenser. Den autoritative foreldrestilen utgjør en slags mellomvariant. Autoritative foreldre beskrives gjerne som følsomme for hva barn og unge trenger, og er åpne for innspill, men setter samtidig klare grenser, stiller høye krav og er tydelige i forventningene sine. Denne autoritative foreldrestilen betraktes langt på vei som et ideal i dagens vestlige samfunn (Trinkner mfl. 2012), og forskning viser at autoritative foreldrene oftere får barn som er selvstendige, som mestrer omgivelsene og som er fornøyde.

Sosiologisk orientert forskning har vist at foreldrenes måter å oppdra barna sine på kan variere en god del mellom ulike sosiale klasser eller lag i samfunnet. I en innflytelsesrik studie av amerikanske familiers hverdagsliv har Lareau (2003) argumentert for at middelklasseforeldre typisk utøver en «intensiv foredling» (concerted cultivation)⁶. Gjennom intens oppfølging og strukturering er målet å hjelpe barna med å nå sitt potensial som mennesker. Arbeiderklasseforeldrenes praksis følger i større grad «ideen om naturlig utvikling» (natural growth). Foreldrene ser det ikke som sin oppgave å detaljstyre barnas skolegang og fritid, og muligheten for frilek uten overvåking fra foreldrene er større. Slike typiske oppdragelsesmønstre er også identifisert i norske studier av foreldrepraksiser (Stefansen 2007).

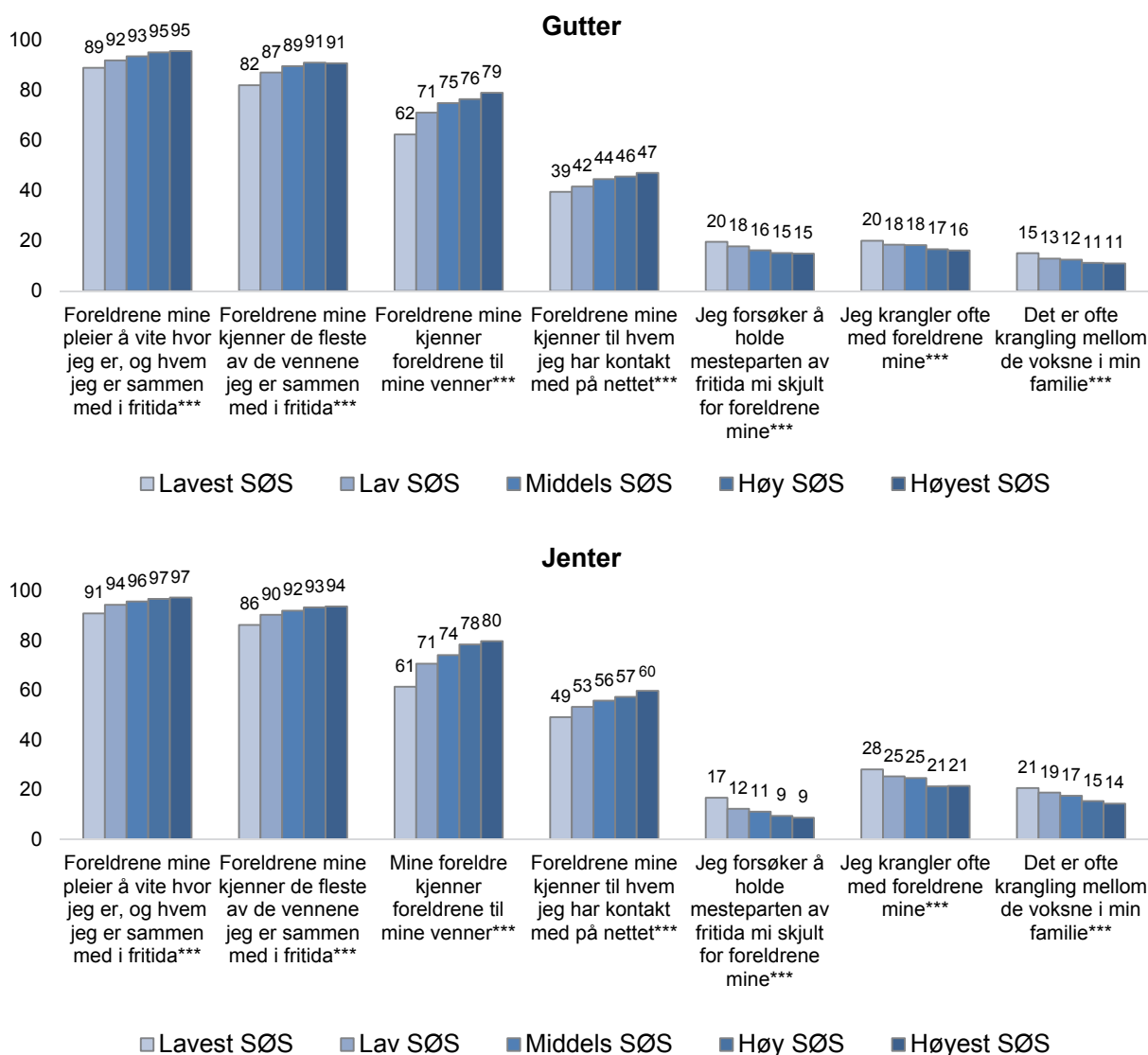
Ungdata inneholder flere spørsmål som kan gi informasjon om foreldrestil og oppdragelsespraksis, sett fra ungdommenes synsvinkel. Blant annet blir

⁶ De norske oversettelsene er hentet fra Stefansen 2007.

de unge spurt om foreldrene vet hvem de er sammen med i fritiden og hvem de har kontakt med på nett, og om foreldrene kjenner vennene deres og foreldrene til vennene. Ungdommenes svar tyder på at foreldre flest har god oversikt over barnas fritid og hvem de fysisk er sammen med i fritiden, men at relativt færre har innsikt i ungdommens sosiale liv på nett (se Vedleggstabell 3 og Vedleggsfigur 2). Kjønnforskjellene er forholdsvis små, men litt flere jenter enn gutter svarer at foreldrene har god oversikt over fritida deres. Alder er mer utslagsgivende enn kjønn, og viser hvordan foreldre generelt slipper noe av kontrollen ettersom ungdommene blir eldre. Med økende alder er det i særlig grad færre som oppgir at foreldrene kjenner foreldrene til vennene deres, og som vet hvem de har kontakt med på nett.

Figur 3-1 viser hvordan gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn opplever forholdet til foreldrene sine. Uansett bakgrunn har det store flertallet et åpent forhold til foreldrene. Samtidig viser figuren en sosial gradient, der ungdom fra lavere sosioøkonomiske lag systematisk rapporterer om at foreldrene har mindre innsyn i livene deres sammenliknet med ungdom fra høyere sosiale sjikt. Det er færre av foreldrene med lav sosioøkonomisk status som vet hvor ungdommene er på fritiden og hvem de er sammen med, de kjenner sjeldnere vennene og foreldrene til vennene deres og de vet i noe mindre grad, enn foreldre med høy sosioøkonomisk status, hvem ungdommene har kontakt med på nettet. Forskjellen etter sosioøkonomisk bakgrunn er likevel størst når det handler om å kjenne foreldrene til barnas venner.

Figur 3-1 Andel gutter og jenter som mener ulike påstander om foreldrene stemmer svært eller ganske godt – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=54.652. N_{jenter}=55.151. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Også når det gjelder konflikter i relasjonen mellom foreldre og ungdom, og konfliktnivået i familien generelt, finner vi noe mer problematiske familieforhold i lavere sosial lag. Unge fra lavere sosial lag oppgir oftere at de holder fritiden sin skjult for foreldrene. Samtidig rapporterer flere om krangling, både mellom foreldrene og mellom dem selv og foreldrene. På alle disse områdene viser analysene at betydningen av sosial bakgrunn er nokså lik for gutter og jenter.

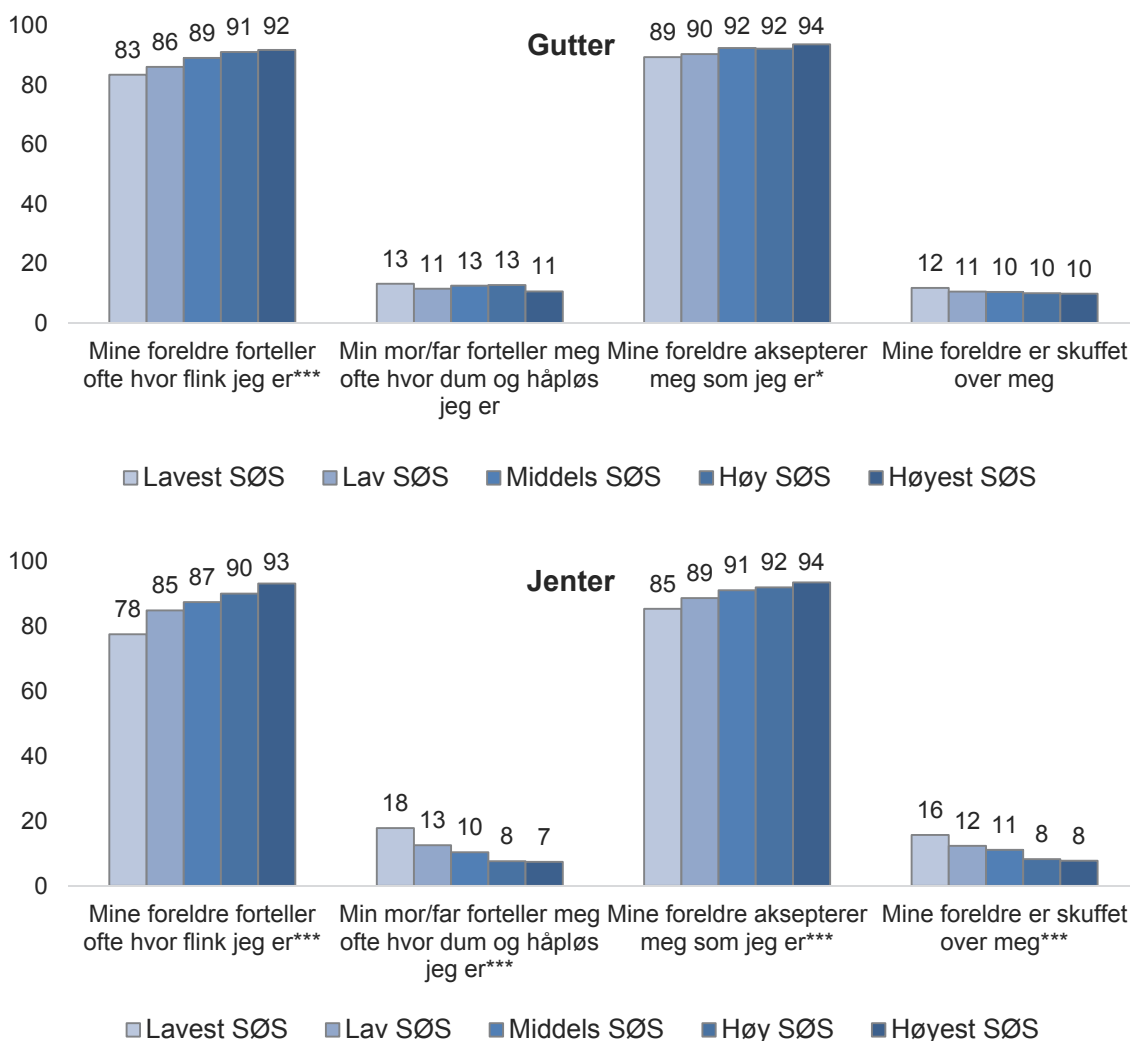
Ungdata måler også andre emosjonelle sider ved forholdet mellom ungdom og foreldre. I noen kommuner har ungdom blitt spurt hvorvidt det

stemmer eller ikke stemmer for dem at «mine foreldre forteller ofte hvor flink jeg er», «min mor/far forteller meg ofte hvor dum og håpløs jeg er», «mine foreldre aksepterer meg som jeg er» og «mine foreldre er skuffet over meg». Disse spørsmålene er valgfrie for kommunene å ta med, og var inkludert i 29 Ungdata-undersøkelser i 2014 og 2015. Siden disse undersøkelsene ikke dekket videregående spesielt godt, viser vi kun resultater for elever på ungdomstrinnet (fordeling etter kjønn og klassetrinn er gjengitt i Vedleggstabell 4 og i Vedleggsfigur 3).

Svarene de unge gir viser at ungdom flest opplever foreldrene sine som varme og støttende. Rundt 90 prosent sier at foreldrene ofte forteller dem at de er flinke og at de aksepterer dem som de er, og bare et lite mindretall opplever at foreldrene er skuffet over dem. Omtrent hver fjerde opplever likevel at foreldrene er for strenge. Heller ikke på dette området er kjønnsforskjellene særlig store, men det er en tendens til at færre ungdommer opplever ros og støtte fra foreldrene etter hvert som de blir eldre (fra 8.–10. trinn).

Figur 3-2 viser hvor mange gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn som mener at disse påstandene stemmer «svært godt» eller «ganske godt». Det er særlig når det gjelder emosjonell støtte i form av å rose ungdommenes prestasjoner eller innsats, at vi ser en sosial gradient. Ungdom med lav sosioøkonomisk bakgrunn opplever i mindre grad enn andre at foreldrene roser dem og aksepterer dem som de er. Denne tendensen er tydeligere blant jenter enn blant gutter. Blant jenter fra lavere sosiale lag er det også flere som oppgir at foreldrene er skuffet over dem eller ofte forteller dem hvor dumme og håpløse de er. Blant gutter er det derimot ingen tilsvarende tydelig sammenheng mellom negative tilbakemeldinger fra foreldrene og sosioøkonomisk bakgrunn.

Figur 3-2 Andel gutter og jenter som mener ulike påstander om foreldrene stemmer svært eller ganske godt – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: 29 kommuner i Ungdata 2014–15 (8. – 10. trinn). $N_{gutter}=4.402$. $N_{jenter}=4.151$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

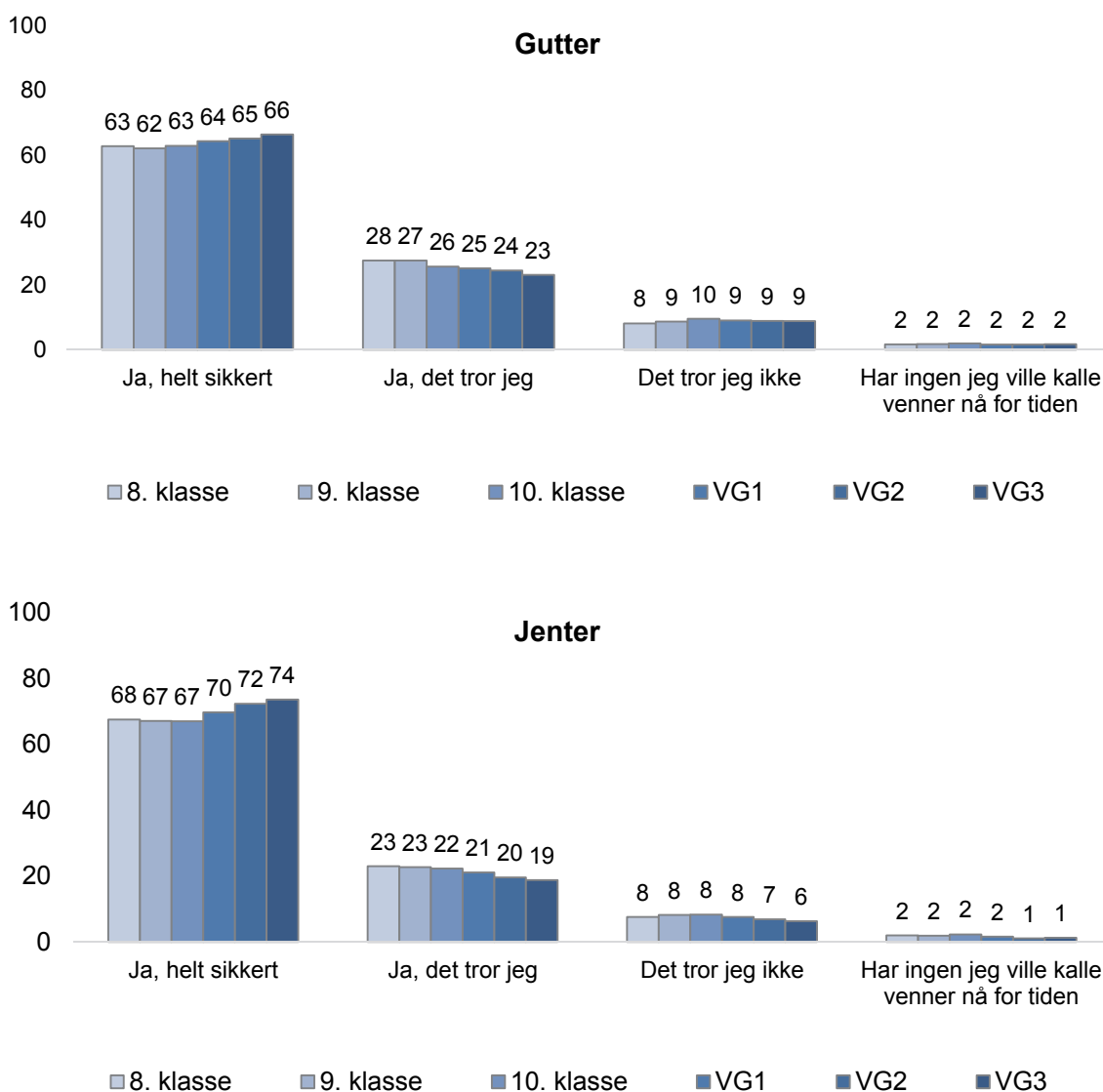
Oppsummert kan vi si at resultatene fra Ungdata gir støtte til tidligere forskning som har vist variasjoner i oppdragelsespraksiser etter sosioøkonomisk bakgrunn, der foreldre i høyere sosiale lag utøver en mer «intensiv foredling». Foreldre fra høyere sosiale lag er jevnt over tettere på ungdommenes fritid. De ser også ut til å ha et større nettverk av sosiale bånd til andre ungdomsforeldre å spille på, noe som sannsynligvis gjør det lettere å sette grenser i hverdagen og å beskytte ungdommene mot ulike typer risiko. Konfliktnivået er også lavere i disse familiene, samtidig som ungdommene opplever større grad av aksept og støtte fra foreldrene. Samlet kan vi dermed få inntrykk av at ungdomsforeldre fra høyere sosiale lag i noe større grad enn foreldre med lav sosioøkonomisk status, praktiserer en «autoritativ foreldrestil».

3.2 De nære vennene

Ungdomstiden beskrives ofte som en fase i livet der jevnaldrende er særlig viktig (Harris 1995; Hartup 1983). Venner er en kilde til støtte og bekreftelse, og til lek og glede. Samspillet med jevnaldrende kan også ha betydning for utvikling av selvbilde og sosial kompetanse (se for eksempel Bronfenbrenner 1979; Erikson 1968; Sullivan 1963; Youniss 1980). Hva vennskap til jevnaldrende betyr i hver enkelt ungdoms liv vil imidlertid variere. Mens noen trives godt med én eller to nære venner, vil andre helst ha en stor vennegjeng å forholde seg til. Selv om noen også vil finne seg godt til rette uten faste vennskskapsrelasjoner, er det likevel grunn til å tro at ungdom som har faste og nære bånd til jevnaldrende jevnt over har flere ressurser å spille på enn de som står mer alene.

I Ungdata måles graden av nærhet i de unges vennskap gjennom følgende spørsmål: «Har du minst én venn som du kan stole fullstendig på og betro deg til om alt mulig?». Svarene viser at i overkant av 60 prosent av guttene i alle klassetrinn er «helt sikker» på at de har en nær venn å betro seg til, mens det samme gjelder rundt 70 prosent av jentene. Ytterligere 25 prosent tror de har det, mens rundt 10 prosent svarer at de ikke tror de har det eller at de ikke har noen de vil kalle venner nå for tiden. Figur 3-3 viser at andelen som har venner de kan betro seg til øker noe etter at ungdommene er ferdig med ungdomsskolen.

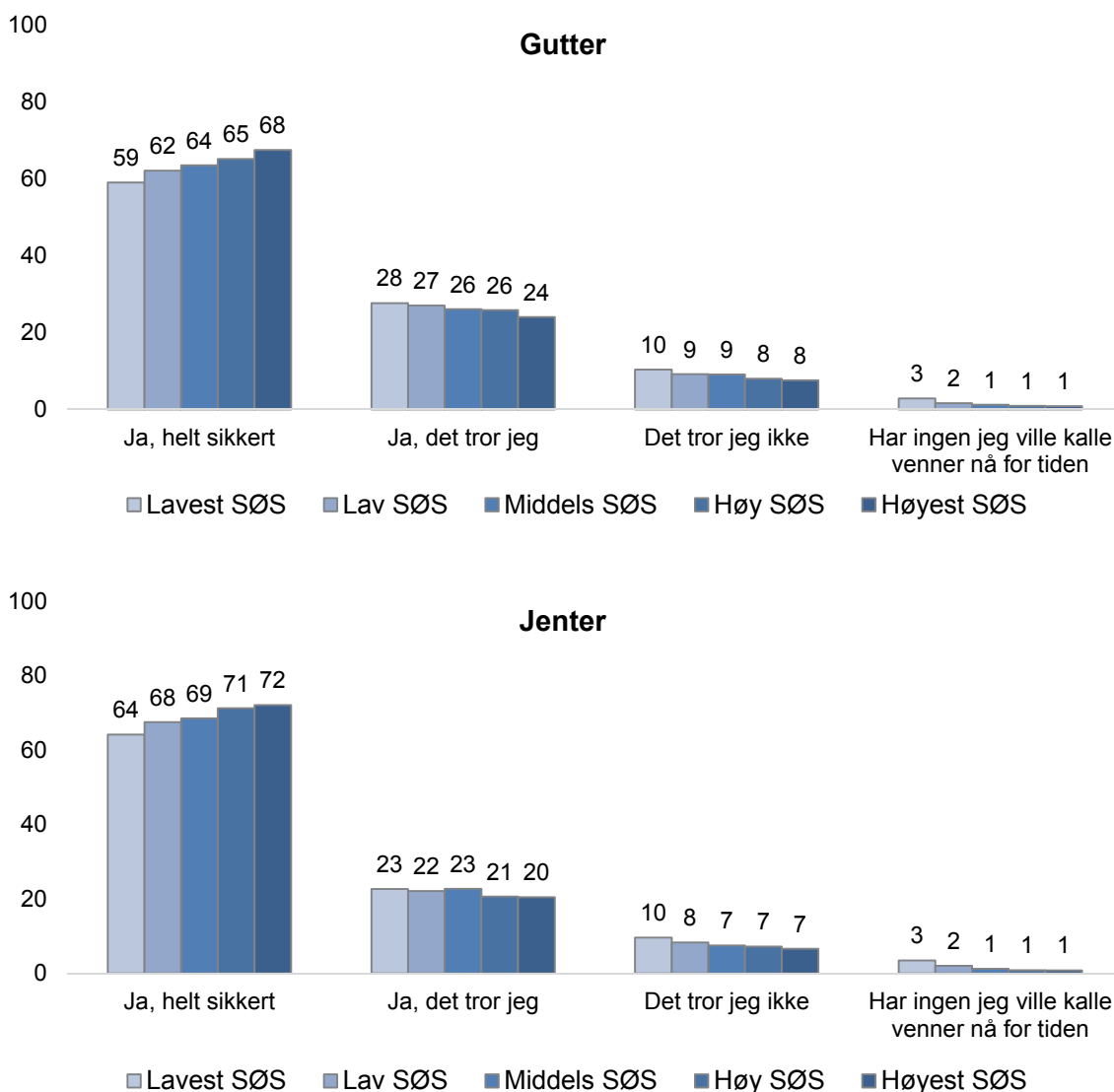
Figur 3-3 Om gutter og jenter oppgir å ha en nær venn som de kan betro seg til om alt mulig – etter klasstrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52.726$. $N_{jenter}=53.869$.

Figur 3-4 viser hvor mange gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn som oppgir å ha minst én fortrolig venn. Hovedfunnet er at ungdom som vokser opp i familier med høy sosioøkonomisk status oftere er trygge på at de har nære venner som de kan stole på. Mens rundt 60 prosent er sikre på at de har en nær venn blant ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status, gjelder det samme rundt 70 prosent blant de med høyest sosioøkonomisk status. Mønsteret etter sosioøkonomisk bakgrunn er nokså likt for gutter og jenter.

Figur 3-4 Om gutter og jenter oppgir å ha en nær venn som de kan betro seg til om alt mulig – etter sosioøkonomisk status. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=55.564$. $N_{jenter}=55.931$. Sammenhengen mellom SØS og det å ha nære venner er statistisk signifikant for begge kjønn ($p<0,001$).

3.3 Hvem ungdom går til med et personlig problem?

Selv om foreldre og jevnaldrende representerer viktige ressurspersoner i ungdoms liv, vil de fleste også ha andre støttespillere som de kan gå til for å få hjelp eller støtte i hverdagen. Analysene har så langt vist at ungdom fra lavere sosiale lag noe sjeldnere har foreldre som er tett på dem i hverdagen, og at litt flere har et mer problematisk bånd til foreldrene sine. Betyr dette at de i større grad tyr til andre enn foreldrene når de har behov for hjelp eller støtte i hverdagen?

I Ungdata ber vi ungdom om å svare på hvem de ville gått til dersom de hadde et personlig problem. Det skiller mellom «foreldrene», «andre familie-medlemmer», «venner» «andre voksne» og «ingen». Svarene de unge gir viser at

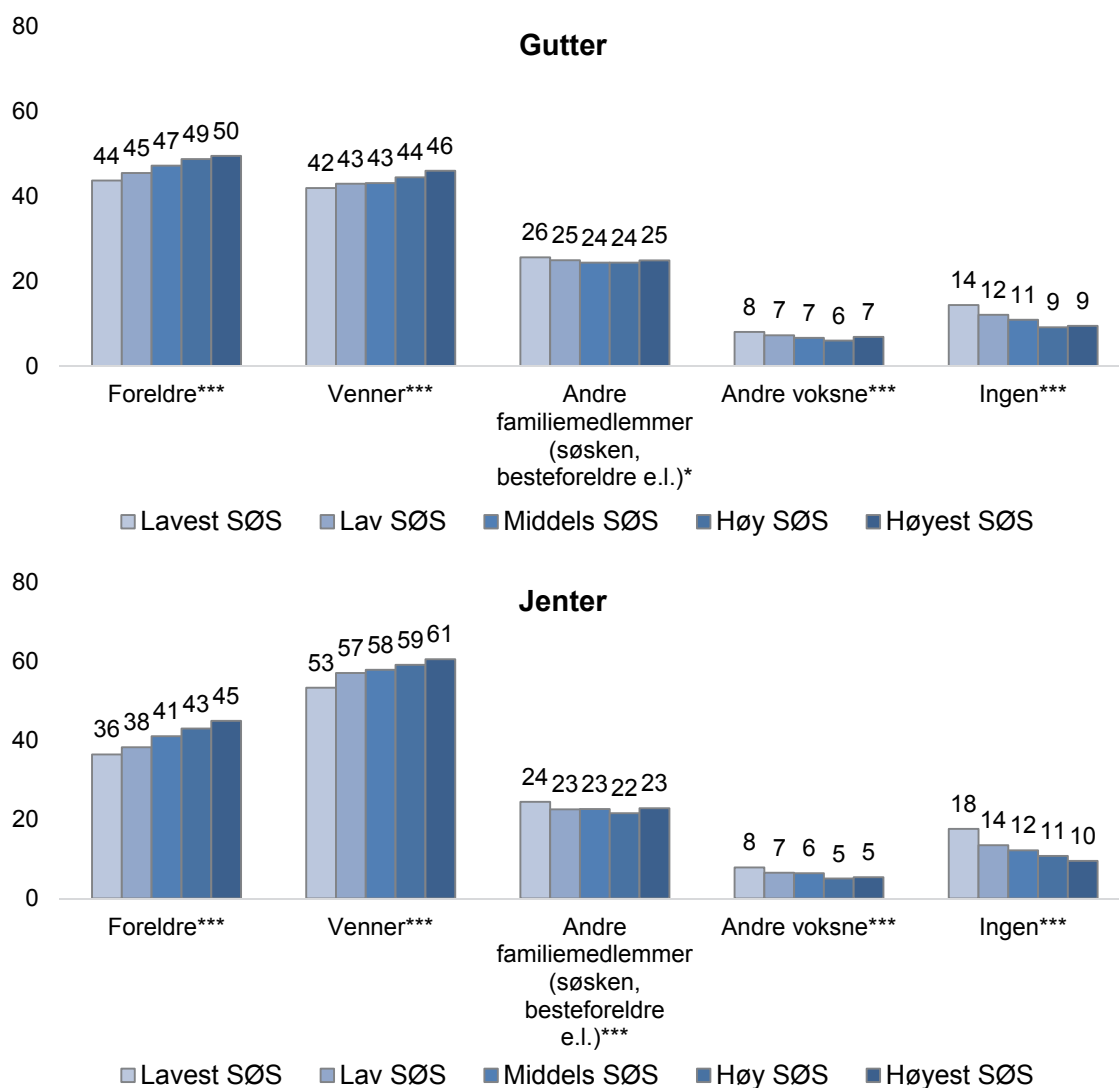
det for begge kjønn er mest naturlig å gå til foreldre og venner, noe over halvparten har krysset av for at de «helt sikkert» ville ha gjort. Jenter og gutter har litt ulik profil. Der jenter noe oftere enn gutter bruker venner som sine fortrolige, svarer gutter noe oftere enn jenter at de ville gått til foreldrene (se Vedleggstabell 5).

Analysene viser at venner i større grad enn foreldre tar rollen som ungdoms fortrolige utover i ungdomsårene, en utvikling som er tydeligst blant guttene (se Vedleggsfigur 4). Mens 58 prosent av guttene i 8. trinn sier de «helt sikkert» ville snakket med sine foreldre, er andelen 40 prosent på VG3. Andelen som ville gått til en venn øker derimot fra 37 til 52 prosent fra 8. trinn til VG3.

Figur 3-5 viser andelen gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn som svarer at de «helt sikkert» ville snakke med ulike personer hvis de hadde et personlig problem. Hovedinntrykket er at ungdom fra lavere sosiale lag har færre personer å spille på. Mens 17 prosent av guttene og 20 prosent av jentene med lavest sosioøkonomisk bakgrunn oppgir å ikke ville snakke med noen, gjelder det samme 12 prosent av guttene og jentene med høyest sosioøkonomisk bakgrunn.

Ungdom fra høyere sosiale lag er de som oftest rapporterer at de ville gått til foreldre og venner, noe som er tydeligst blant jenter. Resultatene viser at det er en svak tendens til at ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag oftest bruker «andre voksne» og «andre familiemedlemmer» når de trenger noen å snakke med. Hvilke voksenpersoner dette handler om måles ikke i Ungdata, men det kan for eksempel være en lærer eller en helsesøster på skolen, en som jobber i fritidsklubben, en trener i idrettslaget, en nabo eller en barnevernsansatt.

Figur 3-5 Hvem gutter og jenter helt sikkert ville snakke med ved et personlig problem – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52.553$. $N_{jenter}=54.171$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

3.4 Risiko i nære relasjoner – foreldres og venners alkoholbruk

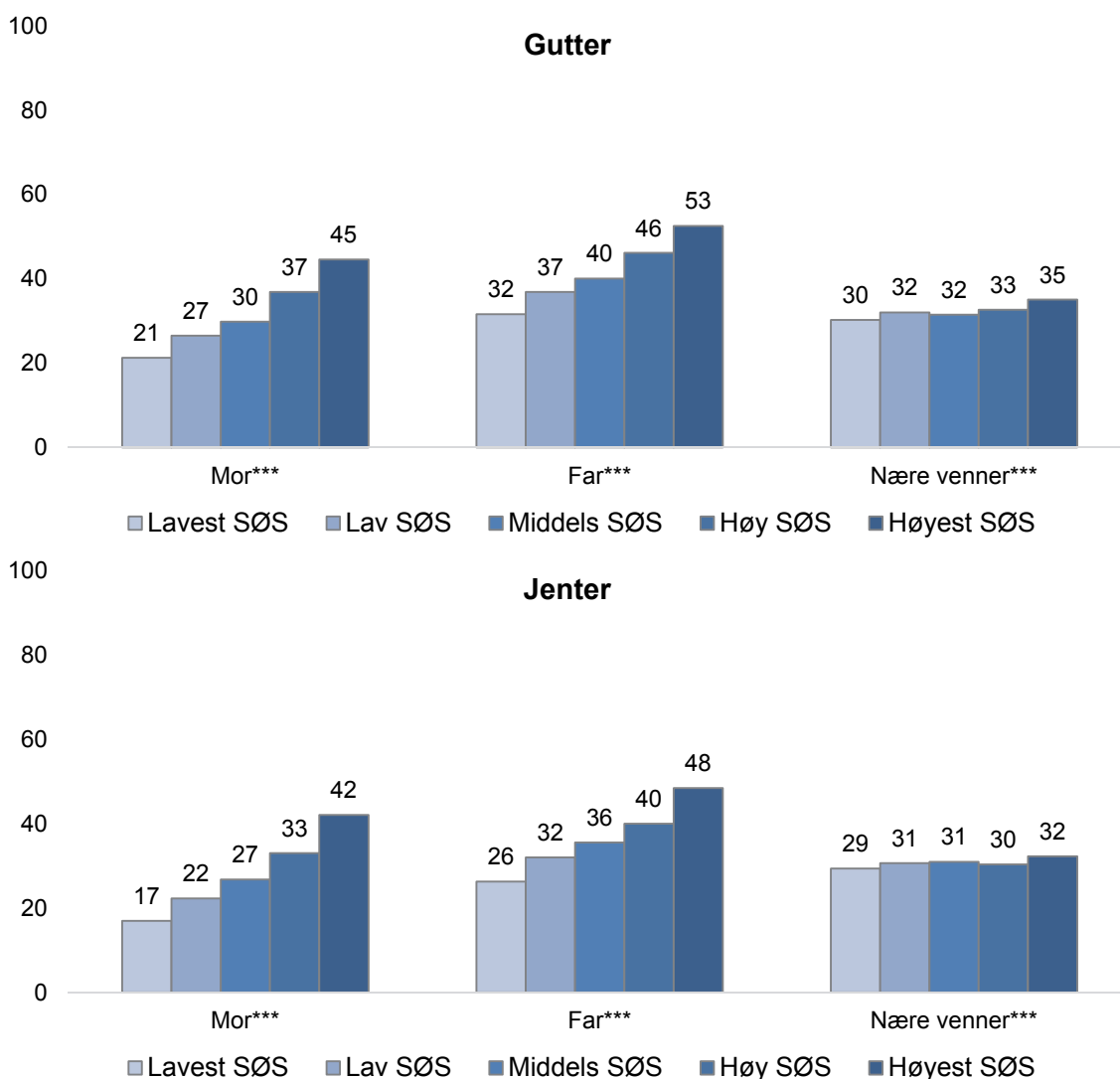
Fra tidligere forskning vet vi at ungdoms bruk av rusmidler henger sammen med foreldres og venners atferd og holdninger (Pedersen 2015). Foreldres regler for alkohol i hjemmet virker inn på ungdommenes bruk av alkohol, og i familier der foreldrene selv drikker mye alkohol er sannsynligheten også større for at barna drikker (for en gjennomgang av forskning om foreldres rolle når det kommer til unges bruk av alkohol, se Bolstad mfl. 2010). I tillegg er det en klar sammenheng mellom venners og eget alkoholkonsum (Pedersen 2015).

I Ungdata finnes det spørsmål om alkoholbruk blant personer i ungdommenes omgivelser. På spørsmål om foreldrene drikker alkohol viser resultatene

at omtrent tre av fire sier at foreldrene drikker (se Vedleggstabell 6). Relativt få rapporterer om hyppig bruk blant foreldrene: seks prosent av mødrene og drøyt ti prosent av fedrene drikker oftere enn én gang i uken, ifølge ungdommene. Videre oppgir rundt 60 prosent at de har nære venner som drikker alkohol, mens 10 prosent av guttene og seks prosent av jentene har venner som drikker ukentlig eller oftere. Andelen som oppgir at mor og far drikker alkohol ukentlig øker med alderen (se Vedleggsfigur 5). Blant de nære vennene er endringen etter alder betydelig. Andelen med venner som drikker øker jevnt fra seks prosent både blant gutter og jenter i 8. trinn til 75 prosent blant guttene og 65 prosent blant jentene på VG3. Dette viser hvordan bruk av alkohol utvikler seg fra å være et relativt marginalt fenomen i ungdomsskolen til å bli del av ungdoms «normalatferd» mot slutten av videregående.

Tidligere forskning tyder på at alkoholbruken blant ungdom er preget av den enkeltes sosiale bakgrunn. For eksempel er det å drikke alkohol mer utbredt blant ungdom i høyere sosiale lag, men et problematisk drikkemønster er likevel vanligere blant ungdom i de lavere sosiale lagene (Pedersen, Bakken & von Soest 2015). Under dette punktet undersøker vi alkoholbruken i ungdommenes nære relasjoner og om denne varierer etter sosioøkonomisk bakgrunn. Figur 3-6 viser andelen gutter og jenter i ulike sosioøkonomiske grupper som svarer at mor, far eller nære venner drikker alkohol én eller flere ganger i uka. Vi ser tydelige forskjeller i foreldrenes alkoholbruk etter sosioøkonomisk status. Ungdom fra høyere sosiale lag oppgir klart oftere at foreldrene drikker minst ukentlig. Mens 21 prosent av guttene og 16 prosent av jentene i familier med lav sosioøkonomisk status oppgir at mor drikker alkohol minst ukentlig, er disse andelene mer enn fordoblet i høystatusgruppen. For fars alkoholbruk finner vi den samme tendensen, om enn ikke like sterk. Når det gjelder de nære vennenes bruk av alkohol, er sammenhengen betydelig svakere. Vennene til ungdom i familier med høyest sosioøkonomisk status drikker noe oftere enn unge i familier med lavest status, men forskjellene er små.

Figur 3-6 Andel gutter og jenter som svarer at ulike personer i nær omkrets drikker alkohol en eller flere ganger i uka – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

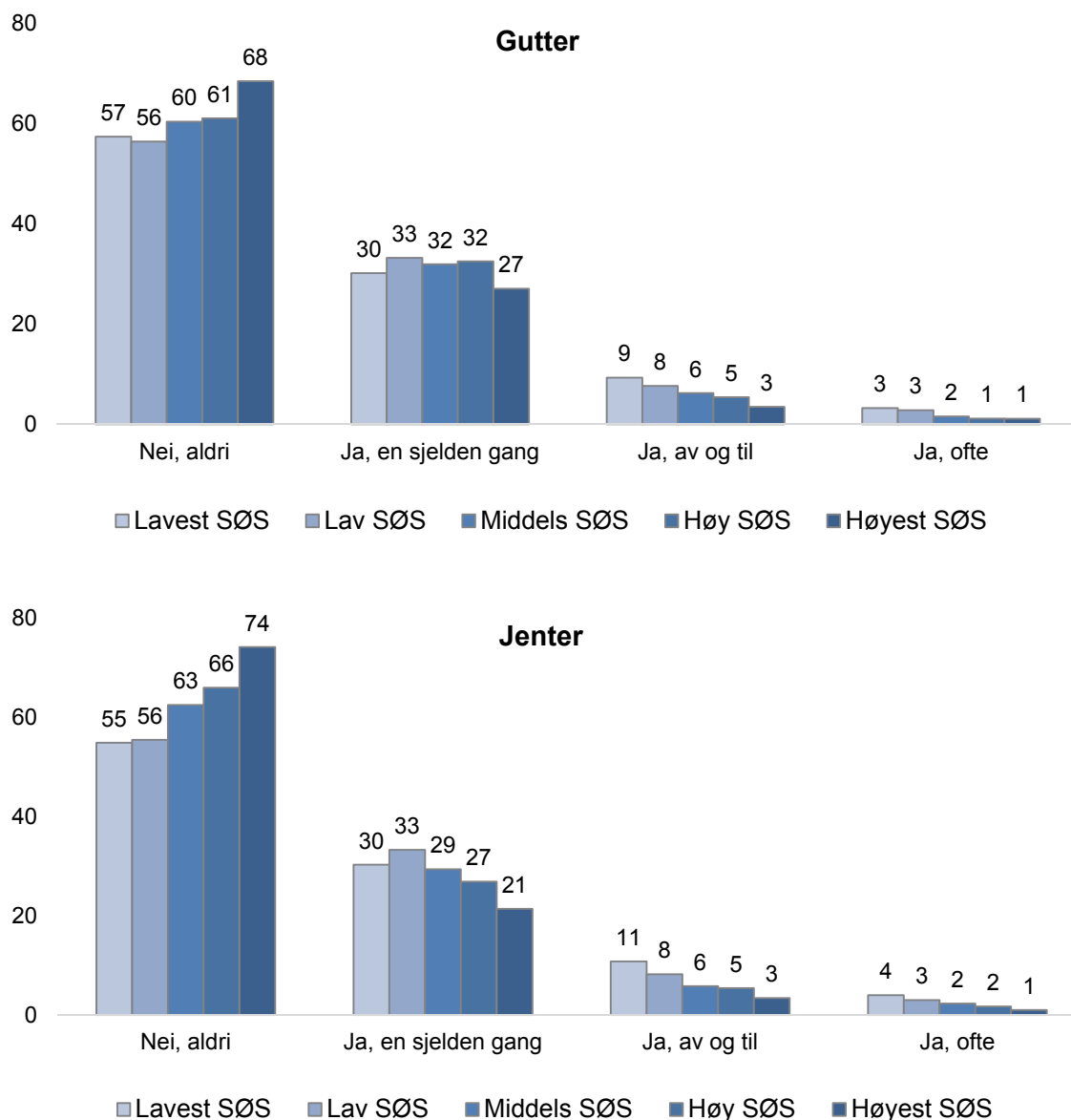

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52.691$. $N_{jenter}=53.541$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Ungdata inneholder også spørsmål om hvor ofte ungdommene har sett sine foreldre beruset. Disse er valgfrie for kommunene, og totalt er dette kartlagt i 44 kommuner og én fylkeskommune. Figur 3-7 viser ungdommenes svar på spørsmålet om ungdommene har sett foreldrene sine beruset etter kjønn og sosioøkonomisk status. Mens vi for *bruk* av alkohol fant mer drikking blant foreldre til unge i familier med høy sosioøkonomisk status, finner vi en motsatt sosial gradient for *beruselse*. Flere av de unge i familiene med lav sosioøkonomisk status har sett foreldrene beruset. Mens 68 prosent av guttene og 74 prosent av jentene i familier med høyest sosioøkonomisk status aldri har sett foreldrene beruset, gjelder det samme 57 prosent av guttene og 55 prosent av

jentene i familier med lav sosioøkonomisk status. I likhet med tidligere forskning viser Ungdata dermed et mønster der foreldre i høyere sosiale lag drikker oftere, mens det å drikke seg beruset foran ungdommene – som kanskje indikerer en mer problematisk alkoholbruk – er vanligere blant foreldre i lavere sosiale lag.

Figur 3-7 Hvor ofte gutter og jenter oppgir å ha sett sine foreldre tydelig beruset – etter sosioøkonomisk status. Prosent

Note: 44 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG1). $N_{gutter}=6.797$. $N_{jenter}=6.978$. Sammenhengen mellom SØS og foreldres beruselse er statistisk signifikant for begge kjønn ($p<0,001$).

For øvrig viser resultatene at andelen som har sett sine foreldre beruset øker etter hvert som ungdommene blir eldre (se Vedleggsfigur 6). Mens én av fire ungdommer på 8. trinn har sett foreldrene beruset, gjelder det samme drøyt tre av fire mot slutten av videregående skole. Men selv på videregående er det bare en relativt liten gruppe (mellom 10 og 15 prosent) som svarer at dette skjer oftere enn «en sjelden gang».

3.5 Oppsummering

Ungdata viser at de aller fleste tenåringer har nære venner og foreldre som er tett på og støtter dem i hverdagen. Det store flertallet rapporterer om at de har venner de kan stole på og som de kan henvende seg til dersom de har behov for noen å snakke med. En klar majoritet opplever også tette bånd til foreldrene sine, og de rapporterer i stor grad at foreldrene vet hva ungdommene driver med på fritiden og at de kjenner vennene deres. Det er også mange som opplever at foreldrene deres kjenner foreldrene til vennene.

Samtidig er det ikke alle som har denne typen tette bånd til venner og foreldre. I dette kapittelet har vi vist en nokså tydelig sosial gradient i ungdoms relasjoner til foreldrene og venner. Forskjellene er ikke dramatisk store, men likevel systematiske, og nesten alltid i disfavør av ungdom i de laveste sosio-økonomiske sjiktene. Selv om mange unge med bakgrunn fra lavere sosiale lag har gode og nære relasjoner til foreldre og venner, viser resultatene at de – sammenliknet med ungdom fra høyere sosiale lag – har generelt svakere relasjoner til jevnaldrende, mer konfliktfylte relasjoner til foreldre og de opplever mindre grad av aksept og støtte fra foreldrene. At foreldre fra høyere sosiale lag jevnt over er tettere på ungdommene sine, kan bety at de i større grad har mulighet til å påvirke ungdommenes gjøremål og hvem de er sammen med. De ser også ut til å ha et større nettverk av andre foreldre å spille på, noe som sannsynligvis gjør det lettere å sette grenser i hverdagen.

Det kan være mange grunner til at foreldre med knappe økonomiske ressurser har mindre oversikt over barnas fritid, at de sjeldnere kjenner foreldre til barnas venner. Kanskje handler det om at de har andre belastninger i hverdagen som gjør at de ikke har overskudd til å involvere seg i barnas sosiale liv, eller at de har mindre selvtillit i møte med andre foreldre. Det kan imidlertid også handle om ulikhet i prioriteringer.

Uansett årsak tyder analysene i dette kapitlet på at fordelingen av relasjonelle ressurser – eller det som ofte omtales som sosial kapital – henger sammen med økonomiske og kulturelle ressurser i ungdommenes familier. Samtidig ser vi en tendens til at ungdom i familier med lav sosial status oftere eksponeres for risiko i nære relasjoner – de har oftere sett foreldrene sine beruset, og det til tross for at alkoholbruken er langt lavere i disse familiene. Fordi ungdom fra lavere sosiale lag jevnt over har noe svakere eller mer problematiske relasjoner til foreldre og venner, er de sannsynligvis også mer avhengig av andre ressurser i de nære omgivelsene. Ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag bruker relativt oftere voksne utenfor familien og andre familiemedlemmer enn foreldre når de trenger hjelp til et personlig problem. Dette illustrerer både storfamiliens rolle og betydningen av å ha tilgjengelige voksenpersoner på arenaer der ungdom ferdes.

4 Skole og framtid

Skolen griper inn i store deler av hverdagen til dagens unge, og er i dag en av de mest sentrale arenaene for de daglige ansikt-til-ansikt-møtene ungdom imellom. Disse sosiale møtene, som også omfatter skolens ansatte, påvirker ikke bare den enkeltes trivsel eller mistrivsel her og nå, men kan også ha betydning for identitetsutvikling og fungering på lang sikt. Skolen er særlig viktig i dag, fordi formell utdanning utgjør «selve portalen» til et produktivt voksenliv (Hernes 2010). Og trolig spiller utdanning en enda viktigere rolle i dag enn tidligere, fordi mange jobber som tidligere var åpne for unge med lite utdanning og lav formell kompetanse har forsvunnet (Thomas, Benzeval & Stansfeld 2005).

Skolens hovedoppgave er å tilføre de unge kunnskap og ferdigheter, og til tross for en rekke forsøk på å utjevne sosiale forskjeller i skolerresultater, viser de fleste studier både fra Norge og andre vestlige land, at sosial bakgrunn har stor innvirkning på de unges skolerresultater (Bakken & Elstad 2012). Også ungdoms utdanningsvalg og hvorvidt de greier å gjennomføre ulike utdanningsløp, er langt på vei betinget av foreldrenes yrke og utdanningsbakgrunn (Markussen 2009).

I dette kapitlet undersøker vi ikke skoleprestasjoner og utdanningsvalg. Derimot ser vi på en del forhold som kan være relevant for å forklare sosiale forskjeller i prestasjoner og utdanningsvalg. For det første vil vi undersøke i hvilken grad det er sosiale forskjeller i ungdoms skoletrivsel og opplevelse av tilhørighet, og vi ser på forskjeller i innsats, nærmere bestemt hvor mye tid de bruker på lekser. Videre undersøker vi i hvilken grad foreldrenes involvering i barnas skolearbeid varierer med sosioøkonomisk status. Til slutt i kapitlet beveger vi oss ut av skolesettingen, og spør mer generelt hvilke forventninger til egen framtid ungdom med ulik sosial bakgrunn har. Er det slik at ungdom fra lavere sosiale lag generelt har andre forventninger til framtida si – og til resultater i utdanningssystemet – enn ungdom fra høyere sosiale lag?

4.1 Skoletrivsel

Nasjonale studier fra de siste 20 årene viser at norske skoleelever i økende grad trives, og at det er færre som gruer seg til å gå på skolen (Øia 2011). Sammenliknet med mange andre land er trivselen i den norske skolen høy (Kjærnsli & Turmo 2010). Også Ungdata tyder på at de aller fleste unge finner seg godt til rette på skolen.

Tabell 4-1 Hvordan gutter og jenter har det på skolen. Prosent

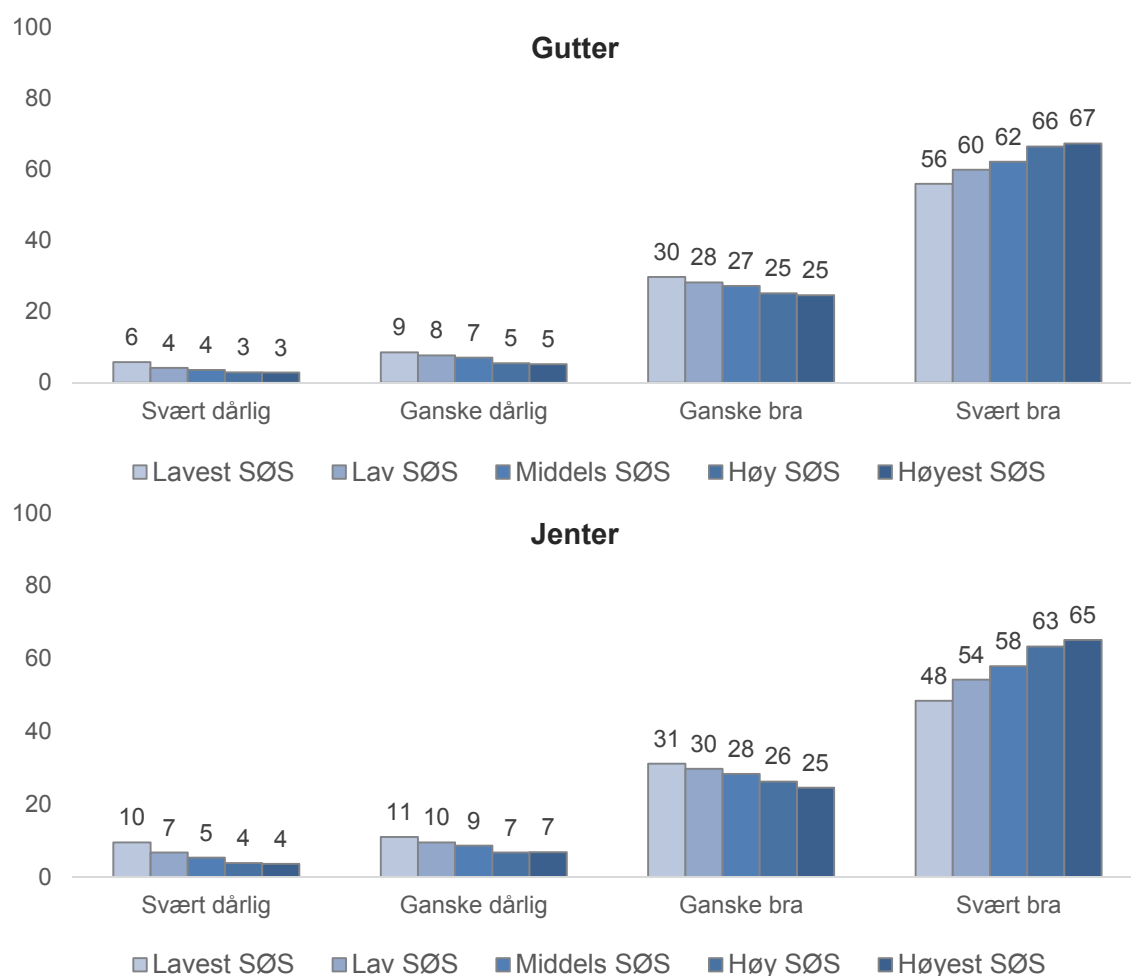
Gutter	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Totalt
Jeg trives på skolen	67	26	4	2	100
Lærerne mine bryr seg om meg	48	41	8	3	100
Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen	60	30	7	3	100
Jeg kjeder meg på skolen	22	42	27	9	100
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	5	12	26	56	100
Jenter	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Totalt
Jeg trives på skolen	65	28	5	2	100
Lærerne mine bryr seg om meg	43	44	10	3	100
Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen	49	36	11	4	100
Jeg kjeder meg på skolen	18	47	27	9	100
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	6	16	28	51	100

Note: Data fra 186 kommuner og tre fylkeskommuner (2014–2015). $N_{\text{gutter}}=44.550$. $N_{\text{jenter}}=43.949$. (NB! Oslo ikke med pga andre svaralternativer)

Tabell 4-1 viser at mer enn to av tre – både blant gutter og jenter – er *helt enig* i utsagnet «jeg trives på skolen», mens et lite mindretall ofte gruer seg til å gå på skolen. Langt de fleste opplever at lærerne bryr seg om dem og at de passer inn blant elevene på skolen. Det er likevel verdt å merke seg at et flertall kjeder seg på skolen. Det er generelt små kjønnsforskjeller, men noen flere jenter enn gutter opplever at de ikke passer inn blant elevene på skolen.

Figur 4-1 viser hvor godt gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn finner seg til rette på skolen. Her har vi laget et samlemål basert på de fem spørsmålene om hvordan de opplever skolesituasjonen sin, og delt ungdom inn i fire kategorier (de som har det ganske bra og svært bra, og de som har det ganske dårlig og svært dårlig)⁷. Selv om det er slik at de aller fleste trives og har det godt på skolen uavhengig av sosial bakgrunn, viser resultatene en nokså tydelig sosial gradient i ungdommenes trivsel på skolen. Ungdom i de øverste sosiale sjiktene trives best av alle, og andelen som ikke har det særlig godt på skolen er omtrent dobbelt så stor blant ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status sammenliknet med i de høyeste statusgruppene. Den sosiale gradienten er nokså lik uavhengig av kjønn.

Figur 4-1 Hvordan gutter og jenter har det på skolen – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

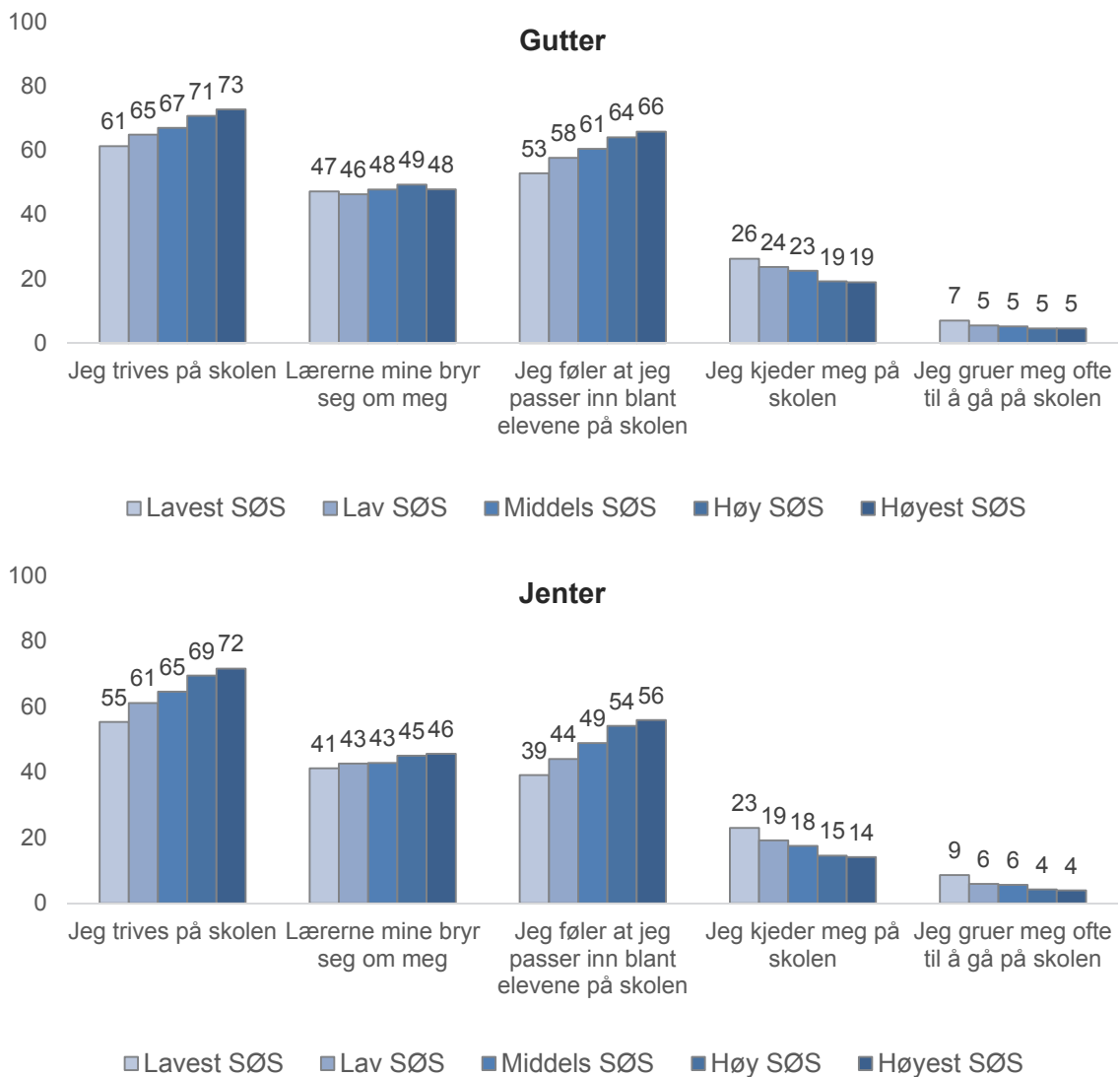

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=46.417$. $N_{jenter}=45.204$. (NB! Oslo ikke med pga andre svaralternativer)

⁷ For å få dette til er noen av utsagnene snudd, slik at alle peker i samme retning.

Figur 4-2 gir mer detaljert informasjon om ulike sider ved skolehverdagen, og viser at andelen som opplever at lærerne bryr seg om dem i liten grad henger sammen med ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn. Slik sett gir undersøkelsen ikke inntrykk av at lærere i den norske skolen favoriserer ungdom fra høyere sosiale lag, eller at elever med bakgrunn fra høyere sosiale lag opplever større grad av nærhet til sine lærere. Derimot er det relativt store forskjeller etter sosial bakgrunn når det gjelder opplevelsen av å passe inn blant de andre elevene på skolen, noe som særlig gjelder jentene. Figuren viser også en sosial gradient i retning av at ungdom fra lavere sosiale lag oftere kjeder seg og oftere gruer seg til å gå på skolen.

Figur 4-2 Andelen gutter og jenter som er «helt enig» i ulike utsagn om hvordan de har det på skolen – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

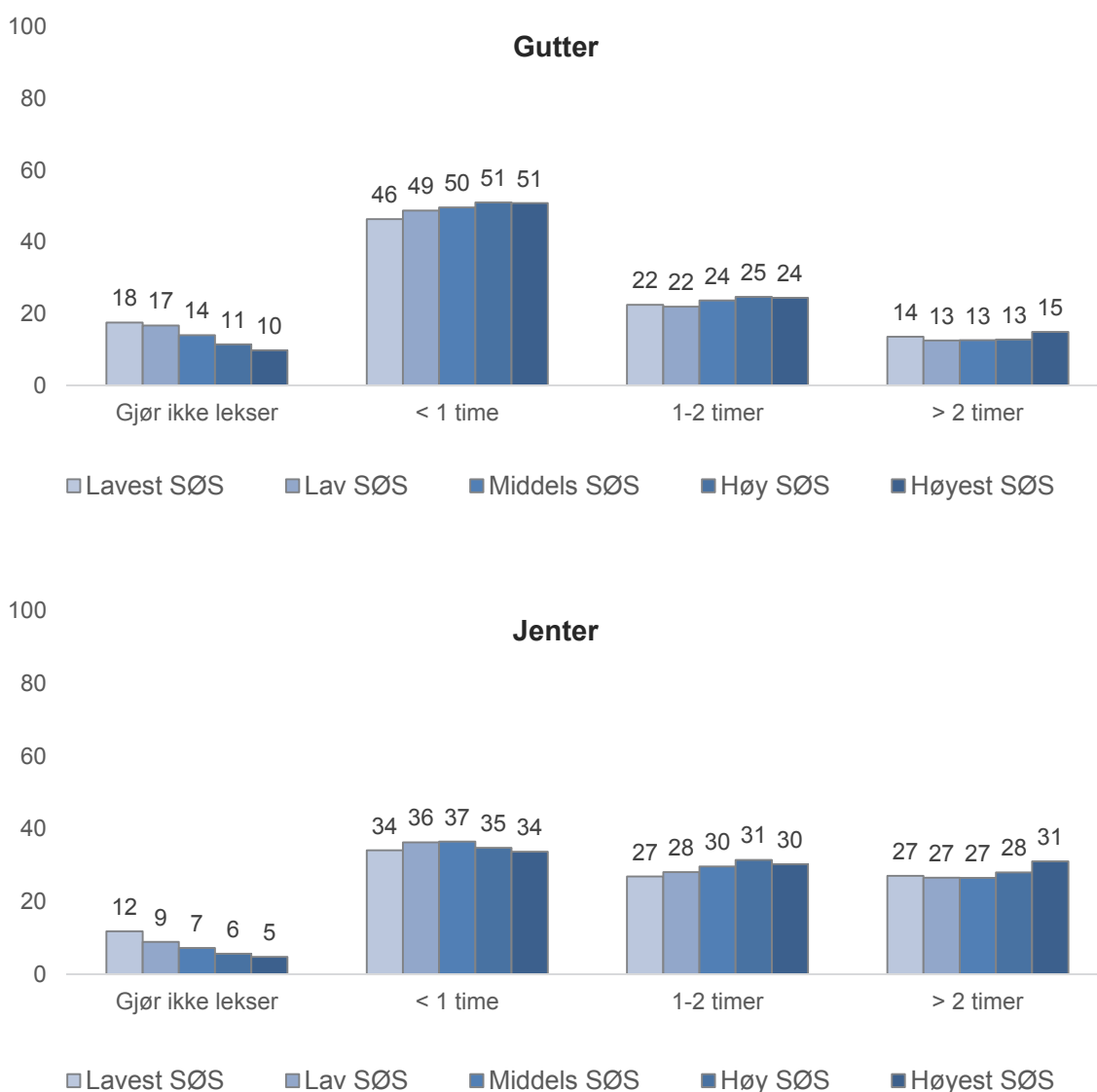
Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=46.417$. $N_{jenter}=45.204$. (NB! Oslo ikke med pga andre svaralternativer)

4.2 Tid brukt på lekser og skolearbeid

Lekser har lang tradisjon i norsk skole og er noe de aller fleste skoler velger å pålegge elevene. Hjemmearbeid kan være en effektiv måte for skolen å involvere foreldrene i barnas skolegang. Den viktigste begrunnelsen for å gi lekser er likevel som regel forventningen om økt læring. Lekser er ment å øke læringen gjennom repetisjon, og kan bidra til gode arbeidsvaner for elevene. Forskning tyder imidlertid på at selv om leksearbeid kan ha positive lærings-effekter, er effektene ikke særlig store (Falch & Rønning 2012). Effekten avhenger av hvilke betingelser leksene gis under og måten skolearbeidet foregår på. Hvordan lærerne gir tilbakemeldinger på arbeidet i etterkant har også betydning. Studier fra USA viser dessuten at lekser har økende betydning for læring desto eldre barna er (Cooper, Robinson & Patall 2006; Hattie 2009). Det har videre vært argumentert for at lekser kan bidra til å forsterke sosiale forskjeller i elevenes læringsutbytte (Rønning 2010). Tidligere norske studier har imidlertid ikke funnet vesentlige forskjeller i hvor mye tid ungdom fra ulike sosiale lag bruker på lekser (Bakken 2007; Strandbu 1997).

I Ungdata svarer de aller fleste ungdommer at de bruker tid i hverdagen sin på lekser, men hvor lang tid de bruker varierer en del. Hvor mye tid som går med til leksearbeid varierer også mye med ungdommenes kjønn og alder (se Vedleggsfigur 8). Jenter bruker mer tid på lekser enn gutter, og de yngste ungdommene gjør mer lekser enn de eldste. Figur 4-3 viser hvor mye tid gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn bruker på lekser og annet skolearbeid i løpet av en vanlig dag. Andelen av ungdommene som *ikke* gjør lekser er en god del høyere i de laveste sosioøkonomiske sjiktene sammenliknet med i de høyeste. Utover dette, er forskjellene etter sosioøkonomisk bakgrunn nokså små.

Figur 4-3 Hvor mye tid gutter og jenter bruker på lekser i løpet av en vanlig dag – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

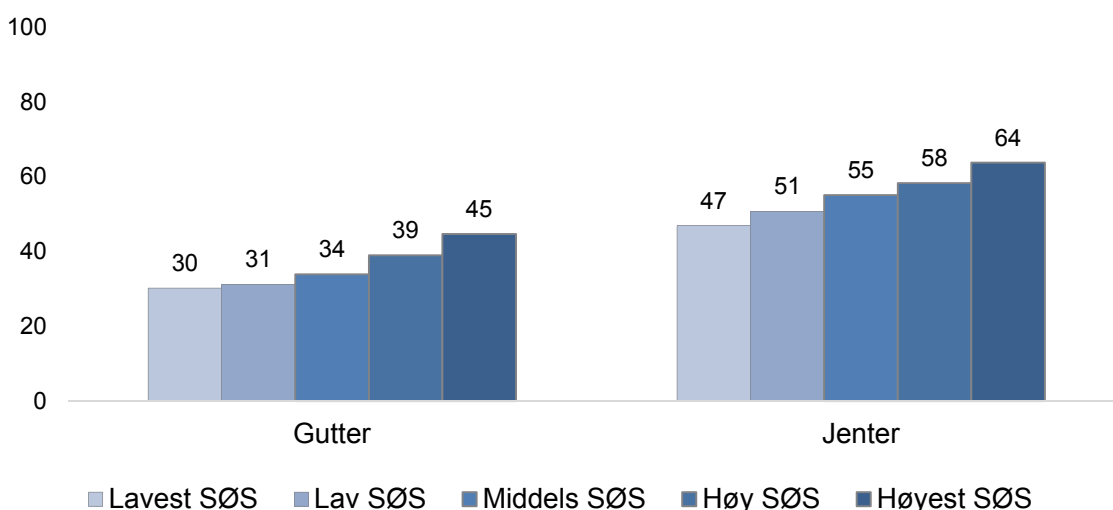

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=55.369$. $N_{jenter}=55.499$.

I Ungdata blir ungdommene også spurt om de «ofte må bruke helgene til å gjøre skolearbeid». Dette gjelder rundt fire av ti gutter, og seks av ti jenter. Figur 4-4 viser hvor stor andel gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn som enten er «helt enig» eller «litt enig» i utsagnet. Vi finner en tydeligere sosial gradient for skolearbeid i helgene, enn for tidsbruk til lekser i hverdagen. Skolearbeidet strekker seg oftere inn i helgene blant unge fra høyere sosiale lag, enn for ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status. Kanskje illustrerer dette at ungdom fra høyere sosiale lag noe oftere legger inn «det lille

ekstra» for å få topp-karakterer – enten fordi de er mer motivert for skolearbeidet eller fordi de har foreldre som er mer opptatt av at de skal gjøre det godt i skolen.

Figur 4-4 Jeg må ofte bruke helgene til å gjøre skolearbeid – etter kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn. Prosentandel som er «helt enig» eller «litt enig»

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=46.136$. $N_{jenter}=45.030$.

Betydningen av sosial bakgrunn for tid brukt på skolearbeid i helgene er omtrent lik for gutter og jenter. Det kan likevel være verdt å merke seg at sannsynligheten for at jenter fra den laveste statusgruppen bruker helgene til skolearbeid er omtrent like stor som blant gutter fra den høyeste statusgruppen. Dette viser at kjønn er vel så viktig for lekselesing som sosial bakgrunn.

4.3 Foreldrenes involvering i skolearbeidet

Foreldrenes rolle i skolesammenheng får stor oppmerksomhet både i norsk og internasjonal forskning (Epstein 2001). Det er grunn til å tro at foreldre med ulik sosioøkonomisk status har litt ulike forutsetninger for å kunne støtte og hjelpe barna med det faglige i skolearbeidet. Det kan også være slik at foreldre som selv har høy utdanning verdsetter utdanning høyere enn foreldre fra lavere sosioøkonomiske lag, og derfor er mer opptatt av barnas skolegang. Norske studier finner for eksempel at foreldre med høy utdanning snakker mer om skole og lekser og de hjelper mer til med hjemmearbeid, enn det andre foreldre gjør. De er også mer positive til å delta på foreldremøter, FAU og å være foreldrekontakt (Karlsen Bæck 2007).

Samtidig som ulikhet i ressurser og verdier blant foreldrene kan være med på å skape sosiale prestasjonsforskjeller, har flere argumentert for at nettopp det å styrke foreldrenes rolle i barnas skolearbeid kan være en strategi for å utjevne forskjellene (Epstein 2001). Også foreldre som selv har lav utdanning kan spille en viktig rolle når det gjelder å motivere ungdom til å gjøre sitt beste, og den interessen foreldrene viser for barnas skolegang kan kompensere for eventuelle begrensede skolefaglige kunnskaper (Lauglo 2000). Studier viser dessuten at lærere relativt sjelden trekker på foreldrene som en direkte ressurs inn i læringsarbeidet. Foreldrene oppfattes i hovedsak som en ressurs i sosiale spørsmål, men også som viktige støttespillere for å oppmuntre elevene i skolearbeidet (Karlsen Bæck 2007).

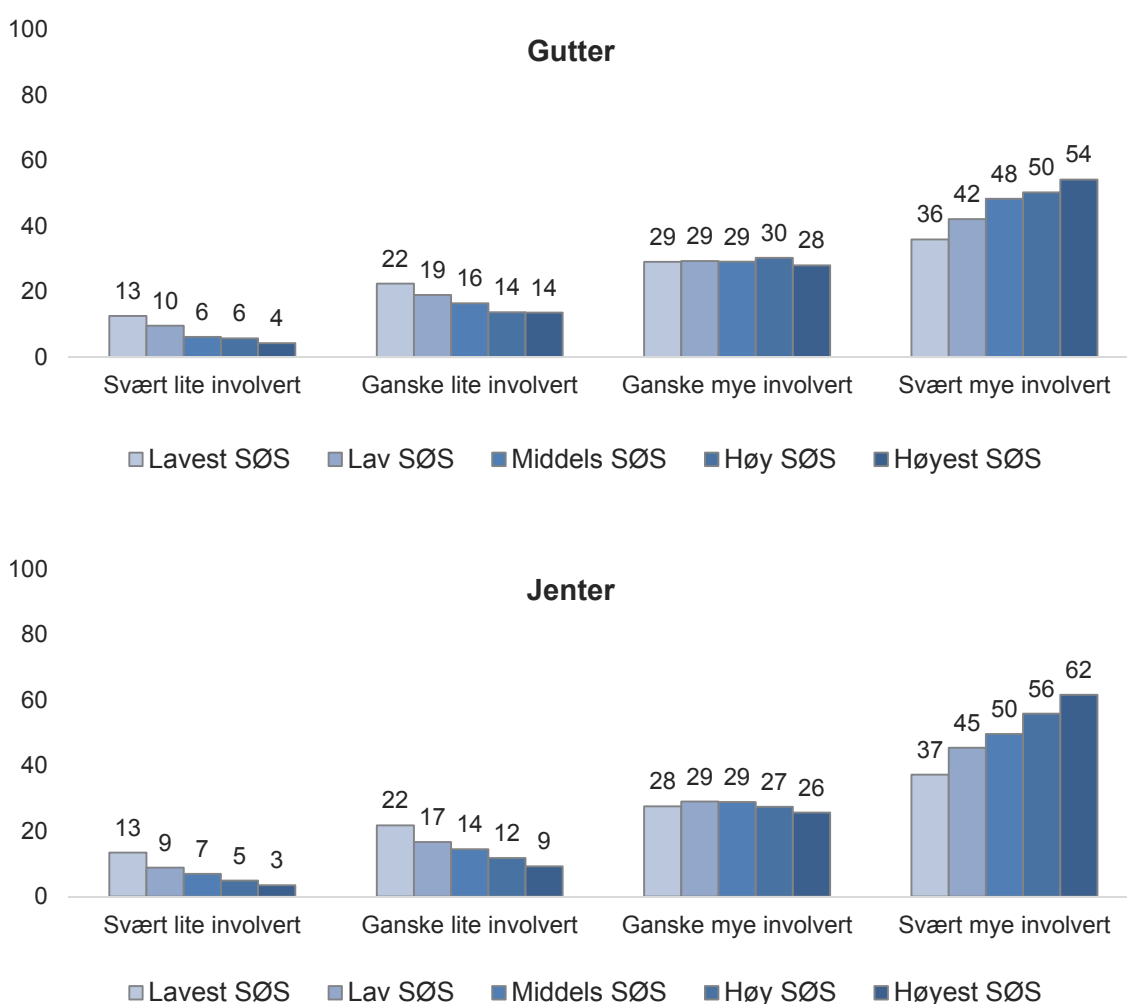
Foreldrenes involvering i skolen handler altså både om verdsetting og forventninger til innsats, og om praktisk hjelp til lekser og tilrettelegging av fritidsaktiviteter som understøtter læringen i skolen. I en av tilleggsmodulene i Ungdata får ungdom presentert fire påstander om foreldrenes interesse for og involvering i skolearbeidet. De fire utsagnene er: «foreldrene mine er svært interessert i skolearbeidet mitt», «foreldrene mine hjelper meg ofte med skolearbeidet mitt», «foreldrene mine roser meg ofte for skolearbeidet mitt», og «foreldrene mine snakker ofte med meg om skole». De skal svare på om påstanden stemmer svært godt, ganske godt, ganske dårlig eller svært dårlig. Spørsmål om foreldres involvering i skolearbeidet er inkludert i 39 Ungdata-undersøkelser i 2014–15, og er besvart av nær 60.000 ungdommer.

De fleste opplever at foreldrene støtter dem i skolearbeidet (se Vedleggstabell 7). Nær ni av ti opplever at foreldrene er svært interessert, åtte av ti mener at foreldrene roser dem for skolearbeidet, og nesten like mange mener foreldrene ofte snakker med dem om skolen. Færre – drøyt seks av ti – mener at foreldrene aktivt hjelper dem med skolearbeidet. Selv om majoriteten mottar praktisk hjelp fra foreldrene også i denne alderen, er det altså mange som ikke gjør det. Gutter og jenter svarer nokså likt på spørsmålene om foreldrenes involvering. Andelen som opplever at foreldrene involverer seg i skolearbeidet synker derimot etter hvert som ungdommene blir eldre (se Vedleggsfigur 9).

I Figur 4-5 er ungdommenes svar på spørsmålene om foreldreinvolvering samlet i en felles variabel, der ungdom er inndelt etter i hvor stor grad de

opplever at foreldrene er involvert i skolegangen deres. Figuren viser en tydelig sosial gradient, der gutter og jenter fra familier med høy sosioøkonomisk status langt oftere enn andre opplever at foreldrene interesserer seg for og støtter opp om skolearbeidet. Mens over halvparten av ungdom med bakgrunn i den øverste statusgruppen opplever at foreldrene er svært involvert, gjelder det samme drøyt én av tre i den laveste statusgruppen. Det er også slik at sosioøkonomisk bakgrunn har noe større betydning for jenter enn for gutter. Jenter i høyere sosiale lag opplever noe mer foreldreinvolvering enn gutter.

Figur 4-5 Gutter og jenters opplevelse av foreldrenes involvering i skolearbeidet – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

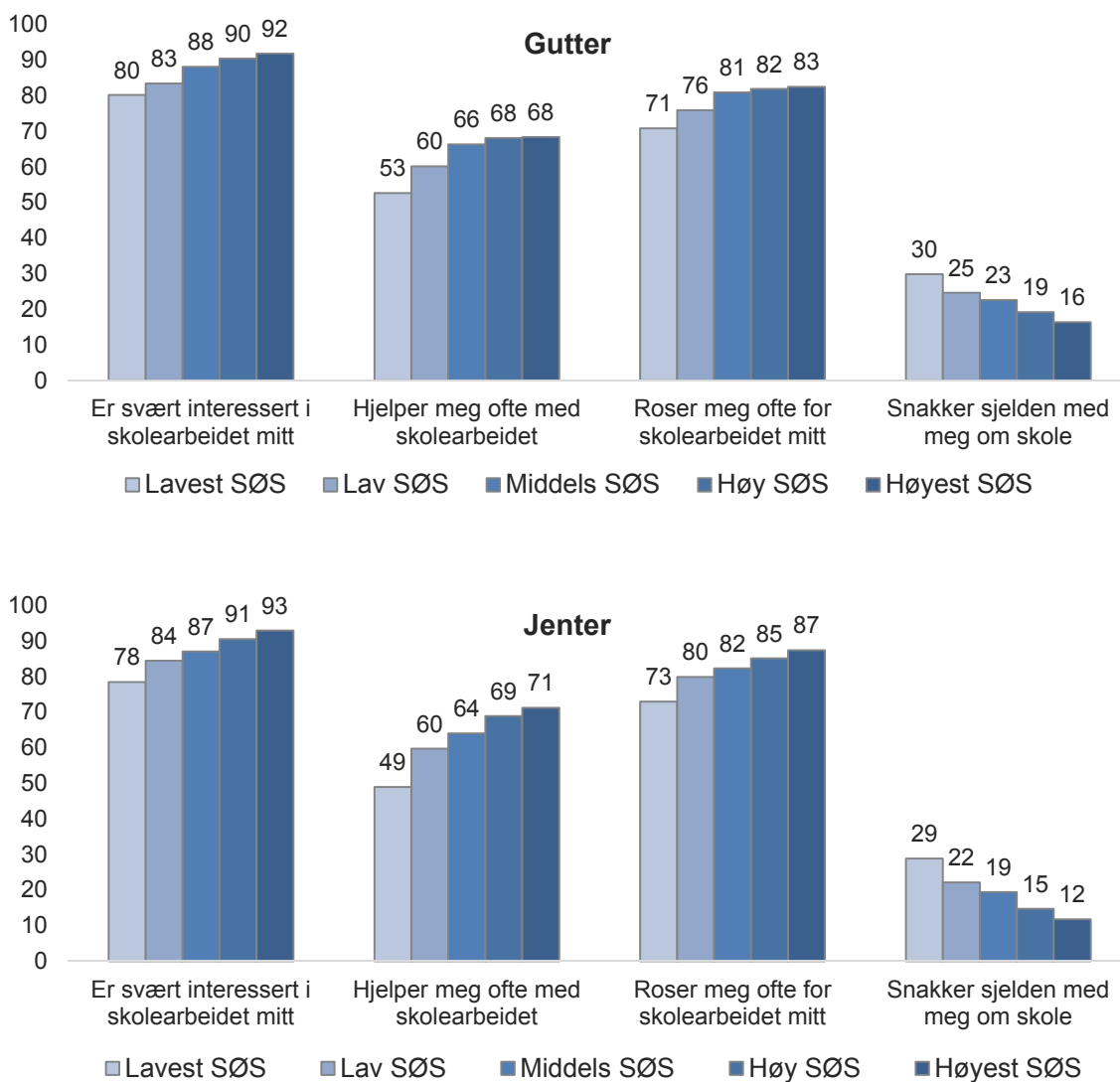

Note: Data fra 38 kommuner og en fylkeskommune (2014–2015). Ngutter=26.633. Njenter=28.933.

Figur 4-6 viser hvor stor andel i de fem sosioøkonomiske gruppene som mener at de ulike utsagnene om foreldreinvolvering passer svært eller ganske godt. Generelt er det en sammenheng på alle områder. Likevel er det noe tydeligere

sosioøkonomiske forskjeller i foreldreinvolvering når det gjelder hjelp til skolearbeidet og det å snakke med foreldrene om skolen.

Figur 4-6 Andelen gutter og jenter som opplever foreldrenes involvering i skolearbeidet som «svært godt» eller «ganske godt» – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

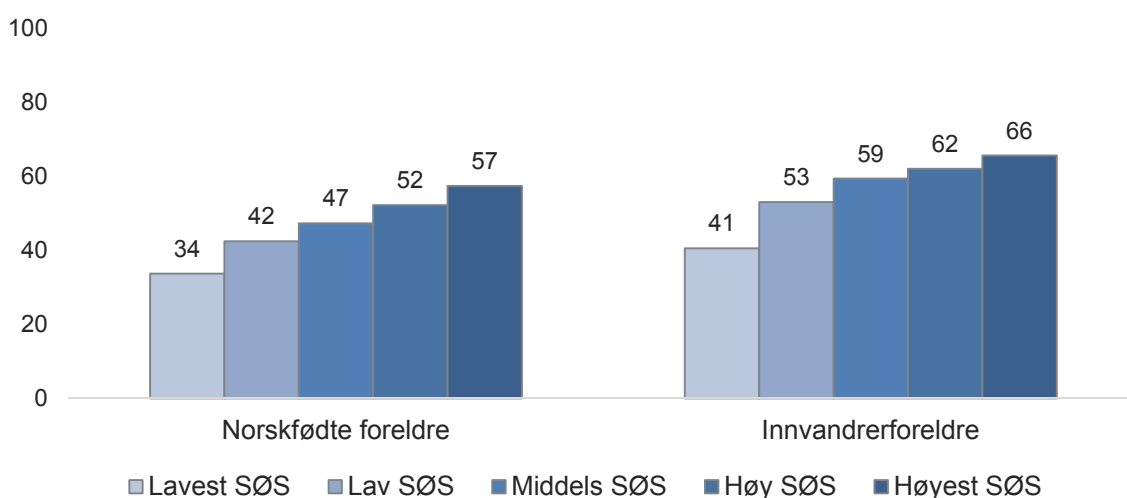
Note: Data fra 38 kommuner og en fylkeskommune (2014–2015). $N_{gutter}=16.219$. $N_{jenter}=17.725$.

Analysene viser altså en klar sammenheng mellom ungdommenes sosiale bakgrunn og foreldrenes interesse for og involvering i skolearbeidet. Også andre kjennetegn ved ungdoms familier kan virke inn på holdninger til skole og utdanning. Flere norske studier har for eksempel vist at ungdom med innvandringsbakgrunn jevnt over legger ned en større innsats i skolearbeidet og har høyere utdanningsambisjoner enn ungdom med norsk bakgrunn (Bakken 2003; Bakken 2016; Lauglo 2000). Dette «innvandrerdrivet» er særlig tydelig når vi tar hensyn til at ungdom med innvandringsbakgrunn oftere har foreldre

med lav sosioøkonomisk status, og at de i gjennomsnitt oppnår svakere skole-resultater (Bakken & Sletten 2000). Man har derfor lurt på om sosio-økonomisk status har mindre betydning for foreldreengasjement i innvandrer-familier, enn i familier der begge foreldrene har norsk bakgrunn.

Ungdata-undersøkelsen i Oslo fra 2015 inkluderte spørsmål om foreld- renes landbakgrunn, og kan dermed brukes til å undersøke sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og foreldreinvolvering blant ungdom med og uten innvandringsbakgrunn.

Figur 4-7 Andel som opplever at foreldrene er svært involvert i skolearbeidet – etter etter sosioøkonomisk bakgrunn og innvandringsbakgrunn. Prosent.

Note: Data fra Ung i Oslo 2015 (8.trinn–VG3). $N_{\text{norskfødte foreldre}}=13.754$. $N_{\text{innvandrerforeldre}}=6.324$.

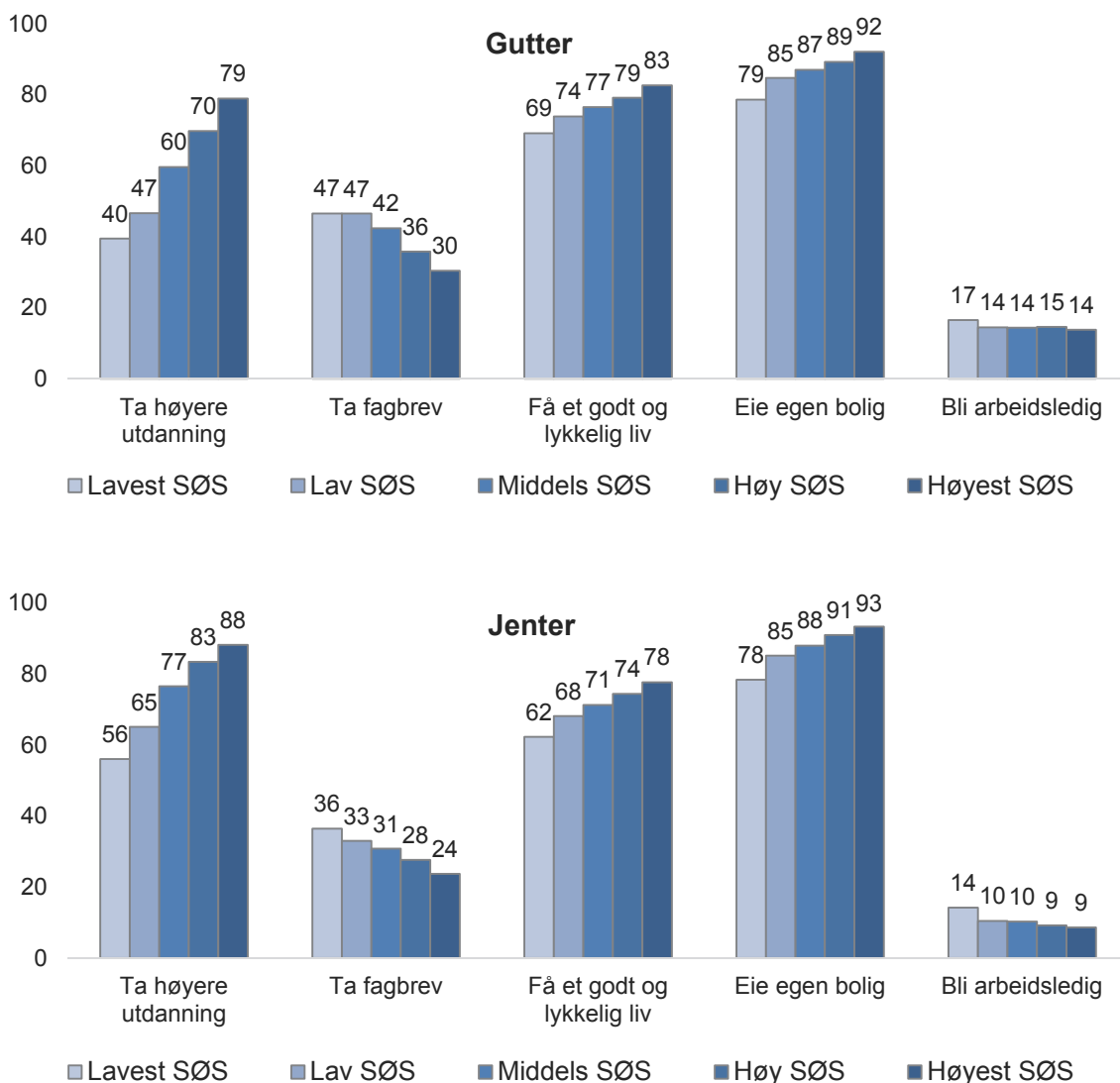
Figur 4-7 viser at ungdom med innvandringsbakgrunn jevnt over opplever at foreldrene er mer interessert og involvert i skolearbeidet deres enn med ungdom som har minst én forelder som er født i Norge. Samtidig er det en tydelig sosial gradient i begge grupper. Både blant ungdom med norsk bakgrunn og ungdom med innvandringsbakgrunn er andelen som opplever høy grad av foreldreinvolvering betydelig større blant ungdom i den øverste statusgruppen sammenliknet med den nederste.

4.4 Framtidsorientering

Selv om de fleste ungdommer er mest opptatt av det som skjer her og nå eller i nærmeste framtid, er det å se framover, planlegge og drømme om framtiden også en viktig del av det å være ung. I Ungdata får ungdommene fem spørsmål om hvordan de ser for seg framtiden sin. De blir spurt om de tror de noen

gang vil bli arbeidsledig, om de vil komme til å få et godt og lykkelig liv, ta høyere utdanning, ta fagbrev og om de vil komme til å eie egen bolig. Svarene viser at de fleste er optimistiske med tanke på framtiden (se Vedleggstabell 8). En klar majoritet tror de vil få et lykkelig liv (76 prosent blant gutter og 71 prosent blant jenter), at de vil ta høyere utdanning (60 og 75 prosent) og at de vil eie egen bolig (87 og 88 prosent). Motsatt er det et nokså lite mindretall som tror de vil bli arbeidsledige, der gutter (15 prosent) er noe mer pessimistiske enn jenter (10 prosent).

Figur 4-8 Andel gutter og jenter som tror dette vil hende dem i framtida – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=51.212$. $N_{jenter}=53.147$.

Figur 4-8 viser forventninger til framtiden blant gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Vi finner de tydeligste forskjellene i ungdommenes

forventninger om framtidig utdanning. Andelen som tror de kommer til å ta høyere utdanning er omtrent halvert når vi sammenlikner ungdom i familier med henholdsvis høyest og lavest sosioøkonomisk status. Samtidig er det klart flest i sistnevnte gruppe som tror de vil komme til å ta fagbrev. Ungdom med bakgrunn i lavere sosiale lag har altså i langt større grad forventninger om en *ikke-akademisk* utdanning.

Vi ser samtidig en klar tendens til at ungdom med lav sosioøkonomisk bakgrunn er mindre optimistiske når det gjelder framtidig lykke. Forskjellen er størst blant jentene, der 63 prosent tror de vil få et godt og lykkelig liv i den laveste statusgruppen, mot 78 prosent i den høyeste. Det er også slikt at færre med bakgrunn i lavere sosiale lag forventer å eie egen bolig som voksne. For spørsmålet om framtidig arbeidsledighet er den sosiale gradienten derimot ikke like tydelig. Ungdom med aller lavest sosioøkonomisk familiebakgrunn er noe mer pessimistiske enn andre. Utover dette er det lite eller ingen sosioøkonomisk variasjon i ungdommenes forventninger knyttet til arbeidsledighet.

4.5 Oppsummering

De aller fleste ungdommer trives godt i norsk skole. De fleste opplever at lærerne bryr seg om dem og at de passer inn blant elevene på skolen. Gutter og jenter trives på skolen i omtrent like stor grad, men det er flere jenter enn gutter som opplever at de ikke passer så godt inn blant skolens elever.

Selv om de aller fleste trives bra i skolen og mange planlegger høyere utdanning, viser analysene at ungdoms erfaringer knyttet til skole og framtid varierer etter sosioøkonomisk bakgrunn. Andelen som ikke har det særlig godt på skolen, er for eksempel dobbelt så høy blant ungdom med bakgrunn i den laveste statusgruppen sammenlignet med ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status. Trivselsforskjellene lar seg beskrive som en sosial gradient, der trivsel i skolen øker gradvis med familiens sosioøkonomiske status. Ungdom fra lavere sosiale lag opplever imidlertid omtrent like ofte som ungdom fra høyere sosial lag at lærerne bryr seg om dem. Derimot er det slik at ungdom fra lavere sosiale lag oftere enn andre opplever at de ikke passer inn blant de andre elevene på skolen. Dette kan sees i sammenheng med funnene fra forrige kapittel, der vi viste at relativt flere blant unge i familier med lav sosioøkonomisk status har svake relasjoner til jevnaldrende.

Når det gjelder elevenes arbeidsinnsats utenfor skolen, viser Ungdata at sosial bakgrunn har en viss betydning for hvor mye tid de bruker på lekser. De som gjør lekser i ukedagene bruker riktignok omtrent like mye tid på dette uavhengig av familiens sosioøkonomiske status, men det er flere med bakgrunn i lavere sosial lag som ikke gjør lekser overhodet. Ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status bruker i tillegg jevnt over mer tid på skolearbeid i helgene. Samtidig ser vi at foreldrenes involvering i skolearbeidet varierer nokså mye med foreldrenes sosioøkonomiske status. Mens over halvparten av ungdom med bakgrunn i den høyeste statusgruppen rapporterer om høy grad av foreldreinvolvering, gjelder det bare én av tre ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status.

Også ungdommenes forventninger til framtiden varierer mye mellom sosiale lag. Generelt kan vi si at dagens ungdom er grunnleggende framtidsoptimister, og det er få som tror de vil komme til å bli arbeidsledig i framtiden. Vi finner likevel tydelige forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn, noe som særlig gjelder forventning om høyere utdanning. Mens ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status oftere tror de kommer til å ta høyere utdanning, tror ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status oftere at de vil oppnå fagbrev. Det er samtidig slik at ungdom fra lavere sosiale lag generelt har et mer pessimistisk syn på egen framtid. Det er i denne gruppen vi finner færrest som forventer å bli lykkelig, og færrest som tror de vil komme til å eie sin egen bolig. Selv om det er mindre tydelige utslag på forventninger om å bli arbeidsledig, er det også slik at ungdom i familier med færrest sosioøkonomiske ressurser i hjemmet, er de som oftest tror de vil bli arbeidsledige i framtiden.

5 Fritidsvaner

I dette kapitlet skal vi undersøke noen sider ved ungdoms fritid, nærmere bestemt deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, bruk av ulike medier og sosiale aktiviteter på nett. For ungdom er fritiden den tiden som blir til overs når skoledagen er unnagjort, og det er vanlig å skille mellom organiserte og uorganiserte aktiviteter. Organiserte fritidsaktiviteter foregår gjerne i lag, klubber og foreninger, og brukes som en samlebetegnelse på aktiviteter som har det til felles at de er ledet eller initiert av voksne, at de samler en gruppe ungdommer, at det holdes regelmessige møter og at aktivitetene ofte er regelstyrte (Mahoney, Eccles & Larson 2004). Uorganiserte fritidsaktiviteter skjer derimot utenfor organisasjonene. Dette kan være aktiviteter i private eller offentlige rom, som kan foregå alene, sammen med venner eller med familie.

Det har vært forsket mye på sammenhengen mellom hva ungdom bruker fritiden sin på og hvordan de lykkes på andre områder. Flere studier viser at ungdom som deltar i organiserte fritidsaktiviteter har bedre skolekarakterer enn ungdom som ikke deltar i slike aktiviteter (Broh 2002; Mahoney & Cairns 1997; Marsh & Kleitman 2003). En oversiktsartikkel konkluderer med en positiv sammenheng mellom deltakelse i idrettslag og skoleprestasjoner, og finner at sammenhengen er sterkest for de som bruker relativt mye tid på idretten og som har vært med i et idrettslag over flere år (Bohnert, Fredricks & Randall 2010). Det er generelt mindre forskning på betydningen av uorganiserte fritidsaktiviteter, men studier fra Sverige viser at det å bruke mye tid på uorganisert fritid med venner og samvær på «ungdomsstyrte arenaer», for eksempel fritidsklubber, øker risiko for problematferd, og representerer en orientering bort fra skole og utdanning (Mahoney, Hakan & Magnusson 2001; Mahoney, Stattin & Lord 2004).

Forskning tyder altså på at organiserte fritidsaktiviteter kan virke positivt inn på en del områder i ungdoms liv, mens det samme ikke nødvendigvis er tilfelle for uorganiserte fritidsaktiviteter. I dette kapitlet undersøker vi om ungdom fra ulike sosiale lag er ulikt representert på disse to fritidsarenaene. Vi spør om ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status sjeldnere er medlemmer i organisasjoner, lag og foreninger, og vi leter etter forskjeller i hvilke

type organisasjoner ungdom fra ulike sosiale lag er med i. Videre ser vi på ungdommenes tidsbruk til ulike skjermaktiviteter og på sosiale aktiviteter på nettet. I hvilken grad har familiebakgrunn betydning for digitale fritidsaktiviteter og sosiale aktiviteter på nett?

5.1 Organisert fritid

De aller fleste som vokser opp i Norge har vært med i en eller flere fritidsorganisasjoner (NOVA 2015). De viktigste grunnene til at barn og unge melder seg inn i for eksempel et idrettslag, et korps eller i speideren, er at de synes det er morsomt, samt at de får mulighet til å dyrke interesser og treffe venner (Øia & Fauske 2010:198). For mange utgjør denne typen fritidsaktiviteter en viktig erfaring og kan gi innsikt og læring i hvordan det er å fungere i et fellesskap, å ytre egne meninger og å jobbe målrettet. Det har derfor vært hevdet at barne- og ungdomsorganisasjonene har et stort potensiale når det gjelder å bidra til demokratisk skoloring (Ødegård 2007). Når det gis offentlig støtte til slike organisasjoner, er det også gjerne begrunnet ut fra at deltakelse i organisasjoner kan bidra til å forebygge ulike ungdomsproblemer, som kriminalitet eller rusmiddelbruk.

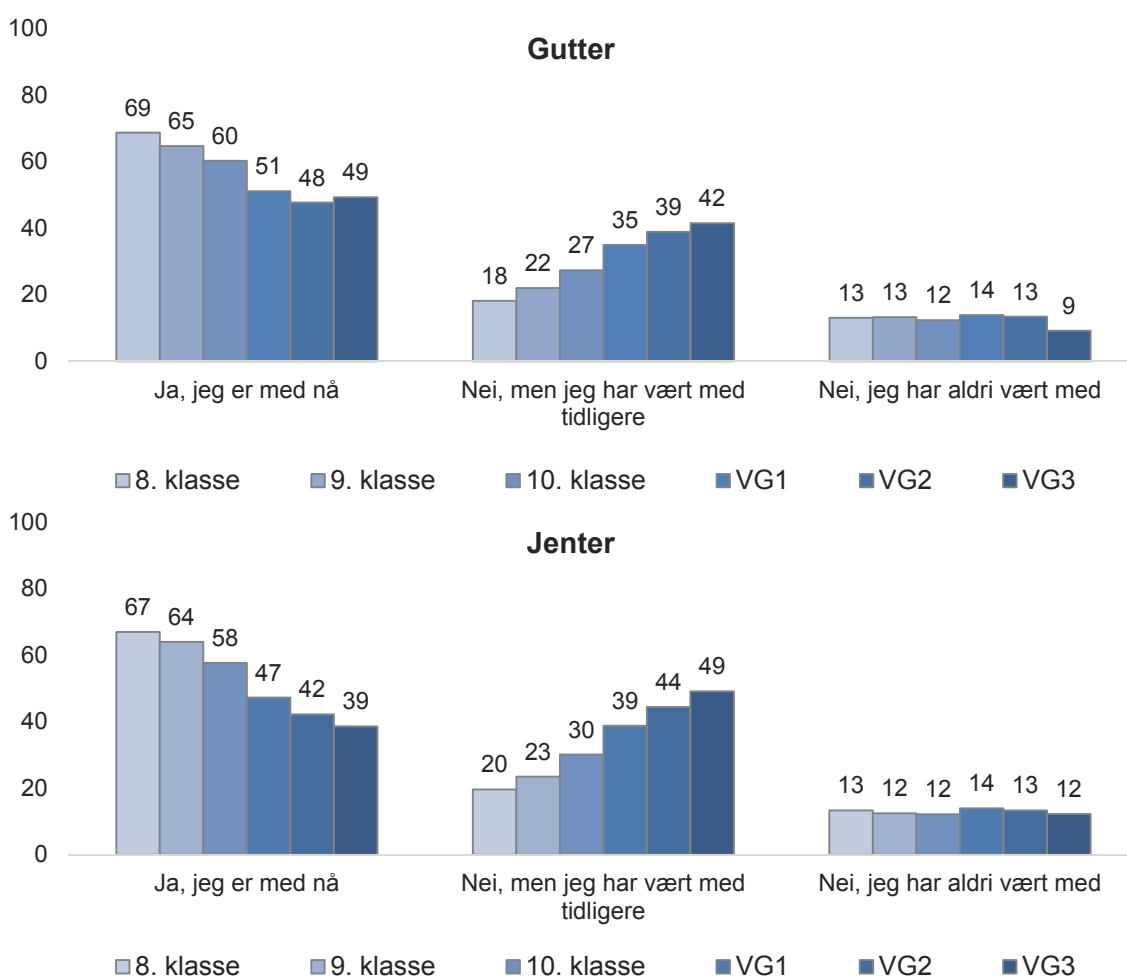
Å VÆRE MED I EN ORGANISASJON, LAG ELLER KLUBB

Undersøkelser fra de siste tiårene tyder på at andelen ungdommer som er medlemmer i frivillige organisasjoner er lavere enn tidlig på 1990-tallet (Ødegård 2007). Det er organisasjoner som speider, korps, kor og religiøse foreninger som har opplevd størst medlemssvikt, mens idrettslagene i stor grad har beholdt sin brede oppslutning blant barn og unge, og da særlig blant de aller yngste. I ungdomstiden er deltakelsen høyest i starten av tenårene, for deretter gradvis å synke (NOVA 2015). I idretten, som er den enkeltaktiviteten som organiserer desidert flest ungdom, rekrutteres gutter i større grad enn jenter (Myrli & Mehus 2015). Tidligere forskning har også vist at en del av de organiserte fritidsaktivitetene rekrutterer sosialt skjevt. For eksempel er ungdom fra middelklassen og ungdom med majoritetsbakgrunn oftere medlemmer i idrettslag enn ungdom med arbeiderklassebakgrunn og ungdom med minoritetsbakgrunn (Myrli & Mehus 2015; Seippel, Strandbu & Sletten

2011; Strandbu & Bakken 2007). Særlig er det få minoritetsjenter som er med i idretten (Strandbu & Bakken 2007).

I Ungdata blir ungdom spurt om de har vært med i noen organisasjoner, klubber, lag eller foreninger etter at de fylte ti år. Samlet sett svarer 87 prosent av ungdommene at de har vært med, hvorav 58 prosent er med på undersøkelsestidspunktet.

Figur 5-1 Oversikt over hvor mange som er med og har vært med i en organisasjon, klubb, lag eller forening etter fylte ti år – blant gutter og jenter på ulike klassetrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=55.445$. $N_{jenter}=55.678$.

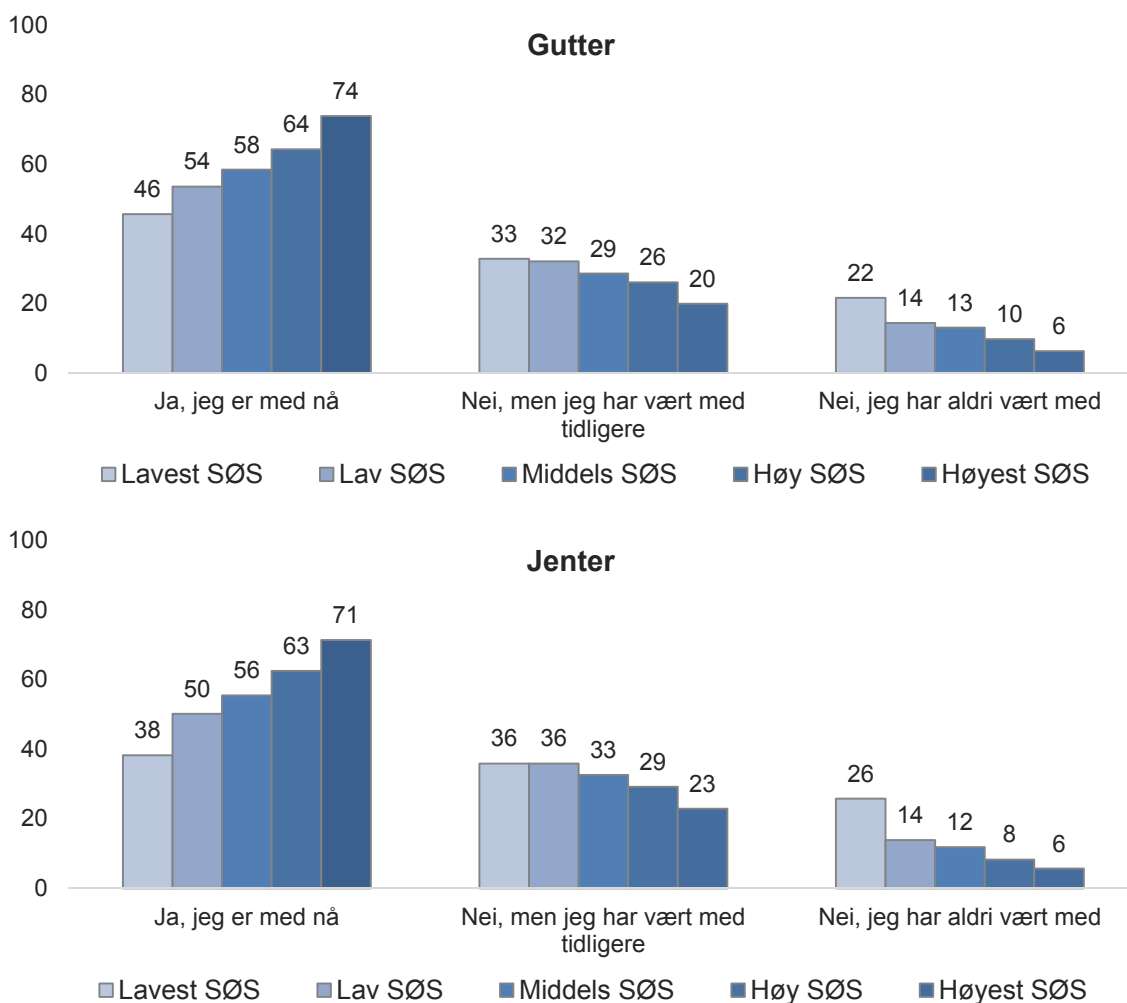
Figur 5-1 viser at frafallet fra organiserte fritidsaktiviteter øker betydelig gjennom tenårene. Dette skjer gradvis, for mens nærmere sju av ti er medlem i 8. trinn, er under halvparten medlem i VG3. På begynnelsen av 8. trinn er andelen som er medlemmer nokså lik for gutter og jenter. Mot slutten av tenårene er det ti prosentpoeng flere av guttene som er med, sammenliknet

med jentene. Dette viser at frafallet i organisasjonene er større blant jenter, enn blant gutter.

Figur 5-2 viser at andelen som er eller har vært med i en fritidsorganisasjon varierer betydelig med sosioøkonomisk bakgrunn. Analysen indikerer en klar sosial gradient der over 70 prosent i den høyeste statusgruppen er med i en organisasjon, klubb, lag eller forening, mot knapt 50 prosent av guttene, og knapt 40 prosent av jentene, i den laveste statusgruppen. Og motsatt er det få i gruppen med høyest sosioøkonomisk status som oppgir at de aldri har vært medlem. Mens bare seks prosent av jentene og guttene i denne gruppen ikke har deltatt i noen form for organisert fritid etter at de fylte ti år, gjelder det samme 22 prosent av guttene og 26 prosent av jentene i den laveste statusgruppen. Når ungdom fra lavere sosiale lag sjeldnere er med i fritidsorganisasjoner, skyldes det altså både at færre er innom i løpet av oppveksten, og at flere av de som er med faller fra.

Det kan være mange grunner til at ungdom fra lavere sosiale lag sjeldnere er med i fritidsorganisasjoner, og at de slutter tidligere hvis de har vært medlem. Foreldre fra høyere sosiale lag har kanskje oftere selv erfaringer fra medlemskap i ulike fritidsorganisasjoner, og vil kanskje i større grad motivere barna til deltakelse. Ettersom ungdommene blir eldre får mange av fritidsaktivitetene dessuten et mer seriøst preg. Blant de eldste ungdommene krever aktiv deltakelse ofte betydelige investeringer fra familiene – både tidsmessig og økonomisk.

Figur 5-2 Å være med i en organisasjon, klubb, lag eller forening etter fylte ti år – blant gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=55.445$. $N_{jenter}=55.678$. Sammenhengen mellom SØS og organisasjonsdeltakelse er statistisk signifikant for begge kjønn ($p<0,001$).

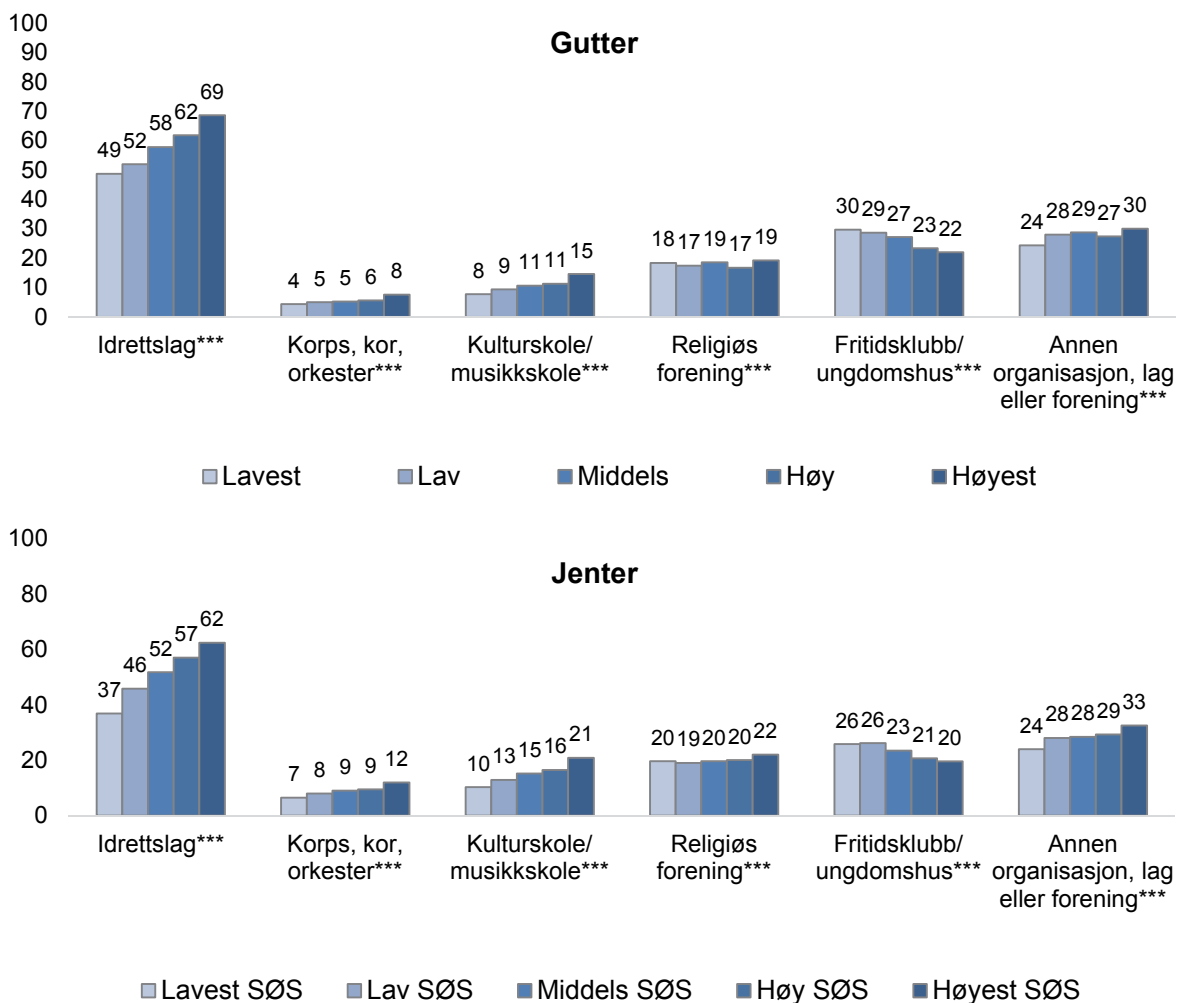
DELTAKELSE I ULIKE ORGANISASJONER

I tillegg til det generelle spørsmålet om deltakelse i fritidsorganisasjoner, inneholder Ungdata spørsmål om hvor mange ganger i løpet av den siste måneden ungdommene har vært med på aktiviteter, møter eller øvelser i følgende organisasjoner: idrettslag, fritidsklubb/ungdomshus, religiøs forening, korps/kor/orkester, kulturskole/musikkskole og annen organisasjon, lag eller forening. I alle disse organisasjonstypene synker andelen som er med etter hvert som ungdom blir eldre (se Vedleggsfigur 11). Videre er gutter noe oftere med i idrett og i fritidsklubb, mens jenter oftere enn gutter, er med i religiøse foreninger, korps og kulturskole (se Vedleggstabell 9).

Figur 5-3 viser andelen ungdommer som er aktive i ulike organisasjonstyper etter familiens sosioøkonomisk status. Figuren viser en tydelig sosial

gradient for de fleste aktivitetene. Mens 69 prosent av guttene og 62 prosent av jentene med høyest sosioøkonomisk bakgrunn har deltatt i et idrettslag den siste måneden, gjelder det samme 49 prosent av guttene og 37 prosent av jentene i familier med lavest sosioøkonomisk status. Et tilsvarende mønster gjelder for deltakelse i kor, korps og orkester og i musikk- og kulturskolene. Relativt sett er utslagene sterkere for sistnevnte organisasjoner, siden det er omtrent dobbelt så mange blant ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status som er med i disse aktivitetene, sammenliknet med den laveste statusgruppen.

Figur 5-3 Andel som har deltatt i minst én aktivitet siste måned, i ulike organisasjoner – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52.160$. $N_{jenter}=53.996$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Når det gjelder deltakelse i religiøse organisasjoner, har sosioøkonomisk bakgrunn lite å si, og andelen som er med i slike organisasjoner er tilnærmet lik i alle sosiale lag. Fritidsklubb/ungdomshus skiller seg derimot tydelig fra de

andre organisasjonstypene ved at andelen som har deltatt på denne arenaen er størst blant ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status.

5.2 Mediebruk

I løpet av få år har det skjedd en digital revolusjon, og ulike former for skjermaktiviteter spiller en betydelig større rolle i ungdoms fritid i dag enn for eksempel på 1990-tallet (Vaage 2007; Vaage 2013). Ungdom er ofte pådrivere i bruken av nye medier og ny teknologi. De aller siste årene har vi sett at tidsbruk til datamaskiner har gått ned (NOVA 2015), samtidig som smarttelefoner, nettbrett og nettbaserte spillplattformer har blitt en mer integrert del av ungdoms hverdag.

Som vi var inne på innledningsvis i dette kapitlet, har mye av forskningen om organiserte fritidsaktiviteter handlet om de positive effektene i form av aktivisering, vennskap og læring, mens ungdoms digitale aktiviteter i større grad har vært forbundet med en bekymring for ulike typer risiko (Sletten, Strandbu & Gilje 2015). Selv om ungdommene ofte oppholder seg i hjemmet – på en arena der foreldrene potensielt har mulighet til å kontrollere hva de unge gjør – bærer ungdoms digitale aktiviteter dessuten ofte preg av liten voksenkontroll og en orientering mot jevnaldrende. Mange foreldre opplever nok at de verken har kontroll over eller fullt innsyn i ungdoms ulike skjermaktiviteter.

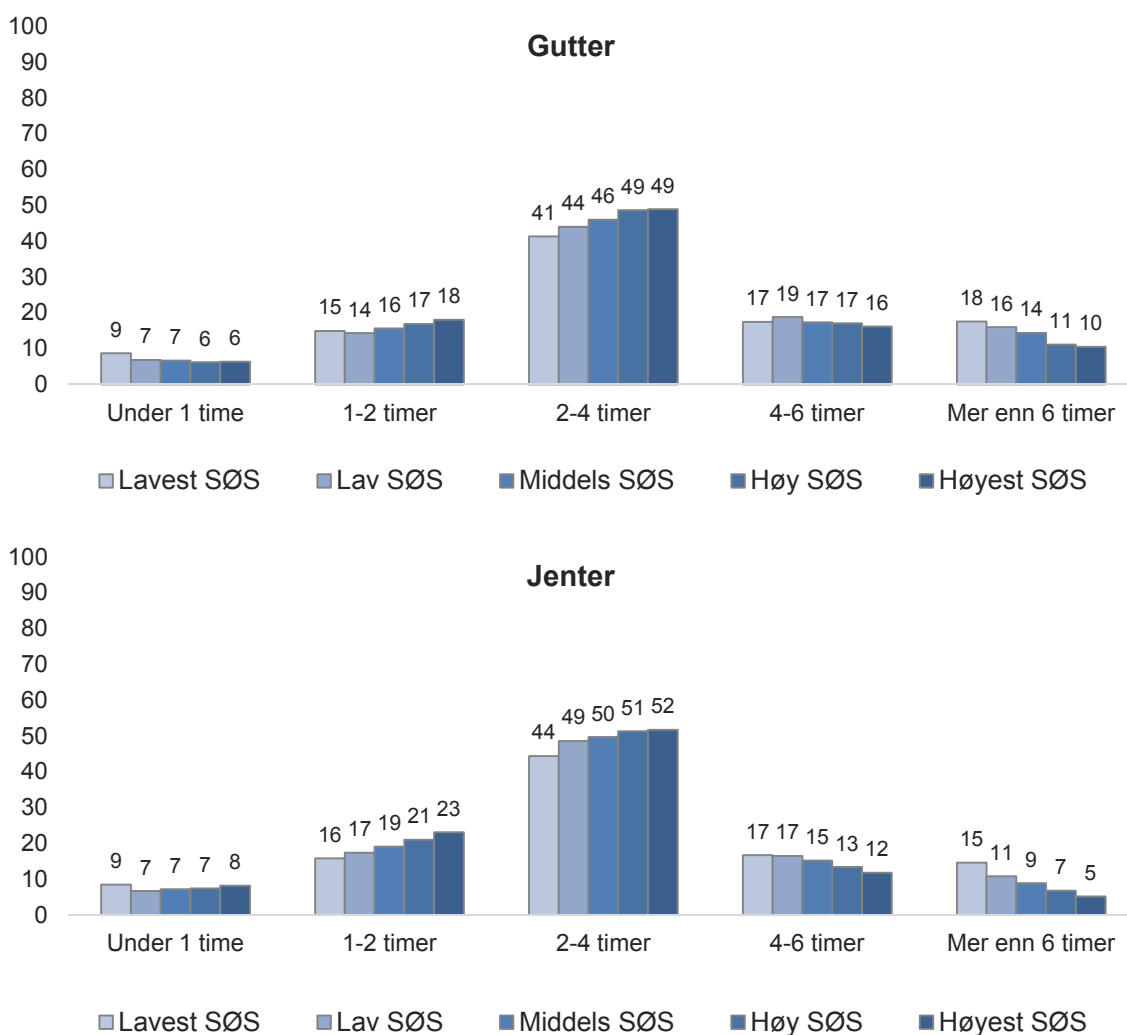
TIDSBRUK FORAN EN SKJERM

I Ungdata blir ungdom spurt om bruk av ulike medier. De blir bedt om å oppgi hvor mange timer i løpet av en dag de bruker foran en skjerm (utenom skoletiden), og de får beskjed om å inkludere all tid – både foran TV, datamaskin, mobil og nettbrett. Svaralternativene varierer fra «ikke noe tid» til «mer enn seks timer om dagen». Resultatene viser at omtrent halvparten av ungdommene bruker mellom to og fire timer daglig foran en skjerm i fritiden, og at ytterligere femten prosent av guttene og ti prosent av jentene bruker mer enn seks timer (se Vedleggsfigur 12). Siden ungdom normalt gjennom døgnet, enten sover eller er på skolen i omtrent 12–15 timer, innebærer det å bruke seks timer foran en skjerm at store deler av fritiden tilbringes på denne måten.

Figur 5-4 viser at det er en tydelig sammenheng mellom skjermtid og ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn, både blant gutter og jenter. Unge

fra lavere sosiale lag er klart overrepresentert blant de som bruker mye tid på skjermaktiviteter, mens ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status oftere bruker fra to til fire timer. Den sosiale gradienten er tydeligst blant jentene. Mens bare fem prosent av jentene fra den høyeste statusgruppen bruker seks timer eller mer foran en skjerm, gjelder det samme 15 prosent av jentene i den laveste statusgruppen. Mens andelen som bruker relativt *mye tid* foran en skjerm er ulikt fordelt mellom statusgruppene, har sosioøkonomisk bakgrunn mindre å si for det å bruke *lite tid* foran en skjerm i hverdagen. Skillet går i hovedsak mellom de som bruker mer enn fire timer, og de som bruker mellom én og fire timer.

Figur 5-4 Tidsbruk foran en skjerm blant gutter og jenter – etter sosioøkonomisk status. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=51.948$. $N_{jenter}=53.558$. Sammenhengen mellom SØS og skjermtid er statistisk signifikant for begge kjønn ($p<0,001$).

TIDSBRUK PÅ ULIKE MEDIER

Mange foreldre er i dag urolige for overdreven bruk av dataspill. Ofte begrunnes bekymringen med at spillingen går på bekostning av aktiviteter som skole, samvær med venner og fysisk aktivitet. Bekymringene er nok størst for gutter i ungdomsskolealder, for det er i denne gruppen vi finner klart flest «storspillere» (Frøyland mfl. 2010; NOVA 2015). I en undersøkelse fra 2014 oppga over 20 prosent av 15–16 år gamle gutter at de spiller mer enn fire timer i løpet av en vanlig hverdag (Medietilsynet 2014).

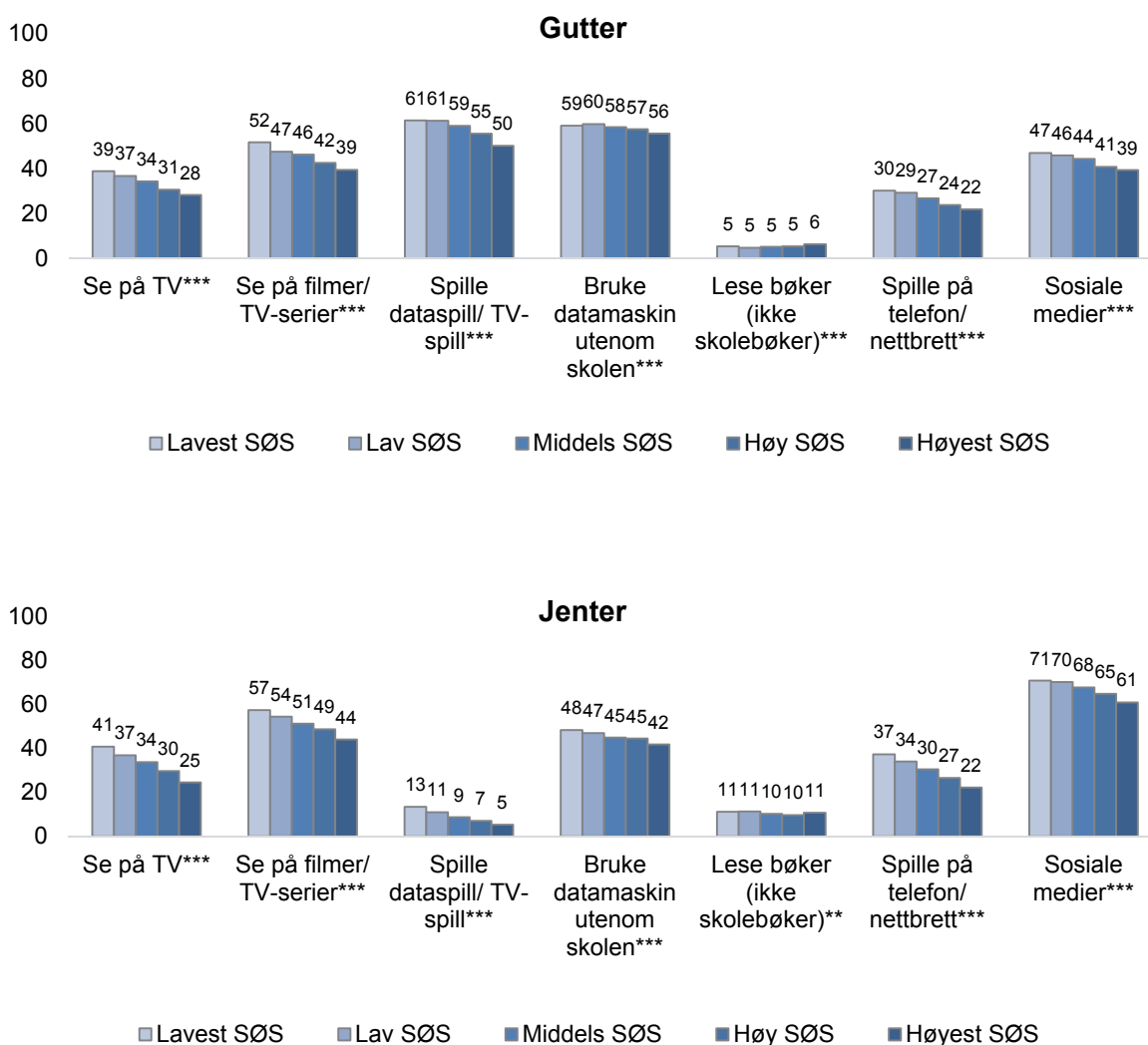
Ungdata kartlegger hvor mye tid de unge bruker på ulike medier. I undersøkelsen blir de bedt om å svare ut fra en «gjennomsnittsdag», og de skal ikke ta med aktiviteter som foregår på skolen. Følgende aktiviteter blir kartlagt: dataspill/TV-spill, spilling på telefon/nettbrett, bruk av datamaskin og sosiale medier (Facebook, Instagram e.l.). De blir også bedt om å oppgi hvor mye tid de bruker på å lese bøker, se på TV og se filmer/TV-serier.

Av disse sju aktivitetene er det ikke uventet flest gutter som bruker mye tid foran en datamaskin og til dataspilling, mens jentene bruker mest tid på sosiale medier (se Vedleggstabell 10). For eksempel bruker rundt fire av ti gutter minst to timer om dagen foran en datamaskin og rundt fire av ti spiller dataspill like lenge, mens nær halvparten av jentene bruker minst to timer daglig på sosiale medier. Det er også mange som ser på TV, på filmer og serier eller de spiller på nettbrett eller telefon i løpet av en vanlig dag, men det er relativt færre «storbrukere» av disse mediene. Mens det å spille på nettbrett eller telefon, å spille dataspill, å se på TV og lese bøker er aktiviteter som blir mindre vanlig ettersom ungdom blir eldre, øker tiden ungdommene bruker foran datamaskinen (Vedleggsfigur 13). Det er også flere som ser på filmer og serier utover i den tidlige tenåringsfasen, men tidsbruken til slike aktiviteter går ned igjen fra 16–17-årsalderen.

Figur 5-5 viser hvor mange i ulike sosioøkonomiske grupper som bruker mer enn én time på ulike medier en «gjennomsnittsdag». Både blant gutter og jenter er det slik at ulike skjermaktiviteter har størst utbredelse i gruppene med lav sosioøkonomisk status, og for de fleste av aktivitetene ser vi en tydelig gradient – jo høyere sosioøkonomisk bakgrunn jo færre bruker minst én time på de ulike digitale mediene etter skoletid. Forskjellene etter sosioøkonomisk status er samlet sett størst blant jentene, og særlig gjelder dette aktiviteter som

å se på TV, filmer og TV-serier og digital spilling på ulike plattformer. Mens 41 prosent av jentene i den laveste statusgruppen ser minst én time daglig på TV, gjelder det samme 25 prosent av jentene i den høyeste statusgruppen.

Figur 5-5 Andel gutter og jenter som bruker mer enn én time på ulike medier en gjennomsnittsdag – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52.690$. $N_{jenter}=54.170$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Blant skjermaktivitetene er forskjellene etter sosial bakgrunn minst for bruken av datamaskin utenom skolen. For det å lese bøker, som er den eneste ikke-digitale medieaktiviteten som er kartlagt, er det ingen nevneverdige forskjeller etter sosioøkonomisk status, verken blant gutter eller jenter.

5.3 Sosiale aktiviteter på nett

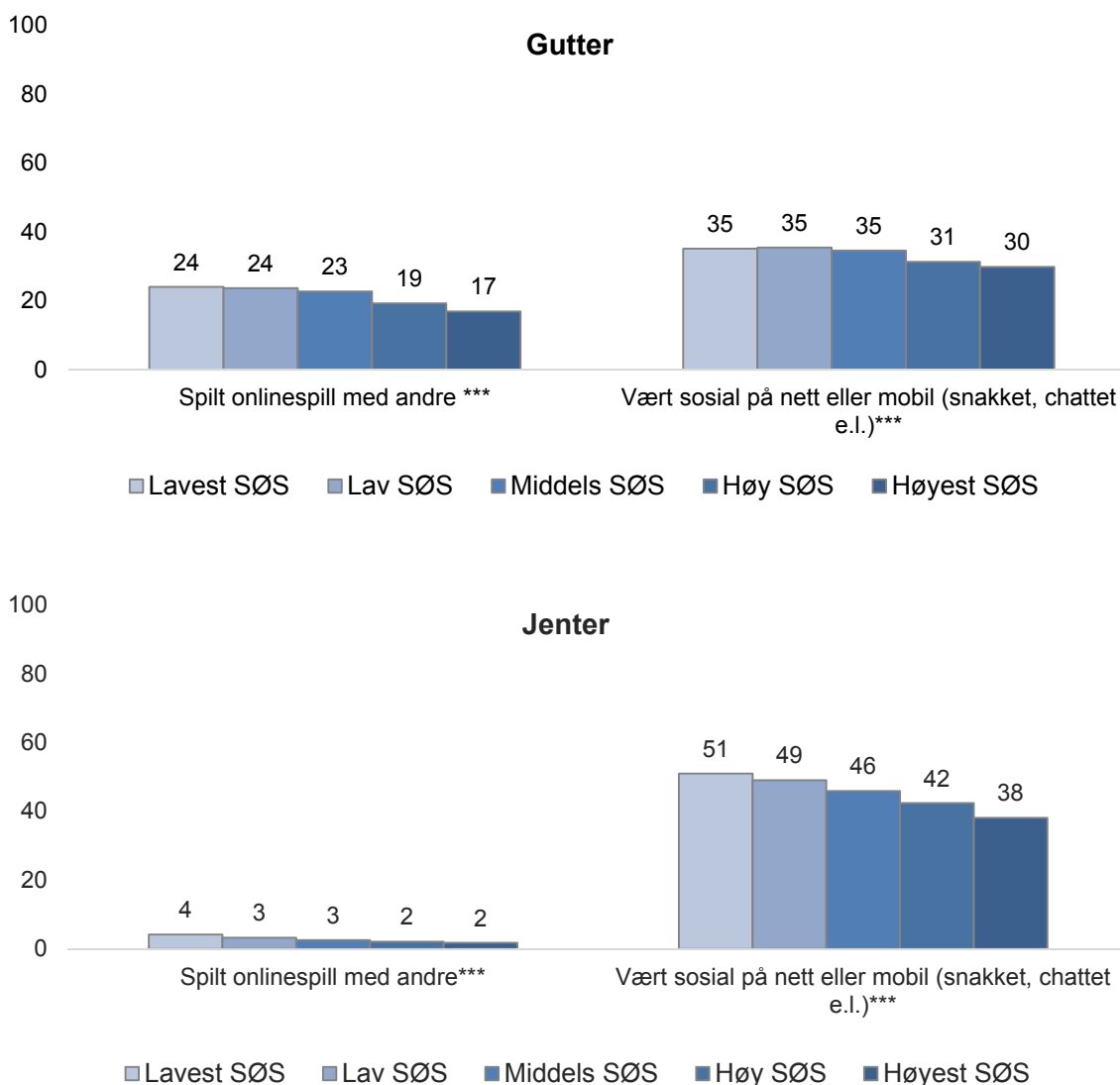
Mange av de digitale aktivitetene ungdom bruker tid på innebærer å være sosial på nett. Ungdom er for eksempel storforbrukere av sosiale medier som Snapchat, Instagram og YouTube (Medietilsynet 2014). Det er også vanlig at dataspilling foregår online, og at ungdommene kommuniserer direkte (tale eller chatting) med andre via nettet mens de spiller. I Ungdata undersøkes ungdommenes sosiale aktiviteter på nett ved hjelp av spørsmål om hvor ofte ungdommene har brukt størstedelen av kvelden på å spille onlinespill med andre, og hvor ofte ungdommene har være sosial på nettet størstedelen av kvelden.

Det å være sosial på nettet minst én kveld i uka er noe de aller fleste ungdommer i dag gjør (se Vedleggstabell 11). Dette gjelder 90 prosent av jentene og 83 prosent av guttene. Jenter bruker en del mer av tiden sin på dette enn gutter, men forskjellene er ikke spesielt store. Kjønnsforskjellene er derimot betydelige når det gjelder online-spilling. Mens 66 prosent av guttene har brukt minst én hel kveld siste uke på dette, gjelder det samme 14 prosent av jentene. Så mange som 20 prosent av guttene, og bare tre prosent av jentene, har brukt nesten hver eneste kveld til online-spilling i løpet av den siste uka (før undersøkelsen fant sted). Generelt viser analysene at online-spilling og andre sosiale aktiviteter på nett er mest utbredt mot slutten av ungdomsskolen (se Vedleggsfigur 14).

Figur 5-6 viser hvor stor andel – med ulik sosioøkonomisk bakgrunn – som har brukt minst seks hele kvelder i løpet av siste uke til å henholdsvis spille onlinespill med andre, å snakke eller chatte med andre på nett eller mobil. I likhet med tidsbruken til ulike skjermaktiviteter generelt, er det en sosial gradient knyttet til sosiale aktiviteter på nett. Ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status bruker mest tid på begge disse nettaktivitetene. Blant guttene er sammenhengen tydeligst for online-spilling. Blant jentene gir familiens sosioøkonomiske status derimot størst utslag på det å være sosial på nett eller mobil. Mens 24 prosent av guttene med lavest sosioøkonomisk status har brukt størstedelen av minst seks kvelder siste uke på å spille onlinespill med andre, gjelder det samme 17 prosent av guttene i familier med høy sosioøkonomisk status. Blant jenter i den laveste statusgruppen har 51 prosent vært sosial på nett eller mobil, mot 38 prosent i den høyeste. Som nevnt er det relativt uvanlig at jenter bruker mye tid på online-spilling. Også andelen jenter

som ofte spiller online er imidlertid høyest blant ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status.

Figur 5-6 Andel som har brukt størstedelen av kvelden minst seks ganger i løpet av siste uke, på ulike sosiale nett- og spillaktiviteter – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent.

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=54.416$. $N_{jenter}=54.751$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

SOSIALE MEDIER – REGLER, INNSYN OG FORELDRE SOM ROLLEMODELLER

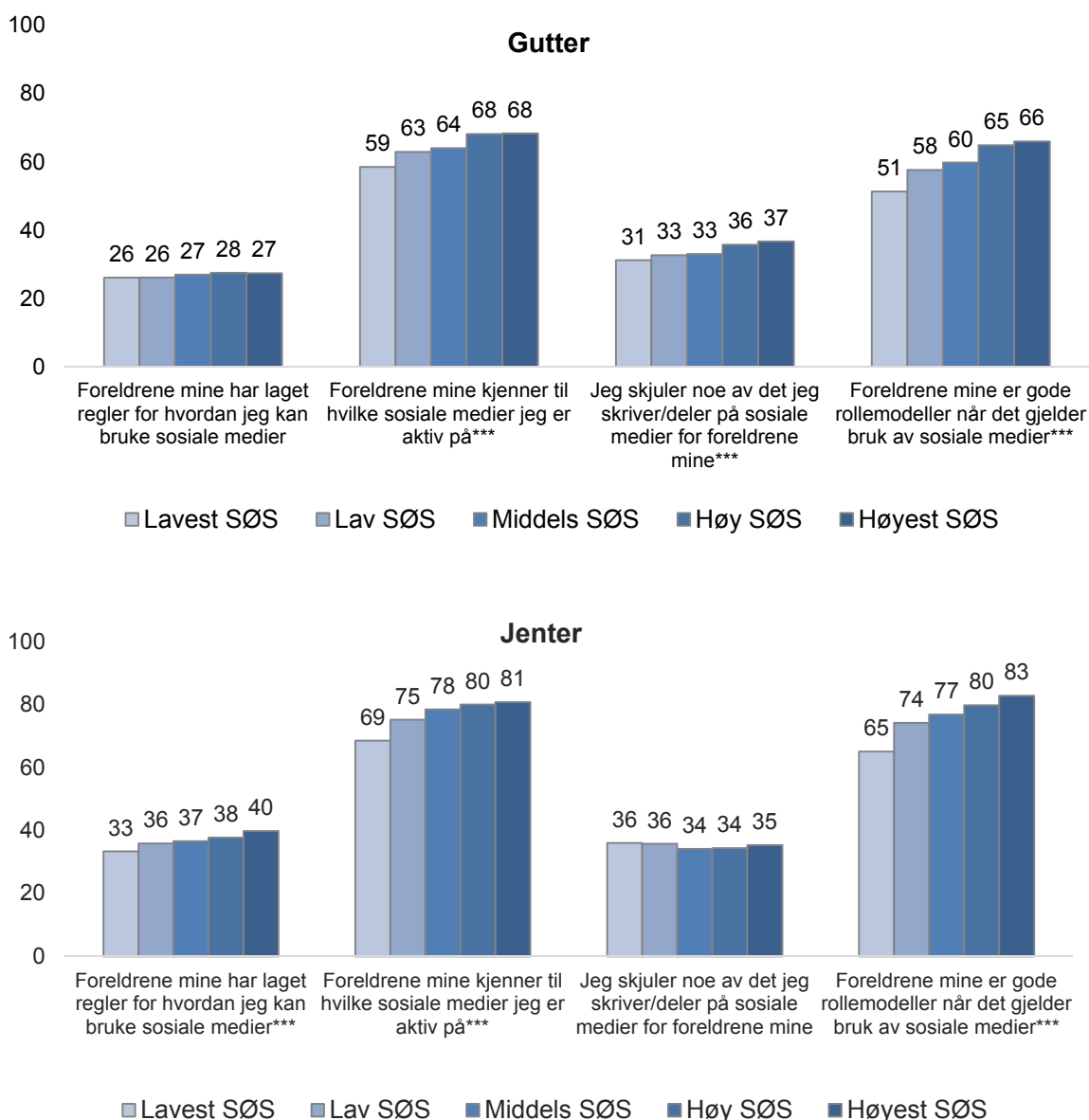
I Ungdata ber vi ungdom om å vurdere hvor godt de følgende fire påstandene om foreldre og sosiale medier passer for dem: «Foreldrene mine har laget regler for hvordan jeg kan bruke sosiale medier», «Foreldrene mine kjenner til hvilke sosiale medier jeg er aktiv på», «Jeg skjuler noe av det jeg skriver/deler på sosiale medier for foreldrene mine» og «Foreldrene mine er gode rollemodeller, når det gjelder bruk av sosiale medier». Resultatene viser at bare 26 prosent av

guttene og 37 prosent av jentene har regler hjemme for hvordan de kan bruke sosiale medier (se Vedleggstabell 12). Om ungdommene har regler hjemme for bruk av sosiale medier eller ikke, henger tett sammen med alder (se Vedleggsfigur 15). Mens 56 prosent i 8. klasse mener påstanden om at foreldrene har laget regler for hvordan de kan bruke sosiale medier passer svært godt, gjelder det samme bare ti prosent i VG3.

Selv om foreldrene slipper mye av kontrollen etter hvert som ungdommene blir eldre, er det en klar majoritet – blant begge kjønn og på alle klassetrinn – som mener at foreldrene vet hvilke sosiale medier de er aktive på og at foreldrene er gode rollemodeller når det gjelder bruk av sosiale medier. Selv om foreldrene vet hvor ungdommene deres er når de er sosiale på nett, har de nok likevel ikke full innsikt i hva de unge gjør der. Hver tredje gutt og jente oppgir at de skjuler noe av det de skriver/deler på sosiale medier for foreldrene.

Figur 5-7 viser ungdommenes svar på disse spørsmålene etter familiens sosioøkonomiske status. Nok en gang finner vi forskjeller, og den sosiale gradienten er tydeligst for foreldrenes innsikt i hvilke sosiale medier ungdommene er aktive på, og når det gjelder ungdommenes oppfatninger av mor og far som rollemodeller. Ungdom fra de laveste statusgruppene opplever sjeldnere at foreldrene har innsikt i og fungerer som gode eksempler for ungdommens sosiale aktiviteter på nett. Derimot er det relativt små forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn i andelen som mener foreldrene har laget regler for nettbruken, og som oppgir at de skjuler det de skriver/deler på nett for foreldrene sine.

Figur 5-7 Andel gutter og jenter som mener ulike påstander om foreldre og sosiale medier passer svært eller ganske godt – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: 83 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=25.007$. $N_{jenter}=25.994$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

HVA BETYR DET SOSIALE LIVET PÅ NETT FOR UNGDOM?

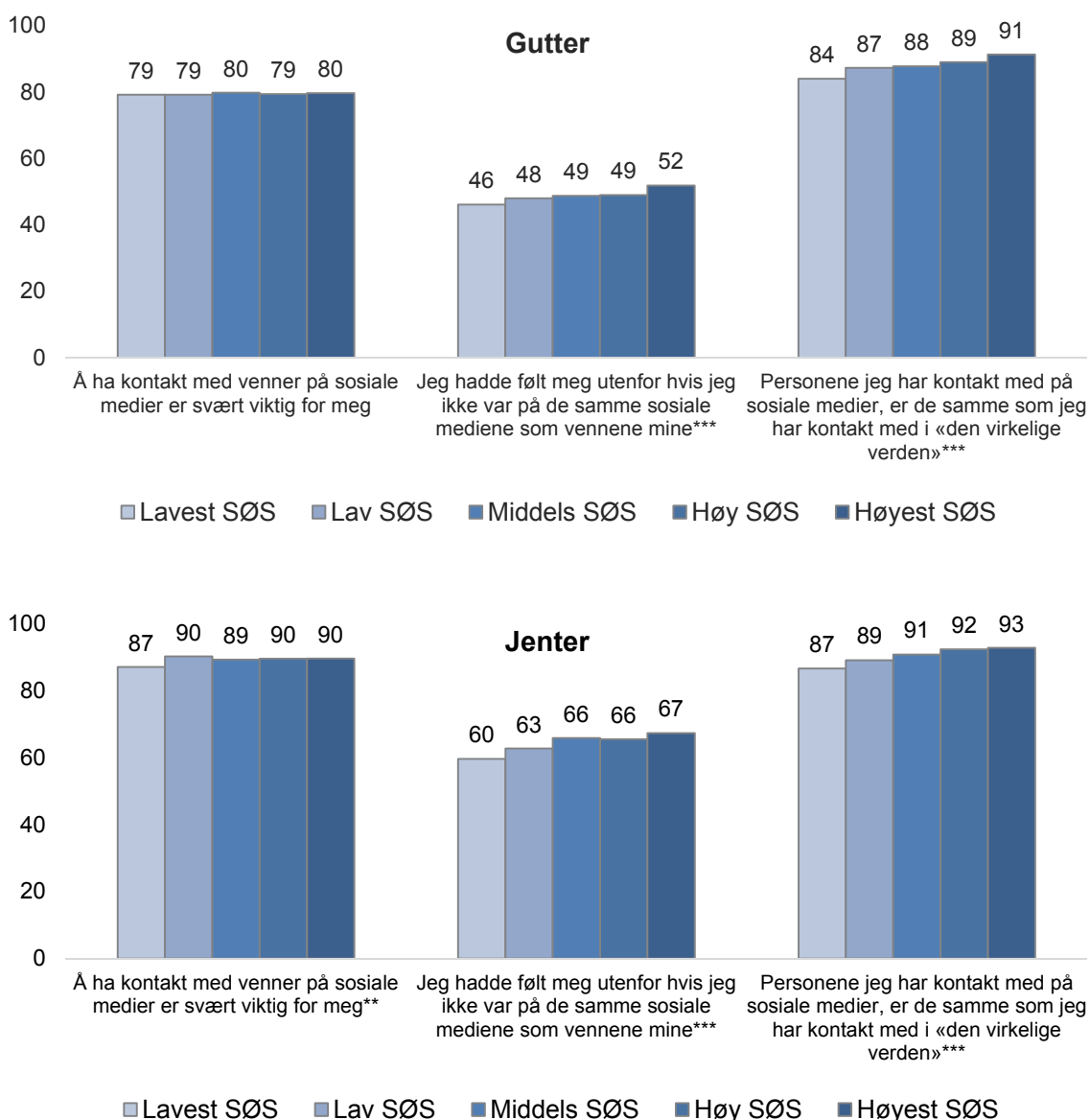
Ungdata viser at mange unge lever ut mye av sin sosiale tid på internett. For ungdom som har hatt problemer med å finne seg til rette i jevnaldermiljøet på skolen og i det fysiske nærmiljøet, kan nettet være en alternativ arena for vennskap og for å treffe likesinnede. Ettersom sosiale medier har blitt en stadig viktigere arena for sosial omgang og informasjonsflyt, kan det også – for den enkelte – ha store omkostninger å ikke være tilstede. I Ungdata har vi spurt ungdom hvordan de selv vurderer betydningen av sosiale relasjoner på nett.

Hvor viktig er det å ha kontakt med venner på sosiale medier? Føler de seg utenfor hvis de ikke er på de samme sosiale mediene som vennene sine? Er personene de har kontakt med på sosiale medier de samme som de vennene de har kontakt med i «den virkelige verden»?

Ungdommens svar bekrefter at sosiale medier utgjør en sentral arena for kommunikasjon og samvær med venner (se Vedleggstabell 13). Hele 80 prosent av guttene og 89 prosent av jentene mener påstanden «å ha kontakt med venner på sosiale medier er svært viktig for meg» passer «svært godt» eller «ganske godt» for dem. Mange mener også at de ville følt seg utenfor om de ikke var på de samme sosiale mediene som vennene sine. Det siste gjelder litt flere jenter (65 prosent) enn gutter (49 prosent), noe som igjen illustrerer at de sosiale mediene spiller en viktigere rolle blant jenter enn blant gutter. Når ungdom er sosiale på nett, gjelder dette imidlertid i hovedsak omgang med personer som de også treffer på andre arenaer. For ni av ti er personer de har kontakt med på sosiale medier i all hovedsak personer de også treffer i «den virkelige verden».

Figur 5-8 viser andelen som er enig i de ulike påstandene om sosiale relasjoner på nett etter kjønn og sosioøkonomisk status. Å ha kontakt med venner på sosiale medier er omtrent like viktig blant ungdom i alle fem statusgrupper. Når det gjelder spørsmålet om å føle seg utenfor hvis man ikke var på de samme sosiale mediene som vennene, ser vi derimot at ungdom fra de høyeste statusgruppene oftest mener dette stemmer. Dette gjelder for begge kjønn, men tendensen er tydeligst blant jentene. Figuren viser også en svak tendens til at ungdom fra familiene med høyest sosioøkonomisk status oftere enn andre, oppgir at personer de er i kontakt med på sosiale medier er personer de også er sammen med i «den virkelige verden».

Figur 5-8 Andel som mener ulike påstander om sosialt liv på sosiale medier passer svært eller ganske godt – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: 83 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=24.910$. $N_{jenter}=26.131$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Det sosiale livet på nett er viktig for de aller fleste ungdommer i dag, uavhengig av sosial bakgrunn. Vi ser imidlertid en tendens til at ungdom fra høyere sosiale lag legger noe større vekt på betydningen av «å være tilstede», mens ungdom fra lavere sosiale lag noe oftere har kontakt med personer på nett som de ikke omgås utenfor nettet. Alt i alt er det likevel et stort overlapp mellom ungdoms sosiale liv på nett og ungdoms samhandling med jevnaldrende i «det virkelige liv».

5.4 Oppsummering

I dette kapittelet har vi beskrevet to nokså ulike typer fritidsaktiviteter: deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter og bruk av medier. Dette er aktiviteter som engasjerer mange ungdommer og som mange bruker mye tid på. Et fellestrekk for begge fritidsaktiviteter er at sosioøkonomisk bakgrunn har stor betydning. Samtidig finner vi at de sosioøkonomiske gradientene går i ulike retninger, der ungdom fra høyere sosiale lag er de som oftest deltar i organiserte fritidsaktiviteter, mens ungdom fra lavere sosiale lag bruker mest tid på ulike skjermbaserte aktiviteter.

Ungdata viser at majoriteten av barn og unge i Norge er med i en eller flere organisert fritidsaktiviteter i løpet av oppveksten. Samtidig er frafallet betydelig gjennom ungdomsårene. Ungdom fra lavere sosiale lag er underrepresentert i organisasjonene, dels fordi det er flere som aldri har vært med og dels fordi frafallet er betydelig høyere enn blant ungdom i høyere sosiale lag.

De ulike organisasjonene har nokså ulike profiler, og den sosiale rekrutteringen er spesielt sterk i noen av organisasjonstypene. Særlig tydelige sosiale forskjeller i deltakelse finner vi for musikkskoler, kor, korps og orkester. Men også i den organisasjonstypen som organiserer desidert flest ungdommer, idretten, er rekrutteringen svært skjev. Deltakelse i religiøse foreninger er derimot helt jevnt fordelt langs den sosioøkonomiske skalaen, mens fritidsklubbene og ungdomshusene appellerer i størst til ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status.

Mens ungdom i høyere sosiale lag bruker mer av fritiden sin på organiserte fritidsaktiviteter utenfor hjemmet, er det motsatte tilfelle for ulike typer skjermaktiviteter. De sosioøkonomiske forskjellene er størst blant storbrukerne – de som daglig bruker fire timer eller mer foran en skjerm – og den sosiale gradienten er tydeligst blant jentene. De største sosiale forskjellene finner vi i jentenes spilling (dataspill og småspill på mobil/nettbruk) og det å se på TV, film eller serier, men også bruken av sosiale medier er mest utbredt blant jenter familier med lav sosioøkonomisk status. Også blant guttene er det forskjeller på disse områdene, med unntak av bruk av datamaskin, som er mer jevnt fordelt.

Selv om vi finner tydelige forskjeller etter ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn, følger de tydeligste skillelinjene ungdommenes kjønn. Når gutter og jenter er sosiale på nett, opererer de på ganske ulike arenaer. Generelt

er jentene mer sosiale på nett enn guttene, og jentene bruker nettet først og fremst til å chatte eller være på sosiale medier. Derimot er det nesten utelukkende gutter som bruker onlinespill som en viktig kanal for å være sosiale på nettet. På denne sosiale arenaen deltar svært få jenter jevnlig.

Undersøkelsen viser at de fleste foreldre, uavhengig av sosioøkonomisk status, praktiserer en relativt liberal holdning til ungdoms aktiviteter på nett. Kun et mindretall har laget regler for bruken og få av ungdommene oppgir at de skjuler hva de driver med på nettet for foreldrene sine. Ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status opplever likevel noe sjeldnere at foreldrene har innsikt i hva de driver med på nett, og at foreldrene er gode rollemodeller for bruk av sosiale medier. I likhet med det vi generelt har funnet om sosiale forskjeller i relasjonene mellom ungdom og foreldre, får vi altså inntrykk av at foreldre i familier med høy sosioøkonomisk status er noe «tettere på» ungdommens aktiviteter også på nett.

6 Helse og trivsel

Ungdomstiden er preget av store fysiologiske og sosiale forandringer. Både jenter og gutter vil oppleve at kroppen endrer seg, men også at omgivelsene begynner å endre oppfatninger om hvem de unge er. Mange tildeles nye roller og vil møte nye forventninger fra jevnaldrende, foreldre og andre voksne. I perioder kan endringene være vanskelig å takle, og ungdomstiden er typisk en periode av livet der omfanget av ulike psykiske plager øker (Wichstrøm 2006). Alvorlige psykiske lidelser og langvarige fysiske helseplager har derimot relativt lav utbredelse blant ungdom, sammenlignet med andre aldersgrupper

I dette skal kapittelet skal vi undersøke sosioøkonomiske forskjeller i ungdoms helse og trivsel. Vi starter med å undersøke om det er forskjeller når det gjelder hvor fornøyd ungdom er med seg selv og med ulike sider av livet sitt. Deretter går vi nærmere inn på ulike typer plager (fysisk og psykisk) og mobbing. Til slutt undersøker vi om det er sosioøkonomiske forskjeller i bruken av helsetjenester.

6.1 Fornøydhet med livet

Ungdata inneholder flere spørsmål som sier noe om hvor fornøyd ungdom er med livet sitt, blant annet et mål på ungdommenes selvbilde hentet fra delskalaen Global Self-worth fra Harter's Self-Perception Profile for Adolescents (SPPA) (Harter 1988). Dette er en skala som er mye anvendt i psykologisk forskning, og har vært med i alle Ungdata-undersøkelser siden 2014. I Ungdata brukes en revidert og forkortet versjon av skalaen som har dokumentert god reliabilitet og validitet (Wichstrøm 1995).

Skalaen for «globalt» selvbilde konstrueres ved hjelp av tre positive påstander: «jeg er svært godt fornøyd med hvordan jeg er», «jeg er fornøyd med meg selv», «jeg liker meg selv slik jeg er», og to negative påstander: «jeg er ofte skuffa over meg selv» og «jeg liker ikke den måten jeg lever livet mitt på». Ungdommene svarer på hvor godt hver påstand stemmer for dem (fire svaralternativer fra «stemmer svært godt» til «stemmer svært dårlig»). Fordi det er en betydelig sammenheng mellom de fem påstandene, er de godt egnet til å

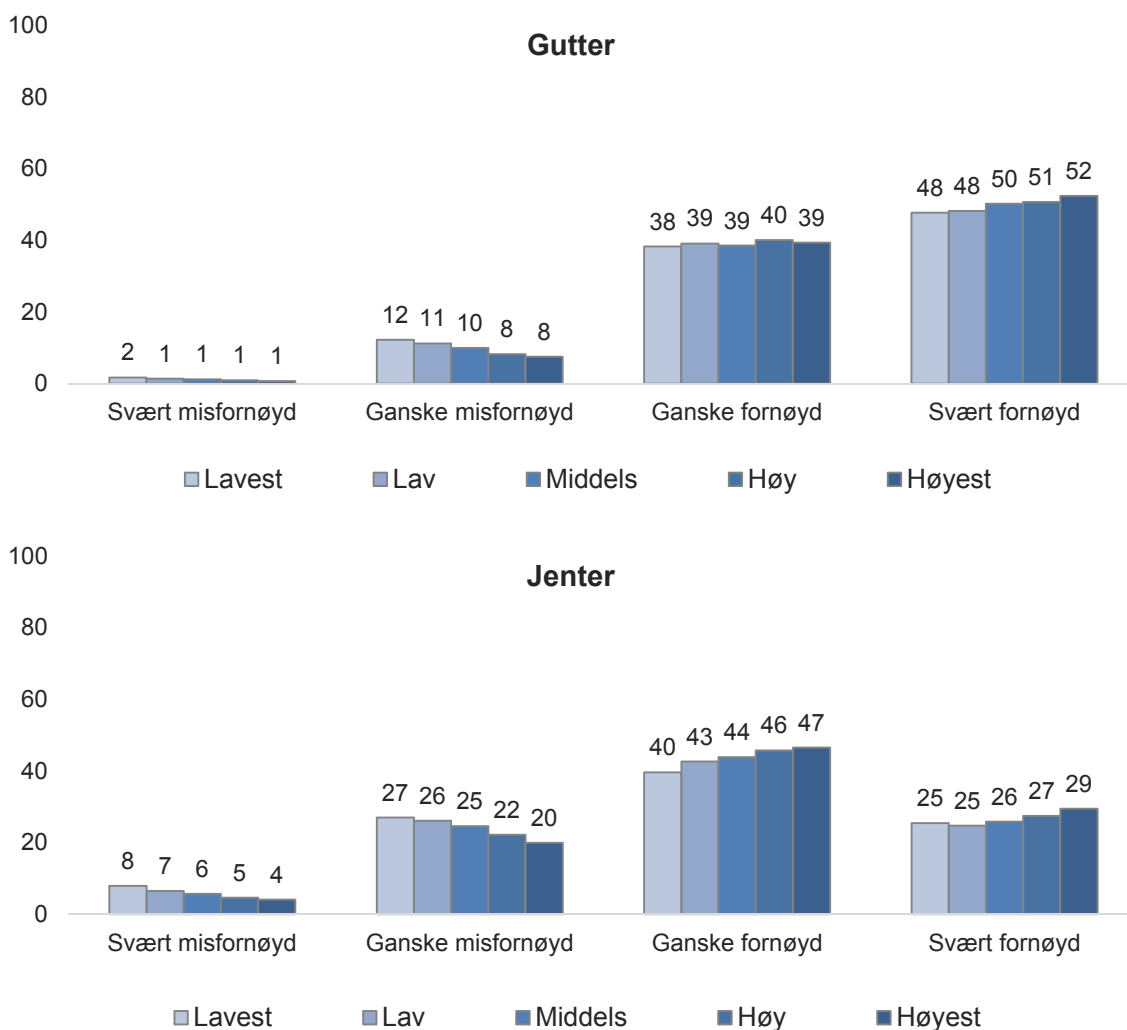
lage en skala som indikerer hvor fornøyd eller misfornøyd ungdommene er med seg selv⁸.

Med utgangspunkt i samleskalaen har vi delt ungdommene i fire grupper – de som er svært fornøyd med seg selv, de som er ganske fornøyd, de som er ganske misfornøyd og de som er svært misfornøyd. De aller fleste er ganske eller svært godt fornøyd. Samtidig varierer andelen som er fornøyd betydelig etter alder og kjønn (se Vedleggstabell 14 og Vedleggsfigur 17). Guttene er langt oftere enn jentene fornøyd med seg selv. Andelen som er misfornøyd øker ganske betydelig for begge kjønn gjennom årene på ungdomsskolen. For guttene flater det ut i overgangen til videregående, mens andelen misfornøyd jenter synker utover i videregående. Det er altså jentene i alderen 15–17 år som sliter mest med dårlig selvbilde, der rundt én av tre sier at de er ganske eller svært misfornøyd.

Figur 6-1 viser at de unges selvbilde varierer etter sosioøkonomisk bakgrunn, der ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status sliter mest med dårlig selvbilde. Sosioøkonomisk bakgrunn har størst betydning for jentene, hvor andelen som er svært eller ganske misfornøyd synker fra 35 til 24 prosent ettersom man beveger seg oppover på den sosioøkonomiske skalaen. Det er likevel verdt å merke seg at kjønnsforskjellene er mer markante enn forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn.

⁸ Cronbach's alpha=0,84 (fem items). Dette regnes som et tegn på at samlemålet har en god intern konsistens.

Figur 6-1 Samlemål på hvor fornøyd gutter og jenter er med seg selv – etter sosio-økonomisk bakgrunn. Prosent

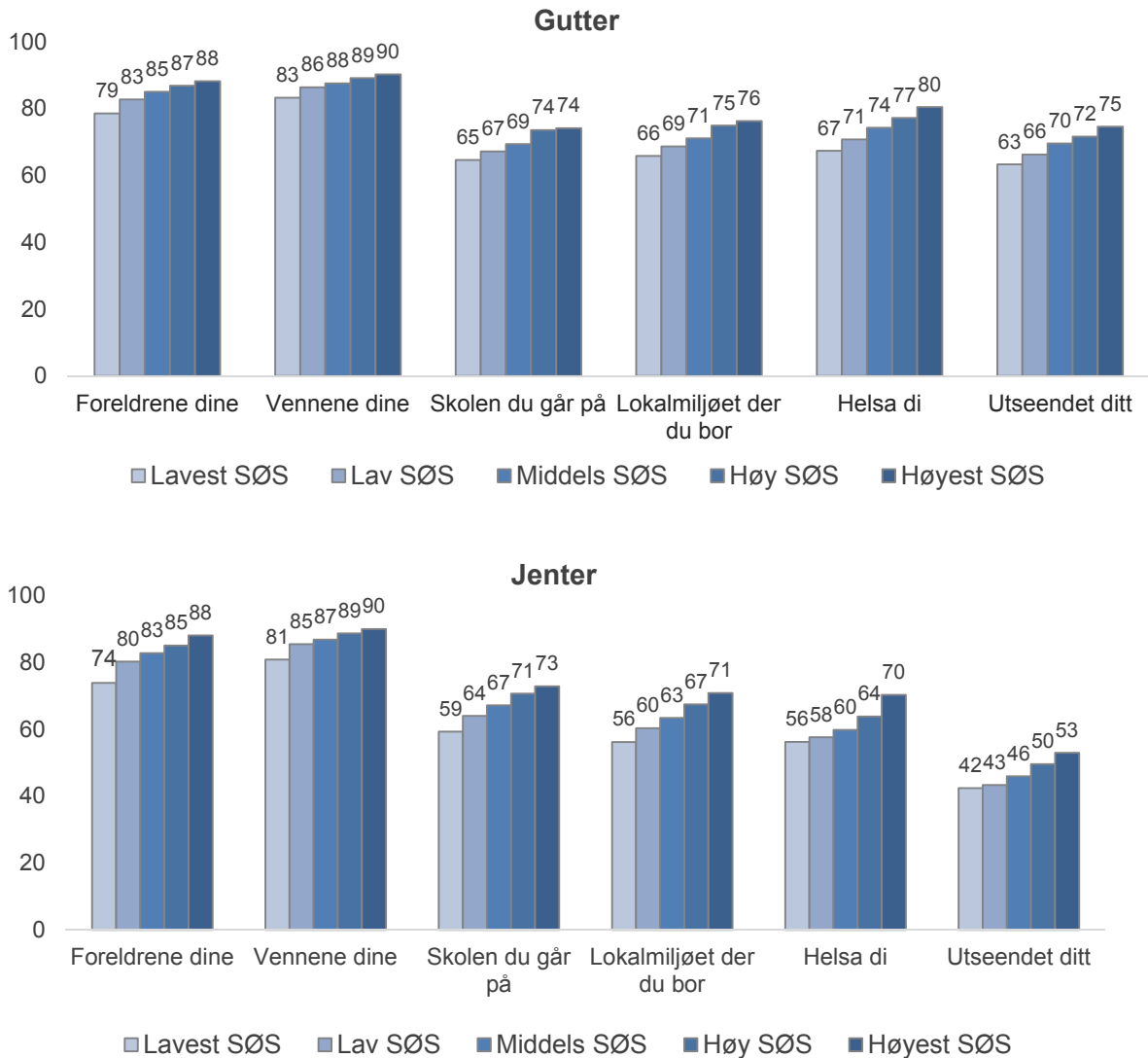
Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52181$. $N_{jenter}=53823$.

Hvor fornøyd ungdom er med ulike sider ved livet sitt

Ungdata kartlegger også hvor fornøyd ungdom er med ulike sider av livet. De blir bedt om å svare på om de er svært fornøyd, ganske fornøyd, ganske misfornøyd eller svært misfornøyd med foreldrene, vennene, skolen de går på, lokalmiljøet der de bor, helsa si og utseende sitt. Langt de fleste er godt fornøyd på alle seks områder som kartlegges. Mest fornøyd er de med foreldre og venner, og minst med eget utseende. Gutter og jenter svarer langt på vei likt på disse spørsmålene, med unntak av hvor fornøyd de er med utseende sitt (se Vedleggstabell 15). Mens drøyt 70 prosent av guttene er litt eller svært fornøyd med utseende, gjelder det knapt 50 prosent av jentene. Også tidligere forskning har vist at unge jenter i større grad enn unge gutter er misfornøyd med

egen kropp og mener de er overvektige. Jenter ser ut til å være minst fornøyd med eget utseende når de er i ungdomsskolealder. Ved overgangen til videregående skole blir litt flere fornøyd igjen (Kvalem 2007).

Figur 6-2 Andelen gutter og jenter som er «litt» eller «svært» fornøyd med ulike sider av livet sitt – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=51682$. $N_{jenter}=53801$.

Figur 6-2 viser hvor mange gutter og jenter som er «litt fornøyd» eller «svært fornøyd» med ulike sider av livet sitt, brutt ned etter sosioøkonomisk bakgrunn. Både blant gutter og jenter er det en gjennomgående tendens til at ungdom fra de høyeste statusgruppen er mest fornøyd. Dette gjelder på alle de områdene som er målt. Den sosiale gradienten er noe svakere for det å være fornøyd med vennene sine, enn for det å være fornøyd med andre sider av livet.

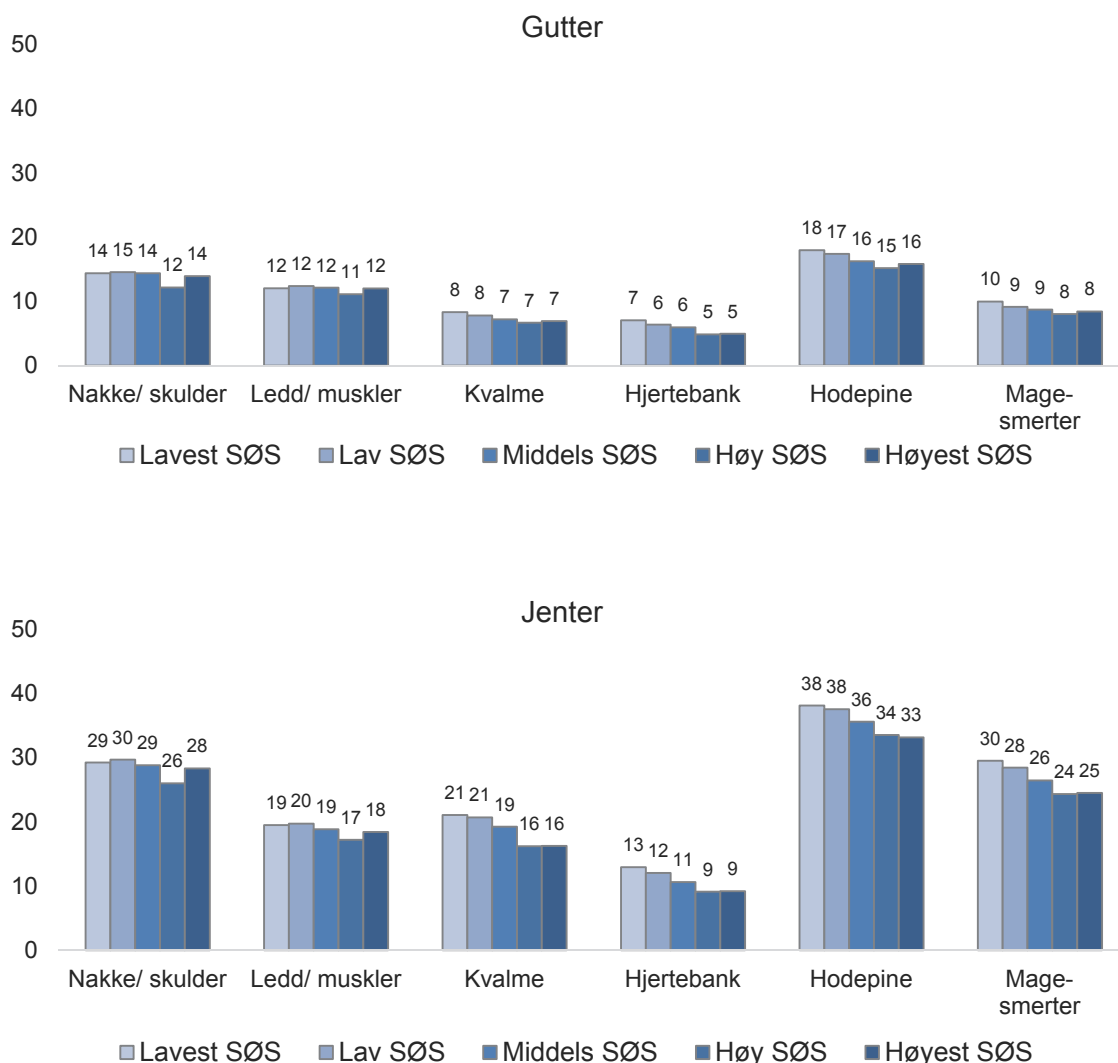
Jevnt over er det også slik at sammenhengen med sosial bakgrunn er noe svakere blant gutter, enn blant jenter.

6.2 Fysiske plager

God helse forbindes ofte med fravær av fysiske plager og at kroppen fungerer som den skal. Sammenlignet med andre aldersgrupper har de fleste barn og unge god fysisk helse. Likevel sliter en del med ulike typer av milde plager i hverdagen. Hodepine er en av de vanligste plagene, og studier tyder på et relativt høyt forbruk av smertestillende medisiner blant ungdom og at forbruket har steget betydelig de siste tiårene (Holstein mfl. 2009). Ungdatas grunnmodul inneholder siden 2014 spørsmål om fysiske plager. Ungdommene blir bedt om å svare på hvor ofte de (i løpet av siste måned) har hatt nakke- og skuldersmerter, ledd- og muskelsmerter, kvalme, hjertebank, hodepine og magesmerter. Jenter har litt oftere ulike fysiske plager enn guttene, og kjønnsforskjellene er mest markant for det å ha hodepine og magesmerter (se Vedleggstabell 16).

Figur 6-3 viser andelen som «daglig» eller «mange ganger» har opplevd seks typer fysiske plager etter kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn. Mens det blant guttene er relativt små forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn, viser figuren noen systematiske forskjeller blant jentene. Jenter fra de laveste statusgruppene er noe oftere utsatt for kvalme, hjertebank, hodepine og magesmerter. Nakke- og skuldersmerter, samt ledd- og muskelsmerter har derimot en jevnere sosioøkonomisk profil.

Figur 6-3 Andelen gutter og jenter som «daglig» eller «mange ganger» har vært plaget av ulike former for fysiske plager siste måned – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

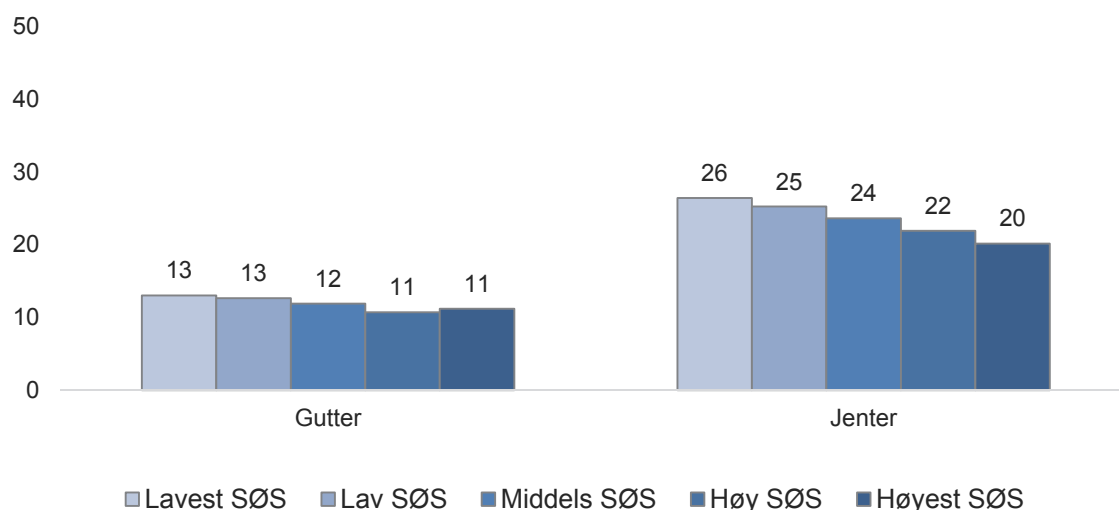
Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52.922$. $N_{jenter}=54.650$.

Ungdata kartlegger også bruken av reseptfrie medikamenter. Figur 6-4 viser andelen som bruker slike legemidler minst ukentlig blant ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Også disse analysene peker mot at ungdom fra lavere sosiale lag oftere har fysiske helseplager.⁹ Mens 26 prosent av jentene i den laveste statusgruppen har brukt reseptfrie medikamenter minst ukentlig den siste måneden, gjelder det samme 20 prosent i den høyeste statusgruppen.

⁹ Vi har foretatt tilleggsanalyser for å undersøke i hvilken grad de sosiale gradientene i Figur 6-4 framkommer som et resultat av at ungdom fra lavere sosiale lag er mer utsatt for ulike former for fysiske plager. Resultatene viser at selv om en justerer for dette, er det fortsatt klare sosiale forskjeller i medikamentbruk.

Blant guttene er de tilsvarende tallene 13 og 11 prosent. Figuren viser dermed at det er langt flere jenter enn gutter som jevnlig bruker slike preparater, og at den sosiale gradienten er tydeligere for jenter enn for gutter.

Figur 6-4 Andel i ulike sosioøkonomiske grupper som minst ukentlig har brukt reseptfrie medikamenter i løpet av siste måned. Prosent

Note: Data fra 187 kommuner og tre fylkeskommuner (2014–2015). $N_{gutter}=52181$. $N_{jenter}=53823$.

6.3 Psykiske plager

I psykologisk forskning er det vanlig å skille mellom internaliserende (vendt innover) og eksternaliserende (vendt utover) psykiske vansker. I dagligtalen er det som regel den første gruppen av vansker vi tenker på når vi snakker om psykiske plager. Slik bruker vi også begrepet her. I ungdomstiden utgjør angst og depresjon kjernen av internaliserende vansker, og forekomsten er generelt lav før puberteten (Wichstrøm 2006). I ungdomstiden øker omfanget, men mer for jenter enn for gutter. Etter ungdomstiden stabiliserer nivået seg, mens kjønnsforskjellene vedvarer (Holsen 2009; Wichstrøm 2006). Mange barn og unge som sliter psykisk i ungdomstiden «vokser av seg» plagene, men forskning viser at omfattende og vedvarende plager i barne- og ungdomsårene øker risikoen for kroniske forløp (Newton mfl. 2010; Wichstrøm 2006).

De siste tiårene har flere studier, både i Norge og i andre europeiske land, vist en vekst i selvrapporterte psykiske helseplager blant ungdom, noe som særlig gjelder unge jenter (Andersen & Bakken 2015; Bor mfl. 2014; von Soest & Wichstrøm 2014). At selvrapporterte psykiske *vansker* øker, betyr ikke nødvendigvis at omfanget av psykiske *lidelser* er større enn før. En person har en

psykisk lidelse først når symptomene stemmer overens med kriteriene i diagnosesystemer, og diagnoser settes som regel av helsepersonell. Psykiske vansker refererer derimot til «symptomer som i betydelig grad går utover trivsel, læring, daglige gjøremål og samvær med andre, men uten at kriteriene for en diagnose er tilfredsstillende» (Mykletun, Knudsen & Mathiesen 2009).

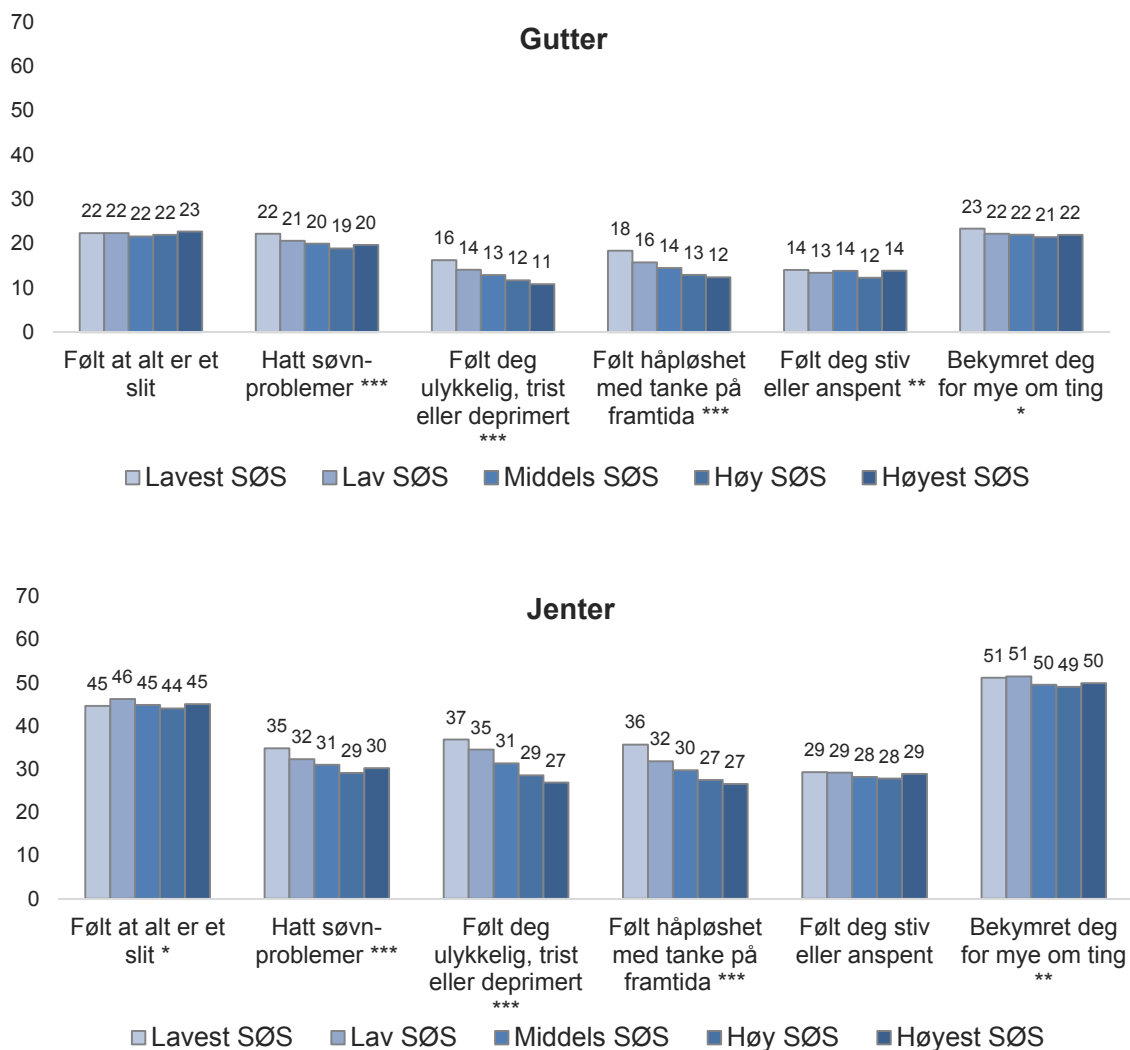
DEPRESSIVE SYMPTOMER

I Ungdata måles psykiske plager blant annet med en modifisert versjon av Kandel & Davies Depressive Mood Inventory (DMI) (Kandel & Davies 1982). Skalaen består av seks påstander som til sammen skal fange opp unge med depressive symptomer: «følt at alt er et slit», «hatt søvnproblemer», «følt deg ulykkelig, trist eller deprimert», «følt håpløshet med tanke på framtida», «følt deg stiv eller anspent» og «bekymret deg mye om ting». Målet er brukt i en rekke studier, og svaralternativene spenner fra «ikke plaget i det hele tatt» til «veldig mye plaget».

Ungdommenes svar viser at nokså mange er plaget av dette (se Vedleggstabell 17). Mange føler at alt er et slit eller de bekymrer seg for mye om ting. Omfanget av psykiske plager øker som forventet en god del i løpet av ungdomsskolen, men stabiliserer seg i videregående skolealder (se Vedleggsfigur 19). I likhet med andre undersøkelser viser Ungdata at jenter betydelig oftere enn gutter, sliter med psykiske plager i hverdagen. På hvert klassetrinn er andelen jenter som er veldig mye plaget av de symptomene vi spør om to til tre ganger så høy som blant gutter.

Figur 6-5 viser andelen som er «ganske mye plaget» eller «veldig mye plaget» av de seks symptomene etter ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn.

Figur 6-5 Andelen gutter og jenter som er «veldig mye» eller «ganske mye» plaget av ulike former for psysiske plager (depressive symptomer) siste måned – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

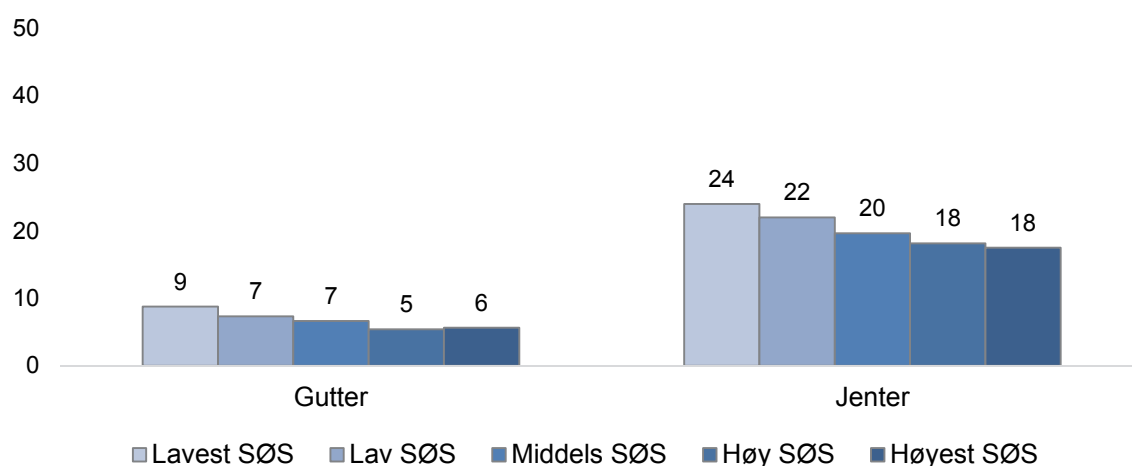
Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=48.114$. $N_{jenter}=49.031$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$.

For tre av symptomene er det ingen eller kun marginale forskjeller. Dette gjelder å føle at alt er et slit, føle seg stiv eller anspent og å bekymre seg mye for ting. Derimot ser vi en tydelig sosial gradient i andelen som har følt seg ulykkelig, trist eller deprimert og andelen som har følt håpløshet med tanke på framtida. Sammenhengene er nokså like for gutter og jenter, men noe tydeligere blant jenter. For søvnproblemer har sosial bakgrunn også en viss betydning. Samlet kan vi konkludere med at det særlig er plager som indikerer en viss nedstemthet eller et pessimistisk syn på livet, som ungdom fra lavere sosiale lag sliter mer med enn andre. Derimot er plager som kanskje i større grad

speiler omfanget av krav og stress ungdommene opplever i hverdagen, mer jevnt fordelt mellom ulike sosioøkonomiske grupper.

Svarene på de seks spørsmålene om psykiske plager brukes ofte sammen i et felles mål på depressive symptomer. I Ungdata er det vanlig – ut fra dette samlemålet – å identifisere en gruppe som er spesielt mye plaget. I praksis betyr det at de «i gjennomsnitt» er ganske eller veldig mye plaget av samtlige seks symptomer. Figur 6-6 viser hvor mange gutter og jenter som har et slikt høyt nivå av depressive symptomer etter ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn.

Figur 6-6 Andel i ulike sosioøkonomiske grupper som har høyt nivå på depressive symptomer. Prosent

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=48.114$. $N_{jenter}=49.031$.

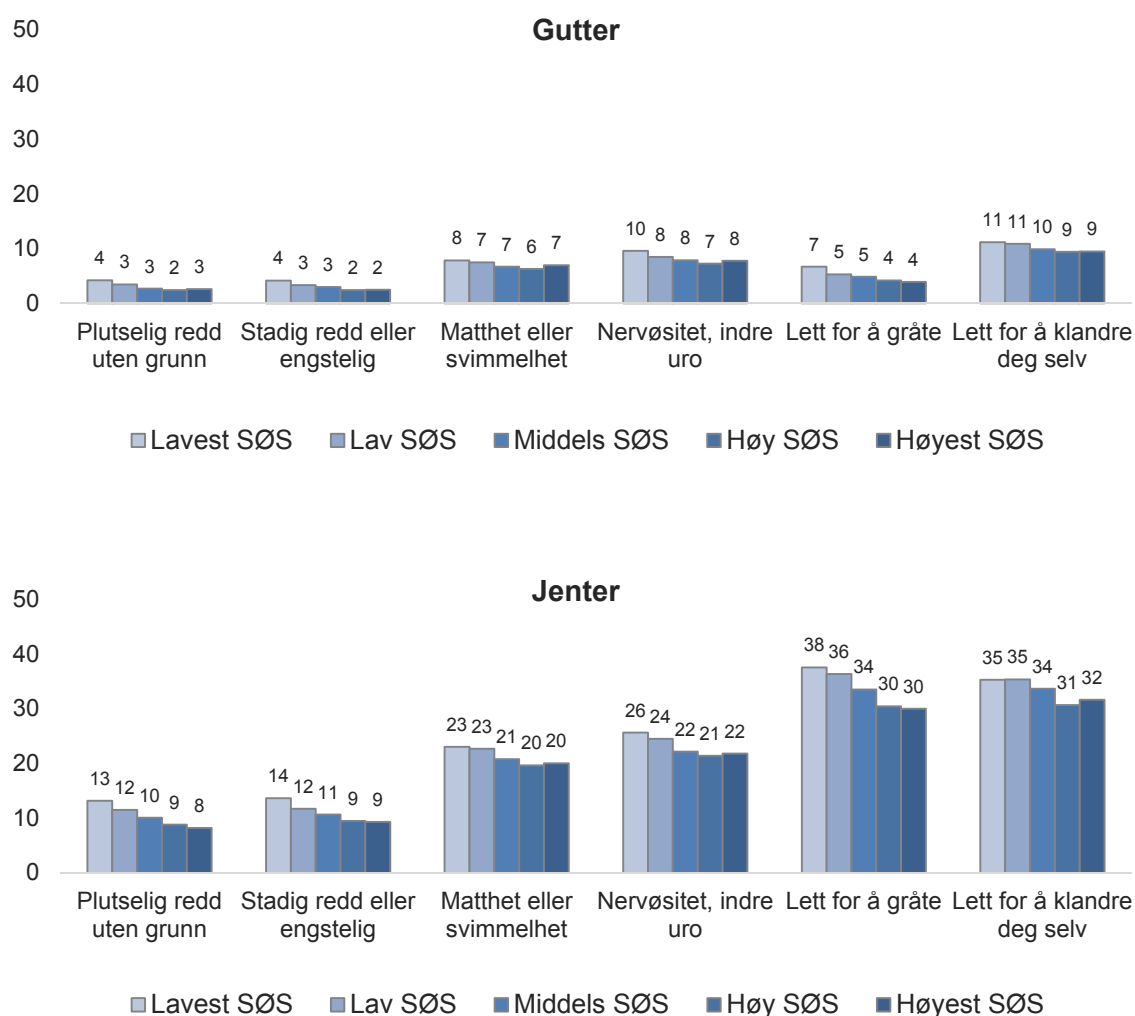
Tendensen er at jo høyere sosioøkonomisk status, jo færre har et høyt nivå av depressive plager. Forskjellene er noe større for jenter enn for gutter. Ut fra kunnskapen om enkeltplager er det særlig plager av typen å se mørkt på livet, å føle seg deprimert eller nedstemt som driver de sosiale forskjellene.

ANGSTSYMPTOMER

Mens depresjon er kjennetegnet ved følelsesmessige symptomer som lavt stemningsleie, lav selvfølelse, og vedvarende motløshet, innebærer angst i større grad redsel og frykt, og har en tydeligere fysiologisk komponent. I Ungdata måles angstsymptomer på en lignende måte som depressive symptomer. Ungdommene skal ta stilling til seks plager hentet fra Hopkins Symptom Checklist (Derogatis 1982; Derogatis mfl. 1974): «plutselig redd uten grunn», «stadig redd eller engstelig», «matthet eller svimmelhet», «nervøsit, indre uro», «lett for å gråte» og «lett for å klandre deg selv».

Denne typen plager er mindre utbredt enn de depressive symptomene, og jenter er mer plaget enn gutter (se Vedleggstabell 18). Blant guttene er de vanligste plagene matthet og svimmelhet, nervøsitet og indre uro og det å ha lett for å klandre seg selv, mens de klart vanligste plagene blant jentene er det å ha lett for å gråte og lett for å klandre seg selv. Minst vanlig er det at ungdommene har mer alvorlige plager som stadig å være redd eller engstelig og at de blir plutselig redde uten grunn.

Figur 6-7 Andelen gutter og jenter som er «veldig mye» eller «ganske mye» plaget av angstsymptomer siste måned – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=47.968$. $N_{jenter}=49.001$. Alle sammenhenger er statistisk signifikante ($p<0,001$).

Figur 6-7 viser hvor mange gutter og jenter med ulik sosial bakgrunn som rapporterer om at de er «ganske mye» eller «veldig mye plaget» av ulike angstsymptomer. Også her finner vi sosiale gradienter, og igjen er forskjellene

mellom ungdom fra familier med lav og høy sosioøkonomisk status mest markant blant jentene. Vi ser videre en tendens til at den sosiale gradienten er tydeligst for de minst utbredte fenomenene, som det å plutselig bli redd uten grunn og eller å stadig være redd eller engstelig. Samtidig er det betydelig sosioøkonomiske forskjeller i tendensen til det å ha lett for å gråte. Mens 38 prosent av jentene i den laveste statusgruppen er ganske eller veldig mye plaget av dette, gjelder det samme 30 prosent i høystatusgruppene.

6.4 Mobbing

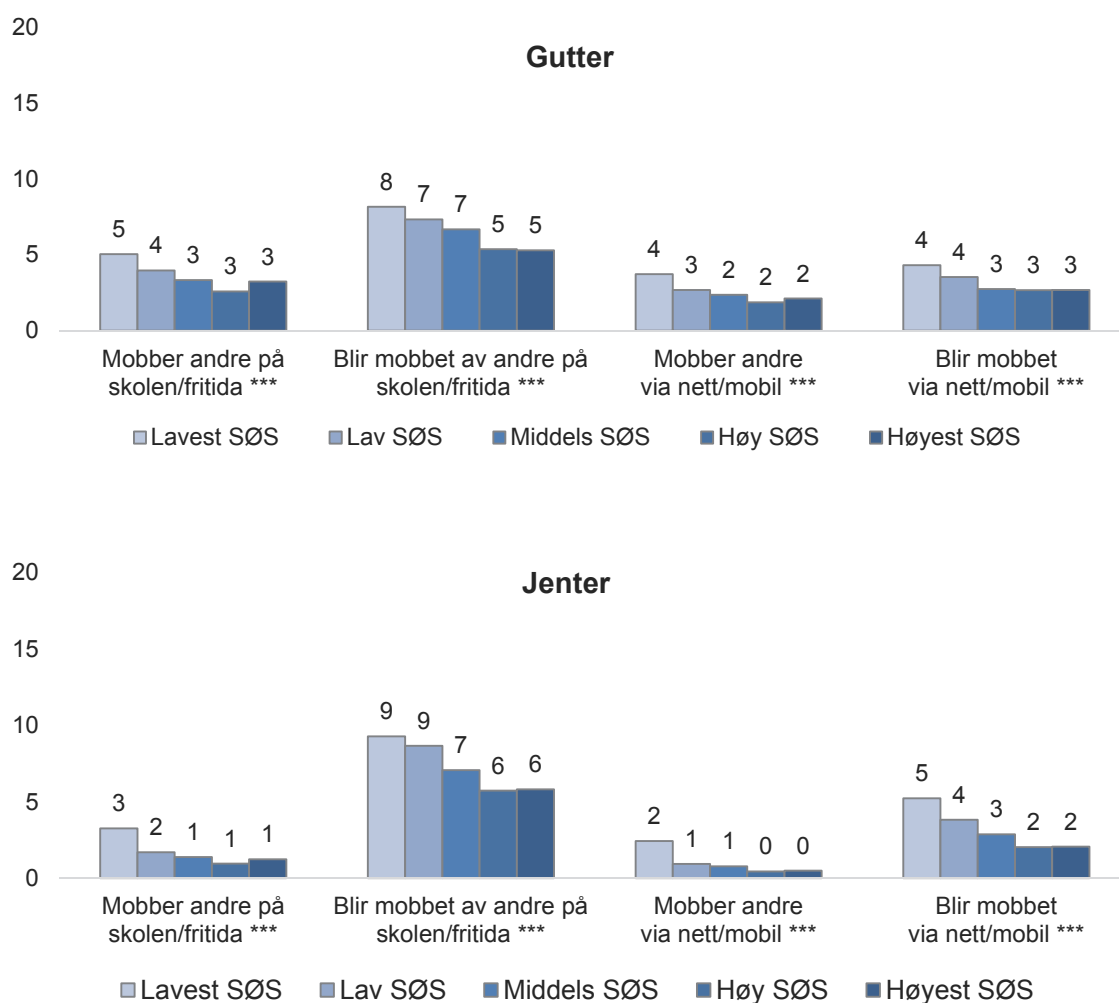
Barn og unge som mobbes er oftere enn andre plaget av en rekke psykiske, helsemessige og atferdsmessige problemer. For eksempel er depresjon, angst og ensomhet mer framtrædende blant mobbeofre (Olweus 2010). En anerkjent definisjon av mobbing er «gjentatt negativ eller 'ondsinnert' atferd fra ett eller flere individ rettet mot et individ som har vanskelig for å forsvare seg» (Olweus 2000). I tillegg til den mobbingen som foregår når ungdom møtes på skolen eller i fritiden, er vi i dag også særlig opptatt av digital mobbing. Medietilsynet (2014) definerer digital mobbing som mobbing som skjer ved hjelp av teknologiske hjelpemidler, for eksempel mobiltelefon eller internett. I undersøkelsen «Barn og digitale medier» fant Medietilsynet at 13 prosent av barn og unge mellom 9 og 16 år har opplevd at noen har vært slemme med eller mobbet dem på internett eller mobil i løpet av det siste året. Noen få prosent opplever dette jevnlig. Selv om denne mobbingen ikke foregår ansikt til ansikt, er det ofte svært ubehagelig for den som utsettes for det. Ting som legges ut på nett vil dessuten som regel være tilgjengelig i en lengre periode. I tillegg er det lett for avsenderen å være anonym, og mobbing kan slik finne sted uten at offeret vet hvem som utfører den (Medietilsynet 2014).

Ungdata måler ikke mobbing direkte, men ungdommene får spørsmål om de har vært utsatt for «plaging, trusler eller utfrysing av andre på skolen eller i fritida». De blir også bedt om å oppgi om de selv deltar i denne typen plaging og trakassering av andre. Drøyt seks prosent av guttene og jentene oppgir at de selv utsettes for plaging, trusler eller utfrysning minst hver fjortende dag (se Vedleggstabell 19). Litt færre, henholdsvis fire prosent av guttene og to prosent av jentene mener de selv er med på å mobbe andre. Ungdata har også med spørsmål om digital mobbing, og knapt tre prosent av guttene og jentene oppgir at de utsettes for mobbing via nett eller mobil minst hver fjortende dag. Bare to

prosent av guttene og én prosent av jentene mener de selv bedriver digital mobbing.

Figur 6-8 viser andelen som blir mobbet og andelen som mobber andre minst hver fjortende dag etter familiens sosioøkonomiske status. Sammenligningen viser at mobbing er mest utbredt blant unge fra lavere sosiale lag og at omfanget av mobbing avtar med økende sosioøkonomisk status i familien. At mobbing er mest utbredt i lavere sosiale lag gjelder både den digitale mobbingen og plaging, trusler eller utfrysing som foregår «ansikt til ansikt». Det er videre slik at ungdom fra lavere sosiale lag ikke bare oftere er offer for mobbing, de deltar også oftere selv i plaging, trusler eller utfrysing av andre, enn ungdom fra høyere sosiale lag. Dette gjelder både for gutter og jenter.

Figur 6-8 Andel gutter og jenter som blir mobbet/som mobber andre omtrent hver 14. dag eller oftere – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

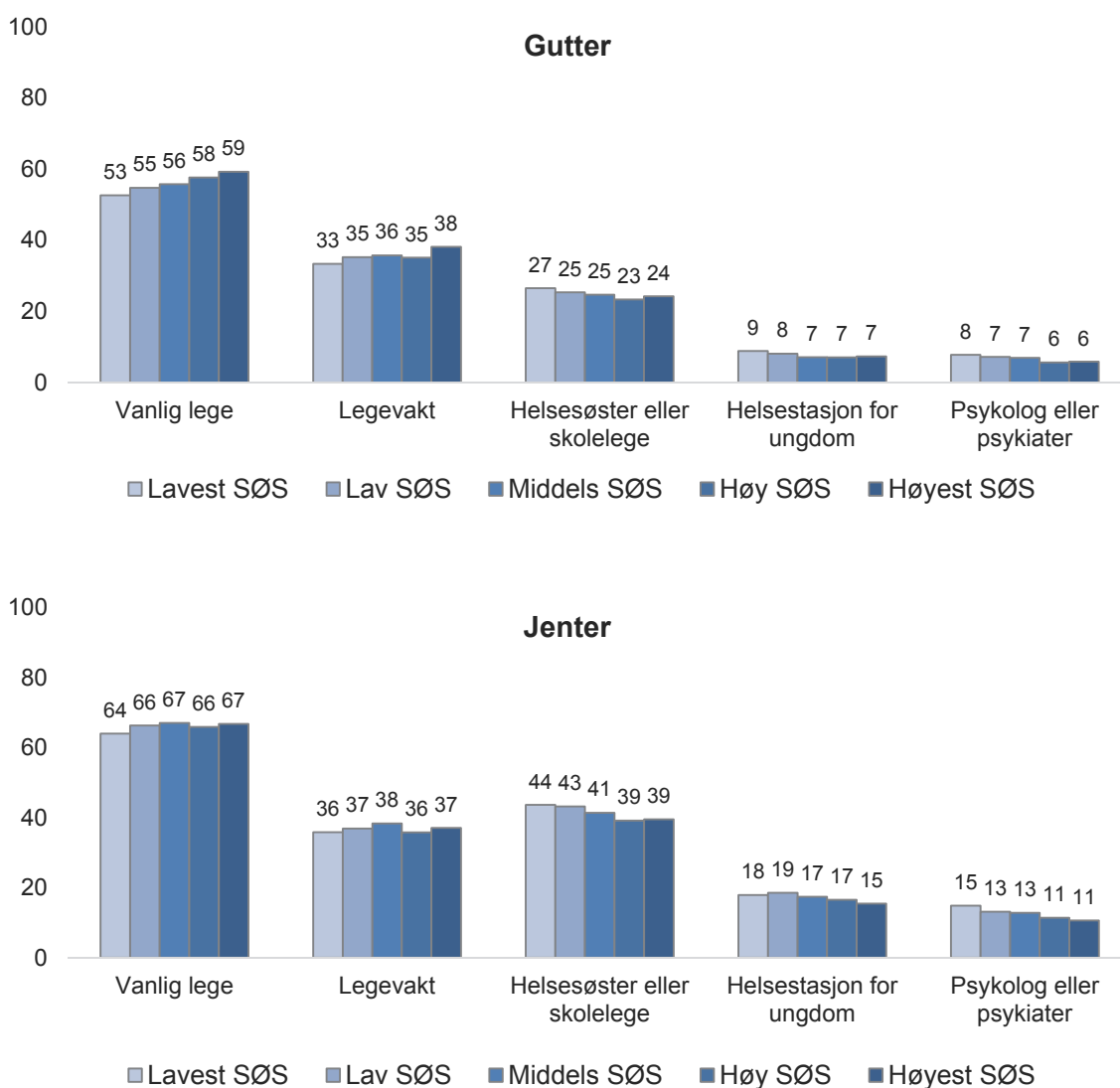

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=55.838$. $N_{jenter}=56.049$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

6.5 Bruk av helsetjenester

Til slutt i dette kapittelet beskriver vi bruken av helsetjenester. Fra 2014 har dette blitt kartlagt i alle Ungdata-undersøkelser. Kartleggingen omfatter siste års bruk av vanlig lege, legevakt, helsesøster eller skolelege, helsestasjon for ungdom og bruk av psykolog/psykiater. Ikke uventet er det mest utbredt å gå til vanlig lege (se vedleggstabell 20). Rundt 60 prosent har vært hos fastlege siste år, mens om lag én av tre har vært på legevakten. Både blant gutter og jenter er det færre som har vært på helsestasjon for ungdom eller brukt psykolog/psykiater det siste året.

Figur 6-9 Andel gutter og jenter som har brukt ulike typer helsetjenester i løpet av siste år – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Note: Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=53.827$. $N_{jenter}=54.964$. Alle sammenhenger er statistisk signifikante ($p<0,001$).

Bruken av enkelte helsetjenester øker markant gjennom ungdomsårene, og særlig gjelder dette vanlig lege og helsestasjon for ungdom (se Vedleggsfigur 22). Det er også flere som går til psykolog eller psykiater med økende alder, fra sju prosent i 8. trinn til ti–elleve prosent fra 10. trinn og utover i videregående. Jentene bruker alle typer helsetjenester i større grad enn gutter. Kjønnforskjellen er særlig markant for det å gå til helsesøster eller skolelege, noe nær 40 prosent av jentene har gjort, mot 25 prosent av guttene.

Figur 6-9 viser bruk av helsetjenester blant gutter og jenter fra ulike sosiale lag. Hovedbildet er relativt små sosioøkonomiske forskjeller. Samtidig er det noen forskjeller, som dels går i litt ulike retninger for gutter og jenter. Mens det blant gutter er en svak positiv sammenheng mellom sosioøkonomisk status og å gå til vanlig lege eller oppsøke legevakt, er det ingen tilsvarende tendens blant jentene. Andelen som har brukt helsestasjon for ungdom og psykolog/psykiater er derimot størst blant ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status og lavest blant ungdom fra familier med høy status. Dette gjelder både for gutter og jenter, men også her er forskjellene små.

Grunner til å bruke ulike helsetjenester

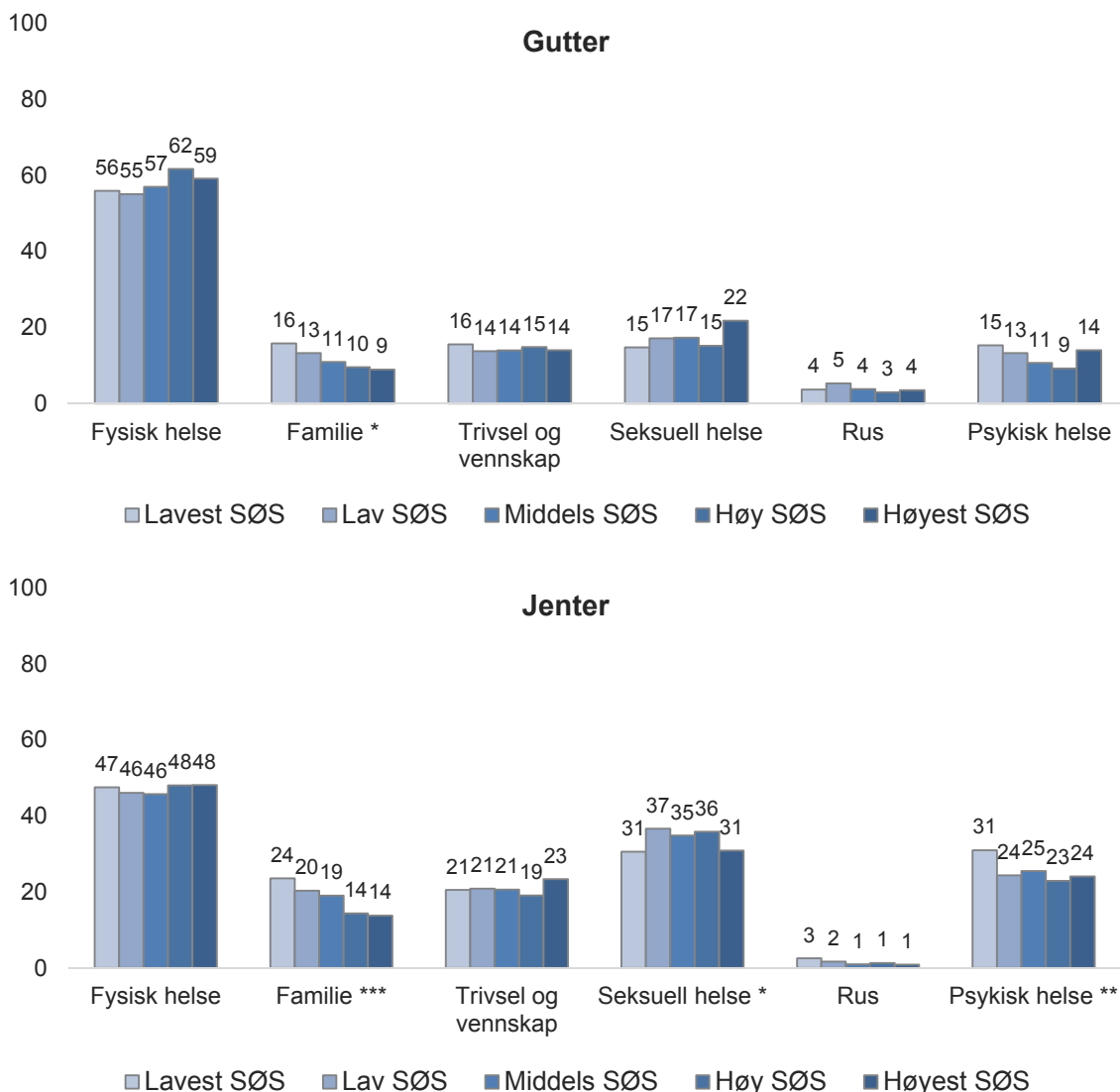
I nærmere femti Ungdata-undersøkelser finnes spørsmål om hvorfor ungdom har oppsøkt skolehelsetjenesten. I disse kommunene fikk alle som oppga at de hadde brukt helsesøster eller skolehelsetjenesten siste år et oppfølgingsspørsmål, der de ble bedt om å oppgi hva som var grunnen til at de brukte skolehelsetjenesten. Det ble gitt følgende svarmuligheter: fysisk helse, familie-situasjonen, vennskap/trivsel, seksuell helse, rus eller psykisk helse. Det var mulig å krysse av for mer enn én årsak.

Den vanligste grunnen både for gutter og jenter er «fysisk helse». Rundt halvparten har krysset av for dette. Deretter kommer seksuell helse (29 prosent), psykisk helse (22 prosent), trivsel og vennskap (19 prosent) og familie-situasjon (17 prosent). Svært få oppsøker skolehelsetjenesten på grunn av rus (3 prosent). Fire årsaker nevnes oftere av jentene enn av guttene: seksuell helse, psykisk helse, familie, trivsel og vennskap. Guttene oppsøker derimot noe oftere enn jenter skolehelsetjenesten på grunn av fysiske helseproblemer og rus.

Figur 6-10 viser hvor mange som har krysset av for de ulike årsakene til å bruke skolehelsetjenesten etter sosioøkonomisk bakgrunn. Jevnt over er det

lite systematikk i hvilke grunner ungdom med ulik sosial bakgrunn oppgir. Unntaket er «familiesituasjon». Ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status oppgir oftere enn andre at de bruker skolehelsetjenesten fordi de har problemer i familien. Dette gjelder både for gutter og jenter. En mulig tolkning er at dette henger sammen med at familier med knappe økonomiske og kulturelle ressurser ofte har andre tilleggsp problemer som påvirker barnas trivsel og helse.

Figur 6-10 Andel gutter og jenter som oppgir ulike grunner til at de har brukt helsesøster/ skolehelsetjenesten – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Blant de som har brukt skolehelsetjenesten siste år. Prosent

Note: 46 kommuner og to fylkeskommuner i Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=1746$. $N_{jenter}=3782$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

6.6 Oppsummering

Analysene i dette kapitlet viser at de aller fleste unge er ganske tilfreds med livet sitt. Det de er mest fornøyd med er foreldrene og vennene, og i noe mindre grad med skolen, og lokalmiljøet. På flere av disse områdene svarer jenter og gutter ganske likt. Analysene har imidlertid visst betydelige kjønnsforskjeller når det gjelder selvbilde, hvor fornøyd de er med eget utseende og omfanget av ulike helseplager. Mens nesten halvparten av guttene er svært fornøyd med seg selv, gjelder det samme drøyt én av fire jenter. Jentene er også betydelig oftere enn guttene misfornøyd med utseende sitt. Dette skyldes sannsynligvis at jenter opplever strengere krav til eget utseende og mer kroppspress enn gutter i ungdomstiden. Jenter er også mer utsatt for hodepine og ulike typer kroppslige plager, og det er to til tre ganger så mange jenter som gutter, som rapporterer om psykiske plager. At jentene i tillegg bruker alle former for helsetjenester i større grad enn gutter tyder på at helseapparatet fanger opp en del av disse kjønnsforskjellene i helserelaterte problemer.

Langs flere av trivsels- og helsedimensjonene er det tydelige sosiale gradienter. Ungdom fra lavere sosiale lag opplever generelt mer plager og smerter i hverdagen, og de bruker smertestillende medikamenter i større grad enn andre ungdommer. Ungdom fra lavere sosiale lag er de som generelt er minst fornøyd med seg selv, med foreldrene sine, med skolen og med lokalmiljøet. De er også mindre fornøyd med vennene sine, blir oftere mobbet, men mobber også andre i større grad. Analysene i dette kapitlet styrker dermed inntrykket av at ungdom fra lavere sosiale lag noe oftere enn andre har turbulente eller svake relasjoner til jevnaldrende. I dette kapitlet er det gjennomgående slik at de sosiale gradientene er tydeligere blant jenter enn blant gutter.

Når det gjelder bruken av helsetjenester, viser rapporten at det generelt er nokså små forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn. Det er likevel noen forskjeller, som dels går i litt ulike retninger for gutter og jenter. Mens det blant gutter er en svak positiv sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og å gå til vanlig lege eller oppsøke legevakt, er det ingen tilsvarende tendens blant jentene. Andelen som har brukt helsestasjon for ungdom, skolehelsetjenesten og psykolog/psykiater er derimot høyest blant ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status og da særlig blant jenter. At analysene viser at jenter bruker alle former for helsetjenester i større grad enn gutter, tyder

derimot på at helseapparatet fanger opp en del av kjønnsforskjellene i helse-relaterte problemer.

I dette kapitlet har vi vist at den vanligste grunnen til at ungdom oppsøker skolehelsetjenesten er problemer med fysisk helse, men det er også mange som oppsøker skolehelsetjenesten for å få hjelp eller svar på spørsmål om seksuell helse, psykisk helse, trivsel og vennskap og familiesituasjon. Svært få oppsøker skolehelsetjenesten på grunn av rus. Analysene har vist at ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status oftere enn andre oppsøker skolehelsetjenesten fordi de har problemer i familien.

7 Seksualitet og seksuelle krenkelseser

Mange utforsker sin seksualitet og gjør sine første seksuelle erfaringer i løpet av ungdomstiden. For ungdom, som for voksne, har seksuelle erfaringer som regel en positiv side preget av spenning, lyst og glede. Samtidig plasseres ungdoms seksualitet ofte i en risikokontekst. Fordi ungdom er uerfarne seksuelt, kan det være vanskeligere for dem å sette grenser for andres seksuelle tilnærminger. En del unge utsettes for alvorlige og mindre alvorlige former for seksuell trakassering i ungdomstiden. I et helseperspektiv er man også bekymret for overføring av kjønnssykdommer og for uønsket graviditet. At tenåringer får barn er imidlertid et svært uvanlig fenomen i Norge, og fra tidlig på 1990-tallet til begynnelsen av 2000-tallet er antall tenåringsfødsler halvert (Amlo 2005). Abortstatistikken viser også et lavt antall tenåringsaborter. Dette kan forklares med at ungdom i dag både har mer kunnskap om og bedre tilgang til prevensjonsmidler, enn tidligere ungdomsgenerasjoner.

I dette kapittelet ser vi nærmere på hvor mange unge som selv har seksuelle erfaringer. Vi undersøker også hva som er vanlig antall seksualpartnere i denne aldersgruppen og om ungdommene har brukt prevensjon. Videre undersøker vi dimensjoner som kan defineres som risikoatferd. Dette gjelder omfanget av uønsket graviditet, opplevde seksuelle krenkelseser og bytte av seksuelle tjenester mot materielle goder. På alle disse områdene vil vi analysere sosiale forskjeller.

I Ungdata har temaet seksualitet så langt ikke vært del av den obligatoriske grunnmodulen. Analysene i dette kapittelet vil derfor basere seg på tall fra kommuner som har tatt med dette temaet i tilleggsmodulene i sin undersøkelse.

7.1 Hvor mange som har hatt sex med noen

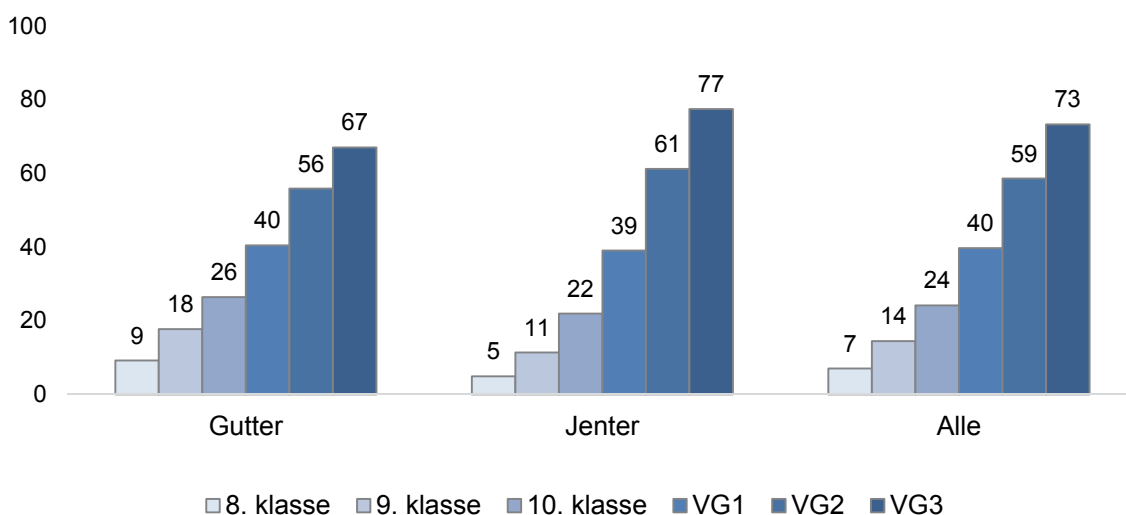
Både blant gutter og jenter debuterer de fleste seksuelt først fra siste del av tenårene eller i voksen alder. I den landsdekkende Ung i Norge-undersøkelsen fra 2002 ble median samleiedebutalder estimert til 18 år blant gutter og i underkant av 17 år blant jenter (Pedersen & Samuelsen 2003). I en svensk undersøkelse fra 2009 ble gjennomsnittsalder for første gang man hadde sex med noen beregnet til 16,4 år for menn og i underkant av 16 år for jenter

(Tikkanen, Abelsson & Forsberg 2011). I en nyere dansk undersøkelse fra 2014 var det 62 prosent av gymnaselevne og 79 prosent av elevene på de videregående yrkesfagsutdanningene som svarte at de hadde hatt samleie (Bendtsen, Mikkelsen & Tolstrup 2015).

I Ungdata finnes det ikke konkrete spørsmål om debutalder for seksuelle erfaringer. Derimot er det spurt om ungdommene har hatt sex med noen¹⁰. Det er ikke knyttet noen bestemt tidsperiode til hendelsene, det er derfor rimelig å anta at spørsmålet fanger opp livstidsprevalens.

I 2014 og 2015 var det 13 kommuner som valgte å ta med spørsmål om seksuelle erfaringer i sine undersøkelser, og det er kun i disse kommunene vi kan analysere sosiale forskjeller. I de første analysene, der vi generelt ser på utbredelse av seksuelle erfaringer blant gutter og jenter på ulike klassetrinn, vil vi inkludere data fra ytterligere tolv Ungdata-undersøkelser gjennomført i 2011–13 (der vi altså ikke har mål på SØS). Disse undersøkelsene omfatter mer enn 31.000 ungdommer på alle klassetrinn på ungdomstrinnet og i videregående.

Figur 7-1 Andel gutter og jenter som har hatt sex med noen – etter klassetrinn. Prosent

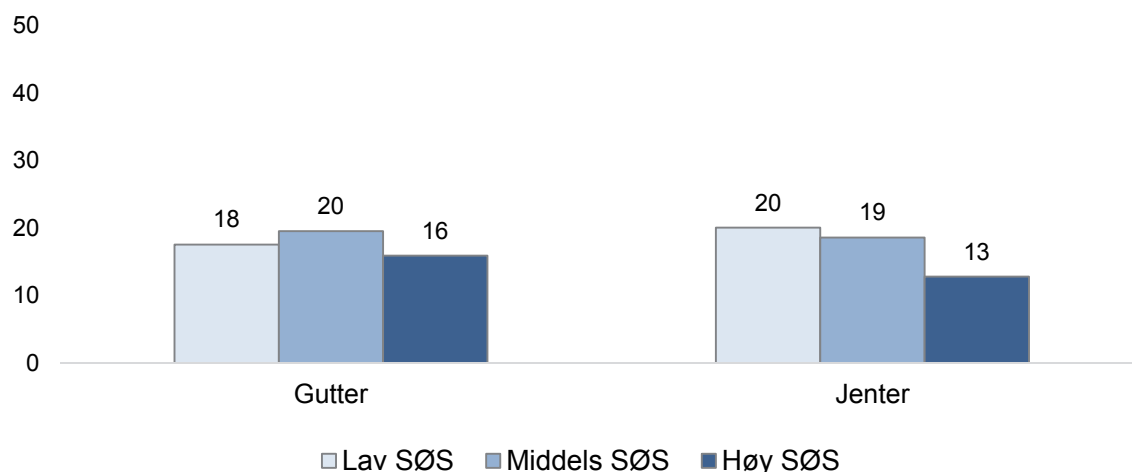
Note: Data fra 26 kommuner (2011–2015). N=31.212.

¹⁰ Fram til og med 2013 ble ungdommene spurt om de hadde hatt samleie med noen. I forbindelse med revideringen av spørreskjemaet i 2014 ble ordet «samleie» endret til «sex», for bedre å harmonere med ungdoms språkbruk. Analyser av to kommuner som gjennomførte Ungdata før og etter revisjonen antyder at formuleringene ikke påvirket resultatene i særlig stor grad.

Figur 7-1 viser resultatene fra disse undersøkelsene, der det framgår hvor mange gutter og jenter på hvert klassetrinn som rapporterer at de har hatt sex med noen. Som ventet øker andelen som har hatt sex betydelig gjennom tenårene, fra sju prosent på starten av ungdomsskolen til 73 prosent på slutten av videregående. Andelen som har hatt sex med noen øker mer eller mindre jevnt for hver klassetrinn. Økningen er likevel sterkest i perioden fra 10. trinn til VG2, altså fra 15–18-årsalderen.

Samlet sett er det en litt høyere andel gutter (28 prosent) enn jenter (25 prosent) som har hatt sex med noen. På videregående er det motsatt. Det er vanskelig å si sikkert om dette gir et riktig bilde av kjønnsforskjeller i seksuelle erfaringer på ulike klassetrinn. At det er flere gutter enn jenter som har hatt seksuelle erfaringer på ungdomstrinnet er motsatt av hva vi kunne forvente, siden jenter generelt er tidligere utviklet enn gutter. Det er grunn til å tro at det for guttene gir mer status å debutere tidlig seksuelt, mens det blant jentene kan oppleves som mer skambelagt. Kanskje bidrar dette til at en del gutter overdriver sine seksuelle erfaringer, og kanskje også at noen jenter underreporter sine?

Figur 7-2 Andel ungdomsskoleelever med ulik sosioøkonomisk bakgrunn som har hatt sex med noen. Prosent

Note: 11 kommuner i Ungdata 2014–2015 (8. – 10. trinn). Total N=4.533. Sammenhengen mellom SØS og om man har hatt sex med noen er signifikant for jenter ($p < 0,001$), men ikke for gutter ($p = 0,18$).

I Figur 7-2 undersøker vi om det er en sammenheng mellom seksuelle erfaringer og ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn. Det er verdt å merke seg at denne figuren kun inneholder svar fra ungdom på ungdomstrinnet. Grunnen er at mange av de 13 kommunene som hadde med spørsmål om

seksualitet i 2014 og 2015 hovedsakelig gjennomførte undersøkelsene sine på ungdomstrinnet. Fordi dette materialet er noe mer begrenset enn ellers (N=4.533 ungdommer), har vi valgt å dele inn i tre sosioøkonomiske grupper istedenfor fem.¹¹

Blant jentene ser vi en tendens til at en større andel fra de laveste statusgruppene har hatt sex sammenliknet med ungdom i de øverste. I aldersgruppen som analyseres her (ungdomstrinnet) har 20 prosent i den laveste SØS-gruppen hatt sex med noen, mot 13 prosent blant ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status. For guttene er den ingen tilsvarende systematikk i sammenhengen mellom andelen som har hatt sex og sosioøkonomisk bakgrunn¹².

Alle de som svarte «ja» på spørsmålet om at de hadde hatt sex med noen, fikk oppfølgingsspørsmål. De ble blant annet spurt hvor mange de hadde hatt sex med. Halvparten på ungdomstrinnet svarer «en», rundt tre av ti «to til fem» og 21 prosent «mer enn fem». Brutt ned på sosioøkonomisk bakgrunn finner vi ingen statistisk signifikante sammenhenger når det gjelder antall seksualpartnere, verken for gutter eller jenter.

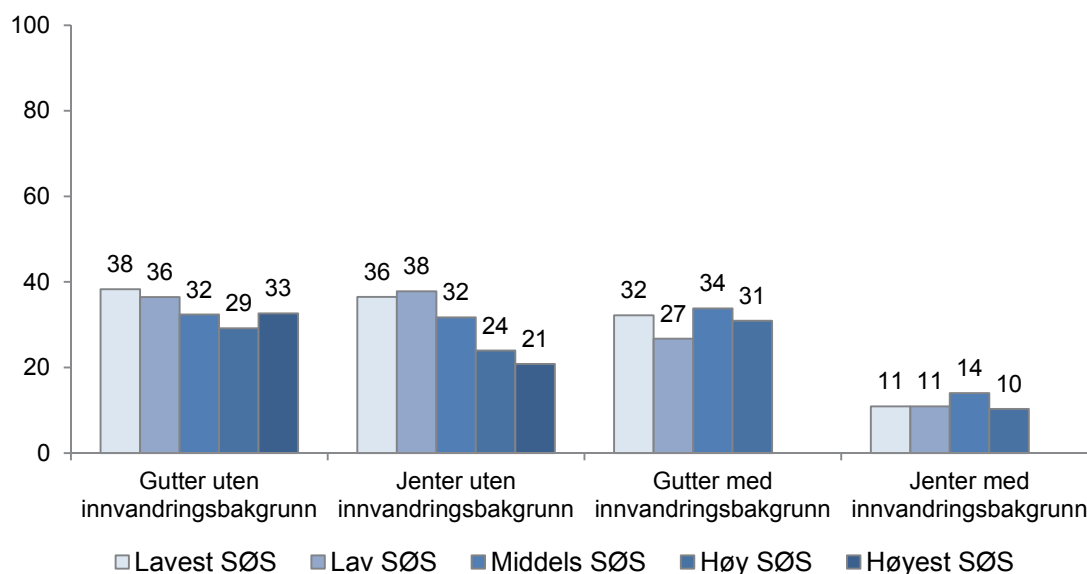
Siden materialet fra 2014 og 2015 gir noen begrensninger i analysene av sosioøkonomiske variasjoner i seksuelle erfaringer, vil vi supplere med analyser fra Ung i Oslo-studien fra 2012, der det også ble spurt om seksuelle erfaringer og der det også finnes tilsvarende mål på sosioøkonomisk bakgrunn som vi bruker i denne rapporten (se Pedersen, Bakken & von Soest 2015). Siden forholdsvis mange av ungdommene i Oslo har innvandringsbakgrunn, og det er så sterk sammenheng mellom innvandringsbakgrunn og sosioøkonomisk bakgrunn, har vi foretatt separate analyser for ungdom med og uten innvandringsbakgrunn. Figur 7-3 viser hvor mange gutter og jenter med ulik

¹¹ Dette er gjort på samme måte som ellers – der hele Ungdatamaterialet er delt inn i tre like store grupper avhengig av mengden av sosioøkonomiske ressurser ungdommene har rapportert inn.

¹² I fem av disse kommunene ble Ungdata-undersøkelsen også gjennomført på videregående. Analyser av denne delen av materialet, som omfatter 1.447 ungdommer fra VG1 til VG3, viser tendenser i retning av sosiale forskjeller i seksuelle erfaringer: det er litt flere ungdom i de laveste statusgruppene (62 prosent) som rapporterer om sexerfaringer enn i de øverste (53 prosent). Forskjellene er imidlertid ikke statistisk signifikante, verken for gutter eller jenter.

sosioøkonomisk bakgrunn (med og uten innvandringsbakgrunn) som rapporterte om at de hadde hatt samleie med noen (i Oslo var formuleringen «samleie» og ikke «sex»). At tallene her er generelt høyere enn i den forrige figuren skyldes at ungdommene er noe eldre i Oslo-materialet, som omfatter ungdom på 10. trinn og i VG1.

Figur 7-3 Andel i ulike sosioøkonomiske grupper som har hatt samleie med noen, fordelt på gutter og jenter med og uten innvandringsbakgrunn. Oslo 2012. Prosent

Note: Data fra Ungdata-undersøkelsen Ung i Oslo 2012. Total N=6.079 (Omfatter elever på 10. trinn og VG1). Sammenhengen mellom SØS og samleie er kun statistisk signifikant for jenter uten innvandringsbakgrunn ($p < 0,001$). Antallet respondenter med innvandringsbakgrunn i den høyeste SØS-kategorien er svært lavt. Disse tallene er derfor ikke med i figuren.

Funnene fra Oslo viser at det er en viss sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og samleie, men kun for ungdom *uten* innvandringsbakgrunn. Det er bare for jenter (uten innvandringsbakgrunn) at sammenhengen er tydelig nok til at den også er statistisk sett signifikant ($p < 0,001$). I denne gruppen har rundt 36 prosent hatt samleie når familien har lav sosioøkonomisk status, mot drøyt 20 prosent når familien har høy sosioøkonomisk status. Resultatene indikerer dermed en sosial gradient når det gjelder samleieerfaringer blant jenter uten innvandringsbakgrunn. Den store forskjellen mellom jenter med og uten innvandringsbakgrunn i samleieerfaringer kan også være verdt å merke seg. Mens gutter med og uten innvandringsbakgrunn svarer relativt likt på spørsmålet om de har samleie med noen, mer enn fordobles andelen som har

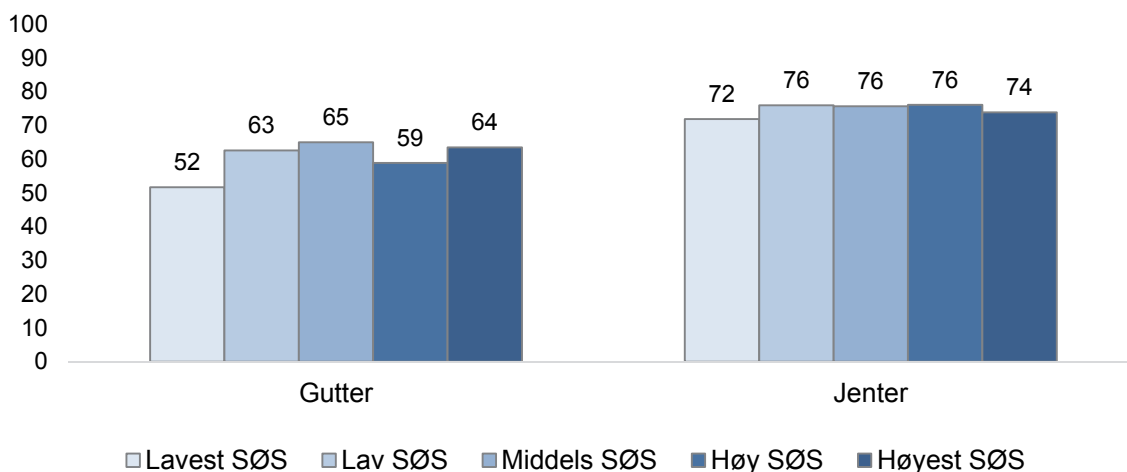
hatt samleie når vi sammenlikner jenter med innvandringsbakgrunn og jenter med norsk bakgrunn.

7.2 Bruk av prevensjon

I Ungdata-undersøkelsene fra 2014 og 2015 fikk ungdom som svarte «ja» på spørsmålet om de hadde hatt sex med noen, også spørsmål om bruk av prevensjon siste gang de hadde sex (data fra 13 kommuner). På dette spørsmålet svarer én av tre (32 prosent) at de *ikke* brukte prevensjon sist de hadde sex. Tallene varierer lite mellom klassetrinn (fra 28 til 32 prosent), med unntak av på 8. trinn, der 44 prosent av de som har hatt sex med noen sier de ikke brukte prevensjon sist gang de hadde sex. Hvorvidt dette viser at ungdom med økende alder blir flinkere til å bruke prevensjon, eller om tallene kun reflekterer at færre blant de yngste har sex som innebærer samleie, er vanskelig å avgjøre med det foreliggende materialet. Hvis ungdom flest oppfatter sex synonymt med samleie, er det uansett problematisk at en relativt stor andel av de seksuelt aktive ungdommene praktiserer ubeskyttet sex. Resultatet må imidlertid tolkes med noe forbehold. Det å ha sex betyr ikke nødvendigvis at man har hatt samleie, og i tilfeller der det ikke har vært samleie, har det sannsynligvis heller ikke vært nødvendig å bruke prevensjon.

Selv om vi er usikre på i hvilken grad ungdom som svarer at de har hatt sex også har hatt samleie, er det interessant å undersøke forskjeller i prevensjonsbruk etter sosioøkonomisk bakgrunn. Figur 7-4 viser hvor mange gutter og jenter i ulike sosioøkonomiske grupper som brukte prevensjon sist de hadde sex. I hovedsak er det kun små kjønnsforskjeller, men gutter fra de laveste statusgruppene rapporterer i noe mindre grad at de brukte prevensjon enn jenter med tilsvarende sosioøkonomisk bakgrunn. Mens 64 prosent av guttene i den høyeste statusgruppen har brukt prevensjon, gjelder det samme 52 prosent i gruppen med lavest sosioøkonomisk status. Sammenhengen under ett er likevel ikke statistisk sett signifikant ($p=0,057$). Vi kan derfor ikke være sikre på at funnet representerer en substansiell forskjell mellom gutter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Blant jenter er det kun små forskjeller mellom statusgruppene. Disse følger heller ikke noe systematisk mønster.

Figur 7-4 Andel i ulike sosioøkonomiske grupper som brukte prevensjon sist de hadde sex med noen. Prosentandel blant de som har hatt sex.

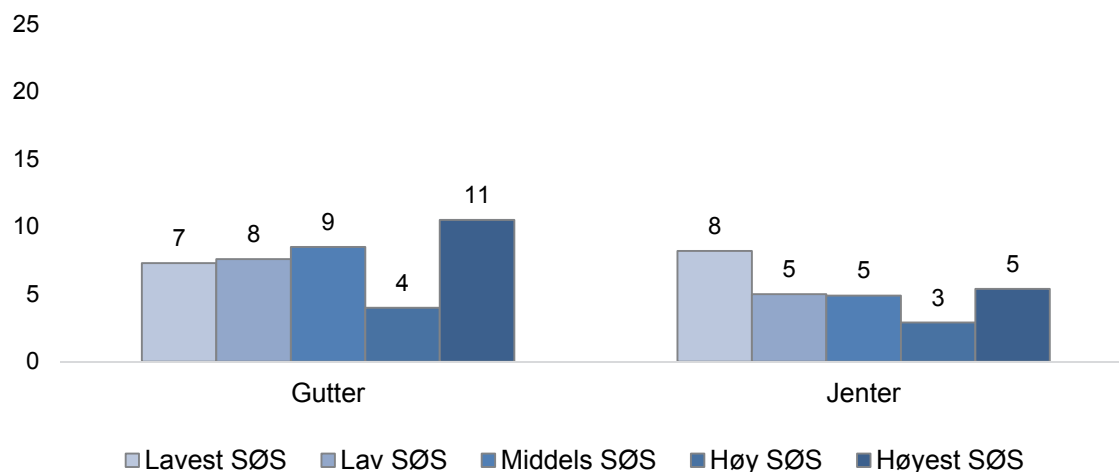
Note: 13 kommuner i Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3 og som har svart «ja» på at de har hatt sex med noen). Total N=1.532. Sammenhengen mellom SØS og bruk av prevensjon er ikke statistisk signifikant for verken gutter eller jenter ($p > 0,05$ basert på kji-kvadrat-test).

7.3 Ufrivillig graviditet

Antallet tenåringsgraviditeter og aborter blant ungdom i Norge har sunket fra årtusenskiftet. Ved inngangen til år 2000 lå antall aborter blant jenter mellom 15 og 19 år på to prosent. Fram til 2013 har vi sett en nedgang til drøyt én prosent. Dette er det laveste aborttallet blant 15–16-åringene siden registreringen startet i 1979 (Grøholt 2014).

Som del av oppfølgingsspørsmålene til de ungdommene som i Ungdata-undersøkelsene oppgir at de har hatt sex, kartlegges også ufrivillig graviditet. De unge får spørsmål om «du eller partneren din har blitt ufrivillig gravid». Samlet sett gjelder dette seks prosent av de som har hatt sex med noen. Gutter svarer oftere at de har opplevd ufrivillig graviditet (8 prosent) enn jenter (5 prosent), en forskjell som statistisk sett ikke er signifikant. Videre rapporterer de yngste – ungdom på 8. trinn (13 prosent) og på 9. trinn (10 prosent) – oftere enn ungdom på andre klassetrinn om ufrivillig graviditet. Denne forskjellen mellom aldersgrupper er statistisk signifikant ($p < 0,05$). Det er derimot ingen statistisk signifikant sammenheng mellom ufrivillig graviditet og ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn (Figur 7-5).

Figur 7-5 Andel i ulike sosioøkonomiske grupper som har opplevd at de selv eller partneren har blitt ufrivillig gravid. Prosentandel blant de som har hatt sex med andre

Note: 13 kommuner i Ungdata 2014–2015 (8. trinn – VG3 og som har svart «ja» på at de har hatt sex med noen). Total N=1.537. Sammenhengen mellom SØS og erfaringer med ufrivillig graviditet er ikke statistisk signifikant for verken gutter eller jenter ($p > 0,05$ basert på kji-kvadrat-test).

Andelene som svarer at de har blitt ufrivillig gravid i Ungdata kan virke høye sammenlignet med abortstatistikken for 15- til 19-åringer i Norge. At tallene er høyere for gutter enn jenter kan skyldes at guttene har mindre eksakt kunnskap om disse forholdene enn jentene. Samtidig må vi huske på at det vi rapporterer i Ungdata er andelen ufrivillige graviditeter blant de som har hatt sex, ikke andelene blant ungdom flest. Siden det særlig blant de yngste er få som har seksuelle erfaringer, omfatter de andelene som er rapportert over svært få ungdommer.

7.4 Seksuell trakassering og bytte av sex mot materielle goder

Under dette punktet analyserer vi et sett av spørsmål om seksuell trakassering og om bytte av sex mot goder, som er brukt i et stort antall kommuner¹³. Siden 2014 har 75 kommuner tatt disse med i sine lokale undersøkelser, og over 44.000 ungdommer har besvart spørsmålene. Dette utgjør mellom 9.500 og 3.700 ungdommer på hvert klassetrinn fra 8. trinn til VG3.

Tidligere forskning har vist at det i løpet av ungdomstiden er relativt mange, særlig blant jenter, som opplever ulike typer seksuell trakassering (Mossige & Huang 2010; Tikkanen, Abelsson & Forsberg 2011). Seksuell

¹³ Spørsmålene ble lagt inn i Ungdata i forbindelse med revideringen av spørreskjemaet høsten 2013, og er i hovedsak utviklet av KoRus Midt-Norge.

trakassering kan defineres som uønsket og plagsom seksuell oppmerksomhet¹⁴. Alvorlighetsgraden varierer fra voldtekt og aggressiv beføling til seksuell invadering og mer utprøvende tilnærminger. Selv om begge kjønn utsettes for denne typen trakassering, tyder undersøkelser på at omfanget er betydelig høyere blant jenter enn gutter (Mossige & Huang 2010). Det har dessuten vært argumentert for at de unge jentene er særlig sårbare, fordi ulike typer seksuell trakassering inngår i og bidrar til å reprodusere, en kjønnskultur der jenters rett til kroppsbeskyttelse er mindre selvfølgelig enn gutters (Stefansen, Smette & Bossy 2014).

Når unge mennesker utnyttes seksuelt, er de ikke alltid passive ofre. Det finnes også eksempler på ungdom som aktivt inngår i forhandlinger der de tilbyr seksuelle tjenester i bytte mot andre gode. Smette og Hegna (2005) har skissert hvordan ungdom som selger sex både kan plasseres i en offerrolle, som objekt for andres seksualitet, samtidig som de kan forstås som handlende subjekter. Også i situasjoner der ungdom forstås som aktør – som aktivt inngår en byttehandel om seksualitet – understreker Smette og Hegna imidlertid betydningen av strukturelle forhold. Ofte er det ikke enten–eller i problemfelter som dette, og som regel vil det være omstendigheter i ungdommens situasjon som gjør at de velger denne typen handlinger. Selv om ungdom forstås som en aktør, framhever forskerne imidlertid at de(n) voksne parten(e) bærer det juridiske og etiske ansvaret.

SEKSUELL TRAKASSERING

Spørsmålene om seksuell trakassering som er brukt i Ungdata er hentet fra et spørreskjema utviklet av Bendixen og Kennair ved NTNU (2008). Spørsmålsformuleringen er som følger: «Nå kommer noen spørsmål om dine erfaringer med uønsket seksuell oppmerksomhet og trakassering fra andre. Regn bare med handlinger du opplevde som krenkende eller ubehagelige, eller som var klart uønsket fra din side. Har du i løpet av det siste året blitt utsatt for ...». Handlingene de skulle ta stilling til var: At noen uoppfordret viste deg seksuelt ubehagelige bilder eller ting, at noen spredte seksuelle rykter om deg, å bli kysset mot din vilje, å bli tatt på brystene eller i skrittet mot din vilje, å bli holdt fast eller klemt på en seksuell måte mot din vilje og at noen spredte bilder av deg

¹⁴ https://snl.no/seksuell_trakassering

avkledd på elektroniske/sosiale medier. For hver av handlingene skulle ungdommene krysse av for enten «ja» eller «nei».¹⁵

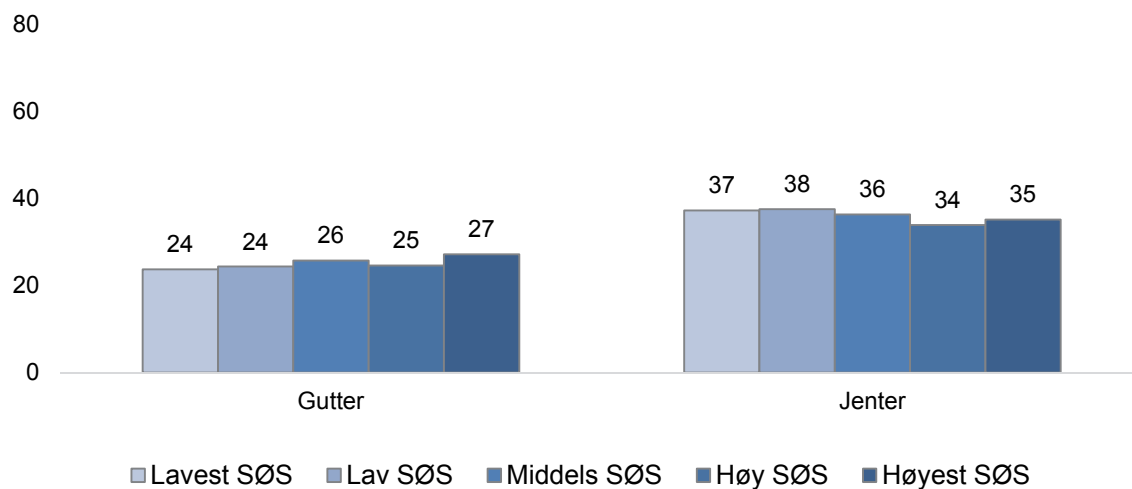
Et betydelig antall ungdommer har opplevd seksuell trakassering i en eller annen form. Totalt har 31 prosent krysset av for «ja» på minst en av de seks handlingene. Mest utbredt er det at noen «uoppfordret viste deg seksuelt ubehagelige bilder eller ting» (15 prosent) og at «noen spredte seksuelle rykter om deg» (14 prosent). Et lite mindretall på tre prosent har opplevd å få spredt bilder av seg selv avkledd på elektroniske/sosiale medier. Når det gjelder fysisk trakassering, har 11-12 prosent opplevd å bli kysset eller tatt på brystene/skrittet mot sin vilje, og sju prosent å bli holdt fast eller klemt på en seksuell måte mot sin vilje.

Når vi samler ungdommenes svar på de sju krenkende handlingene, finner vi at totalt 15 prosent rapporterer om én type krenkelse, sju prosent om to og åtte prosent om tre eller flere. 69 prosent har krysset av for «nei» på alle seks spørsmål. Jenter er mer utsatt (36 prosent) enn gutter (25 prosent) (se Vedleggstabell 21). Denne kjønnsforskjellen er likevel en god del mindre enn i andre studier (Stefansen, Smette & Bossy 2014). Omfanget av opplevde seksuelle krenkelser øker gjennom ungdomsskolen, og flater ut i løpet av videregående.

Figur 7-6 viser hvor stor andel gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn som rapporterer at de har opplevd minst én av handlingene som er kartlagt i undersøkelsen. Hovedfunnet er at det bare er svake sammenhenger med sosioøkonomisk bakgrunn og at dette gjelder for begge kjønn, selv om de statistisk sett er signifikante ($p < 0,01$). For gutter går tendensen i retning av at det er flest som er utsatt i høyere sosiale lag. For jenter går tendensen i motsatt retning.

¹⁵ Opprinnelig hadde spørsmålet også kategorier for antall ganger ungdommene hadde blitt utsatt for de ulike handlingene. I Ungdata har disse blitt erstattet med svaralternativene «ja» og «nei». I dette spørsmålsbatteriet fantes det også et spørsmål om «(...) noen har sendt deg noe med seksuelt innhold gjennom elektroniske medier (mobil eller internett)». Dette er tatt ut av analysene, siden vi er usikre på hvorvidt dette entydig reflekterer krenkende erfaringer.

Figur 7-6 Andel i ulike sosioøkonomiske grupper som har blitt utsatt for seksuelle krenkelser (i løpet av det siste året). Prosent

Note: Data fra 75 kommuner i årene 2014–2015. Total N=43.734 (8. trinn til VG3). Sammenhengen mellom SØS og utsatthet for seksuelle krenkelser er statistisk signifikant for begge kjønn ($p < 0,01$).

Tabell 7-1 viser omfanget av ulike typer av krenkelser blant gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. At noen flere gutter fra høyere sosiale lag har opplevd seksuelle krenkelser skyldes først og fremst at flere har svart bekreftende på at de har uoppfordret blitt presentert for seksuelt ubehagelige bilder eller ting. For de andre handlingene er forskjellene etter sosioøkonomisk bakgrunn ubetydelige. Blant jentene finner vi at seksuell ryktespredning og det å bli tatt på brystene mot sin vilje er noe mer utbredt i lavere sosiale lag. Ellers er det ikke noe entydig systematisk sosioøkonomisk mønster.

Tabell 7-1 Andel gutter og jenter som har opplevd seksuelle krenkelser i løpet av det siste året – etter sosioøkonomisk bakgrunn. Prosent

Gutter	Lavest SØS	Lav SØS	Middels SØS	Høy SØS	Høyest SØS	sig. test (p)
At noen uoppfordret viste deg seksuelt ubehagelige bilder eller ting	10	11	11	11	13	***
At noen spredte seksuelle rykter om deg	12	11	12	11	12	NS
Å bli kysset mot din vilje	8	8	7	7	9	NS
Å bli tatt på brystene eller i skrittet mot din vilje	7	7	7	6	8	NS
Å bli holdt fast eller klemt på en seksuell måte mot din vilje	4	4	3	3	4	**
At noen spredte bilder av deg avkledd på elektroniske/sosiale medier	3	3	3	3	3	NS
Opplevd minst en av disse krenkelsene	24	24	26	25	27	**
Opplevd mer enn to slike krenkelser	6	5	5	4	6	***
N=	3620	4309	4454	4379	4852	
Jenter	Lavest SØS	Lav SØS	Middels SØS	Høy SØS	Høyest SØS	sig. test (p)
At noen uoppfordret viste deg seksuelt ubehagelige bilder eller ting	18	20	19	17	19	NS
At noen spredte seksuelle rykter om deg	18	17	17	14	15	***
Å bli kysset mot din vilje	13	13	13	11	12	**
Å bli tatt på brystene eller i skrittet mot din vilje	17	17	16	14	14	***
Å bli holdt fast eller klemt på en seksuell måte mot din vilje	10	10	9	8	9	*
At noen spredte bilder av deg avkledd på elektroniske/sosiale medier	3	4	5	5	3	NS
Opplevd minst en av disse krenkelsene	30	31	31	29	31	**
Opplevd mer enn to slike krenkelser	9	9	8	7	8	***
N=	3523	4437	4543	4409	5390	

Note: Data fra 75 kommuner (2014–2015)

Som nevnt ble ungdommene bedt om kun å ta med handlinger de opplevde som krenkende eller ubehagelige. Det er likevel ut fra undersøkelsen vanskelig å si hva mer som ligger bak ungdommenes svar. Fordi vi vet for lite om konteksten disse handlingene har skjedd under, og forholdet mellom avsender og mottager, er det grunn til å være forsiktig med å konkludere entydig på bakgrunn av dette. Spørsmål om seksuelle krenkelser er komplisert og i tolkningen av resultatene kan en heller ikke se bort i fra at de handlingene det her dreier seg i en del tilfeller kan ha ulik betydning for gutter og jenter.

BYTTE AV SEX MOT MATERIELLE GODER

Tidligere forskning har vist at bytte av seksuelle tjenester mot materielle goder er et relativt marginalt fenomen blant ungdom. For eksempel viste Ungdomsundersøkelsen i Oslo fra 1996 at 2,1 prosent av guttene og 0,6 prosent av jentene hadde «utført seksuelle tjenester mot betaling» (Pedersen & Hegna 2003).

I Ungdata kartlegges omfanget av seksuelle byttetransaksjoner ved hjelp av følgende spørsmål: «Har du noen gang gjort seksuelle handlinger for å oppnå goder (kontantkort, klær, sminke, alkohol eller andre rusmidler, penger eller lignende)?». Dette spørsmålet inngår ikke grunnmodulen til Ungdata og er valgfritt for kommunene og ta med. Spørsmålet har vært brukt i 75 Ungdataundersøkelser gjennomført i 2014 og 2015.

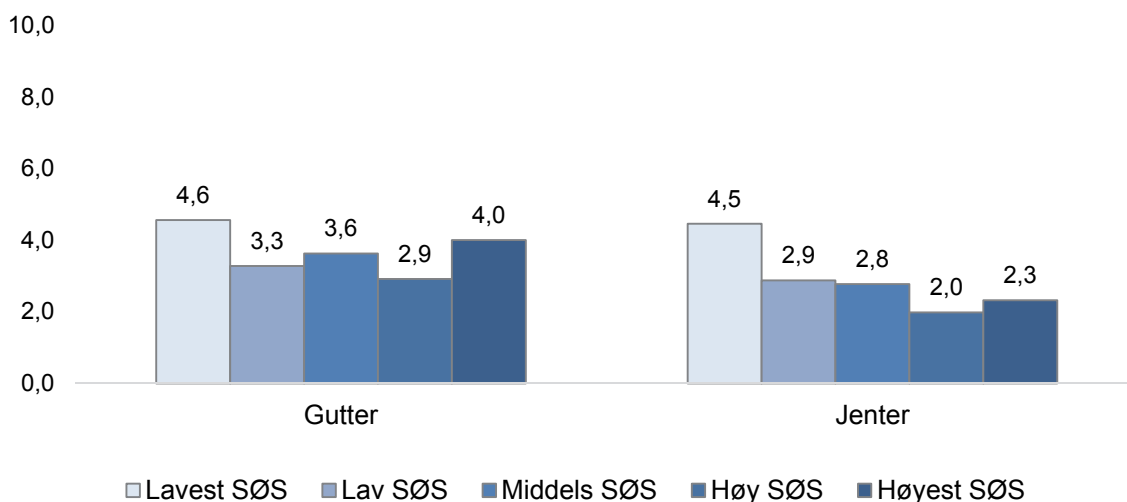
Tabell 7-2 Andel gutter og jenter som noen gang har gjort seksuelle handlinger for å å oppnå materielle goder – etter klassetrinn. Prosent

	Gutter		Jenter	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
8. trinn	2,8	4 650	2,2	4 899
9. trinn	3,2	4 818	2,9	4 830
10. trinn	4,3	4 643	3,3	4 789
VG1	3,9	3 115	3,2	3 170
VG2	4,4	2 425	2,1	2 428
VG3	4,3	1 551	2,9	2 049
Totalt	3,7	21 202	2,8	22 165

Note: 75 kommuner i Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3).

Totalt har 3,3 prosent av ungdommene svart bekreftende på dette. Som vist i Tabell 7-2 er ikke kjønnsforskjellene spesielt store, men gutter rapporterer noe ofte om at de har byttet sex mot andre goder, enn jenter. Dette gjelder på alle klassetrinn. Vi ser en tendens til at andelen som har slike erfaringer øker noe med alderen, men forskjellene er ikke store. Blant gutter øker andelen fra rundt tre prosent i 8. trinn, til fire prosent fra 10. trinn og ut videregående. Både kjønnsforskjellene og forskjellene mellom ungdom på ulike klassetrinn, er statistisk sett signifikant. Det betyr likevel ikke at forskjellene er store, og resultatene er signifikant først og fremst på grunn av det store antallet respondenter i undersøkelsen.

Figur 7-7 Andel i ulike sosioøkonomiske grupper som noen gang har gjort seksuelle handlinger for å å oppnå materielle goder. Prosent

Note: 75 kommuner i Ungdata 2014–15 (8. trinn – VG3). Total N=43.963. Sammenhengen mellom SØS og seksuelle handlinger for å å oppnå materielle goder er statistisk signifikant for begge kjønn ($p < 0,001$ for jenter, $p < 0,01$ for gutter).

Figur 7-7 viser andelen som har byttet sex mot materielle goder blant gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Hovedbildet er lite variasjon på tvers av ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn. Blant jentene ser vi likevel en tendens til at andelen som har utført slike handlinger synker med økende sosioøkonomisk status. Ungdom i den laveste statusgruppen skiller seg ut med et relativt høyt tall (4,5 prosent), mens andelen blant jenter i familier med middels til høy sosioøkonomisk status varierer fra 2,9 til 2,3 prosent. Blant guttene er det mindre variasjon og ikke samme systematikk etter sosioøkonomisk bakgrunn. Utbredelsen er høyest blant gutter i den laveste og den høyeste statusgruppen.

7.5 Oppsummering

Analysene i dette kapitlet bekrefter at ungdomstiden er en periode av livet der mange gjør sine første seksuelle erfaringer. Andelen som har hatt sex med noen tidobler seg fra begynnelsen av ungdomstrinnet til slutten av videregående, fra sju til 73 prosent. Økningen er sterkest fra midten av tenårene. Mens noen flere gutter enn jenter rapporterer om seksuelle erfaringer på ungdomstrinnet, er det motsatte tilfelle på de siste to trinnene på videregående. To av tre sier de brukte prevensjon siste gang de hadde sex, og rundt seks prosent av de som har hatt sex med noen rapporterer om de har opplevd ufrivillig graviditet. Vi har også vist at mange utsettes for alvorlige og mindre alvorlige former for seksuelle krenkelser, og at dette gjelder jenter i større grad enn gutter. Å bytte sex mot materielle goder er mindre utbredt, og det er noe vanligere at gutter rapporterer om dette enn jenter.

I motsetning til de andre områdene som denne rapporten tar for seg, er det i dette kapitlet uklare sammenhenger til ungdommenes sosiale bakgrunn. Når det gjelder omfanget av seksuelle erfaringer, er det i hovedsak små forskjeller mellom ungdom fra ulike sosiale lag. Det samme gjelder bruk av prevensjon og seksuelle krenkelser.

Samtidig har vi i dette kapitlet gjort noen analyser som antyder at det er en sosial gradient i ungdoms seksuelle erfaringer, men da først og fremst blant jenter. Dette ble også funnet i analyser av svar fra Ung i Oslo 2012, som viser en sammenheng mellom seksuelle erfaringer og sosioøkonomisk bakgrunn blant jenter uten innvandringsbakgrunn. Resultatet gjelder jenter i overgangen fra ungdomsskolen til videregående opplæring (10. klasse og VG1) og peker mot at jenter i familier med lav sosioøkonomisk status debuterer noe tidligere seksuelt enn jenter i familier med høy sosioøkonomisk status. I denne undersøkelsen gjelder dette imidlertid kun jenter med norskfødte foreldre. Jenter med innvandringsbakgrunn er betydelig sjeldnere seksuelt aktiv i denne alderen, og for de som rapporterer om samleierfaringer viser analysene ingen klar sammenheng med sosioøkonomisk bakgrunn. Vi ser også en tendens til at ungdom fra lavere sosiale lag noe oftere oppgir at de har gjort seksuelle tjenester får å oppnå materielle goder. Bytte av sex mot materielle goder er imidlertid lite utbredt også blant ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status.

8 Avslutning

Målet med rapporten har vært å gi et samlet og oppdatert bilde av hva sosioøkonomiske ressurser betyr for norske ungdommers liv på ulike områder. Utgangspunktet for analysene er svar fra rundt 118.000 ungdommer, fra 8. trinn til VG3, som har deltatt i Ungdata-undersøkelser over hele landet. Resultatene fra undersøkelsen føyer seg inn i rekken av studier de siste årene som viser at tenåringer generelt har det bra og lever aktive og meningsfulle liv. Et hovedfunn er likevel at på omtrent alle områdene rapporten tar for seg, er det systematiske forskjeller i ungdoms livskvalitet og oppvekstsituasjon knyttet til familiens sosioøkonomiske status. I dette avslutningskapittelet oppsummerer vi og utdyper de viktigste funnene fra undersøkelsen, der vekten legges på de sosioøkonomiske forskjellene ungdom i mellom.

8.1 Utsatte familieliv og ulike foreldrestiler

Rapporten viser at de aller fleste tenåringer er godt fornøyd med foreldrene sine, og har et godt, åpent og tillitsfullt forhold til dem. Flertallet av foreldrene vet hva barna gjør i fritiden, og de kjenner ikke bare vennene til barna sine, men også foreldrene til barnas venner. Dette vitner om et betydelig foreldreengasjement. Analysene viser samtidig at det er tydelige sosioøkonomiske forskjeller i relasjonene mellom ungdom og foreldre. Flere ungdom i lavere sosiale lag er misfornøyd med dem. De krangler mer med foreldrene sine og rapporterer om at foreldrene har mindre oversikt over hva de gjør i fritiden og hvem de er sammen med. Samtidig opplever de noe sjeldnere at foreldrene støtter dem emosjonelt.

De sosioøkonomiske forskjellene er imidlertid ikke dramatisk store, og uansett hva slags bakgrunn ungdommene har, opplever de fleste at foreldrene er positive, støttende og engasjert. Resultatene viser likevel at foreldre som tilhører høyere sosiale lag er de som i størst grad praktiserer det som i forskningen beskrives som en «autoritativ foreldrestil». Fra forskning vet vi at denne måten å være foreldre på er positivt forbundet med barn og unges sosiale, emosjonelle og kognitive utvikling. At foreldre med høyere sosioøkonomisk status også har et større nettverk av sosiale bånd til andre ungdomsforeldre,

kan dessuten gjøre det lettere for dem å sette grenser i hverdagen og å beskytte ungdommene mot ulike typer risiko.

I rapporten har vi definert sosioøkonomisk bakgrunn ut fra mengden av materielle og kulturelle ressurser i hjemme. Det er ikke uten videre gitt at slike ressurser direkte skal påvirke relasjoner mellom barn og foreldre. Når undersøkelsen likevel viser at det er en positiv sammenheng mellom slike ressurser og det vi i rapporten omtaler som sosial kapital eller sosiale ressurser, kan det være ulike årsaker til dette. At foreldre med knappe økonomiske ressurser har mindre oversikt over barnas fritid, og at de sjeldnere kjenner foreldrene til barnas venner, kan for eksempel handle om at de har flere belastninger og mindre overskudd i hverdagen til å involvere seg i barnas sosiale liv. Sosiale mønstre i relasjonen mellom foreldre og barn kan også handle om at familiens sosioøkonomiske status er et uttrykk for hva slags anseelse foreldrene opplever at de har i lokalmiljøet. Slike statusforskjeller kan tenkes å påvirke graden av selvtillit, for eksempel i møter med andre foreldre, med lærere eller andre. Samtidig kan en ikke se bort fra at måter å være foreldre på også handler om ulikhet i verdier og prioriteringer. Tidligere forskning har vist at middelklasseforeldre i større grad praktiserer en foreldrestil preget av intens oppfølging og strukturering av barnas fritid («intensiv foredling»), mens arbeiderklasseforeldre i større grad har tro på barns «naturlige utvikling».

Rapporten viser at selv om foreldre fra høyere sosiale lag oftere drikker alkohol når de er sammen med barna, er det likevel flest ungdommer i familier med lav sosioøkonomisk status som har sett foreldrene beruset. Dette kan tyde på at sosiale forskjeller i hvordan ungdom opplever foreldrene sine, ikke bare handler om kulturelle prioriteringer. Litt flere har også et vanskelig forhold til foreldrene. Det er derfor grunn til å tro at andre omsorgspersoner i ungdommenes omgivelser blir viktigere. I tråd med en slik antagelse viser rapporten at ungdom med bakgrunn fra lavere sosiale lag i noe større grad enn andre, bruker voksenpersoner utenfor familien og andre familiemedlemmer enn foreldre, når de trenger hjelp til et personlig problem. Dette illustrerer både storfamiliens rolle og betydningen av å ha tilgjengelige voksenpersoner på arenaer utenfor hjemmet der ungdom ferdes. Samtidig er det blant ungdom i lavere sosiale lag at flest sier at de ikke har noen personer å gå til for å få råd og støtte dersom de har behov for det.

8.2 Vennskap, mobbing og sosial bakgrunn

Ungdoms relasjoner til andre ungdommer går igjen som tema flere steder i rapporten. Generelt er de aller fleste ungdommer fornøyd med vennene sine, og de aller fleste har venner å være sammen med. Det er likevel så mange som ti prosent som svarer at de er usikre på om de har nære venner de kan stole på. Ungdom fra lavere sosiale lag mangler fortrolige venner i større grad enn andre, og de er heller ikke like fornøyd med vennene sine. Generelt kan det dermed se ut som disse ungdommene har en noe svakere posisjon blant de jevnaldrende enn ungdom flest. Det kan være flere grunner til at ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status har større problemer med å knytte bånd til andre ungdommer eller å hevde seg i jevnaldersmiljøet. En mulighet er at det handler om økonomiske barrierer for deltagelse, men også skam knyttet til det å ha mindre enn andre kan være en årsak.

Når det gjelder mobbing, viser rapporten at både det å være utsatt for mobbing fra andre, og det å selv utøve ulike former for plaging og utestenging, er mest utbredt blant unge i lavere sosiale lag. Dette gjelder den mobbingen som foregår «ansikt til ansikt» og den mobbing som skjer digitalt. Slik får vi en mer nyansert fortelling om sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og relasjoner til jevnaldrende i ungdomstiden. Ungdom fra lavere sosiale er ikke bare oftere enn andre ofre, de er også oftere aktive aktører i konfliktsituasjoner. Forebygging på dette feltet bør derfor både handle om å beskytte ofrene, og om å hjelpe overgriperne.

8.3 Sosiale forskjeller i møtet med skolen

Utdanningsfeltet er et område der det er vanlig å finne tydelige forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn. Forskning viser at ungdom fra høyere sosiale lag jevnt over får bedre karakterer og oftere tar høyere utdanning. Også i rapporten har vi vist at karakterforskjellene mellom unge med flest og færrest sosioøkonomiske ressurser er betydelige, og at forventningene om hva slags utdanning en kommer til å ta varierer mye med sosioøkonomisk bakgrunn. Analysene i denne rapporten viser at det er sosiale forskjeller også på andre områder i skolen, områder som kan ha betydning både for skolerestultater og valgmuligheter. Dette gjelder skoletrivsel, tid brukt på lekser og foreldrenes involvering i barnas skolearbeid.

I Norge trives de aller fleste ungdommer godt i skolen, de opplever at lærerne bryr seg om dem, og finner seg godt til rette i det sosiale miljøet på skolen. Gutter og jenter trives på skolen i omtrent like stor grad, men jenter opplever noe oftere enn gutter at de ikke passer inn blant skolens elever. Selv om de fleste trives er det også noen som mistrives, og som gruer seg til å gå på skolen. Andelen som ikke har det særlig godt på skolen er omtrent dobbelt så stor i de laveste sosioøkonomiske sjiktene sammenliknet med i de høyeste. Forskjellene lar seg beskrive som en sosial gradient, der trivsel i skolen øker gradvis med familiens sosioøkonomiske status.

Analysene støtter ikke umiddelbart en antagelse om at sosiale prestasjonsforskjeller skyldes samspillet mellom lærer og elev. Ungdom fra lavere sosiale lag opplever like ofte at lærerne bryr seg om dem som ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status. Selv om ungdommenes svar ikke tyder på at lærere i den norske skolen forfordeler ungdom fra høyere sosiale lag, kan vi likevel ikke avkrefte en antagelse om at skolen er dårligere tilrettelagt for elever fra lavere sosiale lag. Sosiale barrierer for å lykkes i skolen handler om mer enn tilgang på lærernes oppmerksomhet, og kan like gjerne gjelde måten undervisningen er lagt opp på og hvilke ferdigheter som premieres. I tillegg er det mulig at lærere generelt forventer mindre av elever som kommer fra familier der foreldrene har lav utdanning og at dette virker inn på prestasjonene selv om elevene opplever at lærerne bryr seg om dem i like stor grad.

Ungdommenes svar peker imidlertid mot at relasjoner til de jevnaldrende er en viktigere forklaring på sosiale forskjeller i skoletrivsel, enn relasjoner til lærere. Ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status opplever sjeldnere at de passer inn blant elevene på skolen, enn ungdom flest. Når ungdom fra lavere sosiale lag trives dårligere i skolen, handler det sannsynligvis ikke bare om skolen som læringsarena, men også om skolen som sosial arena for samvær med jevnaldrende. Dette er et viktig funn, ikke minst fordi det er grunn til å tro at skolen er en viktigere arena for fysisk samvær mellom ungdom i dag enn tidligere.

I tillegg til å se etter forklaringer i skolen og skolesystemets innretning, har det i forskningslitteraturen som omhandler sosiale prestasjonsforskjeller også vært vanlig å lete etter forklaringer i foreldrenes holdninger til og involvering i elevens skolehverdag. Antagelsen har som regel vært at foreldre fra

høyere sosiale lag i større grad enn andre verdsetter skolefaglig kunnskap og utdanning generelt, og at de i større grad legger til rette for akademisk læring og har bedre forutsetninger for å hjelpe barna med skolearbeidet. Analyser av sosiale forskjeller i foreldrenes involvering i skolearbeidet understøtter slike forventninger. Klart flest blant ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status har oppgitt at foreldrene hjelper dem med skolearbeidet. At foreldrene oftere hjelper til med skolearbeidet representerer en ressurs som ungdom i lavere sosiale lag sannsynligvis ikke har tilgang på i like stor grad. I tillegg til at foreldrene oftere yter praktisk bistand til lekser, viser undersøkelsen at foreldre i høyere sosiale lag også snakker mer med barna sine om skolen, viser større interesse og oftere roser ungdommene for skolearbeidet. Slik gir resultatet inntrykk av at sosiale prestasjonsforskjeller i skolen både kan handle om foreldrenes evne til å være en praktisk ressurs i skolearbeidet, men også om forskjeller i interesse og verdsetting.

Resultater i skolen handler også om den innsatsen elevene selv legger ned i skolearbeidet. Analyser av den tiden ungdommene bruker på lekser og på skolearbeid i helgene tyder på at ungdom fra høyere sosiale lag jevnt over legger inn noe større innsats for å få gode karakterer, enn ungdom fra lavere sosiale lag. Det er flere ungdommer som ikke gjør lekser overhodet i de laveste sosioøkonomiske sjiktene, samtidig bruker ungdom fra høyere sosiale lag oftere helgene på å gjøre skolearbeid. Blant de som gjør lekser, er forskjellen i tidsbruk etter sosioøkonomisk bakgrunn derimot liten. Samlet er forskjellene i tid brukt på skolearbeid utenfor skoletiden, dermed mindre enn vi kunne forvente ut fra at karakterforskjellene mellom ungdom med ulik sosial bakgrunn er så store.

Hvordan barn og unge lykkes i utdanningssystemet kan påvirke muligheter senere i voksenlivet. Derfor kan sosiale prestasjonsforskjeller i skolen også bidra til reproduksjon av ulikhet over generasjonene. Analysene i denne rapporten viser imidlertid også at ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn allerede i tenårene har ulike forventninger til hva de kan oppnå i livet. Tenåringene flest i Norge er optimistiske med tanke på egen framtid, men både når det gjelder oppfatninger om høyere utdanning, framtidig lykke, det å eie bolig og arbeidsledighet, er framtidsoptimismen størst desto høyere sosioøkonomisk status familien har. I tillegg til de begrensningene som ligger i ungdommens tilgang på ressurser, kan denne typen subjektive forestillinger være

med å bidra til reproduksjon av ulikhet – fordi forventninger til hva man kan oppnå sannsynligvis både påvirker innsats og valg relatert til utdanning, yrke og familieliv. Ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status starter dermed ut med et dårligere utgangspunkt også fordi de forventer mindre.

8.4 Ulike fritidsarenaer – ulike fritidserfaringer

Det er ikke bare skolen som kan være en kilde til reproduksjon av sosial ulikhet. Også på fritidsarenaen vil ungdom tilegne seg kunnskap og gjøre seg erfaringer, som både kan være viktig for den enkeltes livskvalitet og for framtidige muligheter. Sosiale skillelinjer i ungdoms fritid bør derfor også vurderes i et reproduksjonsperspektiv. Rapporten viser noen tydelige og diametralt motsatte sosiale mønstre, der ungdom fra høyere sosiale lag er de som oftest deltar i organiserte fritidsaktiviteter, mens ungdom fra lavere sosiale lag bruker mest tid på ulike skjermbaserte aktiviteter. At ungdom fra ulike sosiale lag orienterer seg ulikt inn mot så forskjellige typer fritidsaktiviteter, medfører at ungdommene også lærer forskjellige ting og gjør seg ulike erfaringer.

De organiserte fritidsaktivitetene tilbyr unge en arena å være på der de treffer andre ungdommer og hvor de kan drive med aktiviteter de selv har lyst til å være med på. Ofte er det voksne til stede, som setter rammene for aktivitetene og bidrar med hjelp og støtte. Sammenliknet med skolen kan organisasjonene fungere som alternative læringsarenaer og som supplerende steder for ungdoms identitetsutvikling og demokratiforståelse. Når barn og unge fra lavere sosiale lag i mindre grad enn andre deltar på denne arenaen, betyr det mindre tilgang til denne typen lærings- og samværsaktiviteter.

Analysene i rapporten har vist at den sosialt skjeve rekrutteringen er særlig tydelig for de fritidsorganisasjonene som har til hensikt å utvikle spesielle ferdigheter – som for eksempel musikkskoler, kor, korps, orkestre og idrettslagene. Deltakelse i religiøse foreninger har derimot ingen tydelig sosial profil, og det er bare i fritidsklubbene og ungdomshusene at vi finner at ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status er overrepresentert. Ett av de uttalte formålene med kommunale ungdomsklubber har nettopp vært å gi ungdom et aktivitetstilbud uavhengig av sosial bakgrunn (Barne- og likestillingsdepartementet 2009). Resultatene i undersøkelsen tyder på at fritidsklubbene og ungdomshusene lever opp til denne målsetningen.

Det kan diskuteres om fritidsklubber og ungdomshus kan regnes som organiserte fritidsaktiviteter på linje med idrettslag, korps og kor. Aktivitetene er gjerne mindre voksenstyrte og innebærer lavere grad av forpliktelse og innordning. Samtidig representerer fritidsklubber og ungdomshus, som de fleste andre organiserte aktiviteter, en arena der ungdom både møter jevnaldrende og har tilgang på voksenpersoner. Når vi vet at en del unge fra lavere sosial lag har problematiske relasjoner til foreldrene og jevnaldrende, er fritidsklubben og ungdomshuset kanskje en særlig viktig møteplass for mange av disse ungdommene.

Mens ungdom i høyere sosiale lag bruker mer av fritiden sin på organiserte fritidsaktiviteter utenfor hjemmet, er det motsatte tilfelle for bruken av ulike typer skjermaktiviteter. Dette er aktiviteter som stort sett foregår hjemme. De sosioøkonomiske forskjellene er størst blant storbrukerne – de som daglig bruker fire timer eller mer foran en skjerm – og den sosiale gradienten er tydeligst blant jentene. De største sosiale forskjellene finner vi i jentenes spilling (dataspill og småspill på mobil/nettbruk) og det å se på TV, film eller serier, men også bruken av sosiale medier er mest utbredt blant jenter i familier med lav sosioøkonomisk status. Blant guttene er det også sosiale forskjeller på disse områdene, med unntak av bruk av datamaskin, som er mer jevnt fordelt.

Ungdoms digitale aktiviteter har utvilsomt mange positive sider. TV-programmer, serier, filmer og dataspill er viktige underholdningskilder, og kan fungere som et samlingspunkt for sosialt samvær med jevnaldrende og med foreldre. For mange unge er dataspilling, og ikke minst sosiale medier, dessuten like mye en sosial aktivitet som en underholdningskanal. Det sosiale livet på nett er viktig for ungdom flest, uavhengig av sosial bakgrunn. Vi ser imidlertid en tendens til at ungdom fra lavere sosiale lag noe oftere har kontakt med personer på nett som de ikke omgås i det virkelige liv. Slik kan vi få inntrykk av at disse ungdommene noe oftere bruker sosiale spillplattformer og andre sosiale møteplasser på nett som en alternativ sosial arena.

Undersøkelsen viser at de fleste foreldre, uavhengig av sosioøkonomisk status, praktiserer en relativt åpen og liberal holdning til ungdoms aktiviteter på nett. Kun et mindretall har laget regler for bruken og få av ungdommene oppgir at de skjuler hva de driver med på nettet for foreldrene sine. Ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status opplever likevel noe sjeldnere at

foreldrene har innsikt i hva de driver med på nett og at foreldrene er gode rollemodeller for bruken. I likhet med det vi generelt har funnet om sosiale forskjeller i relasjonene mellom ungdom og foreldre, får vi altså inntrykk av at foreldre i familier med høy sosioøkonomisk status er «tettere på» ungdommens aktiviteter også på nett. Sett i sammenheng med at ungdom fra lavere sosiale lag generelt bruker mer tid på nettet, gir dette grunn til å tro at ungdom i familier med lav sosioøkonomisk status oftere enn andre eksponeres for ulike typer risiko knyttet til nettbruken.

Selv om vi finner tydelige forskjeller i mediebruken etter ungdommens sosioøkonomiske bakgrunn, følger de tydeligste skillelinjene ungdommens kjønn. Når gutter og jenter er sosiale på nett, opererer de på ganske ulike arenaer. Generelt er jentene oftere sosiale på nett enn guttene, og jentene bruker nettet først og fremst til å chatte eller være på sosiale medier. Derimot er det nesten utelukkende gutter som bruker onlinespill som en viktig kanal for å være sosial på nettet. På denne sosiale arenaen deltar svært få jenter jevnlig.

8.5 Sosiale forskjeller i helse og trivsel – kjønn viktigere enn sosioøkonomisk status

Også på helseområdet viser rapporten at sosial bakgrunn har betydning. Sammenliknet med ungdom fra høyere sosiale lag, er ungdom fra lavere sosiale lag generelt mindre fornøyd med seg selv og med utseende sitt, og det er færre som er fornøyd med egen helse. Ungdom fra lavere sosiale lag rapporterer oftere om fysiske smerter i hverdagen, og de bruker smertestillende medikamenter i større grad enn andre ungdommer. Også når det gjelder psykisk helse, er det sosiale forskjeller, der særlig jenter fra lavere sosiale lag oftere enn andre er plaget av angst og depressive symptomer. Som for de fleste andre områdene vi har undersøkt i denne rapporten, er det gradienter i de sosiale helseforskjellene, der problemomfanget gradvis avtar ettersom sosioøkonomiske ressurser i familien øker.

Et gjennomgående funn er at de sosiale helseforskjellene er tydeligere blant jenter enn blant gutter. På helseområdet er det særlig jentene som utmerker seg med mest problemer. Betydelig flere jenter enn gutter er for eksempel plaget av hodepine og andre fysiske smerter. Omfanget av psykiske

helseplager er to til tre ganger så høyt blant jenter som blant gutter, og jenter er langt mindre fornøyd med utseende og eget selvbilde enn det gutter er.

Når det gjelder bruken av helsetjenester, viser rapporten at det generelt er nokså små sosioøkonomiske forskjeller. Samtidig er det noen forskjeller, som dels går i litt ulike retninger for gutter og jenter. Mens det blant gutter er en svak positiv sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og å gå til vanlig lege eller oppsøke legevakt, er det ingen tilsvarende tendens blant jentene. Andelen som har brukt helsestasjon for ungdom, skolehelsetjenesten og psykolog/psykiater er derimot høyest blant ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status, og da særlig blant jenter. Dette tyder på at helsetjenestene fanger opp en del av de sosioøkonomiske forskjellene i helseplager. Samtidig skulle en ut fra omfanget av helseplager blant ungdom i lavere sosiale lag, kanskje forvente at de tilsvarende forskjellene i bruk av helsetjenester var større enn det vi finner i denne undersøkelsen. Det kan derfor være grunn til å tro at helseapparatet ikke fanger opp problemene til ungdom i lavere sosiale lag i like stor grad som helseutfordringer blant ungdom i familier med høy sosioøkonomisk status. At analysene viser at jenter bruker alle former for helsetjenester mer enn gutter, tyder derimot på at helseapparatet i stor grad fanger opp kjønnsforskjellene i helserelaterte problemer.

Rapporten viser at under halvparten av jentene og en av fire gutter har vært hos helsesøster eller skolelege det siste året. For både gutter og jenter er den vanligste grunnen til å oppsøke skolehelsetjenesten fysisk helse. I tillegg oppsøker mange skolehelsetjenesten for å få hjelp eller svar på spørsmål om seksuell helse, psykisk helse, trivsel og vennskap og familiesituasjon. Jevnt over er det lite systematikk i hvilke grunner ungdom med ulik sosial bakgrunn oppgir. Unntaket er at ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk status oftere enn andre bruker skolehelsetjenesten på grunn av familiære problemer.

8.6 Få systematiske sosiale forskjeller i seksuelle erfaringer

Analysene i denne rapporten bekrefter at ungdomstiden er en periode av livet der mange gjør sine første seksuelle erfaringer. Andelen som har hatt sex med noen tidobler seg fra begynnelsen av ungdomstrinnet til slutten av videregående, fra sju til 73 prosent. Økningen er sterkest fra midten av tenårene. På ingen av de andre områdene i denne rapporten er det så store forskjeller etter

alder. Kjønnforskjellene er ikke spesielt store, men det er flere gutter enn jenter på ungdomstrinnet som sier de har debutert seksuelt.

Vi finner ingen forskjell i andelen gutter som har debutert seksuelt etter familiens sosioøkonomisk status. Blant jenter ser vi derimot en tendens til at det er flest som har debutert i familier med lav sosioøkonomisk status. I analyser fra Oslo – der vi har kunnet skille mellom ungdom med og uten norsk-fødte foreldre – finner vi en relativt tydelig sosial gradient i seksuelle erfaringer blant unge jenter med norsk bakgrunn. Klart flest i lavere sosiale lag har hatt samleie¹⁶ med noen, men dette gjelder ikke jenter med innvandringsbakgrunn, der det generelt er færre som har debutert seksuelt.

Analysene viser videre at få av de ungdommene som er seksuelt aktive, blir ufrivillig gravide. Samtidig oppgir rundt 40 prosent av guttene og én av fire jenter at de ikke brukte prevensjon sist de hadde sex med noen. For mange vil dette utgjøre en risiko både med tanke på seksuelt overførbare sykdommer og ufrivillig graviditet. Vi må likevel ta et metodisk forbehold, fordi ungdommene fikk spørsmål om «sex» og ikke direkte om «samleie». Vi kan derfor ikke være sikre på at alle har deltatt i aktiviteter der bruk av prevensjon er relevant. Det er likevel grunn til å tro at ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn tolker spørsmålet omtrent likt, og analysene av sosiale forskjeller i ungdommenes svar gir ikke grunn til å konkludere med at ungdom fra lavere sosiale lag oftere enn andre, har hatt sex uten bruk av prevensjon.

I Ungdata er det nokså mange ungdommer som rapporterer at de har blitt utsatt for ulike typer seksuelle krenkelser, og dette gjelder jenter i større grad enn gutter. Å bytte sex mot materielle goder er derimot mindre utbredt. Guttene rapporterer noe oftere om slike handlinger, men analysene viser kun små forskjeller etter ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn. Heller ikke når det gjelder seksuell trakassering, er det tydelige mønstre i retning av at ungdom fra lavere sosiale lag er mer utsatt. På noen områder antyder dataene likevel sosiale mønstre etter familienes sosioøkonomiske status. Vi ser også tendenser til at noen typer seksuelle krenkelser – som seksuell ryktespredning og fysisk trakassering – er mer utbredt blant jenter i familier med lav sosioøkonomisk status.

¹⁶ I Ung i Oslo-undersøkelsen får ungdommene spørsmål om samleie.

Fordi betydningen av seksuelle erfaringer endrer seg mye med økende alder og kan variere på tvers av kontekst eller grupper, er det vanskelig å konkludere entydig om forholdet mellom ungdoms sosiale bakgrunn og omfanget av risikofylte seksuelle erfaringer. Sosiale nyanser ved marginale fenomen som uønsket gravitet og bytte av sex mot materielle goder, kan være vanskelig å få inntak til gjennom spørreskjemaundersøkelser – nettopp fordi relativt få ungdommer har slike erfaringer. For å undersøke sammenhengen til familiens ressursituasjon kan det derfor være interessant å kombinere omfangsdata med andre metoder som gir ytterligere kunnskap om motivasjon og betingelser som påvirker disse ungdommenes erfaringer og handlingsvalg. Det bør nok også vurderes om spørsmålene om seksuell trakassering som brukes i Ungdataundersøkelsene er egnet til å skille mellom mindre alvorlige seksuelle tilnærmelser fra jevnaldrende og klart uheldige opplevelser, der det er et ulikt maktforhold mellom overgriper og offer. Spørsmålene gir heller ikke informasjon om omfang av hver enkelt handling.

Til slutt vil vi understreke at analysene av ungdoms seksuelle erfaringer er basert på et mindre antall undersøkelser, enn ellers i rapporten. Bare i tretten av de kommunale undersøkelsene var det både med spørsmål om sosioøkonomisk bakgrunn og seksuelle erfaringer. Selv om disse undersøkelsene inkluderer et forholdsvis stort antall ungdommer, kan vi ikke være like sikre som ellers i rapporten, på at disse dataene er representative for ungdom flest i Norge. For å få mer sikker kunnskap på området seksuell helse, bør spørsmålene som er brukt i Ungdata gjennomgås på nytt og det bør også vurderes om ikke tematikken kan inkluderes i flere av de undersøkelsene som gjennomføres i tiden framover.

8.7 Konsekvenser og mulige forklaringer

Hva slags konsekvenser sosiale forskjeller i ungdoms liv har, kan Ungdata ikke si noe sikkert om. Vi vet imidlertid fra andre studier at mange av de områdene som er belyst i denne rapporten representerer viktige risikofaktorer for utvikling av andre typer problemer. Det å ikke føle seg inkludert, enten det handler om skolen eller i jevnaldergruppa, kan få konsekvenser på en rekke områder. Vi vet for eksempel at mobbing i barne- og ungdomsårene øker sannsynligheten for psykiske problemer senere, og kan være med å bidra til frafall i

videregående opplæring. Fra forskningen vet vi videre at svake og konfliktfylte relasjoner til foreldre er en risikofaktor for problemer senere i livet (for eksempel knyttet til kriminalitet og rusmiddelbruk).

Selv om rapporten på mange områder viser systematiske forskjeller mellom ungdom etter familiens sosioøkonomisk status, skal vi være forsiktig med å konkludere entydig negativt. Det er for det første ikke noe en-til-en-forhold mellom sosial bakgrunn og de ulike utfallene vi har sett på i rapporten. Det vi ser er først og fremst tendenser – uttrykt gjennom grader langs en sosioøkonomisk skala. For det andre er det viktig å poengtere at mennesker ikke bare er produkt av sine omgivelser. Mange ungdommer har evne til å overskride sosiale og emosjonelle barrierer de møter i oppveksten.

Et tredje poeng er at måten ungdom og ungdomsforeldre lever sine liv, kan være uttrykk for kulturelle forskjeller i hva slags liv folk ønsker å leve. Sosiale forskjeller i ungdoms liv kan dermed også være et uttrykk for verdier og idealer. For eksempel kan det være delte meninger om hvordan man bør forholde seg til skole og utdanning, til hva som er «riktig» oppdragsstil og gode fritidsvaner. Samtidig gir noen av funnene i denne rapporten kanskje mer grunn til bekymring enn andre. Når omfanget av ulike helseplager, av mobbing og av det å ha et pessimistisk syn på fremtiden er større blant ungdom fra lavere sosiale lag, skyldes det sannsynligvis ikke bare ulikhet i prioriteringer, verdier og idealer.

Hvis vi antar at familiens ressursituasjon faktisk påvirker ungdommenes hverdag, og at forskjeller mellom ungdom i ulike sosiale lag ikke kun skyldes ulikhet i verdier og idealer, går det et hovedskille i forskningslitteraturen mellom forklaringer som viser til at familiens ressurser i seg selv har betydning for negative utfall, og forklaringer som vektlegger ressursenes indirekte betydning. Kort fortalt antar «ressurshypotesen» at god råd gir foreldre og barn større handlingsrom til å realisere ønsker og muligheter. Foreldrene kan for eksempel i større grad, velge hvor familien skal bo, de har oftere større boliger og de trenger ikke tenke på kostnader til barnas fritidsaktiviteter. «Familie-stresshypotesen» antar derimot at familieøkonomien påvirker barn og ungdoms liv på en mer indirekte måte. Argumentet er at dårlig råd i familien skaper stress i familien som påvirker familierelasjonene negativt. Å stadig streve med å få endene til å møtes og ikke vite om du er i stand til å betale regninger,

kan for eksempel føre til at foreldre har mindre overskudd og bidra til å øke konfliktnivået i familien.

Sannsynligvis finnes det ingen enkel, felles bakenforliggende forklaring til at ungdom fra lavere sosiale lag kommer dårlige ut på flere av de områdene vi har undersøkt. For eksempel virker «ressurshypotesen» særlig relevant for å forstå ulik deltakelse i fritidsaktiviteter som koster penger. «Familiestresshypotesen» virker derimot mer relevant for å forstå sosiale ulikheter i hvordan ungdom har det. Som vi har sett, rapporterer ungdom fra lavere sosiale lag noe oftere om konfliktfylte relasjoner i familien. Familiestresshypotesen virker kanskje best egnet til å forklare effekter av fattigdom og særlig lav sosioøkonomisk status. Det er vanskelig å forklare sosiale gradienter med stress i familien som følge av økonomisk knapphet. Når vi finner forskjeller over hele den sosioøkonomiske skalaen er det kanskje mer relevant å snakke om «relativ deprivasjon». Selv om familiens ressursituasjon objektivt sett er god eller på tilfredsstillende nivå, handler «relativ deprivasjon» om det å ha mulighet til å forbruk på samme nivå som flertallet.

Siden sosioøkonomisk status i seg selv er en sammensatt størrelse, vil ulike sider ved familiens situasjon sannsynligvis påvirke ulike typer av utfall. Denne rapporten har ikke hatt til hensikt å gå i dybden på ulike forklaringer til sosiale forskjeller i ungdoms liv, og på flere av områdene vi har omtalt i rapporten finnes det forskning som i større grad undersøker de mekanismene som skaper forskjeller. For framtidig forskning om sosiale forskjeller blant ungdom i Norge kan det imidlertid være relevant å undersøke nærmere om betydningen av andre kjennetegn ved familiene – som innvandrerbakgrunn og familiesammensetning – henger systematisk sammen med sosioøkonomisk status. Vi vet for eksempel at foreldre med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i lavere sosiale lag. Vi vet også at ungdom som vokser opp uten begge foreldrene oftere har problematiske ungdomsliv, samtidig som foreldrene gjerne har lavere sosioøkonomisk status. I og med at vi ikke har hatt mulighet til å kontrollere for innvandrerbakgrunn eller antall voksenpersoner i familien i de fleste analysene, kan vi ikke utelukke at noen av de forskjellene vi finner mellom ungdom fra ulike sosiale lag skyldes denne typen kjennetegn ved familiene.

Summary

This report gives a comprehensive and updated presentation of the impact socioeconomic resources have on the living conditions of Norwegian youth. It aims to describe a broad spectrum of social inequalities between Norwegian youth, based on new data from a national survey - Ungdata. The report covers many aspects of their lives; their relationships with parents and friends, how they spend their leisure time, their expectations and general well-being, as well as issues such as sexuality and sexual offences.

Our results are consistent with other studies, which generally show that Norwegian youth are doing quite well, and lead active and meaningful lives. However, one major finding is that there are systematic social inequalities in living conditions and quality of life in almost all of the areas covered in this report. The report shows that adolescents with relatively few socioeconomic resources at home, in general have more complicated relationships with their parents and friends. In addition, these youths enjoy school less, have more health issues, are bullied more, are more pessimistic, they participate less in organized activities, and spend more of their spare time in front of screens than youth who grow up in higher socioeconomic groups.

The report uses data from Ungdata – a survey conducted in 183 Norwegian municipalities in 2014–2015. The data stems from responses from 118,000 young people, aged 13-19 (from lower and upper secondary school). The response rate is high, ranging from 81 percent in the lower to 65 percent in upper secondary school. The study is representative for Norwegian youth attending school.

In this report, we use a measure of the parents' socioeconomic status, as reported by the respondents. This measure captures the socioeconomic resources the teenagers have access to via their families. The measure was constructed using information about the parents' educational background, amount of books at home and access to various types of material goods and benefits. On this basis, we divided the respondents into five socioeconomic groups. In this report, youth from the different socioeconomic tiers are

analyzed and compared. The report also illustrates gender inequalities and variations between youth in different stages of adolescence.

Vulnerable families and different parenting styles

The report shows that most teenagers are pleased with their parents and have a healthy, open and trusting relationship with them. The vast majority of parents know what their children do in their spare time. Not only do most parents know their children's friends, but they also know the friends' parents. Concurrently the analysis also demonstrates that there are clear socioeconomic differences in the relationships the young have with their parents. More frequently, youth from families in the lower social tiers have a more confrontational relationship with their parents and are more often dissatisfied with them. They argue more often with their parents and report that their parents know less about how they spend their spare time. They also report less emotional parental support.

The socioeconomic inequalities are not dramatic, and regardless of their background, most young feel that their parents are positive, supporting and involved. Yet the results suggest that parents in the higher socioeconomic strata more often practice what research usually describes as "authoritative parenting". Authoritative parents are described as being sensitive to the needs of the young, open to input, but also as having firm boundaries, high demands and to communicate their expectations clearly. Research has shown that this type of parenting often is positively associated with the youngsters' social, emotional and cognitive development. The report also shows that youth from lower social tiers to a larger extent use grownups, other than their parents, when they need help with personal problems.

Friendships, bullying and social background

Peer relationships are a topic in various sections of the report. In general, most youth are satisfied with their friends. Still as much as ten percent reply that they are not sure if they have close friends they can trust. Youth from the lower social strata lack, more than others, confidential friends and they are not as pleased with their friends. It seems as if these teenagers have a weaker standing among their peers than youth in general.

Regarding bullying, the report shows a higher prevalence of bullying, being either the bully or the victim, among youth in the lower social strata, regardless of whether the bullying is “face to face” or digital. Youth from lower social strata are both more often victims of bullying, and they participate more often actively in conflicts.

Social differences related to school

The report confirms findings from other studies, which show that most youth are comfortable at school: they feel that the teachers care and they are socially well adjusted. Although most are comfortable, a minority is unhappy and dread going to school. The percentage who do not feel well at school is approximately twice as large amongst young in the lower socioeconomic strata, compared with those in the highest strata.

When teenagers from lower socioeconomic strata report that they are less comfortable at school, it might refer to both the social and educational environment. Youth from families in the lower social strata do less often feel that they fit in socially at school – among peers. However, they report to the same extent as youth from higher socioeconomic strata, that the teachers care about them.

The report also shows quite clear patterns in parents’ involvement with school, based on their socioeconomic background. Youth from families with higher socioeconomic status more often experience parental help with their schoolwork, and that their parents talk more about school, in addition to being more interested in and praising them for their schoolwork. Analyses of time spent doing homework during weekends indicate that youth from higher socioeconomic strata invest more time in obtaining good grades than youth from families with lower social-economic standing. Still, the differences in time spent on schoolwork outside school is less than one might expect from previous research, which indicates relatively large difference in grades between youth from different social backgrounds.

The report shows that already in their teens, youth with different socioeconomic backgrounds, differ in their expectations about what they can achieve in life. Most Norwegian teenagers are optimistic about their future. The higher the family’s socioeconomic strata the more optimistic the young

are in their perception of their opportunities in the future, be it getting a higher education, happiness, owning a home or employment.

Leisure - different arenas different experiences

The report illustrates some clear, but opposing social patterns in the young's leisure time habits. Youth from higher social strata more often than others participate in organized activities in their spare time, while youth from lower socioeconomic strata have the most screen time. When young people from different social strata participate in different types of leisure activities, it also implies that they learn different things and acquire different experiences. Organized leisure activities offer meeting places for youth and give them opportunity to develop skills. Often grownups are present to set the terms for the activities, and additionally they contribute help and support. Organizations can also be an arena where young people can develop their identity and gain an understanding of democracy. When youth from lower socioeconomic strata participate less in such activities, they have less access to this type of learning and socializing activities.

While youth from families with high socioeconomic status spend more time on organized activities away from home, the opposite is the case with screen activities. The socioeconomic differences are largest between the heavy users – those who spend more than four hours a day in front of a screen – and the social gradient is largest among the girls. The largest difference is found in the girls' gaming activities (computer games and smaller games on cellphones / tablets), watching TV, movies or series, in additions to using social media. Girls from homes with lower socioeconomic status use these more extensively.

The survey shows that most parents, regardless socioeconomic status, are relatively open-minded and have a liberal attitude towards their youngsters' online activities. Only a minority reported having rules for usage and few say they hide their online activities from their parents. Youth in families with lower socioeconomic status experience less frequently that their parents know what they are up to online, and they more rarely experience their parents as good role models for use of social media.

Social differences in health and wellbeing

Regarding health, the report shows that social background matters. Compared with young from the higher social tiers, youth from lower strata in general are less pleased with themselves and their looks, and fewer report that they are satisfied with their own health. Youth from lower social strata more frequently experience physical ailments in their daily life and use painkillers more extensively. There are also social differences in mental health; especially girls from the lower strata more often suffer from anxiety and depressive symptoms. As in most other areas we have studied, there are gradients in the social health differences. The extent of the difficulties decrease gradually as the socio-economic resources in the family increase.

A consistent finding is that social inequalities in health are more evident among girls than among boys; the girls stand out as having most ailments. An example is that headaches and other physical pains bother significantly more girls than boys. The extent of mental health problems is two to three times as high amongst girls as boys. Girls are also far less satisfied with their appearance and self-image than boys are.

Regarding the use of health services, the report generally shows rather small socioeconomic differences. Meanwhile, some differences go in slightly different directions for boys and girls. Visits to youth health, school health and psychologist / psychiatrist are, however, more common among youth in families with low socioeconomic status, particularly for girls. Both boys and girls state that physical health issues are the most common reason to seek school health services. Many also seek out school health services to get help or answers to questions about sexual health, mental health, well-being and friendship, and family issues. Overall, we do not find systematic patterns in the reasons youth with different socioeconomic backgrounds report. The exception is that young people from families with low socioeconomic status more frequently than others turn to school health services because of family problems.

Few systematic differences in sexual experiences

Adolescence is a time in life when many people have their first sexual experiences. The proportion who have ever had sex with anyone increases tenfold from the beginning of middle school to the end of high school, from

seven to 73 percent. The increase is largest from mid-teens upward. The report concludes that there are no socioeconomic differences in terms of how many boys have made their sexual debut. However, we see a tendency that relatively more girls from families with lower socioeconomic status have made their sexual debut, compared to girls from the higher strata.

The analyses also show that few of the sexually active young have experienced involuntary pregnancy. Simultaneously about 40 percent of the boys and one in four girls state that they did not use contraception the last time they had sex with someone. The analyses of social inequalities does not provide grounds to conclude that youth from lower social strata have unprotected sex more often than others. However, the analyses of sexual experiences are based on a smaller sample than other topics in this report. Therefore, we cannot be quite as sure, as elsewhere in the report, that these data are representative of most youth in Norway.

Quite a few youngsters report exposure to various types of sexual offenses, this applies more to girls than to boys. Exchanging sex for material goods however is not prevalent. The boys report such actions somewhat more frequently, but the analyses only show minor differences in the adolescents' socioeconomic background. Nor, when it comes to sexual harassment, is there a clear pattern to suggest that young people from lower social strata are more susceptible. In some areas, these data nevertheless suggest that there are social patterns according to families' socioeconomic status. For example, we see a tendency that some types of sexual offenses – such as being exposed to rumors of a sexual nature and physical harassment - are more prevalent among girls from families with lower socioeconomic status.

Litteraturreferanser

- Amlo, U.K. (2005). Sosiale indikatorer: Flere folk – færre unge. *Samfunnsspeilet* 19(4):14–25.
- Andersen, P. og A. Bakken (2015). *Ung i Oslo 2015*. NOVA Rapport 8/15. Oslo: NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Bakken, A. (2003). *Minoritetsspråklig ungdom i skolen. Reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet?* NOVA Rapport 15/03. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. (2007). «Ungdomsskolens klasseskiller.» I *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*, red: Åse Strandbu. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Bakken, A. (2009). «Kan skolen kompensere for elevenes sosiale bakgrunn?» I *Utdanning 2009 – læringsutbytte og kompetanse*, red.: Mona Raabe. Oslo: SSB.
- Bakken, A. (2016). Endringer i skoleengasjement og utdanningsplaner blant unge med og uten innvandringsbakgrunn. Trender over en 18-årsperiode. *Tidsskrift for Ungdomsforskning* 16(1):40–62.
- Bakken, A. og J. I. Elstad (2012) *For store forventninger? Kunnskapsløftet og ulikhetene i grunnskolekarakterer*. NOVA Rapport 7/12. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. og M. Aa. Sletten (2000). Innvandrerdomsplaner om høyere utdanning – realistiske forventninger eller uoppnåelige aspirasjoner? *Søkelys på arbeidsmarkedet* 17(1):27–36.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2009). Ungdoms fritidsmiljø – ungdom, demokratisk deltakelse og innflytelse: utredning fra ekspertgruppe nedsatt av Barne- og likestillingsdepartementet januar 2008. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Baumrind, D. (1967). Childcare Practices Antecedent to three Patterns of Preschool Behaviour. *Genetic Psychology Monographs* 75:43–88.
- Baumrind, D. (1971). Currents Patterns of Parental Authority. *Developmental Psychology Monographs* 1:1–103.
- Bendixen, M. og L. E. Ottesen Kennair (2008). Seksuell trakassering blant elever og ansatte i videregående skole. En resultatrapport. Trondheim: NTNU.
- Bendtsen, P., S. Schou Mikkelsen og J.S. Tolstrup (2015). Ungdomsprofilen 2014. Sundhedsadfærd, helbred og trivsel blandt elever på ungdomsuddannelser. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Birkelund, G.E. og A. Mastekaasa (red.) (2009). *Integrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv*. Oslo: Abstrakt forlag.

- Bohnert, A, J. Fredricks og E. Randall (2010). Capturing Unique Dimensions of Youth Organized Activity Involvement: Theoretical and Methodological Considerations. *Review of Educational Research* 80(4):576–610.
- Bolstad, A., A. Skutle, E. Iversen og E. Endresen (2010). Foreldrerollen i rusforebyggende arbeid. Bergen: Stiftelsen Bergensklinikkene.
- Bor, W., A.J. Dean, J.Najman R. Hayatbakhsh (2014). Are child and adolescent mental health problems increasing in the 21st century? A systematic review. *Australian and New Zealand journal of psychiatry*:0004867414533834.
- Broh, B.A. (2002). Linking Extracurricular Programming to Academic Achievement: Who Benefits and Why? *Sociology of Education* 85(1):69–95.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*:S95–S120.
- Cooper, H., J.C. Robinson og E. A. Patall (2006). Does homework improve academic achievement? A synthesis of research, 1987–2003. *Review of Educational Research* 76(1):1–62.
- Currie, C., M. Molcho, W. Boyce, B. Holstein, T. Torsheim og M. Richter (2008). Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale. *Social Science & Medicine* 66(6):1429–36.
- Dahl, E., H. Bergsli og K.A. van der Wel (2014). Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Derogatis, L.R. (1982). *SCL-90-R, Administration, scoring and procedures manual, 2nd edn*. Baltimore, MD: Procedures Psychometric Research.
- Derogatis, L.R., R.S. Lipman, K. Rickels, E.H. Uhlenhuth og L. Covi (1974). The Hopkins Symptom Checklist (HSCL): A self-report symptom inventory. *Behavioral Science* 19:1–15.
- Elstad, J. I. og K. Stefansen (2014). Social Variations in Perceived Parenting Styles among Norwegian Adolescents. *Child Indicators Research* 7(3):649–70.
- Ensminger, M.E., C.B. Forrest, A.W. Riley, M.S. Kang, B.F. Green, B. Starfield og S.A. Ryan (2000). The validity of measures of socioeconomic status of adolescents. *Journal of Adolescent Research* 15(3):392–419.
- Epstein, J.L. (2001). School, family, and community partnerships. Preparing educators and improving schools. . Boulder, CO: Westview Press.
- Erikson, E. 1968. *Identity: Youth and crisis*. New York: W. W. Norton.
- Falch, T. og M. Rønning (2012). Homework assignment and student achievement in OECD countries. in *Discussion Papers No. 711*. Oslo: SSB.

- Frøyland, L.R., M. Hansen, M. Aa. Sletten, L. Torgersen og T. von Soest (2010). *Uskyldig moro? Pengespill og dataspill blant norske ungdommer*. NOVA rapport 18/10. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Grøholt, E.K. (2014). *Folkehelse rapporten 2014. Helsetilstanden i Norge*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Harris, J.R. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review* 102(3):458–89.
- Harter, S. (1988). *Manual for the self-perception profile for adolescents*. Denver, CO: University of Denver.
- Hartup, W.W. (1983). Peer relations. *Handbook of child psychology. Socialization, personality, and social development*, red.: E. M. Hetherington. New York: Wiley & Sons.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. New York: Routledge.
- Hernes, G. (2010). *Gull av gråstein: tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring*. Oslo: Fafo.
- Hernes, G. og K. Knudsen (1976). *Utdanning og ulikhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holsen, I. (2009). Depressive symptomer i ungdomstiden. *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid*, red.: I. Holsen. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Holstein, B., A. Andersen, P. Due og E.H. Hansen (2009). Children's and adolescent's use of medicine for aches and psychological problems: secular trends from 1988 to 2006. *Ugeskrift for læger* 171(1-2):24–28.
- Kandel, D.B. og M. Davies (1982). Epidemiology of depressed mood in adolescents: An empirical study. *Archives of General Psychiatry* 39:1205–12.
- Karlsen Bæck, U.D. (2007). Foreldreinvolvering i skolen. Delrapport fra forskningsprosjektet ”Cultural encounters in school. A study of parental involvement in lower secondary school.”. Tromsø: Norut AS.
- Kjærnsli, M. og A. Turmo (2010). *På rett spor. Norske elevers kompetanse i lesing, matematikk og naturfag i PISA 2009*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Krange, O., og A. Bakken (1998). Innvandrerungdoms skoleprestasjoner – tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer? *Tidsskrift for Samfunnsforskning* 39(3):381–410.
- Kvalem, I.L. (2007). Ungdom og kroppsbilde. *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*, red.: I.L. Kvalem & L. Wichstrøm. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods : class, race, and family life*. Berkeley: University of California Press.
- Lauglo, J. (2000). Social capital trumping class and cultural capital? Engagement with school among immigrant youth. I *Social capital: Critical perspectives*, red.: S. Baron & T. Schuller. Oxford: Oxford University Press.

- Mahoney, J.L. og R. B. Cairns (1997). Do extracurricular activities protect against early school dropout? *Developmental psychology* 33(2):241–53.
- Mahoney, J.L., J.S Eccles og R.W. Larson (2004). Processes of Adjustment in Organized Out-of-School Activities: Opportunities and Risks. *New Directions for Youth Development* 101:115–44.
- Mahoney, J.L., S. Hakan og D. Magnusson (2001). Youth leisure activity participation and individual adjustment: The Swedish youth recreation center. *International Journal of Behavioral Development*:509–20.
- Mahoney, J.L., H. Stattin og H. Lord (2004). Unstructured youth recreation center participation and antisocial behaviour development: Selection influences and the moderating role of antisocial peers. *International Journal of Behavioral Development* 28:553–60.
- Markussen, E. (red.) (2009). *Videregående opplæring for (nesten) alle*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Marsh, H.W. og S. Kleitman (2003). School athletic participation: mostly gain with little pain. *Journal of Sport & Exercise Psychology* 25(2):205–28.
- Mayer, S.E. (1997). *What Money Can't Buy. Family Income and Children's Life Chance*. Massachusetts Havard University Press.
- Medietilsynet (2014). Barn og medier 2014. Barn og unges bruk og opplevelser av medier. Oslo: Medietilsynet.
- Mossige, Svein, and Lihong Huang. 2010. Omfanget av seksuelle krenkelser og overgrep i en norsk ungdomsbefolkning. *Norsk Epidemiologi* 20(1):53–62.
- Mykletun, A., A.K. Knudsen og K. Schjelderup Mathiesen (2009). Psykiske lidelser i Norge: Et folkehelseperspektiv. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Myrli, T. R. og I. Mehus (2015). Ulikhet i rekruttering og frafall i den organiserte idretten i Trondhiem. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 15(1):51–77.
- Newton, S., S. Docter, E. Reddin, T. Merlin og J. Hiller (2010). Depression in adolescents and young adults: Evidence Review. Adelaide: Adelaide Health Technology Assessment, Discipline of Public Health, School of Population Health and Clinical Practice, University of Adelaide.
- NOVA (2015). *Ungdata – Nasjonale resultater 2014*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Olweus, D. 2010. Bullying in schools facts and intervention. *Kriminalistik* 64(6).
- Olweus, D. (2000). *Mobbing i skolen. Hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Pedersen, W. (2015). *Bittersøtt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W., A. Bakken og T. von Soest (2015). Adolescents from affluent city districts drink more alcohol than others. *Addiction* 110(10):1595–604.

- Pedersen, W. og K. Hegna (2003). Children and adolescents who sell sex: A community study. *Social Science and Medicine* 56:135– 47.
- Pedersen, W. og S. O. Samuelsen (2003). Nye mønstre av seksualatferd blant ungdom. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 123:3006–09.
- Rønning, M. (2010). Homework and pupil achievement in Norway. Evidence from TIMSS. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Samdal, O. m.fl (2012). Sosial ulikhet i helse og læring blant barn og unge – Resultater fra den landsrepresentative spørreundersøkelsen Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land.. Bergen: HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen.
- Seippel, Ø., Å. Strandbu og M. Aa. Sletten (2011). *Ungdom og trening. Endring over tid og sosiale skillelinjer*. NOVA Rapport 3/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sletten, M. Aa. (2010). Social costs of poverty; leisure time socializing and the subjective experience of social isolation among 13–16-year-old Norwegians. *Journal of Youth Studies* 13(3):291–315.
- Sletten, M. A., T. Fløtten og A. Bakken (2004). Vennskapets pris – fattigdom og isolasjon i ungdomstida. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 3(2):55–76.
- Sletten, M. Aa. (2011). Å ha, å delta, å være en av gjengen. Velferd og fattigdom i et ungdomsperspektiv. in *Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Sletten, M. Aa., Å. Strandbu og Ø. Gilje (2015). Idrett, dataspilling og skole – konkurrerende eller på lag? *Norsk pedagogisk tidsskrift* 99(05).
- Smette, I. og K. Hegna (2005). Om å holde seg for god – Subjekt-perspektiv på ungdom som bruker seksuelle tjenester som byttmiddel. *Sosiologisk tidsskrift* 13:287–308.
- Stefansen, K., I. Smette og D. Bossy (2014). Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket beføling. *Tidsskrift for Kjønnsforskning* 38(1):3–19.
- Stefansen, K. (2007). Familiens rolle i reproduksjonen av ulikhet. Kunnskapsbidrag fra kvalitative studier av foreldreskap. *Sosiologisk tidsskrift*, 15, 245–264.
- Strandbu, Å. (1997). *Gutter og jenter i Asker og Bærum*. NOVA Rapport 5/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Strandbu, Å. og A. Bakken (2007). *Aktiv Oslo-ungdom. En studie av idrett, minoritetsbakgrunn og kjønn*. NOVA Rapport 2/07. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sullivan, H. S. 1963. *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: W. W. Norton.
- Thomas, C., M. Benzeval og A. Stansfeld. 2005. Employment transitions and mental health: an analysis from the British household panel survey. *Journal of Epidemiology and Community Health* 59:243–49.

- Tikkanen, R. H., J. Abellson og M. Forsberg (2011). UngKAB09. *Kunnskap, attityder og seksuelle handlingar bland unga*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institut for social arbete.
- Trinkner, R., ES Cohn, CJ Rebellon, K Van Gundy (2012). Don't trust anyone over 30: Parental legitimacy as a mediator between parenting style and changes in delinquent behavior over time, *Journal of adolescence* 35 (1), 119–132
- Vaage, O. F. (2007). Stadig mer tid foran skjermen. *Samfunnsspeilet* 21(4).
- Vaage, O. F. (2013). Norsk mediebarometer. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- von Soest, T. og L. Wichstrøm (2014). Secular trends in depressive symptoms among Norwegian adolescents from 1992 to 2010. *Journal of Abnormal Child Psychology* 42(3):403–15.
- Wardle, J., K. Robb, and F. Johnson. 2002. Assessing socioeconomic status in adolescents: the validity of a home affluence scale. *Journal of Epidemiology and Community Health* 56(8):595–99.
- Wiborg, Ø. N. og M. N. Hansen. 2009. Change over Time in the Intergenerational Transmission of Social Disadvantage. *European Sociological Review* 25(3):379–94.
- Wichstrøm, L. (1995). Harters self-perception profile for adolescents – reliability, validity, and evaluation of the question format. *Journal of Personality Assessment* 65:100-16.
- Wichstrøm, L. (2006). Internaliserende vansker. I *Ung i Norge – psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Youniss, J. (1980). *Parents and peers in social development: A Sullivan-Piaget perspective*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ødegård, G. (2007). Troløs ungdom. Endringer i ungdoms deltagelse i frivillige organisasjoner fra 1992 til 2002. I *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*, red.: Å. Strandbu & T. Øia. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Øia, T. (2011). *Ungdomsskoleelever. Motivasjon, mestring og resultater*. NOVA Rapport 9/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Øia, T. og H. Fauske (2010). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Øia, T. og V. Vestel (2014). Generasjonskløfta som forsvant. Et ungdomsbilde i endring. *Tidsskrift for Ungdomsforskning* 14(1):99–133.

Vedleggstabeller og -figurer

Datagrunnlag og metode

Vedleggstabell 1 Fordeling på spørsmål som inngår i målet på sosioøkonomisk bakgrunn. Etter kjønn og klassetrinn

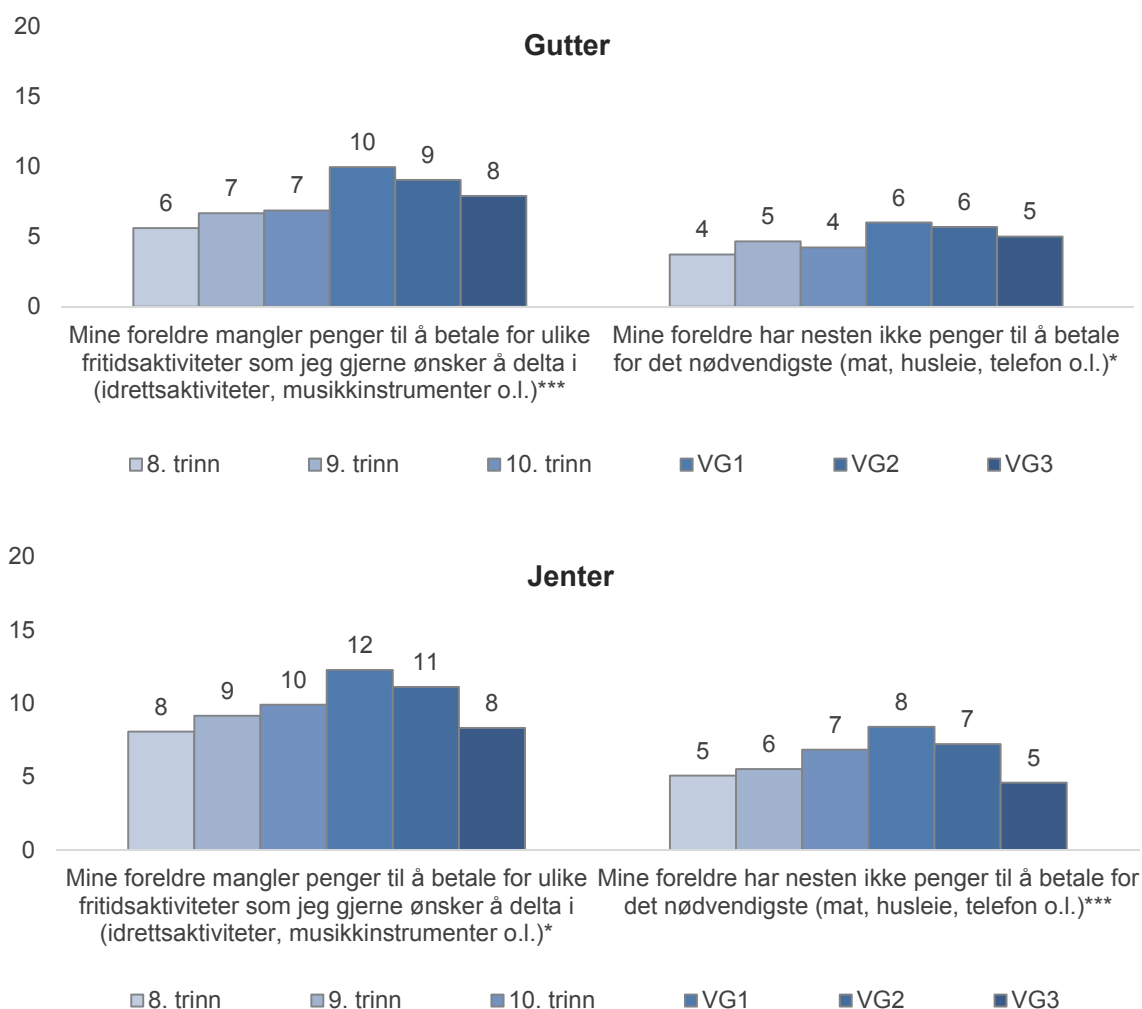
	Gutter	Jenter	8. trinn	9. trinn	10. trinn	VG1	VG2	VG3
Har familien din bil?								
Nei	4	4	4	3	4	5	5	4
Ja, en	27	31	29	30	28	30	28	28
Ja, to eller flere	69	65	67	67	68	66	67	68
Har du eget soverom?								
Ja	95	94	94	95	95	95	95	95
Nei	5	6	6	5	5	5	5	5
Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din i løpet av det siste året?								
Ingen ganger	13	11	9	9	11	15	18	20
En gang	25	23	20	21	23	26	28	30
To ganger	23	23	23	24	24	23	23	22
Mer enn to ganger	39	43	48	45	43	37	30	28
Hvor mange datamaskiner har familien din?								
Ingen	1	1	1	1	1	1	1	1
To	3	5	5	4	4	3	3	3
Tre	11	14	16	15	12	11	11	10
Tre eller flere	85	80	78	80	83	86	85	86
Hvor mange bøker tror du det er hjemme hos dere?								
Ingen	2	1	1	1	2	2	2	1
Mindre enn 20	11	10	9	10	10	12	12	10
20-50	32	30	33	32	30	31	30	25
100-500	34	34	35	35	34	32	33	34
500-1000	14	18	15	15	16	16	16	20
Mer enn 1000	7	7	6	6	8	8	8	10
Har faren din utdanning på universitet eller høgskole?								
Ja	55	55	61	60	55	51	48	52
Nei	29	30	19	23	31	37	41	38
Ikke svart	16	15	20	17	14	13	12	9
Har moren din utdanning på universitet eller høgskole?								
Ja	61	63	67	66	62	58	56	60
Nei	24	25	16	20	26	31	34	32
Ikke svart	15	12	18	15	12	11	10	9
N=	58220	57561	24505	24850	23841	19874	13687	9462

Vedleggstabell 2 Familiens økonomiske situasjon blant gutter og jenter. Prosent

Gutter	Stemmer ofte	Stemmer noen ganger	Stemmer sjelden	Stemmer aldri	Totalt
	Mine foreldre mangler penger til å betale for ulike fritidsaktiviteter som jeg gjerne ønsker å delta i (idrettsaktiviteter, musikkinstrumenter o.l.)	3	4	13	
Mine foreldre har nesten ikke penger til å betale for det nødvendigste (mat, husleie, telefon o.l.)	2	3	7	89	100
Jenter	Stemmer ofte	Stemmer noen ganger	Stemmer sjelden	Stemmer aldri	Totalt
	Mine foreldre mangler penger til å betale for ulike fritidsaktiviteter som jeg gjerne ønsker å delta i (idrettsaktiviteter, musikkinstrumenter o.l.)	4	6	16	
Mine foreldre har nesten ikke penger til å betale for det nødvendigste (mat, husleie, telefon o.l.)	2	5	10	84	100

Note: 28 kommuner i Ungdata 2014-15 (8. trinn til VG3). $N_{gutter}=8.967$. $N_{jenter}=9.561$.

Vedleggsfigur 1 Andel gutter og jenter som mener ulike påstander om familiens økonomiske situasjon stemmer ofte eller noen ganger – etter klassetrinn. Prosent

Note: 28 kommuner i Ungdata 2014-15 (8. trinn til VG3). $N_{gutter}=8.808$. $N_{jenter}=9.408$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

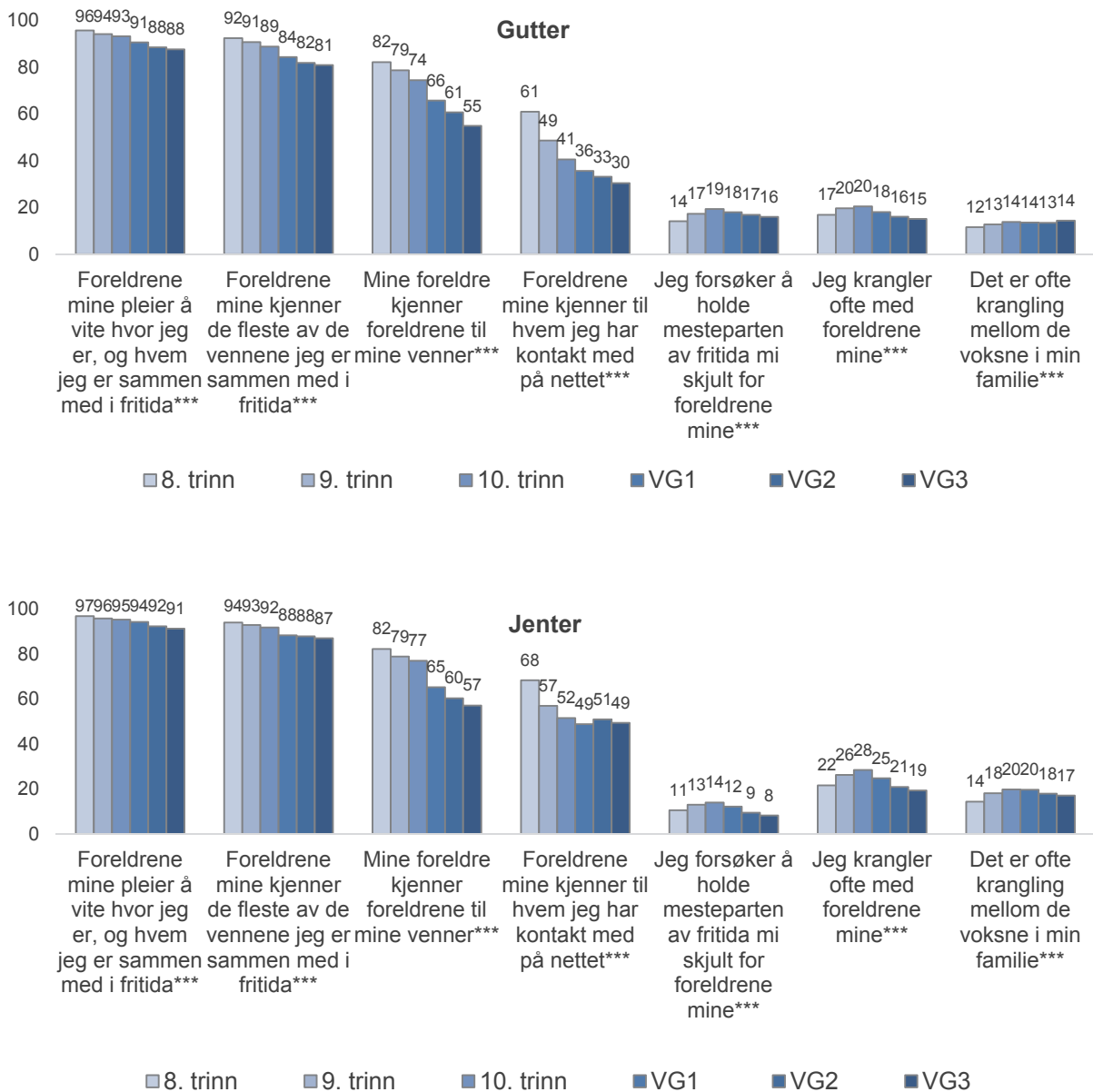
Foreldre og nære relasjoner

Vedleggstabell 3 Opplevelsen av foreldrene blant gutter og jenter. Prosent

Gutter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er, og hvem jeg er sammen med i fritida	57	35	5	3	100
Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med i fritida	50	38	9	3	100
Jeg forsøker å holde mesteparten av fritida mi skjult for foreldrene mine	5	12	38	45	100
Mine foreldre kjenner foreldrene til mine venner	26	47	20	8	100
Jeg krangler ofte med foreldrene mine	5	14	40	42	100
Det er ofte krangling mellom de voksne i min familie	4	9	29	59	100
Foreldrene mine kjenner til hvem jeg har kontakt med på nettet	15	29	28	28	100
Jenter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er, og hvem jeg er sammen med i fritida	68	27	3	2	100
Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med i fritida	57	34	7	2	100
Jeg forsøker å holde mesteparten av fritida mi skjult for foreldrene mine	3	8	31	57	100
Mine foreldre kjenner foreldrene til mine venner	24	49	20	7	100
Jeg krangler ofte med foreldrene mine	7	18	42	34	100
Det er ofte krangling mellom de voksne i min familie	5	12	30	53	100
Foreldrene mine kjenner til hvem jeg har kontakt med på nettet	19	36	26	19	100

Note: Ungdata 2014–15 (8. trinn til VG3). N_{gutter}=56.413. N_{jenter}=56.333.

Vedleggsfigur 2 Andel gutter og jenter som mener ulike påstander om foreldrene stemmer svært eller ganske godt – etter klassetrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn til VG3). Ngutter=56.413. Njenter=56.333. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

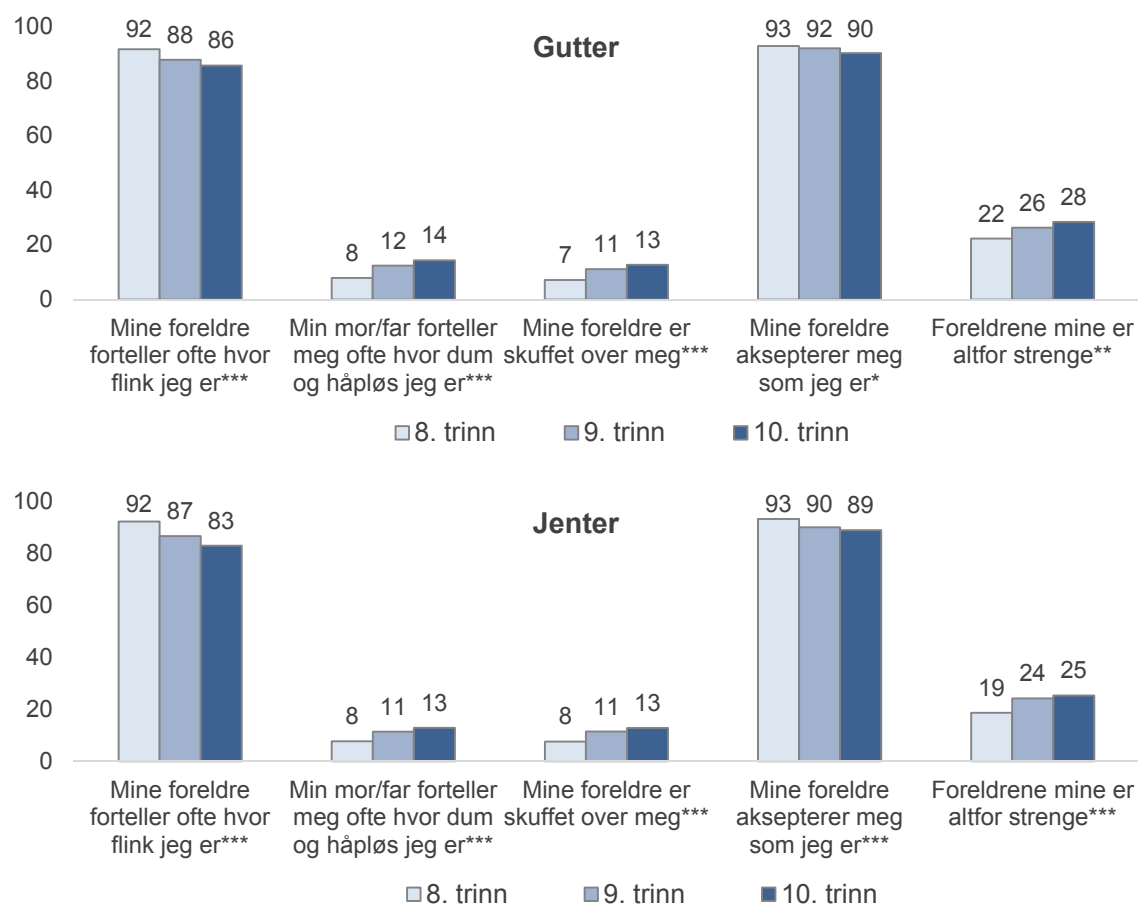
Vedleggstabell 4 Opplevelsen av foreldrene blant gutter og jenter. Prosent

Gutter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Mine foreldre forteller ofte hvor flink jeg er	48	40	9	3	100
Min mor/far forteller meg ofte hvor dum og håpløs jeg er	4	8	22	66	100
Mine foreldre er skuffet over meg	3	7	24	65	100
Mine foreldre aksepterer meg som jeg er	68	23	5	3	100
Foreldrene mine er altfor strenge	7	18	42	32	100

Jenter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Mine foreldre forteller ofte hvor flink jeg er	47	40	10	3	100
Min mor/far forteller meg ofte hvor dum og håpløs jeg er	3	8	21	68	100
Mine foreldre er skuffet over meg	3	8	24	65	100
Mine foreldre aksepterer meg som jeg er	67	24	7	3	100
Foreldrene mine er altfor strenge	7	16	44	33	100

Note: 29 kommuner i Ungdata 2014-15 (8. – 10. trinn). N_{gutter}=4.687. N_{jenter}=4.769.

Vedleggsfigur 3 Andel gutter og jenter som mener ulike påstander om foreldrene stemmer svært eller ganske godt – etter klassetrinn. Prosent

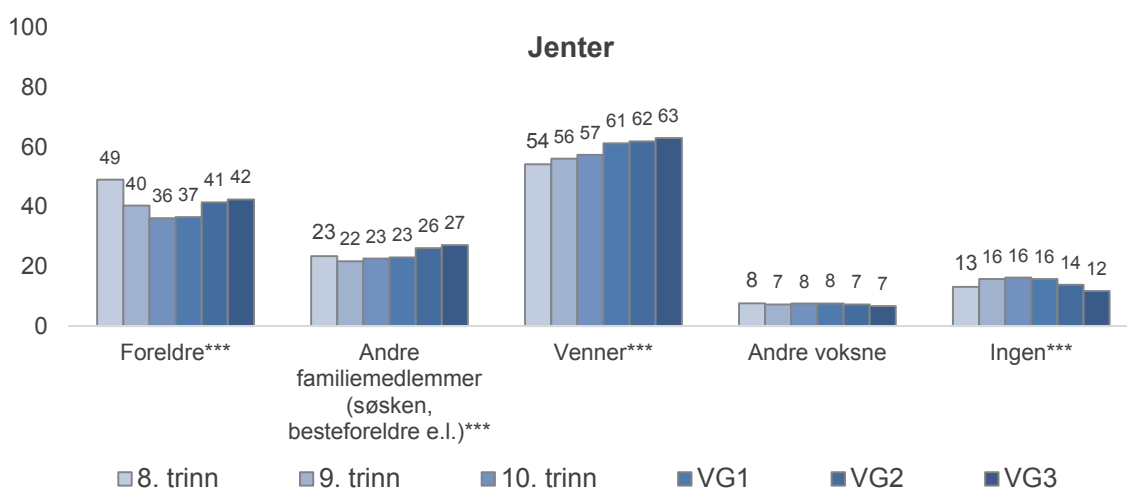
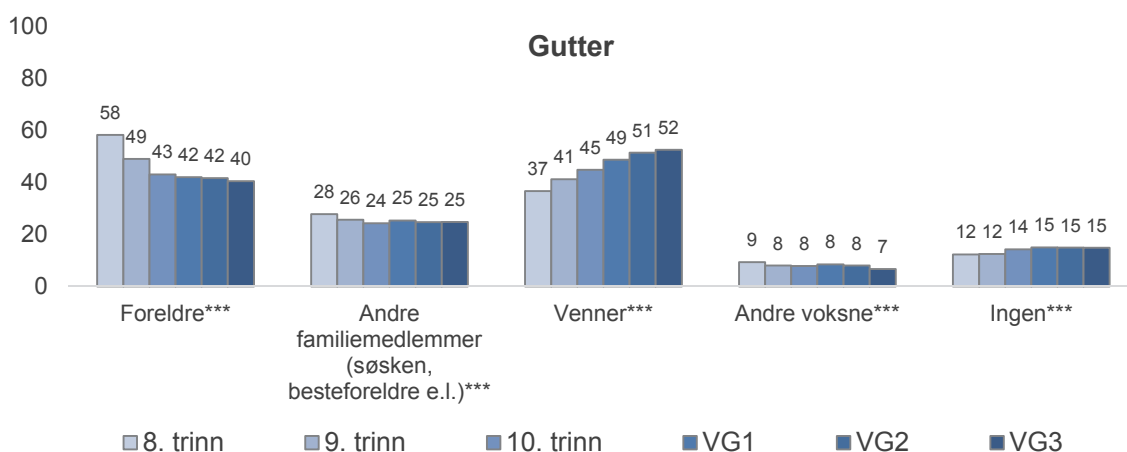
Note: 29 kommuner i Ungdata 2014-15 (8. – 10. trinn). N_{gutter}=4.687. N_{jenter}=4.769. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Vedleggstabell 5 Hvem gutter og jenter ville snakket med ved et personlig problem. Prosent

Gutter	Helt sikkert	Kanskje	Nei	Totalt
Foreldre	47	36	17	100
Andre familiemedlemmer (søsken, besteforeldre e.l.)	25	42	33	100
Venner	44	41	15	100
Andre voksne	7	35	58	100
Ingen	11	33	56	100
Jenter	Helt sikkert	Kanskje	Nei	Totalt
Foreldre	41	39	20	100
Andre familiemedlemmer (søsken, besteforeldre e.l.)	23	39	38	100
Venner	58	33	9	100
Andre voksne	6	34	60	100
Ingen	13	33	54	100

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=52.585. N_{jenter}=54.197.

Vedleggsfigur 4 Hvem gutter og jenter helt sikkert ville snakke med ved et personlig problem – etter klassetrinn. Prosent

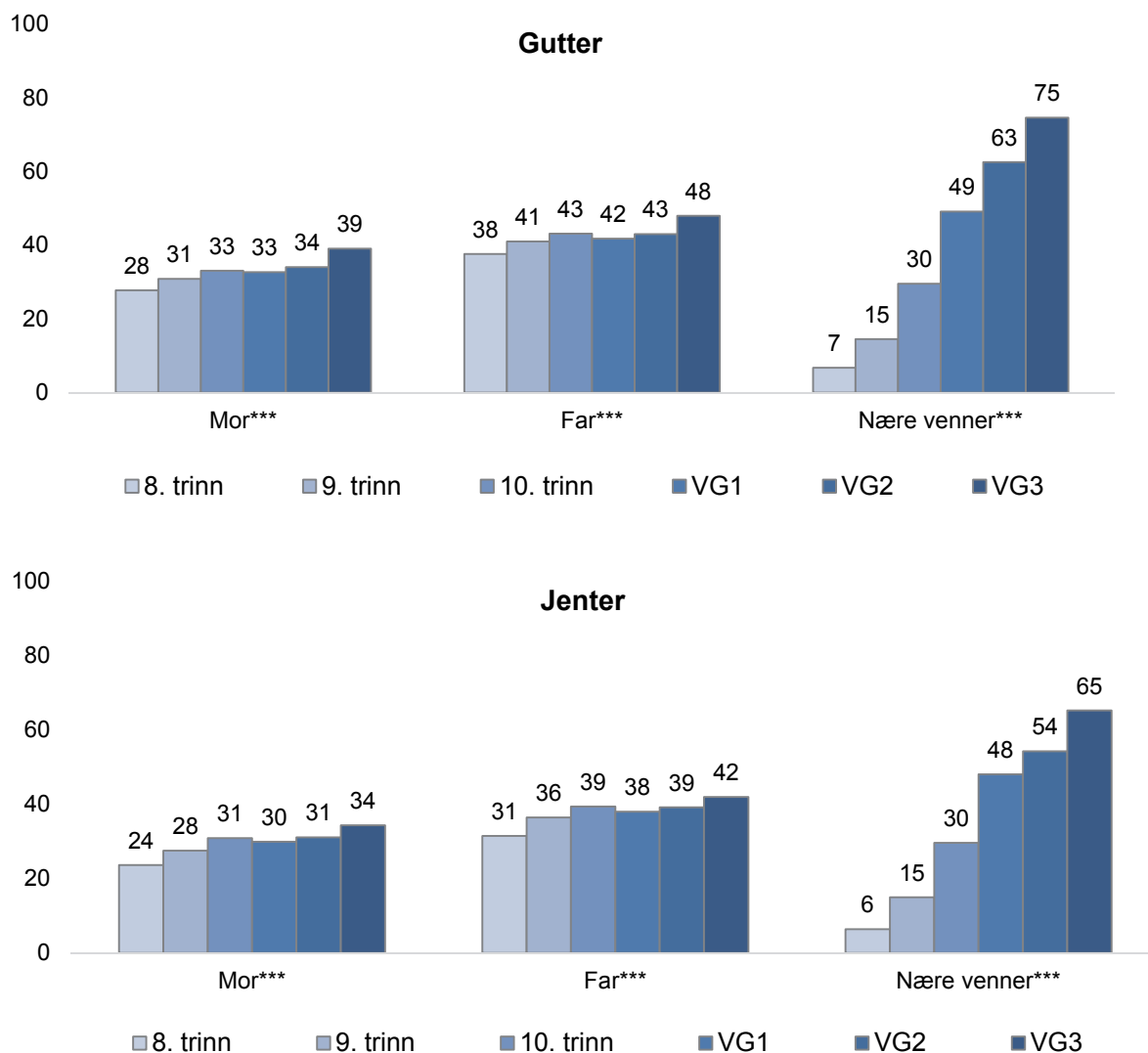
Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=52.585. N_{jenter}=54.197. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Vedleggstabell 6 Frekvens for alkoholforbruk blant personer i nær omkrets blant gutter og jenter. Prosent

Gutter	Ja, daglig	Flere ganger i uka	Omtrent én gang i uka	En sjelden gang	Nei, aldri	Totalt
Mor	2	6	24	41	27	100
Far	2	10	29	38	21	100
Nære venner	2	7	23	26	42	100
Jenter	Ja, daglig	Flere ganger i uka	Omtrent én gang i uka	En sjelden gang	Nei, aldri	Totalt
Mor	1	6	22	44	27	100
Far	2	8	27	42	21	100
Nære venner	1	5	25	29	40	100

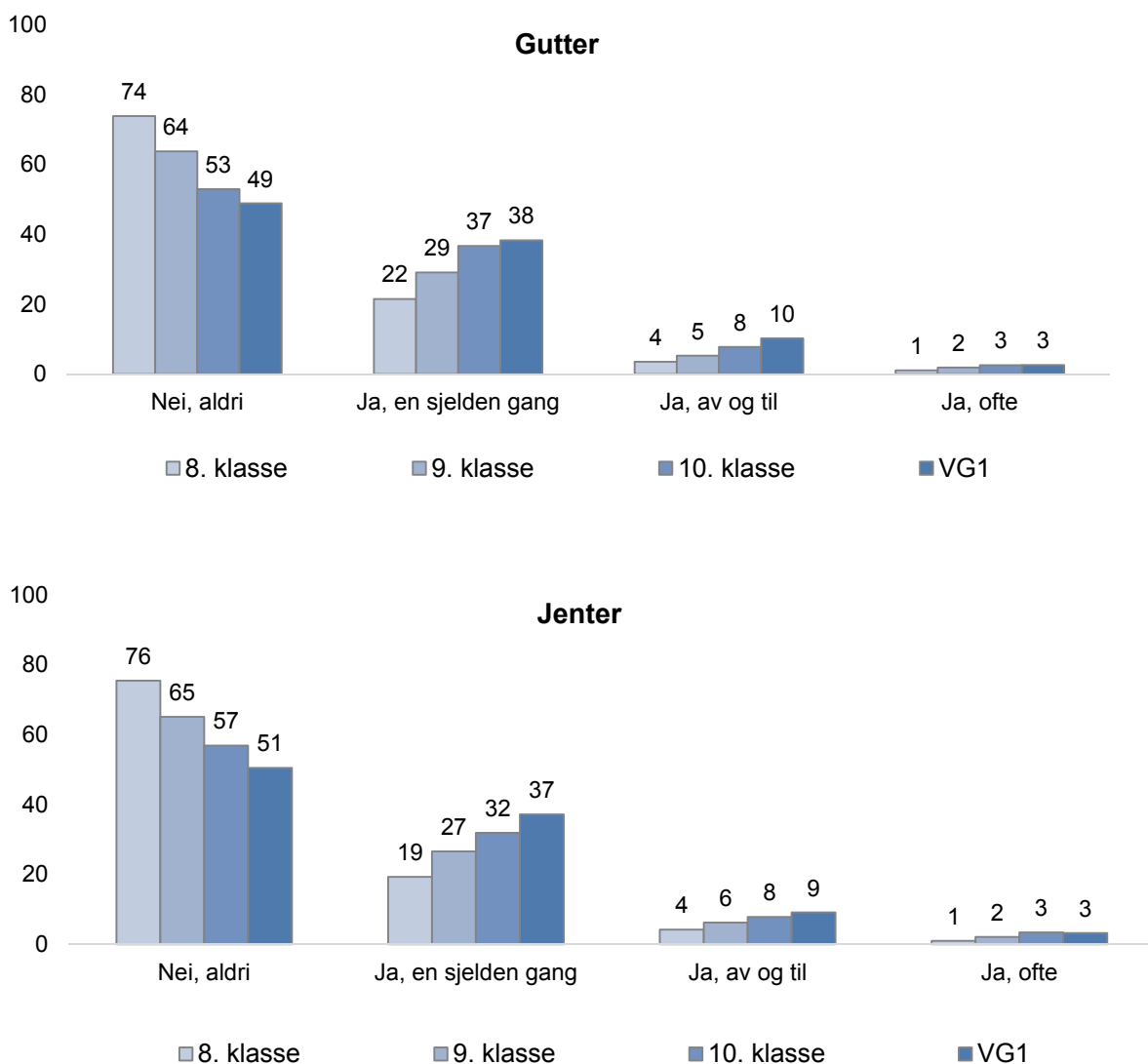
Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn til VG3). N_{gutter}=52.731. N_{jenter}=53.573.

Vedleggsfigur 5 Andel gutter og jenter som svarer at ulike personer i nær omkrets drikker alkohol en eller flere ganger i uka – etter klassetrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn til VG3). N_{gutter}=52.731. N_{jenter}=53.573. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

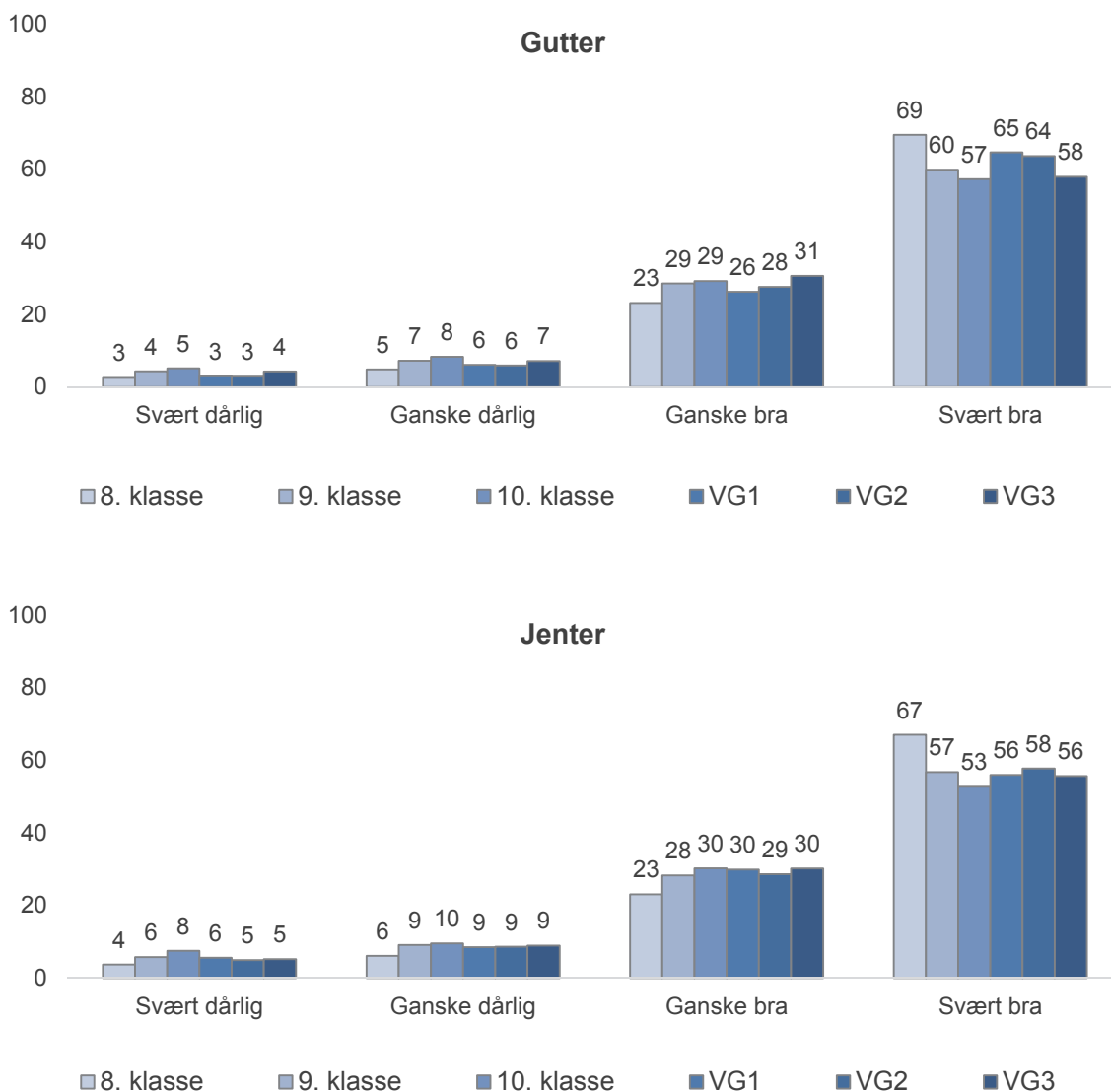
Vedleggsfigur 6 Hvor ofte gutter og jenter oppgir å ha sett sine foreldre tydelig beruset – etter klassetrinn. Prosent

Note: 44 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG1). $N_{gutter}=6.797$. $N_{jenter}=6.978$.

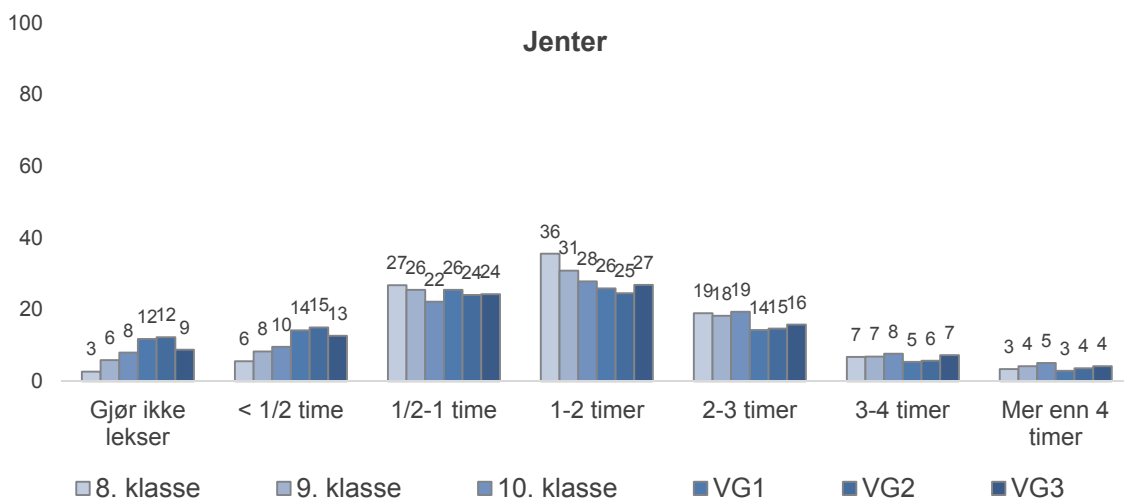
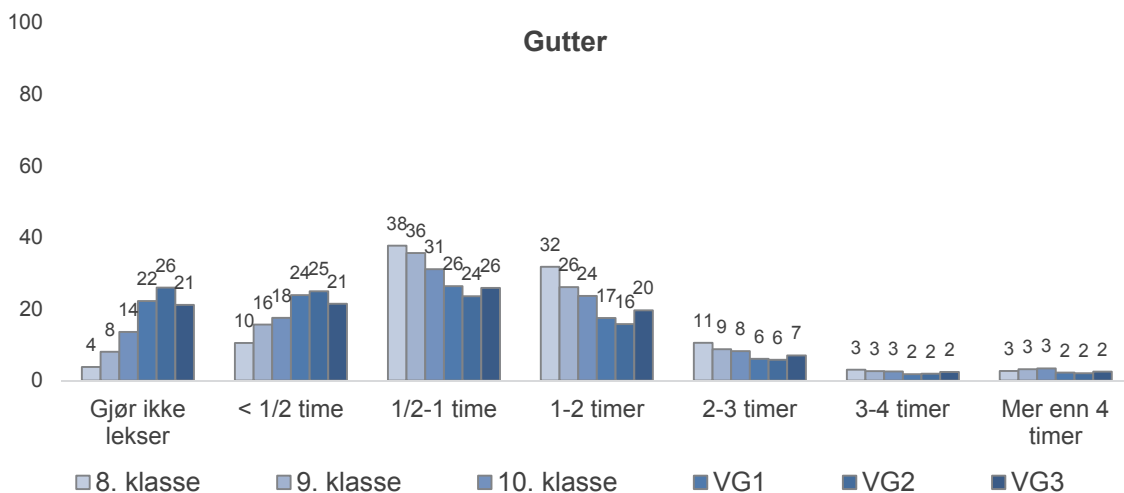
Skole og framtid

Vedleggsfigur 7 Hvor godt gutter og jenter trives på skolen – etter klasstrinn. Prosent

Note: Data fra 186 kommuner og tre fylkeskommuner (2014-2015). N_{gutter}=44.550. N_{jenter}=43.949. (NB! Oslo ikke med pga andre svaralternativer)

Vedleggsfigur 8 Hvor mye tid gutter og jenter bruker på lekser i løpet av en vanlig dag – etter klassetrinn. Prosent

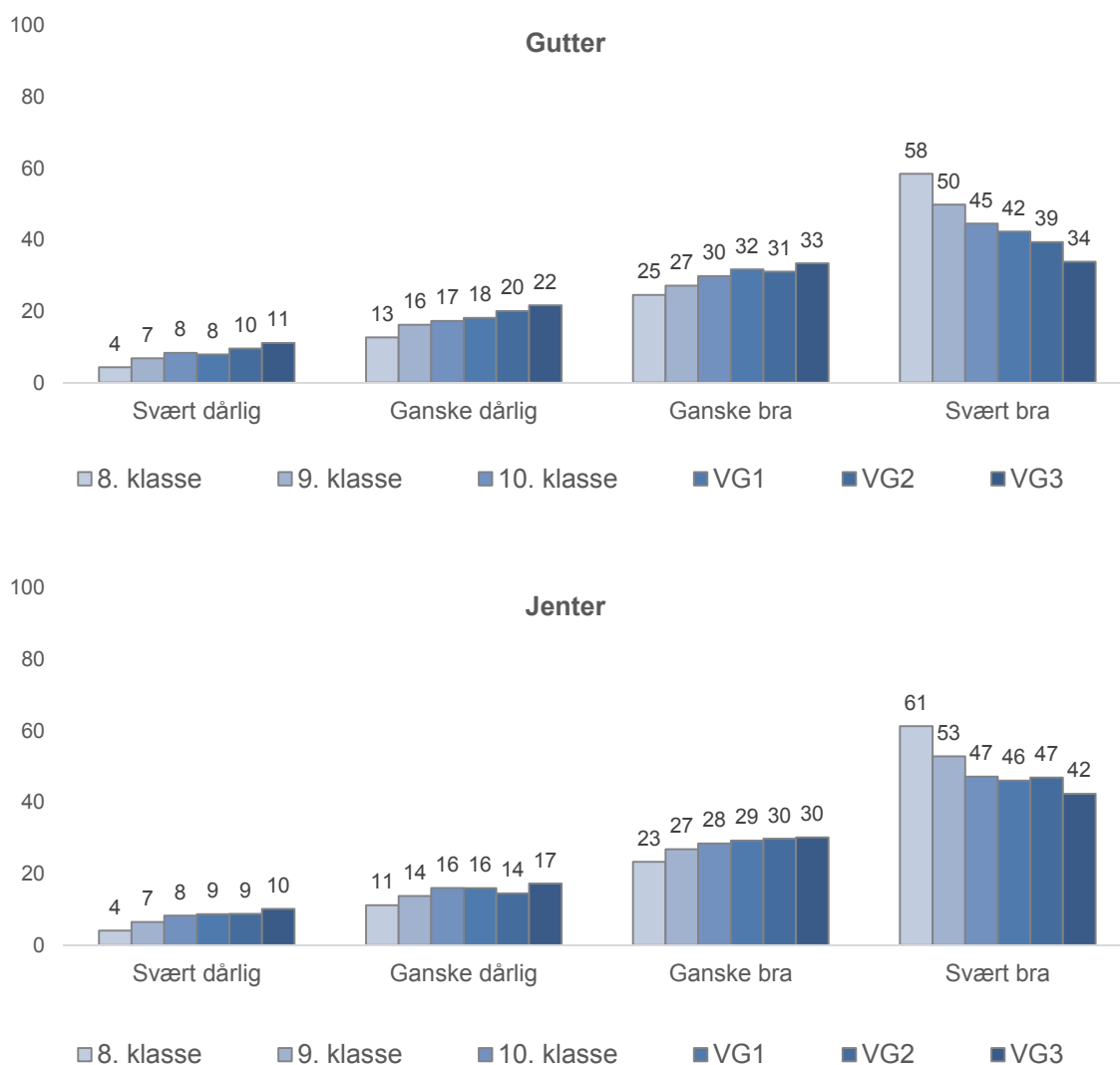
Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=55.369. N_{jenter}=55.499.

Vedleggstabell 7 Hvordan gutter og jenter opplever foreldres involvering i skolen. Prosent

Gutter	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig	Totalt
Er svært interessert i skolearbeidet mitt	40	46	11	3	100
Hjelper meg ofte med skolearbeidet	27	37	24	12	100
Roser meg ofte for skolearbeidet mitt	34	45	16	6	100
Snakker sjelden med meg om skole	7	17	42	34	100
Jenter	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig	Totalt
Er svært interessert i skolearbeidet mitt	42	46	11	3	100
Hjelper meg ofte med skolearbeidet	26	37	26	12	100
Roser meg ofte for skolearbeidet mitt	40	41	14	5	100
Snakker sjelden med meg om skole	5	15	41	39	100

Note: Data fra 38 kommuner og en fylkeskommune (2014-2015). $N_{gutter}=16.219$. $N_{jenter}=17.725$.

Vedleggsfigur 9 Gutter og jenters opplevelse av foreldrenes involvering i skolearbeidet – etter klassetrinn. Prosent

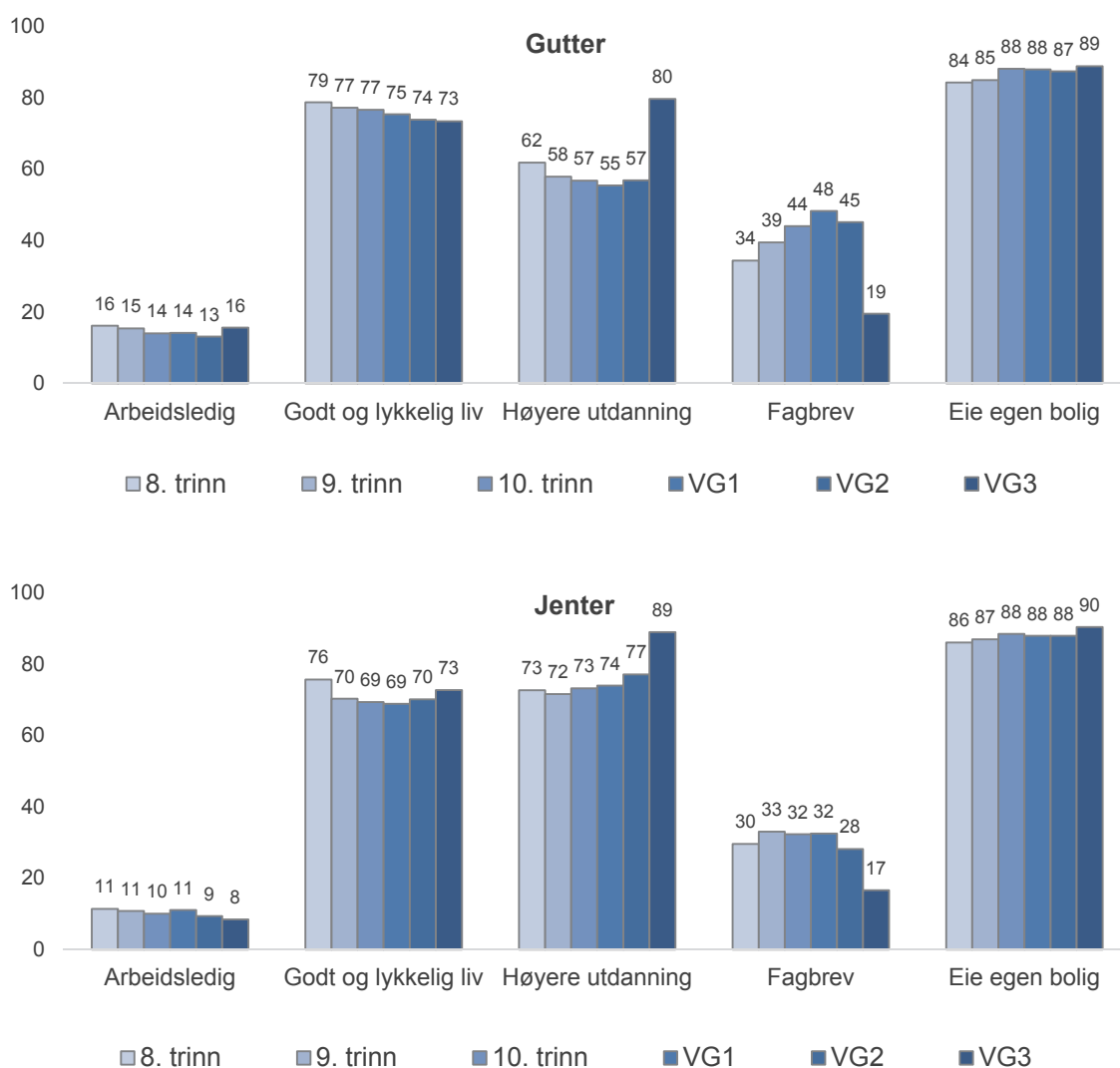
Note: Data fra 38 kommuner og en fylkeskommune (2014-2015). $N_{gutter}=26.633$. $N_{jenter}=28.933$.

Vedleggstabell 8 Hvordan gutter og jenter tror framtida deres vil bli. Prosent

Gutter	Ja	Nei	Vet ikke	Totalt
Noen gang vil bli arbeidsledig	15	42	43	100
Vil komme til å få et godt og lykkelig liv	76	2	21	100
Vil komme til å ta høyere utdanning	60	12	29	100
Vil komme til å ta fagbrev	40	23	37	100
Vil komme til å eie egen bolig	87	2	12	100
Jenter	Ja	Nei	Vet ikke	Totalt
Noen gang vil bli arbeidsledig	10	45	45	100
Vil komme til å få et godt og lykkelig liv	71	3	26	100
Vil komme til å ta høyere utdanning	75	4	21	100
Vil komme til å ta fagbrev	30	29	41	100
Vil komme til å eie egen bolig	88	1	11	100

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=51.212. N_{jenter}=53.147.

Vedleggsfigur 10 Andel gutter og jenter som tror dette vil hende dem i framtida – etter klasstrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=51.212. N_{jenter}=53.147.

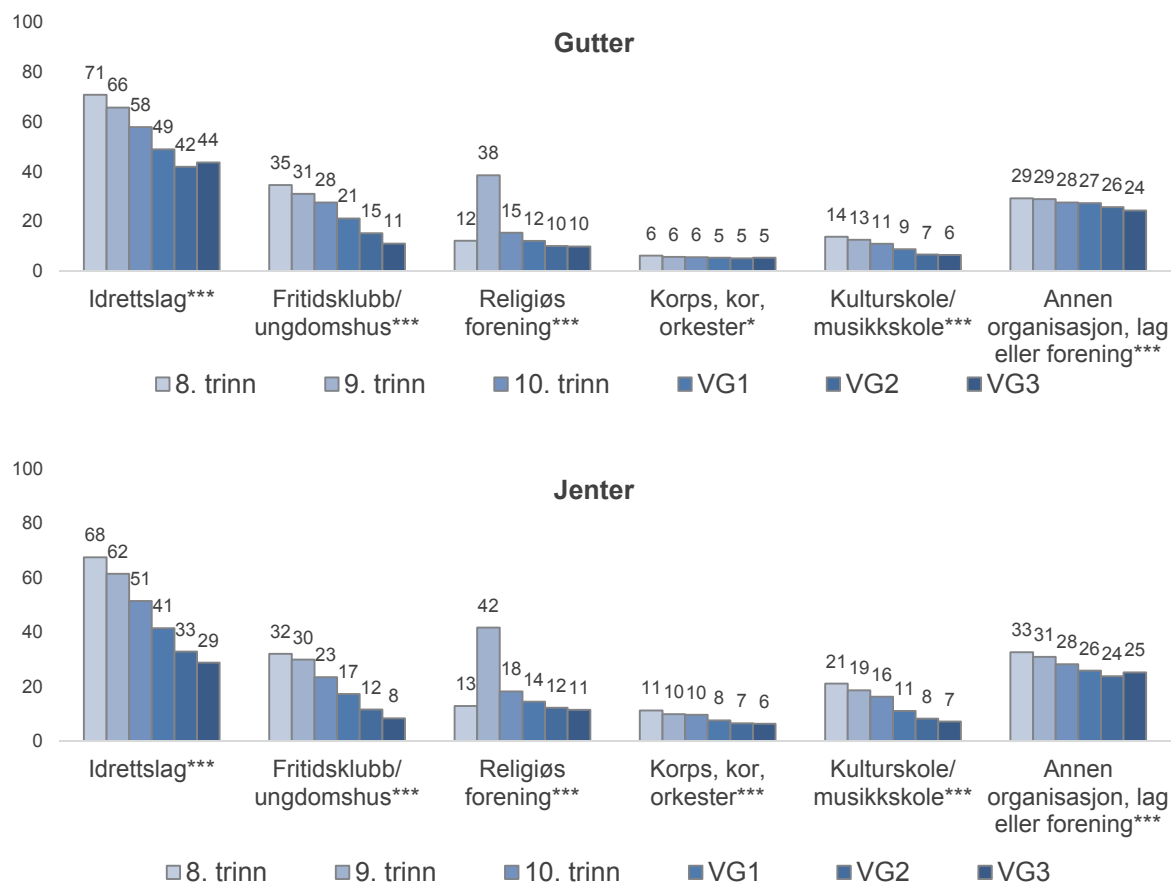
Fritidsvaner

Vedleggstabell 9 Andel gutter og jenter som har deltatt i aktiviteter i ulike organisasjoner siste måned. Prosent

Gutter	Ingen ganger	1-2 ganger	3-4 ganger	5 ganger eller oftere	Totalt
Idrettslag	42	9	9	39	100
Fritidsklubb/ungdomshus	74	15	5	6	100
Religiøs forening	82	11	4	3	100
Korps, kor, orkester	94	2	2	2	100
Kulturskole/musikkskole	89	3	4	4	100
Annen organisasjon, lag eller forening	72	13	6	9	100
Jenter	Ingen ganger	1-2 ganger	3-4 ganger	5 ganger eller oftere	Totalt
Idrettslag	49	10	9	32	100
Fritidsklubb/ungdomshus	77	14	4	4	100
Religiøs forening	80	12	4	4	100
Korps, kor, orkester	90	3	3	4	100
Kulturskole/musikkskole	85	5	5	5	100
Annen organisasjon, lag eller forening	71	14	6	9	100

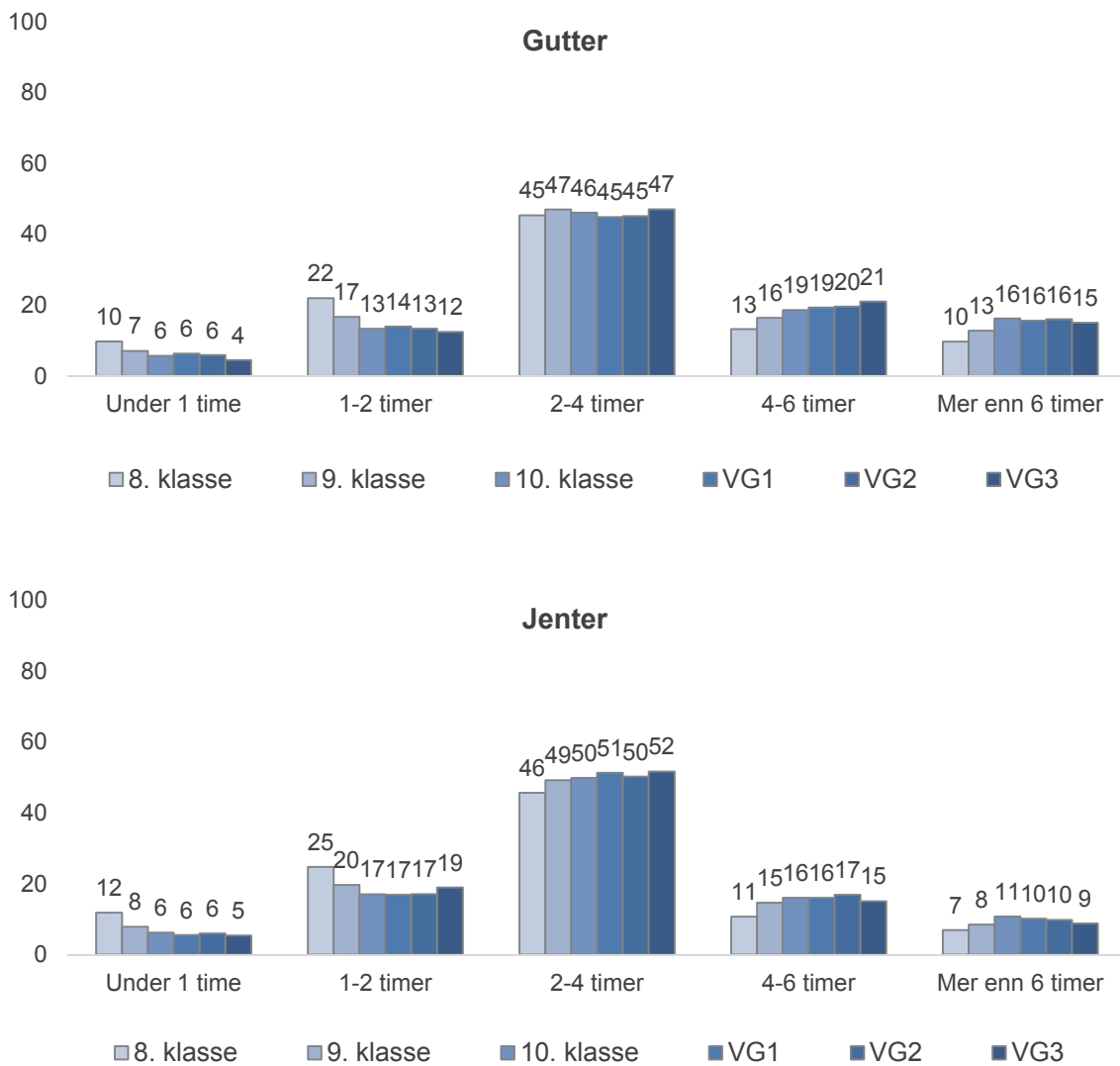
Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=52.160. N_{jenter}=53.996.

Vedleggsfigur 11 Andel gutter og jenter som har deltatt i minst én aktivitet siste måned i ulike organisasjoner – etter klassetrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=52.160. N_{jenter}=53.996. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Vedleggsfigur 12 Tidsbruk foran en skjerm blant gutter og jenter – etter klassetrinn. Prosent

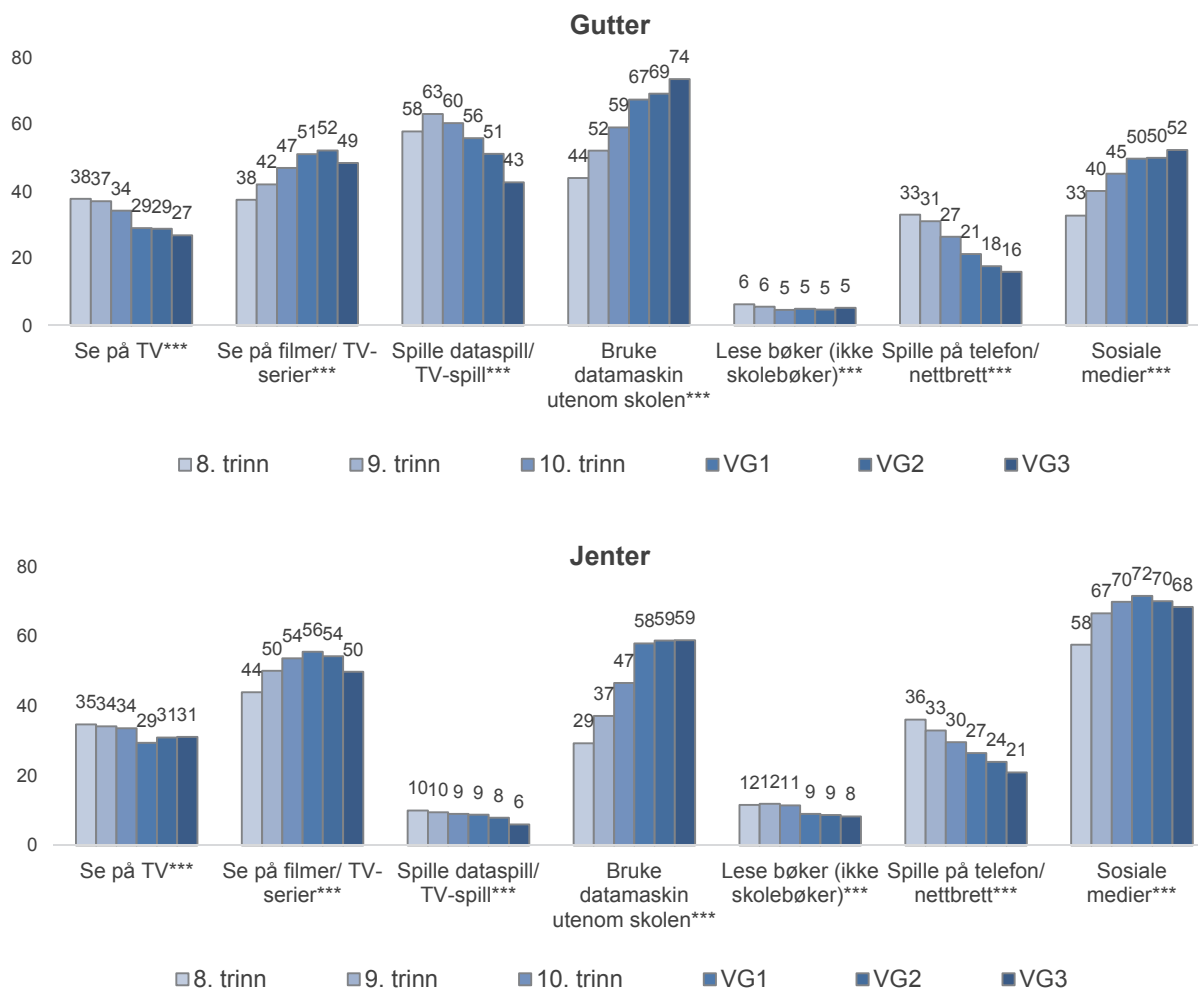
Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=51.948. N_{jenter}=53.558.

Vedleggstabell 10 Tidsbruk på ulike medier en gjennomsnittsdag blant gutter og jenter. Prosent

	Ikke noe tid	Under 30 minutter	30 minutter – 1 time	1-2 timer	2-3 timer	Mer enn 3 timer	Totalt
Gutter							
Se på TV	18	23	26	20	7	6	100
Lese bøker (ikke skolebøker)	62	23	10	3	1	1	100
Se på filmer/TV-serier	15	15	25	26	11	9	100
Spille dataspill/TV-spill	16	12	15	20	15	23	100
Spille på telefon/nettbrett	21	32	20	13	6	7	100
Bruke datamaskin utenom skolen	12	15	15	17	14	27	100
Sosiale medier (Facebook, Instagram e.l.)	7	26	24	18	11	15	100
Jenter							
Se på TV	17	24	26	19	8	6	100
Lese bøker (ikke skolebøker)	50	25	14	6	2	2	100
Se på filmer/TV-serier	13	12	25	27	13	11	100
Spille dataspill/TV-spill	77	10	5	4	2	3	100
Spille på telefon/nettbrett	28	27	16	12	7	11	100
Bruke datamaskin utenom skolen	17	19	18	18	12	16	100
Sosiale medier (Facebook, Instagram e.l.)	2	12	19	21	17	29	100

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). $N_{\text{gutter}}=52.690$. $N_{\text{jenter}}=54.170$.

Vedleggsfigur 13 Andel gutter og jenter på ulike klassetrinn som bruker mer enn én time på ulike medier en gjennomsnittsdag. Prosent

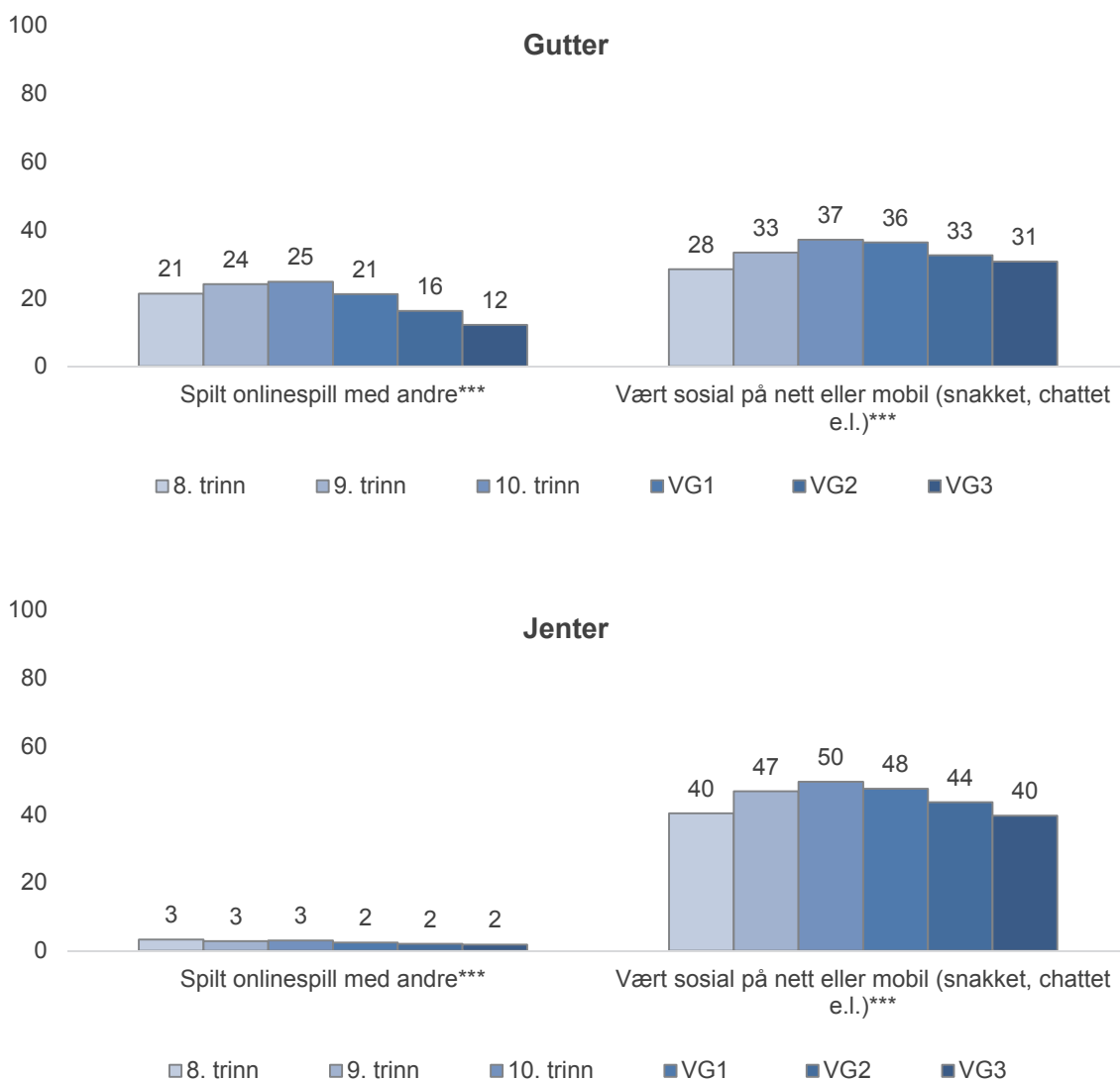
Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=52.690$. $N_{jenter}=54.170$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Vedleggstabell 11 Antall ganger ungdommene har brukt størstedelen av kvelden på ulike aktiviteter i løpet av siste uke gutter og jenter. Prosent

Gutter	Ingen ganger	1 gang	2-5 ganger	6 ganger eller mer	Totalt
	Spilt onlinespill med andre	34	17	28	
Vært sosial på nett eller mobil (snakket, chattet e.l.)	17	17	33	33	100
Jenter	Ingen ganger	1 gang	2-5 ganger	6 ganger eller mer	Totalt
	Spilt onlinespill med andre	86	7	5	
Vært sosial på nett eller mobil (snakket, chattet e.l.)	10	13	32	45	100

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=54.416$. $N_{jenter}=54.751$.

Vedleggsfigur 14 Andel som har brukt størstedelen av kvelden minst 6 ganger i løpet av siste uke på ulike aktiviteter etter klassetrinn. Prosent

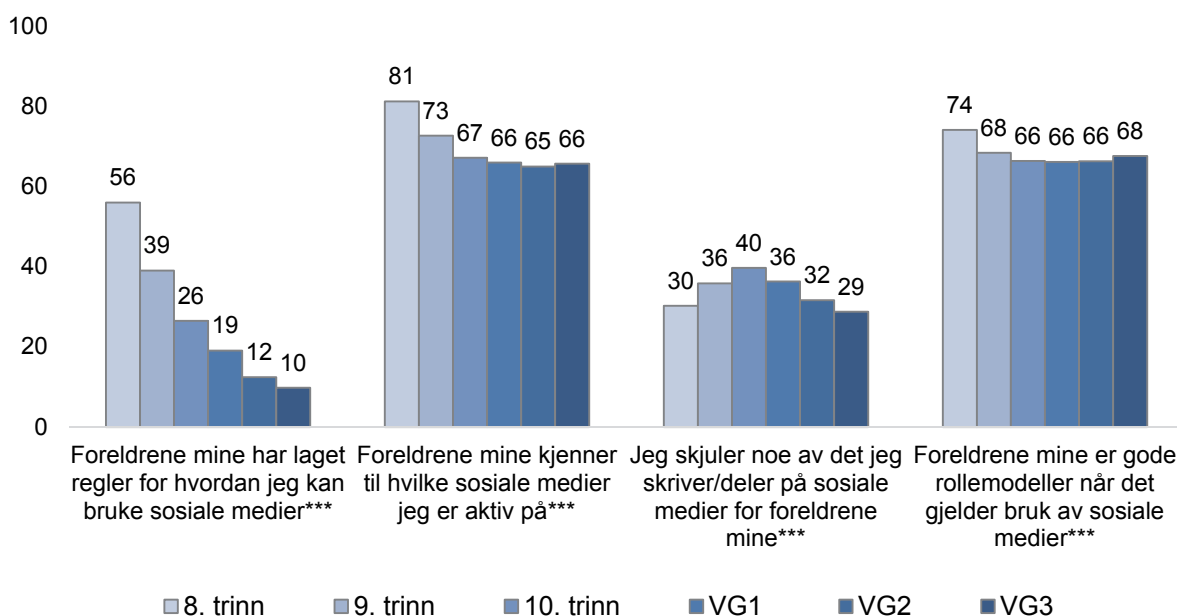
Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). $N_{gutter}=54.416$. $N_{jenter}=54.751$. Signifikanstest: * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Vedleggstabell 12 Påstander om foreldre og sosiale medier blant gutter og jenter. Prosent

Gutter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Foreldrene mine har laget regler for hvordan jeg kan bruke sosiale medier	10	16	19	54	100
Foreldrene mine kjenner til hvilke sosiale medier jeg er aktiv på	28	36	16	20	100
Jeg skjuler noe av det jeg skriver/deler på sosiale medier for foreldrene mine	13	21	24	43	100
Foreldrene mine er gode rollemodeller når det gjelder bruk av sosiale medier	25	35	18	22	100
Jenter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Foreldrene mine har laget regler for hvordan jeg kan bruke sosiale medier	12	25	26	38	100
Foreldrene mine kjenner til hvilke sosiale medier jeg er aktiv på	35	42	13	10	100
Jeg skjuler noe av det jeg skriver/deler på sosiale medier for foreldrene mine	11	24	28	37	100
Foreldrene mine er gode rollemodeller når det gjelder bruk av sosiale medier	35	41	14	10	100

Note: 83 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=25.007. N_{jenter}=25.994.

Vedleggsfigur 15 Andel som mener ulike påstander om foreldre og sosiale medier passer svært eller ganske godt – etter klassetrinn. Prosent

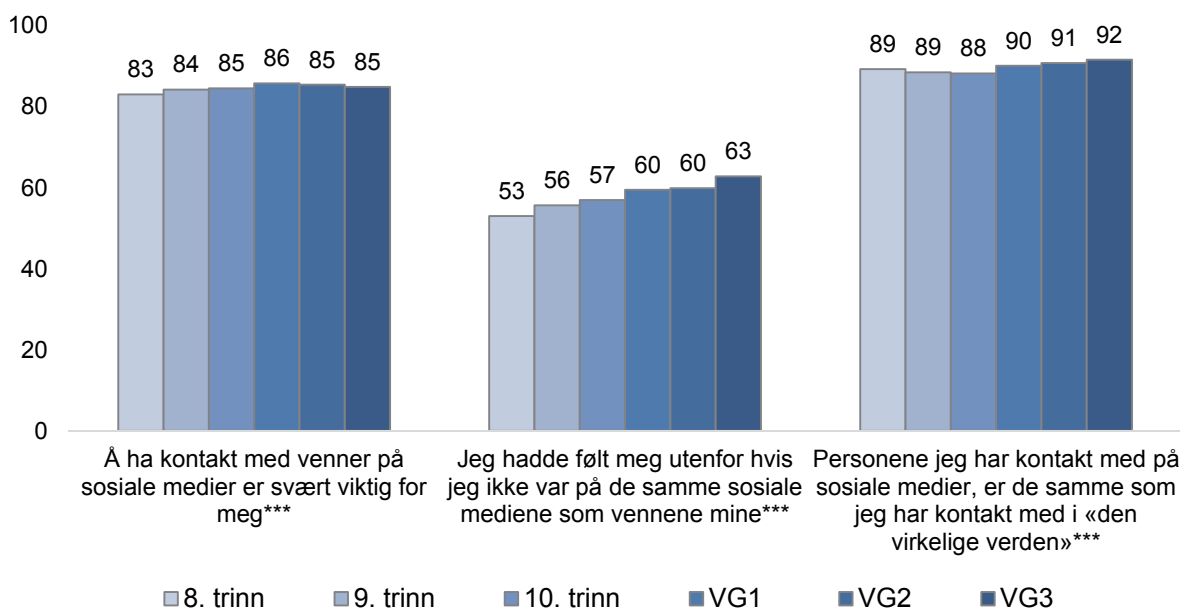
Note: 83 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=25.007. N_{jenter}=25.994. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Vedleggstabell 13 Påstander om sosialt liv på sosiale medier blant gutter og jenter. Prosent

Gutter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Å ha kontakt med venner på sosiale medier er svært viktig for meg	40	40	13	8	100
Jeg hadde følt meg utenfor hvis jeg ikke var på de samme sosiale mediene som vennene mine	22	27	27	24	100
Personene jeg har kontakt med på sosiale medier, er de samme som jeg har kontakt med i «den virkelige verden»	53	36	6	5	100
Jenter	Passer svært godt	Passer ganske godt	Passer ganske dårlig	Passer svært dårlig	Totalt
Å ha kontakt med venner på sosiale medier er svært viktig for meg	53	36	8	3	100
Jeg hadde følt meg utenfor hvis jeg ikke var på de samme sosiale mediene som vennene mine	33	32	33	13	100
Personene jeg har kontakt med på sosiale medier, er de samme som jeg har kontakt med i «den virkelige verden»	56	35	7	3	100

Note: 83 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=24.910. N_{jenter}=26.131.

Vedleggsfigur 16 Andel som mener ulike påstander om sosialt liv på sosiale medier passer svært eller ganske godt – etter klasstrinn. Prosent

Note: 83 kommuner og én fylkeskommune i Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=24.910. N_{jenter}=26.131. Signifikanstest: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

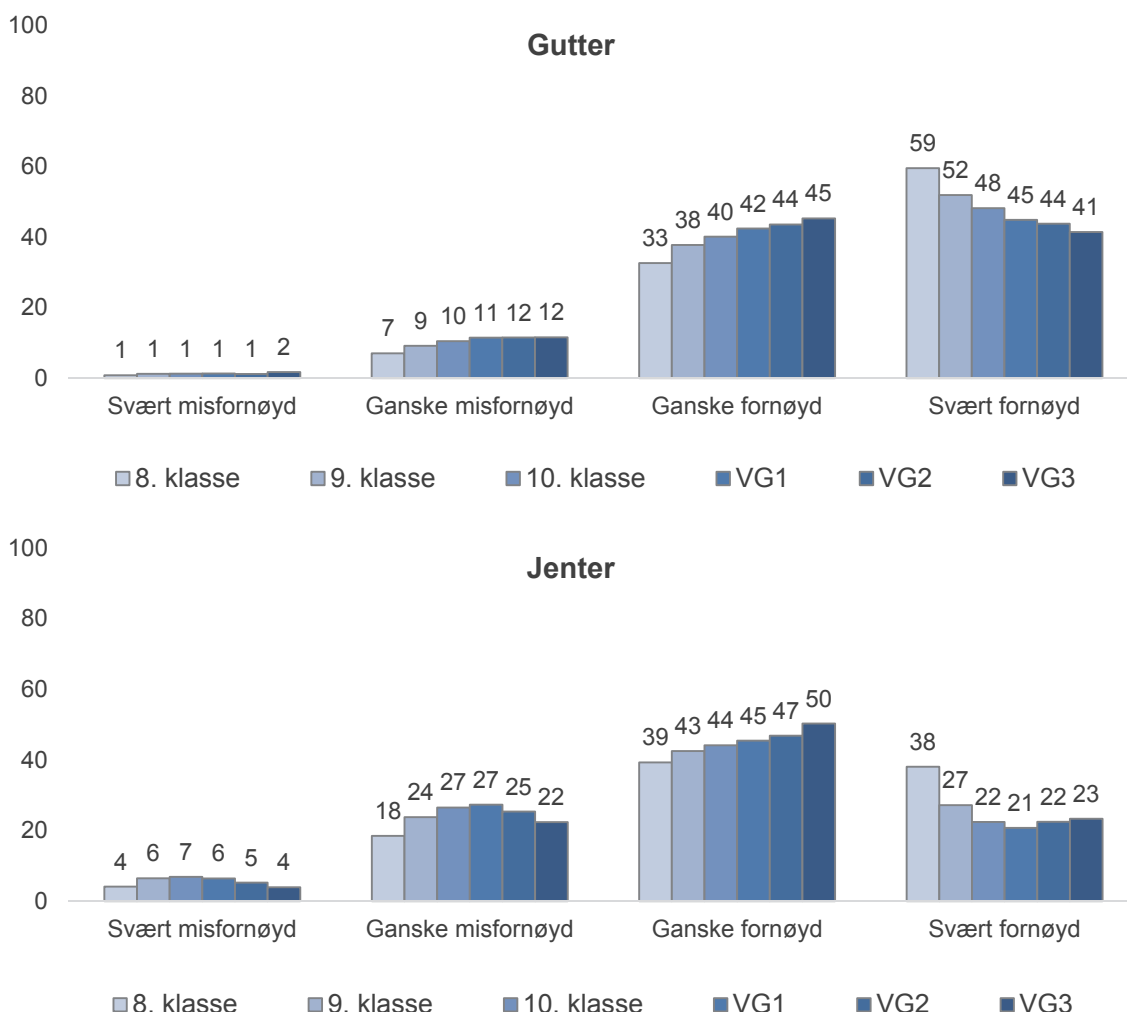
Helse og trivsel

Vedleggstabell 14 Hvor godt ulike påstander om selvbilde stemmer. Prosent

Gutter	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig	Totalt
Jeg er svært fornøyd med hvordan jeg er	49	41	7	2	100
Jeg er ofte skuffa over meg selv	6	17	42	36	100
Jeg liker ikke den måten jeg lever livet mitt på	12	17	29	42	100
Jeg er stort sett fornøyd med meg selv	49	39	10	3	100
Jeg liker meg selv slik jeg er	52	37	9	3	100
Jenter	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig	Totalt
Jeg er svært fornøyd med hvordan jeg er	23	49	20	8	100
Jeg er ofte skuffa over meg selv	12	29	40	19	100
Jeg liker ikke den måten jeg lever livet mitt på	11	24	35	31	100
Jeg er stort sett fornøyd med meg selv	25	44	23	9	100
Jeg liker meg selv slik jeg er	25	43	23	10	100

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=51.817. N_{jenter}=53.568.

Vedleggsfigur 17 Samlemål på hvor fornøyd gutter og jenter er med seg selv – etter klassetrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=51.817. N_{jenter}=53.568.

Vedleggstabell 15 Hvor fornøyd gutter og jenter er med ulike sider ved livet deres. Prosent

Gutter	Svært misfornøyd	Litt misfornøyd	Verken eller	Litt fornøyd	Svært fornøyd	Totalt
Foreldrene dine	5	4	6	13	71	100
Vennene dine	4	3	6	20	67	100
Skolen du går på	7	8	15	33	37	100
Lokalmiljøet der du bor	6	7	16	29	42	100
Helsa di	6	8	12	29	46	100
Utseendet ditt	6	8	17	34	36	100
Jenter	Svært misfornøyd	Litt misfornøyd	Verken eller	Litt fornøyd	Svært fornøyd	Totalt
Foreldrene dine	5	6	7	14	69	100
Vennene dine	4	4	6	23	64	100
Skolen du går på	7	9	17	34	33	100
Lokalmiljøet der du bor	6	10	20	32	32	100
Helsa di	7	12	17	32	32	100
Utseendet ditt	15	17	22	32	15	100

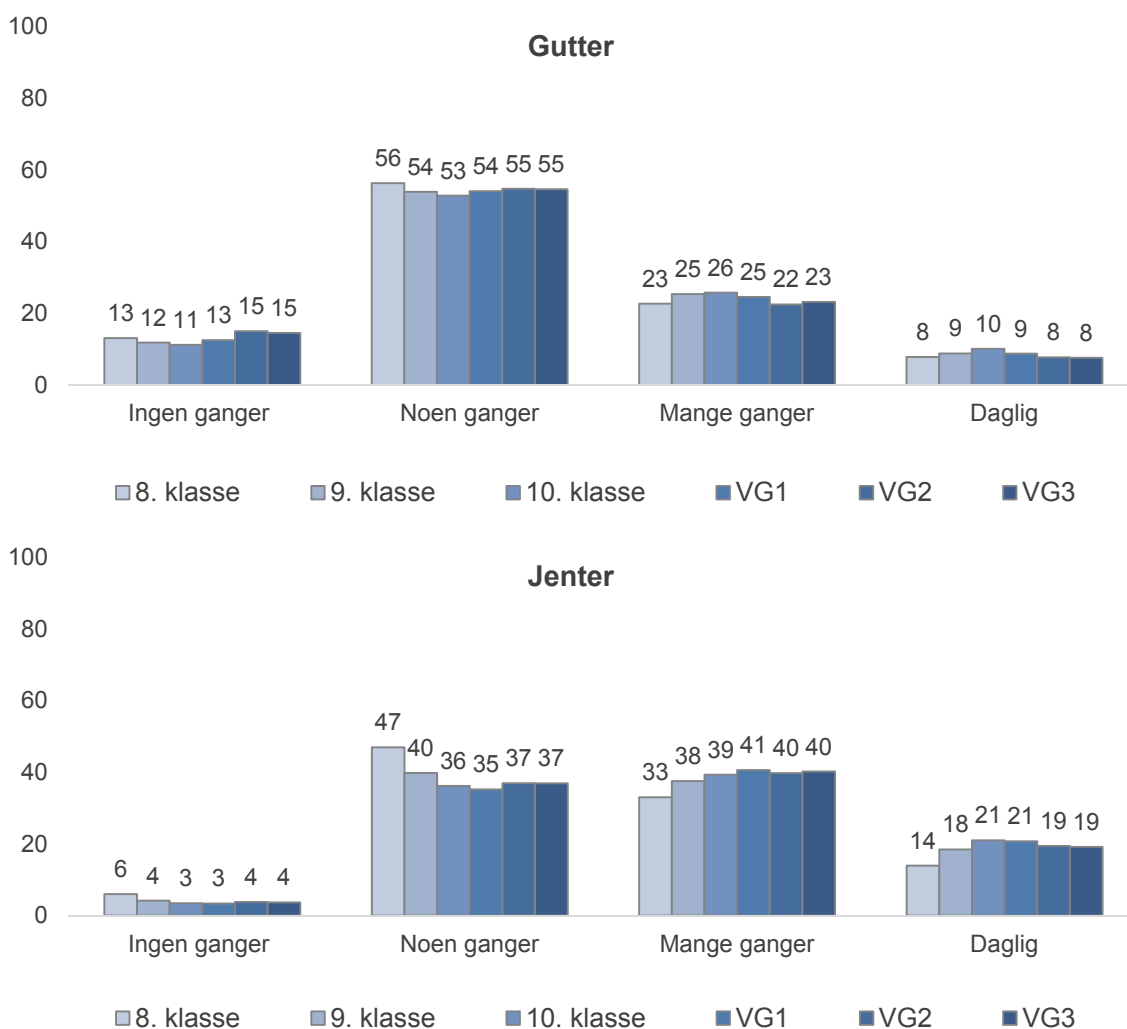
Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=51.703. N_{jenter}=53.825.

Vedleggstabell 16 Hvor mange gutter og jenter som i løpet av siste måned er blitt plaget av ulike former for fysiske plager. Prosent

Gutter	Ingen ganger	Noen ganger	Mange ganger	Daglig	Totalt
Nakke- og skuldersmerter	48	38	10	4	100
Ledd- og skuldersmerter	54	34	9	3	100
Kvalme	52	40	6	1	100
Hjertebank	77	16	4	2	100
Hodepine	31	52	14	3	100
Magesmerter	55	36	7	2	100
Jenter	Ingen ganger	Noen ganger	Mange ganger	Daglig	Totalt
Nakke- og skuldersmerter	33	38	20	9	100
Ledd- og skuldersmerter	48	33	13	5	100
Kvalme	36	46	15	4	100
Hjertebank	66	23	8	3	100
Hodepine	16	49	27	8	100
Magesmerter	25	49	22	4	100

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=52.922. N_{jenter}=54.650.

Vedleggsfigur 18 Hvor ofte gutter og jenter er fysisk plaget – etter klassetrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=52.922. N_{jenter}=54.650.

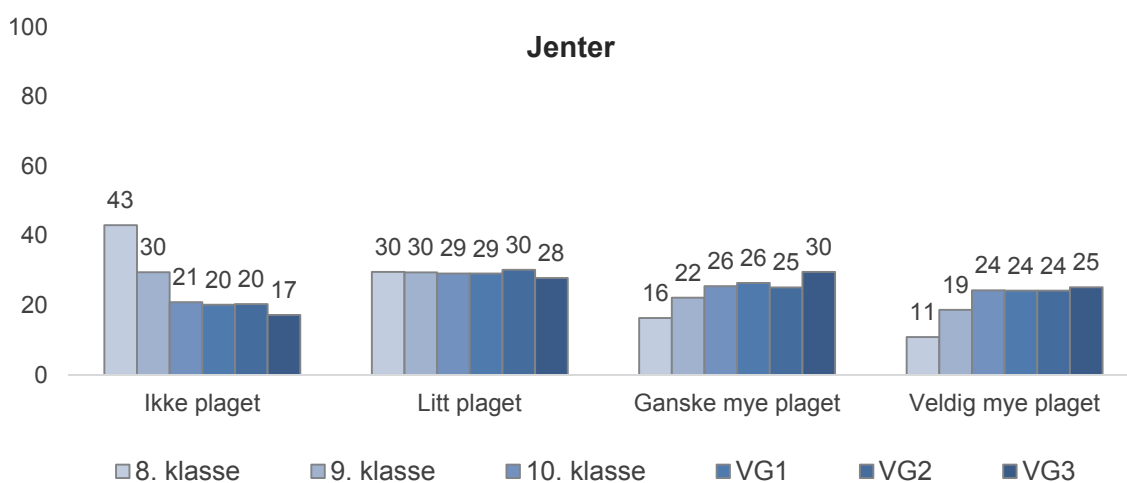
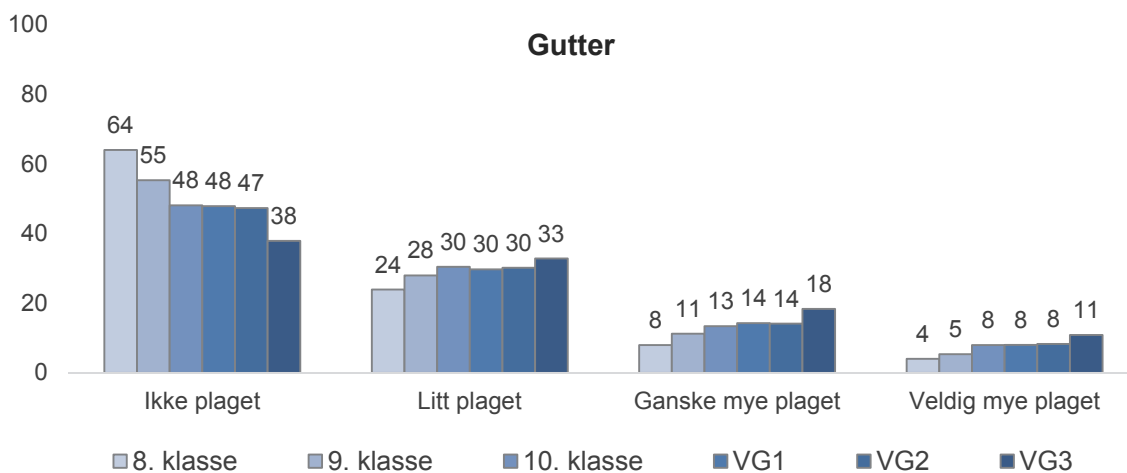
Vedleggstabell 17 Hvor ofte gutter og jenter har vært plaget av psykiske plager (depressive symptomer) siste uke. Prosent

Gutter	Ikke plaget i det hele tatt	Lite plaget	Ganske mye plaget	Veldig mye plaget	Totalt
Følt at alt er et slit	41	37	15	7	100
Hatt søvnproblemer	46	34	14	6	100
Følt deg ulykkelig, trist eller deprimert	61	27	9	4	100
Følt håpløshet med tanke på framtida	62	23	10	5	100
Følt deg stiv eller anspent	56	31	10	3	100
Bekymret deg for mye om ting	47	31	16	7	100

Jenter	Ikke plaget i det hele tatt	Lite plaget	Ganske mye plaget	Veldig mye plaget	Totalt
Følt at alt er et slit	21	34	27	18	100
Hatt søvnproblemer	32	37	20	12	100
Følt deg ulykkelig, trist eller deprimert	35	33	19	13	100
Følt håpløshet med tanke på framtida	42	28	18	12	100
Følt deg stiv eller anspent	38	33	19	10	100
Bekymret deg for mye om ting	20	30	29	21	100

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=48.114. N_{jenter}=49.031.

Vedleggsfigur 19 Hvor ofte gutter og jenter har vært plaget av psykiske plager (depressive symptomer) siste uke – etter klassetrinn. Prosent

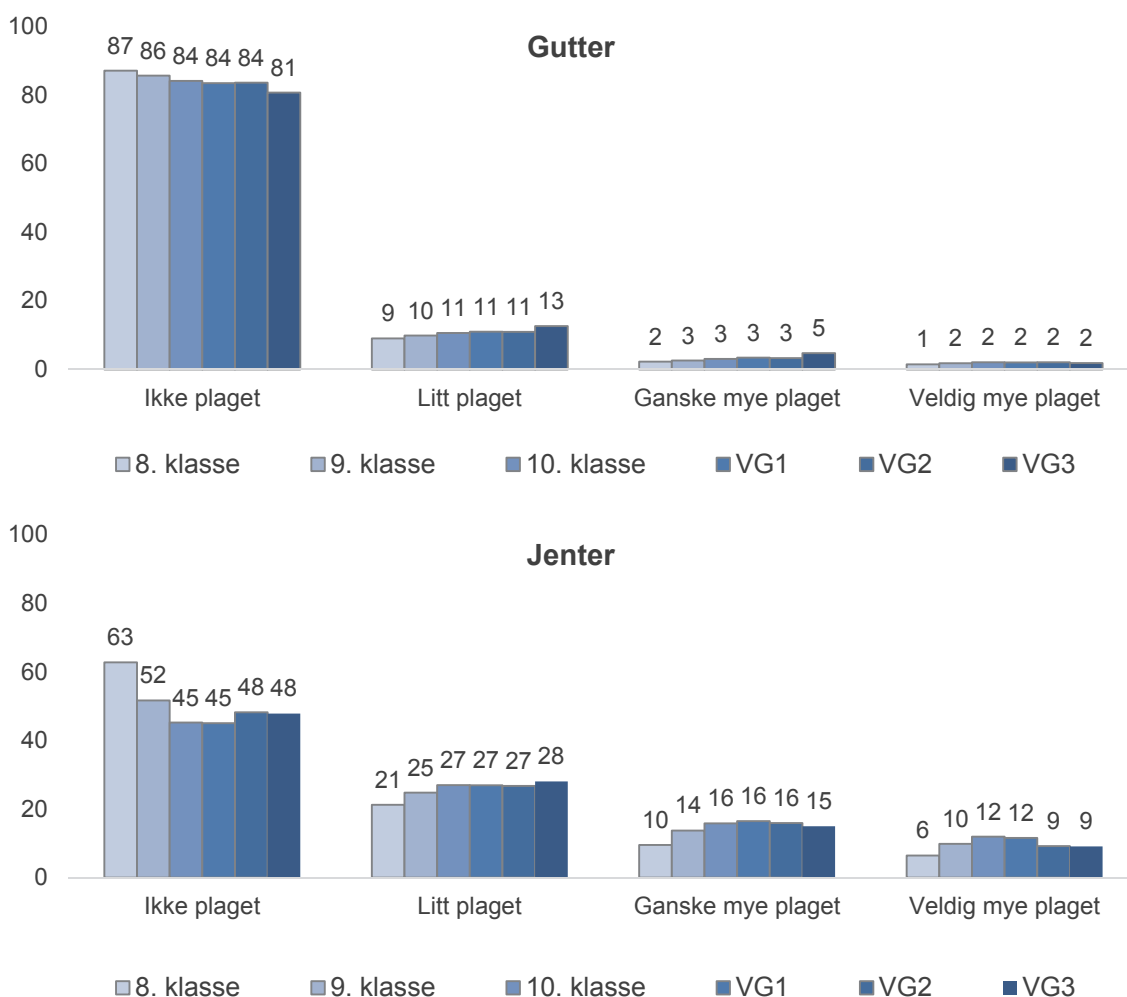
Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=48.114. N_{jenter}=49.031.

Vedleggstabell 18 Hvor ofte gutter og jenter har vært plaget av psykiske plager (angst-symptomer) siste uke. Prosent

Gutter	Ikke plaget i det hele tatt	Lite plaget	Ganske mye plaget	Veldig mye plaget	Totalt
Plutselig redd uten grunn	89	8	2	1	100
Stadig redd eller engstelig	91	7	2	1	100
Matthet eller svimmelhet	74	19	5	2	100
Nervøsitet, indre uro	76	16	6	2	100
Lett for å gråte	85	10	3	2	100
Lett for å klandre deg selv	75	16	6	3	100
Jenter	Ikke plaget i det hele tatt	Lite plaget	Ganske mye plaget	Veldig mye plaget	Totalt
Plutselig redd uten grunn	69	21	7	3	100
Stadig redd eller engstelig	72	18	7	4	100
Matthet eller svimmelhet	50	29	15	6	100
Nervøsitet, indre uro	50	27	16	7	100
Lett for å gråte	39	28	20	14	100
Lett for å klandre deg selv	41	26	19	15	100

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=47.968. N_{jenter}=49.001.

Vedleggsfigur 20 Hvor ofte gutter og jenter har vært plaget av psykiske plager (angst-symptomer) siste uke – etter klassetrinn. Prosent

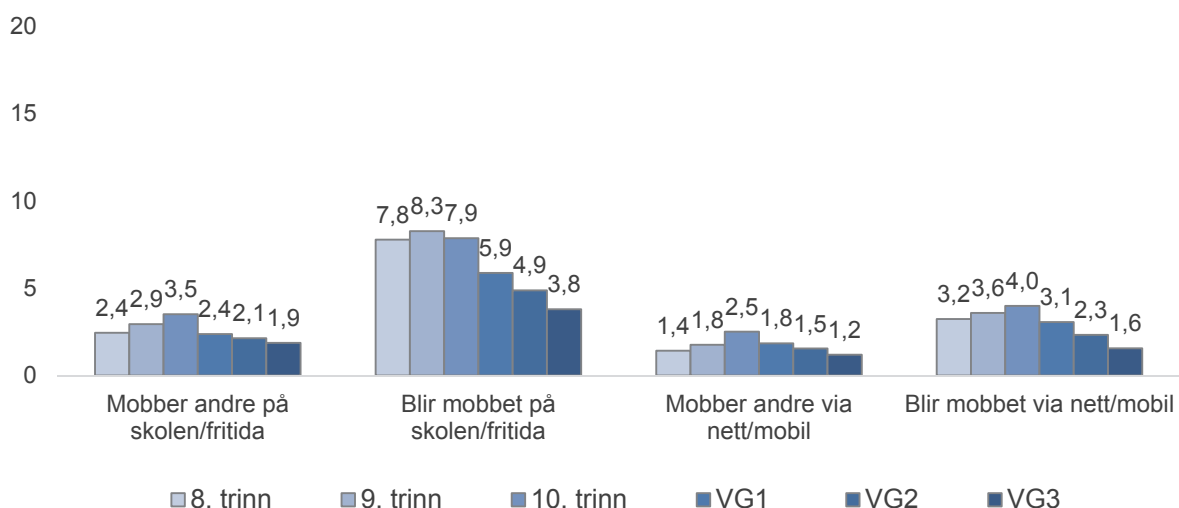
Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=47.968. N_{jenter}=49.001.

Vedleggstabell 19 Andel gutter og jenter som blir mobbet/som mobber andre. Prosent

Gutter	Flere ganger i uka	Ca. en gang i uka	Ca. hver 14. dag	Ca. en gang i måneden	Nesten aldri	Aldri	Totalt
Mobber andre på skolen/fritida	1,8	1,1	0,7	2,0	27	67	100,0
Blir mobbet på skolen/fritida	3,0	2,2	1,4	3,9	27	62	100,0
Mobber andre via nett/mobil	1,5	0,6	0,5	1,2	14	83	100,0
Blir mobbet via nett/mobil	1,7	0,8	0,7	2,0	16	79	100,0
Jenter	Flere ganger i uka	Ca. en gang i uka	Ca. hver 14. dag	Ca. en gang i måneden	Nesten aldri	Aldri	Totalt
Mobber andre på skolen/fritida	0,8	0,5	0,3	0,9	17	81	100,0
Blir mobbet på skolen/fritida	3,2	2,5	1,6	4,6	29	59	100,0
Mobber andre via nett/mobil	0,5	0,2	0,2	0,7	9	89	100,0
Blir mobbet via nett/mobil	1,3	1,0	0,9	2,8	19	75	100,0

Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=55.838. N_{jenter}=56.049.

Vedleggsfigur 21 Andel på ulike klassetrinn som blir mobbet/som mobber andre omtrent hver 14. dag eller oftere. Prosent

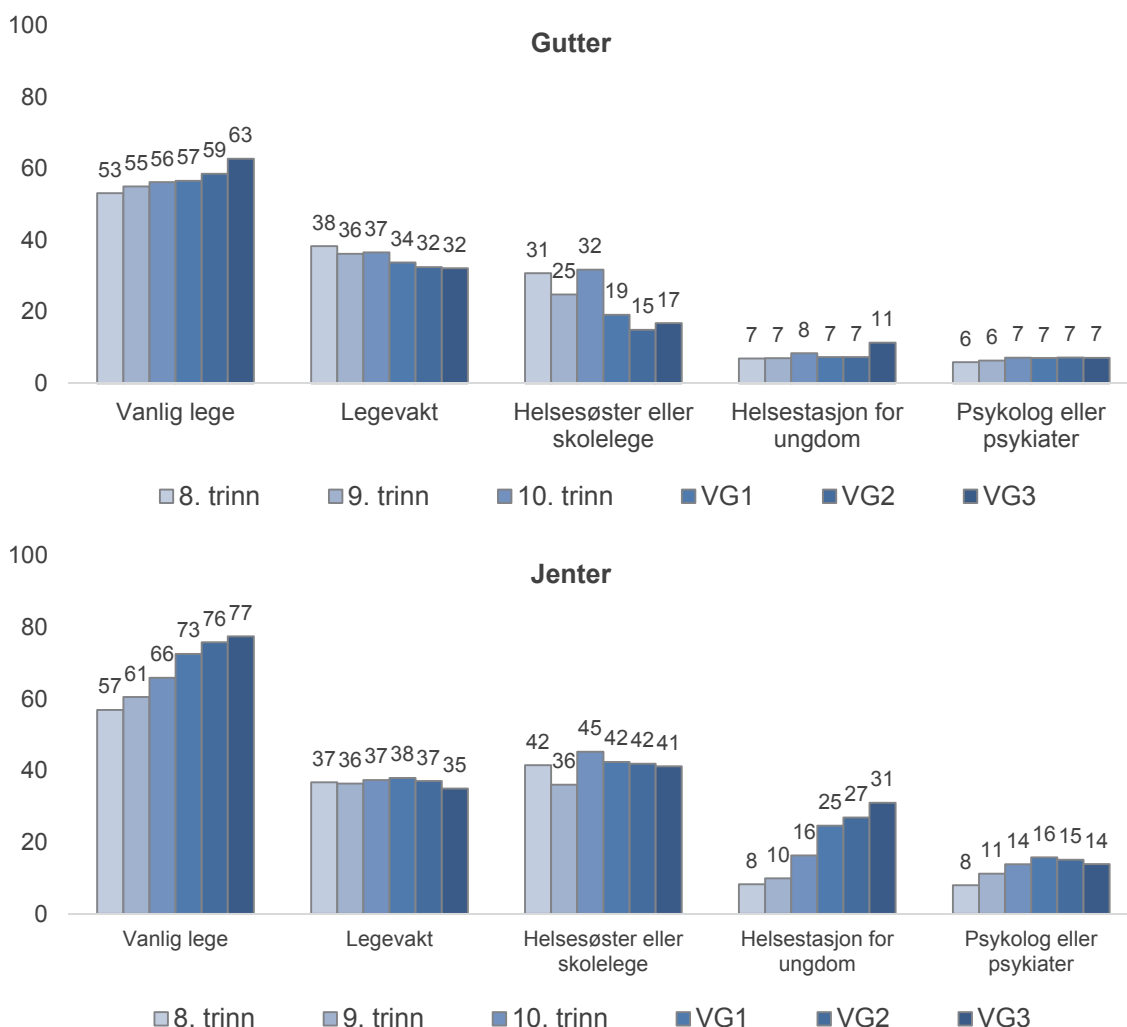
Note: Ungdata 2014-15 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=55.838. N_{jenter}=56.049.

Vedleggstabell 20 Andel gutter og jenter som har brukt ulike helsetjenester siste år. Prosent

Gutter	Ingen ganger	1-2 ganger	3-5 ganger	Mer enn 5 ganger	Totalt
Vanlig lege	44	38	13	5	100
Legevakt	65	28	6	2	100
Helsesøster eller skolelege	75	21	3	1	100
Helsestasjon for ungdom	93	6	1	1	100
Psykolog eller psykiater	93	3	1	2	100
Jenter	Ingen ganger	1-2 ganger	3-5 ganger	Mer enn 5 ganger	Totalt
Vanlig lege	34	40	18	8	100
Legevakt	63	28	6	2	100
Helsesøster eller skolelege	59	30	7	4	100
Helsestasjon for ungdom	83	12	3	2	100
Psykolog eller psykiater	88	5	3	5	100

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=53.827. N_{jenter}=54.964.

Vedleggsfigur 22 Andel gutter og jenter som har brukt ulike typer helsetjenester i løpet av siste år – etter klassetrinn. Prosent

Note: Ungdata 2014-2015 (8. trinn – VG3). N_{gutter}=53.827. N_{jenter}=54.964.

Seksualitet og seksuelle krenkelser

Vedleggstabell 21 Andel gutter og jenter som har opplevd seksuelle krenkelser – etter klasse-trinn. Prosent

Gutter	8. trinn	9. trinn	10. trinn	VG1	VG2	VG3	Totalt
At noen uoppfordret viste deg seksuelt ubehagelige bilder eller ting	8	11	12	12	12	15	12
At noen spredte seksuelle rykter om deg	7	10	14	14	12	14	12
Å bli kysset mot din vilje	6	6	8	9	10	12	8
Å bli tatt på brystene eller i skrittet mot din vilje	5	6	9	7	8	9	8
Å bli holdt fast eller klemt på en seksuell måte mot din vilje	3	4	4	4	3	5	4
At noen spredte bilder av deg avkledd på elektroniske/sosiale medier	2	3	4	3	3	3	4
Opplevd minst en av disse krenkelsene	19	24	18	18	26	31	25
Opplevd mer enn to typer krenkelser	4	5	7	6	6	6	5
N=	4662	4905	4698	3104	2360	1523	21419
Jenter	8. trinn	9. trinn	10. trinn	VG1	VG2	VG3	Totalt
At noen uoppfordret viste deg seksuelt ubehagelige bilder eller ting	13	20	24	20	17	15	19
At noen spredte seksuelle rykter om deg	8	15	20	21	17	16	16
Å bli kysset mot din vilje	7	10	14	18	16	18	13
Å bli tatt på brystene eller i skrittet mot din vilje	11	15	18	18	15	16	16
Å bli holdt fast eller klemt på en seksuell måte mot din vilje	5	8	11	12	11	12	9
At noen spredte bilder av deg avkledd på elektroniske/sosiale medier	3	4	5	5	3	2	4
Opplevd minst en av disse krenkelsene	25	35	42	43	37	40	36
Opplevd mer enn to typer krenkelser	6	11	14	15	12	12	11
N=	4897	4895	4789	3042	2370	2007	22131

Note: Data fra 75 kommuner (2014–2015)